Belgesel Roman

BOYUN EĞMEYENLER

ÖZEN AŞUT

yazılama

Yazılama Yayınevi: 76

Öykü/Roman: 6

Boyun Eğmeyenler

Özen Aşut

Kapak Tasarımı
Levent Karaoğlu

Sayfa Tasarımı
Yiğit Berker Karanlık

Birinci Baskı
Eylül 2013

ISBN
978-605-5892-84-5

Baskı
Kayhan Matbaacılık
Güven San. Sitesi, C Blok, No. 244
Topkapı - İSTANBUL
(0212 576 01 46 / 0212 612 31 85)

İrtibat
Yazılama Yayınevi Hizmetleri Ltd. Şti.
Serasker Cad. Osmancık Sok. Betül Han, 9/13
Kadıköy – İSTANBUL
0 216 338 52 59

www.yazilama.com
iletisim@yazilama.com

Boyun Eğmeyenler

Özen Aşut

Belgesel Roman

Özen Aşut: İzmir'de doğdu. İzmir Amerikan Kız Koleji ve İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi mezunu; iç hastalıkları uzmanı, halk sağlığı doçentidir.

AFS bursu ile ABD'de eğitim gördü. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde, Sağlık Bakanlığı'nda, Dünya Sağlık Ögütü'nde ve başka uluslararası kurumlarda eğitimci ve araştırmacı olarak çalıştı. Türk Tabipleri Birliği ve çesitli demokratik kitle örgütlerinde yer aldı. 1995-1996 yıllarında TTB Başkanı olarak görev yaptı. 1983'ten sonra iç hastalıkları uzmanı olarak Ankara'da çesitli tıp merkezlerinde ve hastanelerde çalıştı.

1981'de TKP Davası'ndan tutuklandı, 18 ay Mamak cezaevine kaldı. 1402 Sayılı Yasa'yla kamudaki işine son verildi. Görevine ancak 1991'de dönebildi.

Halen Türk Tabipleri Birliği'nde, pratisyen hekimlik ve sigara bırakma tedavisi eğitim etkinliklerinde yer almaktadır. Sigara ve Sağlık Ulusal Komitesi üyesi, Nükleer Tehlikeye Karşı Barış ve Çevre İçin Sağlıkçılar Derneği (NÜSED) Başkanı'dır. TTB Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi editörüdür.

Yayımlanmış çok sayıda tıbbi makalesinin yanı sıra "*Hekim ve Sigara*", "*Sağlıkta 30 Yıl*" adlı iki de kitabı vardır.

Tıp doktoru olduğu 1970 yılından beri Ankara'da yaşıyor. 1979'dan beri gazeteci-yazar Attila Aşut ile evli. Ozan adında bir oğulları var.

Sevgi Soysal'a

SUNUŞ

Bu kitabı yazmaya başlarken neyi yazacağımı biliyor, nasıl yazacağımı bilmiyordum. Bildiğim, yazacaklarımın işlevsel bir roman tekniğiyle kaleme alınacağı idi. Kendimi klavyenin akışına bıraktım. O nereye götürürse oraya gittim. Ama ne yazacağım konusunda hiç kuşkum olmadı. Yazın eleştirmenlerinin dilinden korkmayacaktım. Çünkü amacım bir roman başyapıtı ortaya koymak değil; yalnızca yaşadıklarıma, yaşadığım döneme tanıklık etmekti. Roman tekniğini tercih etmemin nedeni ise bunun daha özgürce yazma olanağı sunmasıydı.

Kuşku yok ki "işlevsel roman" yeni bir buluş değil. Semih Gümüş'ün deyişiyle, "İşlevsel romanlar, aslında popüler edebiyatın politikleştirilmiş biçimi sayılır ve hikâyeleri, mesajları, coşkusal içerikleri yanında, yazınsal nitelikleri bazen bilinçli olarak atlanmış, bazen de ister istemez geride kalmıştır."[1] Bu tür roman örnekleri ülkemizde özellikle 12 Mart ve 12 Eylül gibi acılı dönemlerin ardından görüldü. 12 Mart'tan sonra dönemin gerçekçi roman örnekleri daha çok sayıda okuyucuya ulaştı. Ama toplumun ve yazınımızın 12 Eylül'den uyanması biraz daha uzun sürdü. Ortaya çıkan yazın örnekleri de genellikle yaşayanlara değil, uzaktan izleyenlere ait yapıtlar oldu. Bir de 12 Eylül'de yaşananların 12 Mart'a göre çok daha ağır, çok daha sistematik olması gerçeği var. Bu nedenle 12 Eylül'ün altında kalanlar daha yığınsal olsa da, o dönem yaşananların ortaya dökülmesi için, acının kor halinin küllenmesine yetecek kadar zaman gerekti. Baskı ve etki ne denli yoğunsa, bastırılmış tepkinin ortaya

---

[1] S. Gümüş, "İşlevsel Politik Roman", *Radikal Kitap*, 12 Mart 2010. s. 38.

çıkması da o ölçüde uzun sürüyor demek ki. Gene Semih Gümüş'ün deyişiyle, "12 Eylül, edebiyatımızın özellikle hikâye anlatmaya yatkın yazarlarının ellerinin altında epeyce zengin bir malzeme olarak, işlenmeye hazır duruyor."

İdeoloji, romanı zayıflatır mı? Önde gelen tartışma konularından biri de budur. Yazın uzmanları, olasılıkla bu soruya olumlu yanıt vereceklerdir. Ben bu alanın uzmanı olmadığım için, kendimi daha bağımsız ve özgür hissediyorum. İdeoloji ve de işlevsellik belli ölçülerde yazını zayıflatsa da, günümüz dünyasında sorumlu yazarın bu riski göze alması gerekir diye düşünüyorum. Bu kitaptaki karakterler gerçek kişilerle yakından ilişkilidir ama romanın kahramanları birebir bu kişiler değildir. Aslında romanın başkahramanı bir "dönem"dir; en tepeden en uca, o dönemin toplumudur. Çünkü bir dönem böyle yaşanmıştır: Kişilerin önemli olmadığı, erkin bireyleri ezip geçtiği, onları önemsizleştirdiği, hiçleştirdiği bir dönem. Ancak dönemin tüm ağırlığına karşın, bu zaman diliminde başkaldırı vardır. En olumsuz koşullarda bile, insana özgü sevinçler, hüzünler, sevgiler, en çok da dayanışma yaşanmıştır. Dolayısıyla, böyle bir dönem, kitabın "başkahramanı" olmayı hak etmektedir.

Romandaki kişiler ise o dönem toplumunun bilinen kesitlerini simgelemektedir. Bu dünyada kiminin daha az, kiminin daha çok emek izi kalmıştır. Romandaki kişilerin her biri, dönemin çeşitli sol çevrelerinde görülmüş, yaşamış ve yaşamakta olan bireylerin kimi belirleyici özelliklerini barındırmaktadır. Ama romanın kişileri de, tıpkı o dönemin toplumcu insanları gibi, kahramanlık peşinde değildirler. Onlar yalnızca insanlık idealleri içinde kendilerinin de payı olmasını istemişlerdir. Hepsi bu.

Özen Aşut

PROLOG

Cezaevindeki ilk aylar, yatılı bir okula benziyordu. Koşullar ağırdı ama dayanılmaz değildi. Sonra direniş günleri geldi. Olaylar bu kez herkesi zorlamaya başladı. Yine de mahpus kadınlar her durumda bir çıkış yolu buluyorlardı. Ama çıkışa ulaşmak her zaman kolay olmuyordu.

Düşünün ki cezaevindesiniz. Artık eviniz sayılan, herkesin kendine göre bir düzen kurduğu koğuşunuzda arama yapılıyor, siz avluda kurbanlık koyun gibi bekliyorsunuz. Sonra coplanarak içeri sokuluyorsunuz. Zararın fazla olmamasını diliyorsunuz içinizden. Ama heyhat! Tam bir savaş alanı görüntüsüyle karşılaşıyorsunuz. Koğuşta ne var ne yok, her şey birbirine karışmış. Yiyecekler, giyeceklerle iç içe girmiş. Yetmemiş, yatakların içindeki pamuklar, yünler ortalığa savrulmuş. Yaşamınızın cezaevi öncesine ilişkin tek görsel kanıtı olan fotoğraflarınız yırtılıp çevreye saçılmış...

Böyle bir durum karşısında ne yaparsınız? Önce derin bir kaygı ve umarsızlıkla çevreyi izliyorsunuz. Yüzünüzden alev alev bir öfke ve üzüntü yansıyor. O an, patlamaya hazır bir bombanın yarattığı ürpertiyi duyumsuyorsunuz teninizde. Birkaç dakika sürüyor şaşkınlığınız. Sonra, "Ne yapmalı, nereden başlamalı?" diye düşünüyorsunuz. Derken, kadınlardan biri içli bir türkü tutturuyor. Onu duyan birkaç kişi daha türküye eşlik ediyor. Ardından başkaları katılıyor koroya. Türküler çoğalırken, tutuklular gevşeyip gülümsemeye başlıyorlar. Ezginin temposu gittikçe hızlanıyor; bu kez el ele halaya tutuşuyor insanlar. Direnişin ilk kıvılcımları halayda biçimleniyor. Duruma hızla uyum sağlayan kadınlar,

direnci neşeye dönüştürüp uzak düşlere dalıyorlar…

Düşlerle avunmak, hapishane koşullarında kaçış yollarından biriydi. Cezaevinin sert ve engebeli yatağına uzanır, başınıza battaniyeyi çeker, kendinizi başka dünyalarda düşünürdünüz: İşte şimdi evinizde, çocuğunuzla ve yaşam yoldaşınızla birliktesiniz. Belki de arkadaşlarınızla deniz kıyısında, ılık ılık esen yosun kokulu rüzgâra bırakmışsınız kendinizi. Ya da sevdiğiniz bir yazarın kitabı alıp götürmüştür sizi çok ötelere; kulağınızda Vivaldi'nin *Mevsimler*'i…

* * *

Zaten bütün suç, düş kurmakta değil miydi?

Daha güzel bir dünyanın düşünü kuranlara hep acı çektirmediler mi?

İnsanlık için iyilik düşünenler, kötülüklere başkaldıranlar, tarih boyunca zindanlara atılıp acımasızca cezalandırılmadılar mı?

Emek sömürüsüne dayalı tüm toplumsal düzenlerde, gün geldi, karşı duranlar ezilip yok edildiler. Günümüzde de biçim değiştirerek sürüyor baskı ve zulüm. İleri kapitalist ülkelerde bile insanlar, aykırı düşüncelerinden dolayı suçlanıyor, dışlanıyor, ayırımcılığa uğruyorlar. Artık hapislere tıkılmasalar da, kat kat artan sömürü koşullarında kendi zindanlarının duvarlarını örmeye zorlanıyorlar. Geleceğe güven duygusunu yitirmiş olarak, her geçen gün biraz daha içlerine kapanıp karanlık kuytulara çekiliyorlar. Birbirlerinden uzaklaşmış, yalnızlaşmış, yabancılaşmış bu insanlar, adeta geniş avlulu açıkhava hapishanelerine dönüşmüş ışıklı kentlerde, kapkara bir umarsızlıkla tüketiyorlar yaşamlarını...

Kimilerine masal gibi gelecek ama bir zamanlar gezegenimizde "başkaları için yaşayan insanlar" da vardı. Dünyaya dair kaygıları olan, ortak bir gelecek için düş kuran insanlar… Onlar, her şeylerini insanlığın mutlu ve aydınlık geleceğine adamışlardı. Evet, bu ülkede bir zamanlar insanların kişisel çıkarlarını öncelemesi ayıp sayılırdı. Emek en yüce değerdi. O zamanlar doğa henüz bu denli hırpalanmamış, Haliç ve Boğaz kirletilmemişti. Yedi tepeli kentin iki yakasında sular mavi mavi akardı...

Sonra ne oldu? Dünya egemenleri, tüm doğal kaynakları hoyratça yağmalamaya başladılar. İnsan emeği bu kez küreselleşmenin gözü dönmüş, sınır tanımaz sömürüsüne açıldı. Topluma umut aşılayan,

ülkede özgürlük ve eşitlik rüzgârları estiren iyi insanlar, işbirlikçilerin çıkarları zarar görmesin diye toplanıp götürüldüler; zindanlara dolduruldular; işkencelerden geçirildiler. İki kıta arasında köprü oluşturmuş, sayısız uygarlığa ev sahipliği yapmış ve bir o kadar da kültürü barındıran çokkimlikli ülke, ne yazık ki yirminci yüzyılın son çeyreğinde, insanın insana zulmüne tanıklık etti. Sonra ışık söndü. Karanlıklar içinde yalnız kaldık. Yapayalnız...

Yaşanan yıkım, toplumda derin izler bıraktı; insani değerleri sarstı, kitleleri parçalayıp gerilere savurdu. Emekçiler geçim kaygısına düştü. Bu koşullarda kimi devrimciler de düşlerini erteleyip daha güvenli limanlara çekildiler. Geride yaralı yürekler kaldı.

* * *

Zulüm ve şiddet karşısında nasıl davranacağını insanın kendisi bile önceden kestiremez. Teslim olmak da var sonunda, direnerek ölmek de... Direnenlerin kimi yenik düştü, kimi ayakta kalmayı başardı. Baskı ve işkence, herkesi dize getiremedi yani. Dönemin hapishaneleri, onların destansı kahramanlıklarına tanıklık etti. '*Boyun Eğmeyenler*', her koşulda direnmenin ve karanlıktan aydınlığa çıkmanın bir yolunu buldular.

Ve onlar ne ilk, ne de son örneği olacaktı, büyük insanlık düşü kuranların...

1
Bir Sonbahar Akşamı

O ıslak sonbahar günü, gene tekdüze olaylarla harcanmış halde sona ermek üzereydi. Defne işe gitmiş, yorucu bir çalışma gününün ardından, önceden planlanmış toplantıya yetişmişti. Son zamanlarda böylesi akşam etkinliklerine gitmekte zorlanıyordu. İşten eve dönmek, sıcacık bir düş gibi gözünde tütüyordu. Ama bu toplantıya katılmak zorundaydı, çünkü sorumlulukları vardı.

"Bizim görevlerimiz hiç bitmeyecek, bu kuşak kendini her şeyden sorumlu tutmayı, ölüme değin sürdürecek" diye düşündü. Hüzünle, erkenden ölenleri anımsadı. Ne çok arkadaşı kırklı yaşlarında göçüp gitmişti bu diyardan. Özellikle sigara tiryakileri, beklenmedik ölümlerle sevdiklerini acılar içinde bırakmışlardı:

"Yitik bir kuşağın zayıflıklara teslim olmuş, giderek zayıflıklarını yücelten bireyleri…"

Defne öylesine bir yorgunluk içindeydi ki, toplantıda yüzüne günün gölgesinin düştüğünü hissediyordu. Toplantı öncesinde bir ara Barış ilişmişti gözüne. Her zamanki sakin görünümünün dışında bir coşkuyla, karşısındakilerle tartışıyordu. Onu Eylül günlerinden tanır, büyük saygı duyardı. Tutarlı ve istikrarlı bir siyasal geçmişi vardı. Kendine güvenliydi. Defne, 12 Eylül koşullarında bile yalpaladığına pek tanık olmamıştı.

Merhaba demek için yanına gittiğinde, Barış onu içten bir sevinçle karşıladı:

"Nerelerdesin, özledik seni" dedi. El sıkıştılar. Sonra tartışma kaldığı yerden sürdü. Ancak Defne, tanımlayamadığı bir duygu içindeydi. Barış'ın söylediklerini tam olarak algılayamıyor ama ona doğru çekildiğini hissediyordu. Sesi çok yumuşak ve sevecendi. "Saçma" diye düşündü. Onu yıllardır tanıyordu...

Defne, bir mevsim önce Barış onu aradığında heyecanlandığını anımsadı. Telefonda o akşam buluşmalarını önermişti Barış. Böyle bir öneri beklemiyordu, sevinmişti. Çünkü onunla konuşmak istediği konular vardı. Bir de kendisinin bile tanımlayamadığı tuhaf bir duygu yeşeriyordu ruhunun derinliklerinde. O zaman adını koyamamıştı. Şimdi de ko-

yamıyordu. Defne'nin başka bir işi çıkmış, buluşamamışlardı. Telefonda gelemeyeceğini söylediğinde, Barış'ın sesinde bir düş kırıklığı ve kızgınlık sezmişti. Bu duruma kendisi de çok üzülmüştü. Doğrusu biraz da gururlanmıştı onun ilgisinden. Sonra aradan aylar geçmişti. O zamandan beri ilk kez karşılaşıyorlardı.

Toplantı tartışmalarla sürdü gitti. Sonrasında Barış, Defne'yi eve bırakmak istedi. Hava sisli ve yağmurluydu. Birlikte kentin çamurlu sokaklarına karıştılar. Fazla konuşmadan sessizce yürüyorlardı. Arabaya yaklaştıklarında yağmur hızlanmıştı. Koşarak otomobile sığındılar. Bir süre öylece oturdular. Barış düşünceliydi. Defne bir anlam verememişti onun suskunluğuna. İyice hızlanan yüreğinin çırpınışları duyuluyor mu diye kaygı duyarak, Barış'ın konuşmasını bekliyordu. Neden sonra Barış sessizliğini bozdu:

"Gergin bir toplantıydı, çok sıkıldım" dedi. Defne hak verdi:

"Haklısın, neden hep böyle oluyor, anlamıyorum. Hiçbir konuda uzlaşamıyoruz."

"Yok, haksızlık etme. Bazen çok iyi sonuç aldığımız da oluyor. Ama arada böyle tıkanıyoruz işte."

"Oysa ne çok iş var önümüzde. Zaten kaç kişi kaldık? Her gün sayımız biraz daha azalıyor. Bazen çok üzülüyorum ama kararlıyım. Kimileri gibi depresyonlara girip 'biz nasıl bu duruma düştük, bize bunu nasıl yaparlar' kitapları yazmayacağım." Defne, en derinlerdeki düşüncelerini Barış'la paylaştığını fark edince kendi kendine şaştı.

"Dünyadaki son gelişmelere bakılırsa işimizin iyice zorlaştığını kabul etmek gerekiyor. Sorgulanması gereken kapitalizmken, sosyalizm tartışılır oldu. Toplumda ya da en azından bizim çevremizde derin bir sarsıntı yarattı çözülme..."

"İnanmak çok zor. Nasıl olduğunu hâlâ anlayabilmiş değilim."

"Görünüşte soytarının biri tankın üstüne çıktı ve işi bitirdi." Defne ister istemez bir kahkaha attı:

"Barış, güldürdün beni. Bazı zayıflıkları fark ediyorduk ama böylesi derin bir toplumsal çözülmeyi kimse düşünemezdi."

"Bu sonucun, görünenin ötesinde geçmişi, kökleri, boyutları var

kuşkusuz. Toplumların tarihinde bunlar her zaman olmuş ve gene olacak. Biz olup biteni kendi zaman dilimimizde ve yaşam süremizle değerlendirdiğimiz için düş kırıklığına uğruyoruz. Ama kuşatılmıştı ülkeler. Dış güçlerin rolünü biliyoruz. Emperyalizmin baskısının hüküm sürdüğü koşullarda, sosyalistlerin işinin ne denli zor olduğunu da biliyoruz. Boşuna mı tartışıldı 'Sürekli Devrim' kuramı uzun yıllar?"

"Peki, sence biz ne yapacağız?"

"Her zamanki doğrultumuzda çalışacağız."

Defne konuşuyor ama konuşurken yüreğinin sesini susturamıyordu. Heyecandan ölmek üzereydi. Barış onu fena çarpmıştı...

2
İlk Buluşma Öncesi

Telefonda Barış'ın sesini duyunca, gene o geceki gibi yüreği ayaklandı Defne'nin. Gene heyecandan ölecek gibi oldu. Görüştüklerinden beri üç hafta geçmişti. Aramasını umarak geçirilen uzun günler... Barış'la karşılaştıkları akşam eve döndüğünde, Erdal'ı kaygı içinde kendisini beklerken bulmuştu. Biraz da kızgındı galiba.

"Hiç olmazsa haber verebilirdin" demişti. Defne tartışmak istemiyordu. Anlamlı olmayan bir şeyler mırıldandı. Uzun süredir Erdal ile birlikteydiler. "Neredeyse on beş yıl olmuş" diye geçirdi usundan. Ancak son zamanlarda birbirlerinden iyice kopmuşlardı. Bir alışkanlık gibi birlikte oturuyorlardı yalnızca. Sanki ayrılmaya üşeniyorlardı. Erdal hep Defne'nin kendisini anlamadığından yakınırdı. Son zamanlarda bundan bile vazgeçmişti. Defne, çalışma odasına geçip kitabına dalmaya çalıştı ama başaramadı. Gidip yattı. Uyuyamadı uzun süre.

Daha sonraki günlerde, alışkın olmadığı bir heyecanla yaşamaya başladı. Sorumluluklarını yerine getiriyor, olağan yaşamını sürdürüyordu. Hatta daha çok çalışmaya başlamıştı. Ama ruhunun derinliklerinde sürekli bir sevinç vardı. Bir de Barış'ı özlüyordu. Özlemi bazen dayanılmaz boyutlara ulaşıyordu. Daha önce de bu duyguyu yaşamıştı, ne olduğunu biliyordu. Sürekli olarak Barış'tan bir haber bekliyordu. Telefon etmeyi gururuna yediremiyordu. Her gün birkaç kez internete bakıyor, sonra umarsızlık içinde, ruhunu kaplayan beklentilerden vazgeçiyordu.

Erdal'ın iş yoğunluğunun dorukta olduğu günlerdi. Onun işini etkilememek için yaşamın tüm yükünü üzerine almıştı Defne. Ama Erdal bunun bile ayırdında değildi. Yazmakta olduğu kitaba yoğunlaşmıştı, gözü ondan başka bir şey görmüyordu.

Zaman zaman vicdan azabı, içini kavuruyordu Defne'nin. Ama duyguları öylesine masumdu ki, "Ne var bunda?" diye düşünüp kendini haklı gördüğü bile oluyordu. Yıllar önceki arkadaşı da aynı şeyi söylememiş miydi: "Sevenler, istediklerinde birlikte olsalar ne olur?" Defne o zaman bu görüşe şiddetle karşı çıkmıştı. Her isteyen birlikte olabilir miydi? Sonu nereye varırdı? Ama şimdi ona hak veriyordu. Öyle insanca ve güzel ki, ne var bunda?

3
Defne İle Barış'ın Birinci Buluşması

Defne, sesindeki titremeyi engellemeye çalışarak yanıt verdi telefonun öbür ucundaki Barış'a. Erdal, odasında çalışıyordu.

"Nasılsın? Özlettin kendini."

"Kent dışındaydım. Sen nasılsın?"

"İyiyim. Biraz sıkılıyorum. Erdal çok yoğun bu aralar." Barış'ın sesinde belli belirsiz bir soğukluk sezdi:

"Yarın için bir programın yoksa görüşebilir miyiz? Sana danışmak istediğim birkaç konu var."

"Olabilir, bir sözüm yok yarın akşam için. İşten sonra buluşabiliriz."

Ertesi gün akşama dek elindeki yazılarla oyalandı Defne. Tüm çabasına karşın, kendini çalışmaya veremedi bir türlü. İşten erken çıkarak bir süre sokaklarda amaçsız dolaştı. Vitrinlere baktı. Yaklaşmakta olan kış mevsimi dolayısıyla mağazaların vitrinleri kışlık ürünlerle bezenmişti. Kazaklar, kabanlar, erkekler için kalın yünlü takım elbiseler, kışlık ayakkabı ve çizmeler, varsıl alıcılarını bekliyorlardı. Defne bakıyor fakat görmüyordu! Sıkıldı, amaçsızca zaman öldürmekten vazgeçti. Doğruca buluşma yerine gitti. Hiç olmazsa beklemesinin bir amacı olacaktı...

Kent merkezindeki bir kafeydi burası. İçeri girince hemen gördü Barış'ı. Demek erken gelmişti. Bir de sigara yakmıştı. Defne'nin canı sıkıldı ama belli etmemeye karar verdi. "Daha sonra" diye düşündü.

Barış onu görünce, sigarasını küllüğe bırakarak el salladı. Defne yaklaşınca ayağa kalktı, elini sıkmadı, sarıldı doğrudan. Yanağından öptü, sonra elini tuttu.

"Çıkalım mı? Araba parkta."

"Nereye gideceğiz?"

"Çıkalım da... Düşünürüz."

Birkaç dakika arabanın içinde öylece oturdular. Defne'nin yüreği, dörtnala bir yarış atı gibi hızlıydı artık. Ama aklı, ökseye yakalanmış yaralı bir kuş gibi çırpınıyordu. Karşı koymak istiyordu, ne var ki tüm uzuvları felç olmuş gibiydi. Kısa bir an, yüreğinin bu yüke fazla dayanamayacağı geçti aklından. Arabanın radyosunda "Aşk için ölmeli, aşk

o zaman aşk" çalıyordu. Defne engin göklerde uçuyor, uçsuz bucaksız çiçekli bahçelerde koşuyordu. Ne demişti Sevgi Soysal *Şafak*'ta?

"Bir duygu yayıldıkça güzeldir. Güzel şeyler dar yerlere sığmaz." Tam da böyle sınırsız ve sonsuz bir mutluluk bulutu içindeydi Defne.

Barış, kenti kuşbakışı gören bir tepeye çekti arabayı. Defne çok mutluydu ama bir o kadar da sıkıntılıydı. Erdal'ı düşünmek onu ürkütüyor, tedirgin ediyordu. Erdal'la çok şey yaşamışlardı. Şimdi sevgi bağları kopma noktasına gelmiş olsa bile ona saygısı sonsuzdu. "Keşke başka bir zamanda, daha değişik koşullarda olsaydık" diye düşündü. "Her şey çok farklı olabilirdi."

Bir süre sessizce oturdular. Barış sonra yakın zamanlardaki sıkıntılarını anlattı. Dünyadaki altüst oluş, onu derinden yaralamıştı.

"Kendimi boşlukta kalmış gibi hissediyorum. Yaşamım anlamını yitirmiş gibi" dedi.

"Seni çok iyi anlıyorum."

"Ne yapacağıma karar veremedim. Yeniden mesleğe dönmeliyim."

"Nasıl yani? Avukatlık mı yapacaksın?"

"Evet." Defne, Barış'ın zorlu ve çileli hukuk günlerini anımsadı. Müvekkilleriyle birlikte 12 Eylül'ün tüm acılarını alabildiğine yaşamış, "ateşi ve ihaneti görenler"in düş kırıklıklarını paylaşmıştı.

"Siyasal çalışmalar ne olacak?" diye sordu Defne.

"O çalışmalar eskisi gibi sürecek ama bir yandan da mesleğe dönmem gerek. Önümüzdeki süreçte bunun çok gerekli olacağını düşünüyorum."

Sonra gene konuşmadan oturdular bir süre. Defne, olağan koşullarda böyle sessiz kalmaktan çok rahatsız olurdu. Sanki konuşacak söz bulunamıyormuş duygusu tedirgin ederdi onu. Ama o an garip bir huzur duyuyordu. Öylece oturuyor, konuşmadan birbirlerini dinliyor ve anlıyorlardı. "Bunun gerçek olduğuna inanamıyorum" diye mırıldandı Defne; buruk bir mutluluk hissediyordu. Zaten çağımızda artık gerçek mutluluk yok, yalnızca mutluluk anları vardı. Öyle bir an yakalamışlardı işte. "Yalnızca bu gece" diye düşündü. "Sonra her şey bitecek, yaşam sevinci sona erecek."

4
Aydın

Defne, böyle bir mutluluğu yaşamında çok az yaşamıştı. Mutluluk durumlarının hep sevgi denemeleriyle birlikte yeşermesi bir rastlantı mıydı? Değildi galiba. Sevgi; umudu ve mutluluğu da yanında getiriyordu. Defne bir zamanlar kişisel mutluluk-toplumsal mutluluk sınıflandırmaları yapmış, sonraları dünyadaki altüst oluşları izleyen depresyonu, onun gerçek mutluluk sevdasından vazgeçmesine yol açmıştı. Mademki tümel ya da toplu bir mutluluk olanaksızdı, o zaman küçük, kişisel mutluluk anlarıyla yetinmek gerekiyordu.

Mutluluk deyince, fakültedeyken bir partide karşılaştığı sınıf arkadaşı Aydın geldi aklına. Defne, ilerde gazeteci ve yazar olacağından habersiz, o tarihlerde Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Antropoloji okuyordu. Eğitim alanından çok hoşnuttu. Başlangıçta insana ilişkin bir alanda çalışmak istediğinden, seçtiği antropoloji, giderek bir bilim dalı olarak da ilgisini çekmeyi başarmıştı. Bazen fakültede kalmayı bile düşündüğü oluyordu bu yüzden.

O gün çok mutlu olduğunu anımsıyordu. Aslında ilk görüşte Aydın'dan hoşlanmıştı. Sonraları bu ilgiyi fark eden en yakın kız arkadaşının diline düşmüştü Defne. Arkadaşı, Aydın'la aralarındaki ilişkiyi abartarak gelecek tasarımları yapıyor, öyküler kurguluyor, Defne'yi kızdırıyordu.

"Onunla ne iyi anlaşırdık. Siyasal olarak aynı görüşte değil miydik? Nasıl oldu da o apolitik adamla evlendi?" Ama apolitik diye nitelediği adam, sonraları siyasanın tam ortasında yer almış, yıllarca en liberal partilerin milletvekilliğini yapmıştı.

O partide Defne'yle Aydın'ın arasında bir yakınlaşma olmuş, parti boyunca dans etmişler ve birlikte çıkıp dolaşmışlardı sokaklarda. O gün Türkiye İşçi Partisi yanlısı olduğunu ve seçimde bu partiye oy verdiğini söyleyerek Defne'yi şaşırtıp sevindiren Aydın, daha sonra bir bankacının kızıyla evlenmişti. Arkadaşlıkları bir yıla yakın sürmüştü. Defne, Aydın'ın zor bir insan olduğunu anlamış ama vazgeçmemişti. Ona bağlanmıştı bir kez. İlk aşkıydı. Aydın'ın uçarı bir yapısı vardı. Bir yerde fazla duramaz, sıkıntıya gelemezdi. Defne her yerde onu beklemek zorunda kalıyor,

unutulan randevu yerlerinde saatler geçiriyordu. Aydın'ın düşünceleri Defne'ninkilerle uyuşuyor ama eyleme gelince çelişki başlıyor, bitmez tükenmez tartışmalar, ilişkilerini paramparça ediyordu.

Sonra aralarına ayrılıklar girdi. Ayrılıklar olmasaydı belki evlenirlerdi. Kim bilebilir? Aydın bir gün Defne'ye, öğrenimine ara vererek bir süre için yurtdışına gideceğini söyledi. Aydın'ın bu kararı Defne'de yıkıcı bir etki yarattı. Ancak kendini hemen toparladı ve bunu da aşabileceklerini düşünerek Aydın'ın kararına boyun eğdi. Defne o zamanlar tek yönlü de olsa, ilişkide özverinin çözümleyici ve kurtarıcı bir etkisi olduğuna inanıyordu.

Aydın bir yıl yurtdışında kaldı. Döndüğünde, ilişkileri bitmişti. Fakültede ayrı sınıflardaydılar artık. Arada görüşüyorlardı arkadaş toplantılarında ama çok uzaklaşmışlardı birbirlerinden. Büyü bozulmuştu.

Aydın'ın sonraki yaşamı tam bir karabasan olmuştu. Defne yıllar boyunca ondan hiç haber alamamış, en sonunda onu yakından tanıyan bir ortak arkadaşları, Aydın'ın hüzünlü öyküsünü anlatmıştı Defne'ye.

Okulu bitirdikten kısa bir süre sonra Aydın'ın ruh sağlığı bozulmuş, çalışamaz duruma gelmişti. Uzun süre ruhsal bunalımlarla boğuşan ve sağaltım gören Aydın, daha sonra da genç yaşta kanserden ölmüştü. Karısı tüm bu süreçte onunla birlikte kalmıştı. Defne iyi biliyordu; yaşama ilişkin ne çok düşü, gelecekle ilgili nasıl da beklentileri vardı talihsiz arkadaşının. Aydın'ın trajik yaşam serüveni uzun süre Defne'yi etkilemiş, bir türlü aklından ve gözünün önünden gitmemişti hayalindeki görüntüsü. Defne'nin en mutlu ilk anısı, böylesi mutsuz ve hazin bir sonla bitmişti işte. Ama o Aydın'ı en güzel haliyle, gülümseyerek TİP'e oy verdiğini söylerkenki yüzüyle anımsıyordu; hep öyle anımsayacaktı.

5
"Bir Ekmek, Bir Politika"

Defne'nin yaşamındaki en uzun ve gerçek mutluluk süreci, hiç kuşkusuz Türkiye'de toplumsal devinimin ve eylemliliğin yükseldiği seksen öncesi dönemdi. O zamanlar da mutluluk zordu ama gerçekti, çünkü toplumsal boyutu vardı bu duygunun. Defne o dönem yaptığı işten hoşnuttu. Mesleğini özgürce uyguluyordu. İmrenilecek bir ilişki içindeydi. Öylesi acılı bir dönemde görece bir dinginlik içindeydi ve bazen bundan üzüntü duyuyor, mutluluğa hakkı olmadığını düşünüp utanıyordu. Ama insanlığın güzel geleceğine olan inancından dolayı kendi bireysel mutluluğunu da hoş görüyordu.

Ortam çok sıkıntılıydı. Olaylar hızlı gelişiyordu. Defne'nin iş yoğunluğunun gene doruklarda olduğu bir zaman dilimiydi. Çalıştığı *Politika* gazetesinin koşulları birkaç işi birlikte yapmasını gerektiriyor, aynı zamanda haber kovalamak durumunda kalıyordu. Ankara'da gazetenin dağıtım görevi bile, sorumlu yönetmenle birlikte ikisinin omuzlarındaydı. İstanbul'dakiler daha şanslı sayılırdı. Çünkü bu ekip, daha geniş ve donanımlıydı; ayrıca, siyasal ve mesleksel yönden hayli birikimli olan Oya'nın yönetiminde çalışıyordu. Defne, İstanbul grubundan yeterli desteği alamadıklarını düşünüyordu. Ne zaman başı sıkışsa, aklına ilk onlar geliyor ama iletişim çabaları nadiren başarılı ve de verimli oluyordu. Herkes kendi köşesindeki sorunlarla boğuşuyordu; kimsenin başkalarına katkıda bulunmak için enerjisi kalmıyordu.

Defne'nin sorumlu yönetmeni, sempatizanların gazetenin çıkması gerektiğine inandıklarını, ancak kendi görevlerini gazeteyi satın almakla sınırlandırdıklarını söylüyordu. *Politika*'nın manşetteki belgisi, "Bir ekmek, bir Politika" idi. Örgütsel sorumluluk duygusu yüksek olan kimi okurlar ise, bu belgiyi "Bir ekmek, iki Politika" diye uyguladıklarını açıklıyorlardı.

İşinin yoğunluğu nedeniyle Defne işyerinden ayrılmakta zorlandığı için, arkadaşı Demir akşamları gazeteye gelir, günün kalan zamanını onunla birlikte geçirirdi. Demir, Ankara Hukuk'ta öğretim görevlisiydi. Birlikte felsefe, güncel politika ve insan ilişkileri üzerine uzun tartışmalar

yaparlardı. Defne, Demir'i çok hareketli geçen öğrencilik yıllarında uzaktan tanımış, sonra da bir toplantıdaki konuşması sırasında ona aykırı bir soru sormuş, böyle tanışmışlardı.

Defne'nin Demir'le ilişkileri, her zaman inişli çıkışlı olmuştu. Ama yıllar boyunca o hep vardı yaşamında. Bazen onu ne zamandan beri tanıdığını anımsamakta güçlük çekerdi. Net olarak bildiği onunla ilgili en eski anısı, 12 Mart sonrası güvenlik güçlerince götürülüşünün fotoğrafıydı. O zaman daha üniversiteye yeni başlamıştı Defne. Demir ise, öğrenciliğinin son yıllarında ve öğrenci önderi olarak eylemlerin tam ortasındaydı. O gün Defne'nin bilmediği bir nedenle gözaltına alınmıştı.

Defne, Demir'i tanıdıkça kişiliği, birikimi ve derinliği nedeniyle ona hayran kalmıştı. Onun her sözü, her değerlendirmesi Defne'yi etkiliyor, duyduğu ilgiyi artırıyordu. Onun her düşüncesi, her yorumu öyle doğru, öyle gerçekti ki... Bir gün, olayları ancak Demir'in değerlendirmeleriyle kavradığını keşfetmiş ve şaşırmıştı. Bazen onun dünyaya bakışını bile belirlediğini fark ediyor, bu bağımlılık Defne'yi korkutuyordu. Sanki gözleri kapalı bir güvenle bağlanmıştı ona.

Sabah saatlerinde Ankara Numune Hastanesi'nden bir hekim, Defne'yi ziyaret ederek oradaki baskıları anlatmıştı. Doktorun söylediğine göre, sosyal demokratlar korku ve yılgınlık içindeydi. O günlerde açıktan *Cumhuriyet* gazetesi okumak bile eylem sayılıyordu. İnsanlar gazeteyi alınca, başlığı görünmeyecek biçimde katlayarak okudukları gazeteyi gizliyorlardı. Ülkede ideolojik kökenli saldırı ve cinayetler sürüyordu. Sıkıntı ve kaygı dolu bir günün sonunda Demir'i görmek Defne'yi çok sevindirmişti. Onu odasına buyur edip sevdiği koltuğa yerleşmesini izlerken tarifsiz bir mutluluk içindeydi. Demir de yorucu bir gün geçirmiş olduğundan, Defne'nin yarattığı dinginlik ortamına sığınmaktan hoşnuttu. Oturduğu koltukta çayını yudumlarken, yüzündeki yorgun çizgiler silinmişti sanki.

Demir, somut sıkıntılardan biraz uzaklaşmak için güncel konulara değinmeyen bir söyleşi tutturmaya özen gösteriyordu. Böylelikle ikisi de dinleniyor ve rahatlıyorlardı. Defne, insan ilişkilerinde karşılaştığı güçlüklerden söz açmış, böylece konuşma iletişime odaklanmıştı. Demir,

insan ilişkilerine girmişken, yaramaz bir çocuk tavrıyla özel bir merakını anlattı Defne'ye:

"Acaba insanlar kendi aralarında nasıl iletişim kurarlar? Ne konuşurlar? Sokaktaki insanlara bakınca hep düşünürüm ne konuşuyorlar acaba diye." Sonra ekledi:

"Acaba kimse kitaplardaki gibi anlatabilir mi duygularını, ilişkilerini?" Söylenenlerin içeriği kadar, biçiminin de önemli olduğunu vurguladı inançla:

"Ya güzel söyle, ya hiç söyleme." Defne ise, biçimin abartıldığı kanısındaydı. Demir'e karşı çıktı:

"Böyle değerlendirmeler insanları konuşup yazma konusunda caydırıyor. Oysa herkesin söyleyecek bir sözü, dile getirecek bir öyküsü vardır, olmalı. Meramını anlatabilmek için her insan özgürce konuşmalı; yazabildiği ölçüde yazmalı. İlle de kurallar konulmamalı insanın önüne. Ben önceliği söylenene, yani içeriğe veriyorum. Yalın, süssüz olabilir anlatım, Nurullah Ataç misali. Ne demişti? 'Süssüzlükten safi süs olmuş…' "

"Gene de insan söylemek istediğini güzel ve yaratıcı öğeler katarak dile getirmeyi amaçlamalı, demek istiyorum. Yazılanın özgün biçemi olmalı. Dil özeni gözetmeli. Söz, ancak o zaman etkili olur ve insanların sezgilerini uyarır; o zaman farklı anlamlar yüklenebilir söylenene. Sözün tekdüzeliği, anlamı da, içeriği de sınırlandırıyor. Yazılanın güzel olması ise başlı başına bir amaç zaten. Yaratıcılığın dışavurumu."

"Ben dışavurumu toplumsal anlamda düşünüyorum. Her bir insanın söz söyleme özgürlüğünü düşünsene. Ne büyük bir zenginlik olurdu. Oysa yazınsallık ve estetik kaygısı, pek çok başka engele ek olarak insanları kısıtlıyor, caydırıyor, belki de tümden durduruyor. Konuşmuyor, yazmıyorlar."

Defne, Demir'in insanlara gereken değeri vermediğini, iletişim için yeterince çaba harcamadığını düşünüyordu. Demir bu görüşe karşı kendini savunurken, bunu çok da umursamadığını anlatıyordu gözleri:

"Çoğu kez anlaşılma sıkıntısı hissediyorum. Bu nedenle, ilişki kurma çabasından vazgeçmiş olabilirim" dedi. Demir kendini iyi yetiştirmiş ve sürekli geliştiren gerçek bir entelektüeldi. Çok okur, çok çalışırdı. Bu

nedenle de, insanların kendisini anlayamadığını, kendisiyle yarışıp tartışmaya hakları olmadığını düşünüyordu. Defne bazen onun kendisini de bu kategoriye koyduğu duygusuna kapılarak kaygılanırdı.

Defne o günün akşamı eve döndüğünde, bir hekim olan komşusu Deren'e uğradı. Deren, Ankara'nın bir ilçesinde çalışıyordu ama sağlık örgütleriyle ve Tabip Odası ile yakın ilişkisi vardı. Hem Numune'den, hem de yapılacak büyük sağlık eyleminden daha fazla bilgi alabilirdi. Ne de olsa, haber almak amacıyla doğrudan ve yüz yüze iletişim kurmak, her zaman daha başarılı sonuç veriyordu.

6
Deren

Deren ve öteki hastane hekimleri toplu olarak ilçe kaymakamını ziyaret edeceklerdi. Çalıştıkları ilçe merkezi, 1977 sonbaharının soğuk ve puslu bir gününü yaşıyordu. Bulutlar ha yağdı, ha yağacak gibi inmişti kentin üstüne. Sağlık alanında pek çok sorun, en önemlisi de kaynak yetersizliği vardı. Hastanede hastalara hizmet vermenin yanı sıra, kendilerinden beklenen işler için eksik olan kaynakları ve araç-gereci de bulmak zorundaydılar. Kaymakamdan bazı konularda destek istemek üzere makama gidiyorlardı. Kaymakam iyi niyetli ve cumhuriyetçi bir bürokrattı. Onları bekliyordu ama işi başından aşmıştı. Odası ilçenin kamu yöneticileriyle dolmuştu. Hekimleri görünce, babacan bir tavırla gülümseyerek onları içeri buyur etti; ne var ki odada oturacak yer yoktu. Özür dileyerek, birkaç dakika izin istedi. Deren ve arkadaşları kenarda beklemeye başladılar. O sırada hizmetliler hekimlere sandalye getirdiler. Onlar otururken, kaymakam orada bulunanları tanıtmaya başladı. Önce ilköğretim müdürünü tanıştırdı. Sonra hükümetten yakındı; lise müdürünün sürüldüğünü ve yerine yalnızca dört yıllık deneyimi olan bir öğretmenin atandığını söyledi. Müdür olmak için en önemli koşul, iktidarın güvenini kazanmış olmaktı çünkü. İlköğretim müdürü, öğretmen dağılımındaki dengesizliği anlatıyordu: "İlçede öğretmenler dengeli dağıtılsa, yüz öğretmenin fazla olduğu ortaya çıkar" dedi. Oysa şimdi birçok köyde öğretmen yokmuş.

İkinci sırada, yaklaşmakta olan seçimde de başkan adayı olan CHP'li Belediye Başkanı vardı. O da CHP'de dönen oyunlardan dert yandı: "Baykalcı olduğum için, delegeler ve örgüt beni destekliyordu. Ama Genel Merkez az daha, eskiden Demokrat Parti adayı olmuş bir kişiyi aday gösterecekti merkez yoklaması ile. Biz bunu yerel örgüt olarak engelledik." Kaymakam,

"Bu böyle zor gider, bu hükümetin ömrü uzun değil. Zaten bazı haberler alıyoruz. Adalet Partisi grubunda huzursuzluk varmış. İstifalar olacakmış. Seçimi bekliyorlarmış" dedi.

Deren, insanların bu denli açık konuşmasına şaşırmıştı biraz. "Galiba bizi kendilerine çok yakın buluyorlar ya da bizden laf çıkmayacağını bili-

yorlar" diye düşündü. Sonunda sıra hekimlere geldi. Kaymakam, onların istekleri konusunda elinden geleni yapacağını söyledi.

Deren hastaneye döndüğünde, odasında TÜS-DER[2] yönetiminden bir arkadaşını bekler buldu. Dernek yönetimi bazı konularda Tabip Odası'ndan destek istiyormuş. Arkadaşı, Deren'e sağlık alanından bilgiler verdi:

"Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı merkezinden yüz doksan sekiz kişi değişik yerlere sürüldü. Bingöl'e atanan bir arkadaş, rapor alıp geri gelmiş; oradaki durumun dayanılmaz olduğunu anlattı. TÖB-DER'e[3] gitmiş ve elinde *Politika* gazetesi olduğu için kimse kendisiyle konuşmamış. Bakanlık, sürülenlere rapor verilmemesi için genelge yayımladı." Deren genelgeyi gördüğünü söyleyerek sordu:

"Dernek, yerel seçime ilişkin bir şeyler yapacak mı?"

"Bir tartışmadır sürüyor. Genelde yerel seçimlerin Hükümet'in geleceğini belirleyeceği düşünülüyor. TÜS-DER Başkanı Hasan Fehmi Mavi, CHP adaylarına oy verilmesi gerektiği kanısında olduğunu açıkladı. Ama herkes aynı görüşte değil. Ortaklaşılan görüş, seçimlere katılımın az olacağı ve CHP'nin oy oranının da düşeceği..." Deren,

"Ben kesinlikle oy vermek ve katılımı artırmak için çalışmak gerektiğini düşünüyorum. Önemli olan MC'ye[4] oy vermemek, MC'nin oy oranını düşürmek. Seçimlerde belgimiz 'MC'ye oy yok!' olmalı" dedi. Sonra ekledi gülerek: "Ama ben CHP'ye oy vermeyeceğim." Arkadaşı ona hak verdi:

"Zaten öyle karar verildi: Belgimiz: MC'y oy yok; ilerici, demokrat adayları destekleyin... Ancak sol içinde bir görüş birliği yok, kendi aramızdaki tartışmalar tırmanıyor. Demokratik örgütlerin ilişkileri bunalım içinde. TMMOB Başkanı, 'TÜS-DER'le masaya oturmam' demiş. Türkiye İşçi Partisi, Lice'de Milli Selamet Partisi - Adalet Partisi ortak adayını destekliyormuş." Deren,

"Bu söylediklerine inanmak zor da, gerçek olduğunu biliyorum ve bu

---

[2] Tüm Sağlık Personeli Birleşme ve Dayanışma Derneği.
[3] Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği.
[4] Milliyetçi Cephe: O dönem Adalet Partisi'nin başını çektiği sağcı koalisyon hükümeti.

durum benim içimi yakıyor. Ama bir de iyi şey söyleyeyim sana. Bugün stajı için bizim hastanede olan, birlikte çalıştığım askeri tıp öğrencisi ne dedi, biliyor musun?"

"Merak ettim, ne dedi?"

"Mademki DİSK[5] Birlik-Dayanışma[6] yanlısı, biz de öyle olmalıyız. DİSK'e güveniyorum. Onlar değerlendirme koşulları açısından bize göre daha iyi durumdalar çünkü, dedi."

Artık 11 Aralık yerel seçimlerinden sonra hükümetin düşeceği görüşü yaygınlık kazanmıştı. Deren, eldeki verilerle bu hükümetin düşeceğine inanırken, gene de kendini kaptırıp her zaman olduğu gibi düş kırıklığına uğramaktan korkuyordu. Neyse ki bu kez korktuğuna uğramadı. Yerel seçimlerden Cumhuriyet Halk Partisi başarılı çıktı. Toplum gergin de olsa, görece bir dinginlik içinde, olacakları bekliyordu. Siyasal çevrelerde, hükümetin düşeceği ve CHP ağırlıklı yeni bir hükümetin kurulacağı değerlendirmesi egemendi. Kimi Adalet Partisi milletvekillerinin istifa etmeye hazırlandığı haberleri yayılmaya başlamıştı bile...

Sonunda beklenen olduve yerel seçimlerden kısa bir süre sonra Adalet Partisi'nden dokuz milletvekili istifa etti. Söylendiğine göre, istifa edenler de sermayenin has adamlarıydı. Ama Hükümet çoğunluk desteğini yitirmişti artık. İkinci MC Hükümeti, beş ay süren yoğun baskı döneminin sonunda düşmüştü. Ecevit, "Ağır bir bunalım sona ermiştir" dedi. Böylece CHP-Bağımsızlar-CGP-DP[7] koalisyonunun yolu açıldı. Aslında bu koalisyon, sol güçlerin karşı çıktığı CHP-AP koalisyonundan farklı görünmüyordu. AP'den istifa ederek Hükümet'in kurulmasını sağlayan bağımsızların öne sürdüğü koşullar, DGM'lere ve 141-142'ye dokunulmaması, 163'te gerekli değişikliklerin yapılması gibi sağ kesimin istemleriydi.

CHP'nin milletvekili sayısı 213'tü. Sonunda bağımsızlara on üç bakanlık vererek hükümeti kurmayı başardı Ecevit. SSYB[8], bağımsızlardan Mete Tan'a verildi. Bağımsız Bayındırlık Bakanı Şerafettin Elçi, ilk Ba-

---

5 Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu.
6 Türkiye Komünist Partisi (TKP) sempatizanı grupların genel adı.
7 Cumhuriyetçi Güven Partisi ve Demokratik Parti.
8 Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı.

kanlar Kurulu'nda 141-142'nin kaldırılmasını istedi. Baykal bu öneriyi destekledi; CGP'li Feyzioğlu karşı çıktı. Bu çelişki, yeni hükümetin seyir defterine yönelik ilk ipucu oldu.

O sıralarda yapılan DİSK Genel Kurulu'ndaki seçimde ise sol sosyal demokratlar yönetime egemen olmuş, Maden-İş yanlıları tasfiye edilmişti. Sanki on yıl öncesine dönülmüştü. Oya Baydar, onlar tasfiye edilse de "İlkeler hükmedecektir" diye yazdı.

Sol çevrelerde, DİSK içindeki savaşım sürecinde CHP'nin ve dolaylı olarak sermaye sınıfının bilinçli girişiminin etkili olduğu değerlendirmesi yapılıyordu. Olayların içinde olanlar, durumu "kesin tasfiye" olarak tanımlıyorlardı. Onlara göre, karşı taraftakiler hiçbir uzlaşmaya yanaşmamışlardı. DİSK'in yeni Genel Başkanı Abdullah Baştürk, Konfederasyonu'nun Hükümet'ten vazgeçilmez istemlerini açıklarken, 141-142'nin kaldırılmasını özellikle vurguladı. Deren, en azından bu istemin sürdürülüyor olmasıyla teselli buldu.

7
Duygusal Gelgitler

Defne, *Ölmeye Yatmak* romanını bitirdiğinde, ister istemez kendini romanın kadın kahramanıyla karşılaştırır bulmuştu. Romanın atmosferi, o anki ruh durumuna çok uyuyordu çünkü. Duygusal gelgitlerinden birindeydi. Ama bu kez mutsuzluk kuyusunun dibine vurmuştu. Nedeni de ortadaydı.

"Değişmeyen kurumlarda değişmiş kişiler bulmayı ummak, tek başına değişmeyi ummak..." Değişmiş kişiler bulamamıştı. Tek başına değişmek ise çok zordu. Demir'le iletişim kurma ve anlaşma çabaları sonuçsuz kalmış, içtenliğin sınırlarını zorlamak acı vermişti. Anlaşamamışlardı. Niçin iletişim kurmak bu denli zordu? İnsanlar gerçekten sonunda hep yalnız kalmaya hükümlü müydü? Defne, Demir'den ayrı kalmaktan daha çok, onun kendisini anlamamış olması yüzünden acı çekiyordu. Çevresindeki öteki erkekler ise, Defne'yi yalnızca kadın olarak görüyor, kimileri bu tutumlarını arsızca ima etmekten bile çekinmiyorlardı. "Hep insan değil, kadın olmak." Durumun özeti işte buydu.

Günler geçtikçe Defne eski günleri düşünüyor, Demir'le konuşmalarını arıyor, onunla yeniden buluşmayı umutsuzca özlüyordu. Oysa yalnız onu dinlemiş, ona daha kendisiyle ilgili hiçbir şey anlatmamıştı. Ama sanki o her şeyi bildiği halde, kendisi hiçbir şey bilmiyormuş gibi bir duyguya kapılıyordu. Zaten Demir de bu görüşteydi; Defne'ye, beyninin içini gördüğünü söylemişti bir gün. Defne onun düşünsel derinliklerini keşfetmek istemiş, onu anlamak için çok uğraşmış ama galiba hiç anlayamamıştı.

Artık gerçeği hiç bilemeyeceğini, bir de ona güvenemeyeceğini hissediyordu. Demir'in düşündüğü insan olmadığı kuşkusu yer etmişti ruhunun derinliklerinde. Güven yittikten sonra içten ilişki olabilir miydi? Bundan böyle birbirleri hakkında hep yanılacaklarını düşünüyordu Defne. Lakin duyguları aman vermiyor, belini büküyor, yüreğini yakıyordu. Mutsuzluk paylaşılmazdı, bunu biliyordu. Umarsız kaldığında hep yaptığı gibi yazma eylemine sığındı. Canı yazı yazmak istemiyordu. Belki Demir'i yazmalıydı. Mutlu günleri yazarken belki nerede yanlışlık olduğunu görebilirdi. Deren'in zor zamanlara ilişkin dost önerisine uyarak, uzun süredir el süremediği güncesine son duygularını not etmeye karar verdi.

8
Kanadı Kırık Ak Güvercin

Ecevit Hükümeti güvenoyu aldı: 229/218. Hastanede ve sağlık ocağında personel çok heyecanlıydı. Deren o gün sağlık ocağında çalışıyor, hem ocak hekimlerine yardım ediyor, hem eğitim uyguluyordu. Hastane personeli güvenoyu haberini alınca, Deren'le duygularını paylaşmak istediler. TÜS-DER üyesi olan Başhemşire Güner, Deren'e sonucu bildirirken, telefondaki sesinden sevinci yankılanıyordu. Ocak personeli de haberi duyunca oradaki herkese kola ısmarladı. Deren buruk bir sevinç duymakla birlikte, aynı zamanda tedirgindi. Bir yandan ölümler azalır belki diye umutlanıyor, öte yandan hiçbir şeyin değişmeyeceğini düşünmekten kendini alamıyordu.

O gece hastanede nöbetçiydi. Akşam yemeğinden sonra hemşirelerle konuştu. Nâzım Hikmet Gecesi hakkında bilgi verdi ve isteyenlere bilet sağlayabileceğini söyledi. Hemşireler çok sevindiler. Çocuksu ve saf bir coşkuyla, geceye gidebilmek için nöbetlerini ayarlama işine giriştiler. Bilet satışı ve hastaneden toplu gidişi örgütleme görevini hemşire Güner'e devretti Deren. Hemşirelerin arasında en örgütçü olanı oydu zaten. Sonra Nâzım hakkında o anda aklına gelenleri anlattı Güner'e. Nâzım'ın, tüm yazdıklarını önce çevresindeki dostlarına okutup onların görüşlerini aldığını söyleyince çok etkilendi Güner. "Hayranlığım bir kat daha arttı, ona gene âşık oldum" dedi.

Sonra birlikte haberleri dinlediler radyodan. Yargıtay Başsavcısı'nın, Necmettin Erbakan'ın laikliğe aykırı seçim konuşmaları gerekçesiyle açtığı soruşturma sonucunda, Erbakan partisinden ihraç edilmişti. Bu gelişmelerle birlikte, Milli Selamet Partisi yetkilileri bir kez daha düşünce özgürlüğüne sarılmıştı. Bir MSP yöneticisi, "Zaten 141-142 fiilen kalkmış durumda. Okullarda Marksizm okutuluyor" dedi. MSP'nin 141-142 ve 163'ün kaldırılması için CHP'ye işbirliği önerdiği söylentisi dolaşıyordu ortalıkta. Sonunda 141-142, MSP'nin oylarıyla mı kalkacaktı? Daha önce yaşanmış olanlar, böylesi umutlara çok temkinli yaklaşmayı gerektiriyordu. Deren, 1974'teki af sürecinde solun yediği kazığı anımsadı, o günkü gibi içi sızladı. Güner'e o günleri anlatmayı geçirdi içinden ama sonra

vazgeçti. "Kızın içini karartmayayım şimdi" diye düşündü.

Haberlerin sonunda, SSYB Müsteşarlığı'na Tonguç Görker'in getirildiğini öğrendiler. Sonunda karar verilmişti demek. Deren, yeni müsteşarı tanımıyordu; Tabip Odası yöneticilerinin dışında birisiydi. Oda çevresindeki bir çekişme de böylece sona ermişti.

Nâzım Hikmet'in doğum günü olan 20 Ocak'ta, ozan Başbakan Ecevit, anma etkinliği afişlerini asanları toplattırdı. Yaklaşık yetmiş kişi gözaltına alındı. Bu anma gecesi duyuruları nedeniyle MHP'liler de, komünizm propagandası yapılıyor diye ayağa kalkmışlardı. Sonraki günlerde ise, ilginç olaylar yaşanmaya başladı. "Ülkücü" olduğu bilinen kimi kişiler, CHP'li oldukları savıyla ortalıkta dolaşıyor, üstelik CHP'liler de bunu kabul etmiş görünüyordu. Hep olduğu gibi, tüm zamanların adamları gene iş başındaydı.

Zamanla Deren'in tedirginliğini haklı çıkaran gelişmeler hız kazandı. Hükümet değişikliği, olayları engelleyememişti. Faşizan güçler gideravak eylemlerini hızlandırmışlardı. Yoğun saldırılar, cinayetler sürüyordu. Önce Tabip Odası'na, sonra Danıştay'a patlayıcı madde atıldı. Can kaybı olmadı ama olayların insanlarda kaygı katsayısını yükselttiği yadsınamazdı. Kontrgerilla söylentileri dolaşıyordu ortalıkta. CHP tüm bunlarla baş edebilecek miydi? Olayları açıklığa kavuşturabilseler, faşistler gerçekten darbe yiyebilirdi. Ama CHP'nin işi zor görünüyordu. Arada faillerden kimileri yakalanıyor, çoğunun Ülkücü kuruluşlarla ilgileri olduğu ortaya çıkıyordu. Ne var ki pek çok olay, "faili bilinmeyen" olarak kalıyordu.

İlkbaharın ilk günleri, yeni acıları da birlikte getirdi. Deren, öğle arasında hastane bahçesindeki erken çiçeğe durmuş ağaçlara bakıp hüzünlenirken, yeni hemşirelerden biri, telefonla arandığı haberini verdi. Hemen içeri koştu. Tabip Odası'ndan arıyorlardı. İzmir'den, bir hasta için yardım isteniyormuş. "Hastanenin telefonunu verelim mi?" diye soruyorlardı.

Telefonda İzmir'den bir hekim arkadaşının sesini duyunca kaygılandı Deren. Tabip Odası'yla ilgili bir olumsuzluk olduğunu düşündü ilk anda. Patlamadan beri, her telefonla bir tedirginlik yaşamaya başlamıştı. Telefondaki arkadaşı, Maocuların vurduğu söylenen İzmir İlerici Gençler

Derneği Başkanı Tarık Demirkan'da felç geliştiğini ve Rehabilitasyon Hastanesi'ne yatması için yardım istediklerini söylüyordu. Deren elinden geleni yapacağını söyleyip telefonu kapadığında içini bir karamsarlık kapladı. Gencecik insanlar karanlık kurşunlara hedef oluyor, ölüyor, sakat kalıyorlardı; yaşamları her durumda darbe alıyordu.

Deren, Tabip Odası çevresindeki hekimlerden yardım alarak hastaneyle görüştü. Rehabilitasyon'dan bir yer ayarladı. Sonra muayene odasına giderek hastalara bakmaya başladı. Ancak, masasının üstünde duran küçük radyodan yansıyan haberle dondu kaldı: Bilinmeyen eller, İstanbul Üniversitesi Merkez Yerleşkesi'ne saldırmış, yedi kişiyi öldürmüşlerdi...

9
Umut'un Düşüşü

"Drozdovski, ölümün eşiğine kadar gitmeyen, bir başkasının ölümünde kendi sonunun yansıdığını görmemiş olan herkes gibi, ölebileceğine inanmıyordu pek."
(Sıcak Kar)

O sabah, Umut için her zamanki gibi başlamıştı. Geç bir saatte kalkmasına karşın, derse yetişebilmek için hızla hazırlanmış, evden çıkmaya çalışırken annesine yakalanmıştı. Annesi gene söyleniyordu ardından:

"Kalkıp kahvaltı hazırlıyorum, yazık değil mi emeklerime?" Annesi, Umut'un avukat ya da yargıç olacağını düşününce çok gururlanırdı. Onun hukuk fakültesine girmesine pek sevinmişti. Eğitimi boyunca oğlunun tüm gereksinimlerini karşılamayı en önemli görevi sayardı.

Umut, ısrar üzerine annesinin hazırladığı sandviçi alıp otobüs durağına koşmuştu. Soğuk bir mart günüydü İstanbul'da. Saatte bir geçen otobüsü kaçırırsa, durakta uzun süre beklemesi gerekeceğini biliyordu. İstanbul'un çevresindeki bir semtte yaşadıkları için ulaşım zordu. Ailesi, Umut lisedeyken göçmüştü bu kente. Babası memurdu, çeşitli ilçelerde görev yapmıştı. Umut da ilkokulu üç, ortaokulu iki okulda okuyarak bitirebilmişti. En son görev yeri olan Erzincan'da emekliliğini istemişti babası. Emekli ikramiyesiyle, epeyce ağır bir borca girerek bir ev alabilmişlerdi yeni gelişmekte olan bu semtte. O nedenle sıkıntılı günler yaşamışlardı. Ablası Ceren üniversitedeydi, sosyoloji okuyordu. Aileye katkıda bulunmak için bir sekreterlik işine girmişti; yazları çalışıyor, okul zamanında ise eve iş alıyordu aynı işyerinden.

Lisede ve üniversitenin ilk yıllarında Umut, bir arayış içindeydi. Geleneksel olarak sosyal demokrat olan bir ailedendi. Çok sayıda yayın ve kitap okumuştu. Bir süre iş bulmak için sol yayınları dolaşmış ama onlar Umut'a hiç güven vermemişti. Sonra derslere sarılmıştı. Önce üniversiteyi bitirmeliydi. Gene de tüm arkadaşları solcuydu. Zaman zaman eylemlere katılıyor, ama bu işin böyle olmayacağını hissediyordu. Militan arkadaşlarını inandırıcı bulmuyordu. Arkadaşlarının içtenliğine inanıyor-

du; yalnız onların çok saf olduğunu düşünüyordu. Bu kaygılarla hiçbir örgüte ya da derneğe üye olmamayı seçmişti. İşte tam da bu nedenle sık sık eleştiriliyordu. Ne var ki elinden başka türlüsü gelmiyordu.

Umut, sosyalist öğretiyi benimsemiş ama eylemlilik konusunda kararsız kalmıştı. Bazen "korkuyor muyum?" diye düşünürdü. Korku çok insanca bir duyguydu. O nedenle Umut bunu sorun yapmıyordu. Öğrenci önderlerinden olan bir arkadaşı cesareti tartışırken, "bir eylemi, korkuyu derinden hissederek göze almak" diye tanımlamıştı; "Korkmuyorsan, zaten o cesaret değildir." Evet, sorun korku değildi. Gençler için ölüm çok uzaklarda bir hayalet, oysa yaşam gerçekti, elle tutulur somutluktaydı. Gençlik cesareti pompalarken, korkuyu ve ölümü önemsizleştiriyordu.

Ceren'in sözlerini anımsayarak gülümsedi. Ablası, kendisini 12 Mart'ın sıkıyönetim savcılarının sosyalist yaptığını söylerdi. O zamanlar, belli başlı basınımızda iddianamelere en ince ayrıntılarıyla geniş biçimde yer verilir, özellikle sanıkların ideolojik temelleri tüm boyutlarıyla işlenirdi. "Benim böyle net bir başlangıcım yok" diye düşündü. Sanki hep toplumcu görüşle haşır neşirdi yaşamı boyunca. Babası ve annesi öyle öğretmişti. "Her zaman halk yararına yaşamalı, insanlık için çalışmalısın. Bu ülke kolay kazanılmadı." Onlar, tıpkı kendi anne-babaları gibi, hep Halk Partili olmuşlardı. Umut'un annesinin babası uzun yıllar, yaşadığı ilçenin belediye başkanlığını yapmıştı. Umut bir gün onu ziyarete gittiğinde kitaplığındaki kitapları karıştırırken, Lenin'in "Devlet ve İhtilal" kitabını gördüğünde hayretler içinde kalmıştı. Otuzlu yıllarda, Hasan Âli Yücel döneminde çevirisi yapılmıştı kitabın. Başka sol kitaplar da vardı. Ancak dedesi o kitapları okuyup Marksist olmamıştı. Koyu bir Halk Partili'ydi.

Otobüs gene çok kalabalıktı. Konuşanların yarattığı genel uğultu ve eski bakımsız otobüsün gürültüsü, Umut'un düşünmesini bile engelliyordu. Kenar semtlere hep böyle köhne otobüsleri veriyorlardı. Genç erkeklerin dolu otobüslerdeki alışılmış yazgısı uyarınca, gene ayaktaydı. Her durakta durduğu ve binmeye çalışanlar olduğu için otobüsün yolculuğu uzadıkça uzuyordu. "Hep yoksul sınıflardan insanlar yaşıyor bizim buralarda" diye düşündü Umut. "Ama onlar bunu bilmiyorlar. Kimse sınıfsal konumunun farkında değil." İtiş kakış içinde bir seyirden sonra, belediye

otobüsü sonunda Beyazıt durağına ulaştı.

Umut, otobüsten inip hızla Beyazıt Meydanı'na yaklaştığında, çevrede olağanüstü bir durum yoktu. Üniversitenin merkez kapısına doğru ilerlerken, her sabah içini kaplayan kaygıyı duymadığını fark etti. "Galiba alıştım artık" diye düşündü. "Korkulara ve tehlikeye meydan okuyoruz." Evet, Umut için sorun korku değildi. Ölüm korkusu hiç değildi. "Ölüme değin henüz zamanımız var" diye düşünürdü. Ama cesaret gösterecekse, tehlikeyi göze alacaksa, bunun gerekçesinin çok doğru ve haklı olmasını istiyordu. Bu da yeterli değildi. Ek olarak, kendisinin yapacağı işe inanmış olması gerekiyordu. Yani inandığı işi, doğru biçimde, doğru yer ve zamanda yapması söz konusu olmalıydı. Ne yazık ki, amaca inanmasına karşın, yapılan işleri hiç doğru bulmuyordu. "Öğrenci hareketlerini aşan bir boyuta ulaşmalıyım" diye düşünüyordu.

Umut, üniversitenin merkez yerleşkesine yaklaşırken, içerde bir grubun toplandığını fark etti. Gene bir olay olduğunu düşünerek topluluğa doğru yürüdü. Bir grup öğrenci, özerk üniversite için slogan atıyor, polisin üniversiteyi terk etmesini istiyordu. Güvenlik için üniversitede bulunan polisler, düşman güçlerine yaklaşır biçimde gruba doğru koşuyorlardı.

Umut, üniversitenin Beyazıt kapısına doğru yaklaştığında, tanıdığı bir sağcı öğrenciyi, tanımadığı bir grubun arasında gördü. Hepsinin elleri parkalarının cebindeydi. Umut, o sırada merdivenlerden inerek slogan atmakta olan solcu grubun önderini uyarmak istedi. Ama çok kalabalıktı; onlara ulaşamadı. Merdivenlere çok yaklaşmıştı, ancak artık ilerleyemiyordu. Bağırdı ama sesi gürültü içinde yitip gitti. Onu kimseler duymadı. Aynı anda sağcı grup, öğrencilere saldırdı. Silah sesleri sardı her yeri. Umut, olanlara inanamıyordu. Hep böyle şeylerin kendi başına gelmeyeceğini düşünmüştü. Yaşamı bir şerit gibi gözlerinin önünden geçti. "Böyle olduğunu söylerlerdi, doğruymuş" diye mırıldandı. Annesinin her gün kendisini uğurlarkenki kaygılı yüzü, babasının ölümü, ablası Ceren ve onun arkadaşı, umutsuz aşkı Defne... Bir anda hepsini düşündü. Korku ve sıkıntıyla çevresinde tanıdık bir yüz aradı ama kimseler yoktu. Yapayalnızdı...

Umut, korkuyla kaçışan kalabalık içinde kendisine bir yol bulmaya ve ezilmemeye çalışırken, birisinin "Bomba!" diye bağırdığını duydu. Sonra büyük bir gürültü ile bir patlama oldu ve aynı anda tam sağ göğüs bölgesinde bir sıcaklık hissetti. Baktı, parkası kan içindeydi. Çok bitkindi. Yakınındaki insanların kanlar içinde havaya ve yerlere savrulduklarını hayal meyal gördü. Çevredeki sesler gittikçe uzaklaşıyordu. Yere yığıldığının farkına varmadı, bilincini yitirmişti. Kaçan öğrenciler onunla ilgilenemediler. Patlama ve polisin de saldırıya geçmesi nedeniyle ayakta kalan öğrenciler olay yerini hemen terk etme telaşı içindeydiler. Tüm çevre kan ve can pazarına dönüşmüştü...

Defne, Umut'un ölümünü gazeteye gelen teleks haberinden öğrendi. Ceren, kardeşiyle gurur duyardı. Umut Ankara'ya geldiğinde gazeteye uğrar, Defne ile sohbet eder, İstanbul ve öğrenci haberleri verirdi. Bu nedenle sık sık görüşürlerdi. Defne, Umut'u çok severdi. Genç yaşına karşın, onunla her konuda çok iyi anlaşırlardı. Umut'un kendini sürekli geliştirmek için çok çalıştığını en yakından bilen insandı. Onun erken olgunlaştığını düşünürdü. Bazen ona, "Yaşın tutsaydı sana âşık olurdum" derdi.

Defne'nin gözleri doldu ama ağlayamadı. Boğazında gittikçe artan bir tıkanma, bir basınç hissediyordu. Bir süre yerinden kıpırdayamadan öylece kalakaldı. Ceren'e nasıl haber verecekti? Ne diyecekti? Belki duymuştur diye düşünerek ona telefon etmeye karar verdi. Ceren, Hacettepe Sosyoloji'de yüksek lisans eğitimini yeni bitirmişti. Eğitimi süresince, toplum içinde yapılan çok sayıda araştırmada yer almış, iyi bir uzman olmuştu. Hocaları, üniversitede kalarak akademik çalışmalarını sürdürmesini istemişlerdi. Defne, yazılarını yazarken kimi somut konularda sık sık onun danışmanlığına başvururdu.

Defne, Ceren'i üniversitedeki odasında bulamadı, not bıraktı. Anlaşılan, haber henüz kendisine ulaşmamıştı. Ceren'in olmaması, ona zaman kazandırmıştı. Ama hâlâ ne diyeceğini bilmiyordu.

"Bu bir toplumsal cinnet" diye mırıldandı. Toplum bu insan avcılarını nasıl yetiştiriyor? Kim bunlar? Olayda tam yedi öğrenci öldürülmüş,

onlarcası da yaralanmıştı.[9] Defne artık insanlığın ömrünün insanlaşma sürecini tamamlamaya yetmeyeceğini düşünmeye başlamıştı. Şair Behçet Aysan'ın, insanlığın serüvenini "insanın insanlaşma süreci" diye tanımlamış olması boşuna değildi. Durumun asıl üzücü yanı, insanlaşma sürecinin bu denli yavaş, bu denli sancılı geçmesinde en az suçlu olan ama en çok bedel ödeyenlerin masum halklar olmasıydı.

[9] 16 Mart 1978 katliamı.

10
Ömer Diye Biri

Evden aceleyle çıktı. Gene geç kalmıştı. Her gün evden ayrılırken aynı ruh durumunda oluyordu. "Acaba herkes böyle midir?" diye sordu kendine. "Bizim gibiler için böyle olsa gerek" diye yanıtladı. Çok sinirli olduğunu kabul ediyordu. Ama karısı da aptalın tekiydi. Hep istemediği şeyleri yapıyor, gereksiz sözler söylüyor, uygunsuz yanıtlar veriyordu. Rahat batıyordu kadına. Sabahları, istediği gibi bir çay demlemeyi bile beceremiyordu!

Görevde on yılını doldurmuştu. Her geçen yıl işi biraz daha ağırlaşmıştı. Evdeki öfkesi, işteki yoğunluğuyla doğru orantılı olarak artıyordu. Oysa o da iyi bir baba olmak isterdi. Kim istemez? Karısını kendine göre severdi. Ona üç oğlan vermişti. Çocuklarını da severdi. Zaten onlar için çalışmıyor muydu?

Çocuklarını düşünmek, onu kendi çocukluğuna götürdü. Çocuklarının kendisinden daha iyi koşullarda yaşadığına hiç kuşku yoktu. Ömer, yoksul bir ailenin çocuğu olarak Malatya'da doğmuştu. Ayakkabı tamircisi olan babası, arada herkesi sıra dayağından geçirmesi dışında iyi bir insandı. Ancak durumlar zordu. Kalabalık bir aile ve yoksulluk. Altı çocuk, bir nine ve anne-baba, kentin en yoksul semtlerinden birindeki iki gözlü eve sıkışmışlardı. Ortaokulu güç koşullarda bitirdikten sonra, babası ona özgürce karar verebilmesi için parasız yatılı ya da çıraklık seçeneklerini sunmuştu. O da canını dişine takıp polis koleji sınavını kazanmıştı. Ankara'yla tanışması böyle olmuştu. Ondan sonra neredeyse tüm yaşamı polis olarak bu kentte geçmişti. Polislik bir anlamda zorunlu bir seçimdi Ömer için. İlginç olan, polisliğe başladıktan sonra işine inanması ve tüm benliğiyle mesleğine bağlanmasıydı.

Ömer o günleri düşününce, aradan yüz yıl geçmiş gibi geliyordu. Neil Armstrong'un Apollo ile Ay'a ayak basışını nasıl izlediğini anımsıyordu. Ne büyük bir heyecan duymuştu. Sabaha dek radyo dinleyerek olaya tanıklık etmişti an be an. Armstrong,

"İnsan için küçük, insanlık için büyük bir adım" demişti Ay'a ayak bastığında. Daha sonra, insanın her şeyi başarabileceğinin simgesi olmuştu

o ilk adım. Ömer, astronot olabilmesi için hiçbir umut bulunmaması nedeniyle kendini çok mutsuz hissetmişti o günlerde.

Yaşam koşulları gene zorluydu. 12 Mart günleriydi. Polisliğe yeni yeni alışıyordu. Duygulu bir insan olmamakla birlikte, gene de olanlara katlanmak kolay değildi. Yalnızlık canına tak ettiğinde evlenmek istemiş, annesi ona bir komşu kızı bulmuştu. Gelin adayı, daha önce Malatya'daki evinden ve ailesinden hiç ayrılmamıştı. Düğünden sonra Ankara'ya geldiklerinde Ömer'in evini çok beğenmiş, bu evin kendi evi olacağına inanamamıştı. Ancak sevinci kısa sürmüştü.

İlk günlerden sonra Ömer, yemek yer, su içer gibi, önce sözel, sonra da fiziksel şiddet uygulamaya başlamıştı karısına. Dayak, yaşamlarının olağan bir parçası olmuştu. Daha sonra aralarına karışan çocuklar da babalarının gazabından paylarını alıyorlardı. Lakin Ömer'in asıl hedefi ve ilacı karısı idi. Kavga için bir kusur ya da neden olması gerekmezdi. Nasılsa bir bahane bulunurdu. Bu niye burada duruyor? Şunu neden oraya koydun? Niye bu yemeği yaptın? Bu gömleği niçin yıkamadın? O gömleği neden yıkadın? Sonra sille tokat girişirdi. Çocuklar büyüdükten sonra onlar da böyle anların yaklaştığını görünce, başka odaya ya da dışarı kaçarlardı.

Ömer, öfkesi yatışınca hiçbir şey olmamış gibi davranıyordu. Zaten aileden kimse bu konuyu ya da herhangi bir konuyu tartışamazdı onunla. O eve ekmek getiriyordu. Çok zor bir işi vardı, canı çıkıyordu. O nedenle vicdan azabı ya da pişmanlık nedir bilmezdi. Kendini haklı görmese de yaptıklarını olağan bulurdu. Zaten kendisi de az dayak yememişti. Böylece Ömer için şiddet, zamanla tüm yaşam alanlarını kaplayan bir varoluş biçimi oldu. Tüm kötülüklerini bu örtünün altında gizlemeye çalıştı.

Şiddet yalnızca evlerde değildi, artık sokaklarda da kol geziyordu. Ömer ve ekipler sürekli insan kovalıyorlardı ama tüm asayiş önlemlerine karşın, ölümlerin önüne geçilemiyordu. Faili bulunamayan cinayetler, sokak çatışmaları ülkeyi sarsıyordu. Daha sonra onlar da şiddetin tam ortasında yerlerini almaya koyuldular. Hem yasal olarak, hem de yasadışı yollardan, güvenlik güçleri en üst düzeyde şiddetin parçası oldu. Önceleri gizli olarak, çekinerek yapılanlar artık tartısız, pervasız biçimde açıkça,

gözler önünde yapılıyordu.

Emniyet binasından içeri girince, nöbetçi olan Kenan, kod adı Keko, aşağıda yeni kişiler olduğunu bildirdi Ömer'e. Sonra İstanbul olayını duyup duymadığını sordu. Ömer, radyodan duymuştu haberi ama ayrıntıları bilmiyordu. Keko anlattı:

"Komiserim, tam yedi kişi ölmüş." Sırıttığı için kızdı Ömer Keko'ya:

"Yani, bayram mı edeceğiz öldüler diye! Sen işine baksana. Bu ölümler başımıza yeni işler açacak. Anlamıyor musun?"

Ömer için olağan bir gün başlıyordu. Zanlılarla uğraşacak, suçluyla suçsuzu ayırt etmeye çalışacak, ayıramayınca da herkesi suçlu kabul ederek ona göre davranacaktı. Zaten getirilenler camiden mi getiriliyordu? Hepsi solcu ve suçluydu. Rastlantısal olarak getirilen birkaç suçsuz da, kurunun yanında yanacaktı, yapılacak bir şey yoktu. Ömer artık siyasal suçlar ve solcular konusunda uzmanlaşmıştı. O nedenle her gün çok işi oluyordu. Hem kuramsal bilgisini artırması gerekiyor, hem de eylemlerde yakalananlarla uygulama yapıyordu. O gün getirilenler, Devrimci Yol'un güçlü olduğu bir mahalledendi. Ülkücülerin egemenliği altındaki bölgeyle olan sınırda çatışma yaşanmıştı. Her zaman olduğu gibi, yalnızca bir tarafın insanları yakalanmıştı. Dev-Yol'cular Emniyet'in soğuk, nemli ve karanlık koridorlarında onu bekliyorlardı. Bir yandan İstanbul'daki olayı kafasında çözümlemeye çalışırken, aşağı inerek hemen işe koyuldu Ömer.

11
Cenaze

Ceren perişan durumdaydı. Umut'un, kardeş olmanın ötesinde bir anlamı vardı Ceren için. Kendisinden daha küçük yaşına karşın, pek çok durumda kararlarında etkili olmuştu Umut. İçinden çıkamadığı sorun ya da ikilemler karşısında yardımına hep o yetişmişti. Defne'ye,

"Nasıl ölür? O ölmüş olamaz. Daha yaşamadı ki..." dedi. Sonra iç konuşmasını sürdürdü:

"Şimdi ne yapacağım, kime akıl danışacağım? Onun sağduyusu kimselerde yoktu. Daha birkaç gün önce telefonda bana, oradaki ortamı yansıtmaya çalışmıştı. Dikkatli olmamı söylemişti. Olacakları sezmişti sanki."

Defne ne diyeceğini bilemiyordu. Bir teselli tümcesi bulamamanın umarsızlığı içinde kıvranıyor, Ceren'in elini tutup saçını okşamak dışında bir şey yapamıyordu. Ölüm karşısında ne söylesen anlamı yok. Üstelik böyle bir ölüm... Ceren, ne Defne'nin, ne de çevresinde olup bitenin ayırdındaydı zaten; sanki başka bir dünyadaydı. Sürekli Umut'un fotoğrafıyla konuşuyordu.

Defne, ertesi gün de arkadaşının durumuna içi acıyarak destek olmaya çalıştı. O gün birlikte İstanbul'a gittiler cenaze töreni için. Otobüs yolculuğu boyunca pek konuşmadı Ceren. Anılarla baş başaydı. Ankara-İstanbul karayolunun her santiminde Umut'la ilgili bir anısı vardı. O nedenle, acısı sürekli tazeleniyor, yüreği dağlanıyordu. Defne zaman zaman onun ağladığını görüyor, üstüne varmıyordu. Ağlamak üzüntüyü dışa vuruyor ve dayanma gücünü artırıyordu bir bakıma. Defne ölüme ilişkin söylenenleri, ölüm karşısında yapılanları düşünüyordu. Erkekler, özellikle de babaları kırklı-ellili yaşlarda ölenler, babalarının ölüm yaşına yaklaştıkça, her şeyi bırakıp kitap yazma kararları alırlardı. Gerçek bir ölüm karşısında, ölüm hakkında söylenenlerin hepsi de ne denli anlamsız kalıyordu:

"Ölüm yeni bir başlangıçtır."

"Zor olan ölmek değil, ölmeye karar vermek..."

"Her ölümle biraz ölür insan."

"Her ölümde kendi ölümünü görür insan."

"Yaşamın tek gerçeği ölümdür."

"Her ölüm erken ölümdür."

"Ölüm yaşayanlar içindir." Bu doğruydu işte. Oradan geri gelen yoktu ki, ölümün ölenler için ne olduğunu bilelim. Yahya Kemal'in dediği doğruysa, "Birçok gidenin her biri memnundu yerinden." Oysa Defne hiç öyle düşünmüyordu. Ölüm her şeyin sonuydu, hiçlikti, yokluktu. Bu yüzden, herhangi bir nedenle ölüme yol açmak, en büyük suçtu, insanlık suçuydu.

"Bir insan, nasıl başka bir insanı öldürme hakkını kendinde bulur?" diye şaşardı. Oysa Dostoyevski, bu ikileme *Suç ve Ceza*'da noktayı koyalı yüzyılı aşkın süre geçmişti: Hiç kimsenin başka bir insanın -ne denli değersiz görünse de o yaşam- var olma hakkı üzerine yok etme tasarrufu olamazdı. Ne yazıktır ki insanlık bir arpa boyu yol gidememişti o zamandan beri.

Ceren'in annesinin Umut'la birlikte yaşadıkları eve vardıklarında tam bir cenaze evi görünümüyle karşılaştılar. Ölenin kökeni, niteliği, inancı, yaşı ne olursa olsun, durum değişmiyordu. Eve ölümün kokusu sinmişti. Hep böyle olmaz mı? Ölümcül aşamadaki bir hastanın odasına daha yaşarken ölümün kokusu yerleşir. Herkesin yüzünde ölümün gölgesi görülür.

Ölüm karşısındaki umarsızlığın belki de en somut göstergesi, ölüm ritüellerinin şaşmaz biçimde her koşulda uygulanışıydı. Kapı önü ve evin girişi boy boy, çeşit çeşit ayakkabıyla doluydu. Tüm odalarda kadınlı erkekli gruplar oturuyordu. Çocuklar koşuşturuyordu ortalıkta. Komşu ve akraba oldukları anlaşılan genç kız ve kadınlar, yiyecek ve içecek taşıyorlardı tepsi tepsi. Eve girdiklerinde Ceren'in annesi odasında yatıyordu. Verilen sakinleştirici ilaçlarla uyutulmuştu. Salonda Kuran okunuyordu. Ceren önce Umut'un odasına yöneldi. Defne de gelip odaya göz attı. Oda öylece bomboş duruyordu. Umut'un masasına bir demet karanfil koymuşlardı, yanında da çerçeveli bir fotoğrafı vardı. Her şey yerli yerindeydi. Bir tek Umut yoktu.

Sonra annesinin odasına girdi Ceren, gözlerinden sessiz yaşlar boşanıyordu. Annesinin yattığı karyolanın yanına bir sandalye çekip oturdu.

Defne, bu ortamın, arkadaşının ruhsal dengesini daha da sarsacağını düşünerek kaygılandı. Ama yapabileceği bir şey yoktu. Onu annesiyle baş başa bırakıp konuklarla dolu olan salona döndü.

Ertesi gün Defne, Ceren'le birlikte hastane morguna gitti. Oktay da o sabah gelmişti Ankara'dan. İkisi evleneli daha birkaç ay olmuştu. Ceren ne denli üzgünse, Oktay da aynı ölçüde şaşkındı. Olanları kavrama güçlüğü içindeydi sanki. Yüzünde duygusuz bir ifade vardı. Morgun önünde biraz beklediler. Cenaze servisinin ölüyü yıkayacak görevliyi almaya gittiğini öğrendiler. Az sonra cenaze arabası görevliyi getirdi. Bu sırada cenaze morgdan yıkama odasına taşınmıştı. Umut geçerken, Ceren kendini daha fazla taşıyamadı; Oktay son anda kolundan yakalayarak düşmesini engelledi. Ceren toparlandı, Umut'u görecek, vedalaşacaktı. Gasilhanenin kapısına doğru yürüdüler. Umut'un üstü açılmıştı. Saçları parıldıyordu ışıkta, yüzü görülemiyordu kapıdan. Oktay ve Umut'un iki erkek akrabası içeri girdi. Ölü yıkayıcı görevli, kadınların yalnızca kapıdan bakabileceğini söyledi. Ceren hemen tepki gösterdi. Yüzü öyle umutsuz ve kederliydi ki, görevli karşı duramadı. Ceren, Umut'un cenazesinin yanına gitti. Gözlerinden yaşlar akarak saçlarını okşadı, elini tuttu. Sonra geri geldi. Defne ile birlikte kapıdan yıkama törenini izlediler.

Yıkayıcının yüzünde duygusuz bir ifade vardı. Defne, bu işi her gün yapmak insanı nasıl etkiler acaba, diye düşündü. Ölü yıkayıcılarla ilgili bir söyleşi okumuştu bir zamanlar. Aralarında kendi alanlarında iş bulamamış çeşitli mesleklerden insanlar vardı. İçlerinden birisi, duygularını soran muhabire, kendini ölünün yerine koyarak davrandığını söylemişti. Yani ölüyle empati kuruyordu!

Yıkayıcının elinde eldivenler, ayaklarında çizmeler, önünde muşamba önlük vardı. İşine başlarken, önce bir bohça içinde getirilen sünger, havlu, sabun ve beyaz patiskayı kullanmaya hazır duruma getirdi. Kefen olacak patiskayı keserek kafa ve gövdeyi saracak yerleri belli etti, içine çöreotu serpiştirdi. Defne acaba bunları kim aldı, bu işlerle kim uğraştı, diye düşündü. Genellikle uzak erkek akrabalardan biri cenaze işleriyle uğraşır, çok yakın kişilerin bu ayrıntılardan haberi bile olmazdı.

Yıkayıcı, makasla keserek Umut'un üstündeki tüm giysileri çıkardı. Za-

ten adli tıp incelemesinde giysileri parçalanmış, eğreti biçimde yeniden üstüne kapatılmıştı. Gene de Ceren nem, kan ve toprakla renk değiştirmiş kahverengi kazağı seçebiliyordu. Defne'ye alçak sesle,

"Benim aldığım kazak" dedi. "Sabah onu giyip çıkmış. Sonra da öldü." Defne bir şey söylemeden eline dokundu Ceren'in.

Görevli, hortumla su tutarak cenazeyi yıkamaya başladı. Umut'un cansız vücuduna hortumdan akan suları görmek, Ceren'i, kendi derisine binlerce iğne batırılıyormuş gibi sarsıyordu. Gene de gözlerini Umut'tan çevirmeden, her şeyi sonuna dek izlemek için kendini zorladı.

Ölü yıkayıcı, suyla yıkama bittikten sonra süngere sabun sürerek köpürttü ve baştan başlayarak tüm vücudu ovuşturdu. Sonra gene hortumla su tutarak durulama yaptı. İçerdeki erkekler de sırayla hortum tuttuktan sonra, görevli Umut'a aptes aldırdı. Yıkama işlemi sona ermişti.

Sıra Umut'un, içine kefen serili tabuta yerleştirilmesine gelmişti. Herkesin yardımıyla Umut, kendisini son yolculuğuna taşıyacak olan tabuta kondu. Kefen kapatılıp bağlandı ve üstüne gülsuyu serpildi. Cenaze, tabutun kapağı kapatılarak taşıyıcı görevlilere teslim edildi.

12
Tören ve Sonrası

Cenaze töreninde çok insan vardı. Defne uzaktan birçok tanıdık yüz gördü. Kimileriyle göz göze geldi, kimileriyle hiç görüşemedi. Gözünde anılar canlanıyordu sürekli. Umut'un masum yüzü ve ışıldayan gözleri hep karşısındaydı. Ankara'ya son gelişinde ona zaman ayıramamıştı; çok yoğun bir gündü. Gene bir şeyler olmuştu. Ama Defne anımsayamıyordu o günün olayını. Her şey çok hızlıydı, yetişemiyorlardı. Gazetenin zamanında çıkması gerekiyordu. O nedenle, başka her şey önemini yitiriyordu. Defne, Umut'a yalnızca merhaba demiş, daha sonra ilgilenememişti. Şimdi nasıl da hayıflanıyordu. Meğer son görüşüymüş. Düşündükçe içi burkuluyor, ağlamak istiyordu. "Keşke konuşsaydım onunla. Belli ki bana bir şeyler anlatmak için gelmişti. Niçin, niçin zaman ayıramadım? Ya da ayırmadım. İstesem yapardım ama yapmadım. Lakin her şey için çok geç. Ah Umut, yitip gittin; içimizi yaktın, kavurdun..."

Umut, gülen gözlerle yakalardan bakıyordu herkese. "Her ölüm erken ölümdür" diyen Cemal Süreya'yı doğrulamak istercesine masum ve çocuksuydu yüzü. Yanıtsız, yorumsuz her şeyi gülümseyerek uzaklardan izliyordu sanki. Tüm ölenler gibi, zaman ötesi ve erişilmez, bu nedenle de güçlüydü. Ölüler hep haklıdır.

Tabut karanfillerle kaplanmıştı. Öğrenciler arkadaşlarına son görevlerini yerine getiriyor, sırayla nöbet tutuyorlardı tabutun başında. Bir grup arada sloganlar atıyordu. Törene, yakın uzak çok kişi katılmıştı. Özellikle solcuların cenazeleri sıklıkla insanların karşılaşma yeri olurdu. Başka türlü bir araya gelemeyen ya da gelmeyen -gelmeye üşenen- insanlar karşılaşır, ne kadardır görüşmediklerini hesaplayıp özlem giderirlerdi. Alışıldığı gibi, gene tanıdık insanlar birbirleriyle sohbet ediyorlardı.

Ceren, sanki bir perde arkasından izliyordu çevreyi. Umut'la geçirdiği yaşam kesitine dalıp gitmişti bir kez daha. Birden ölümün Umut'u koparıp almış olduğuna alışmaya başladığını fark etti. Artık ölüm eskisi gibi ürkütücü gelmiyordu. Umut'un olduğu yere gitmekti şimdi ölüm. O kadar korkunç bir yer olamazdı. Ceren, ölünce Umut'un yakınına gömülme düşüncesinin kendisinde garip bir rahatlama yarattığını hissetti.

İnsanoğlu ya da kızı, ölüm karşısında çok sarsılır, bocalar umarsızlık sarar her yanını. Ama kendini çabuk toparlar. Yapılacak fazla bir şey de yoktur zaten. En fazla ne yapılabilir ki? Çok tanınan, bilinen, zamansız ya da kahraman olduğu düşünülen ölülerin ardından yontuları dikilebilir; adları salon, sokak ya da parklara, alanlara verilebilir. Anılarını yaşatmak için evleri müze yapılır; adlarına vakıflar kurulur. Ya da henüz gün ışığına çıkmamış yapıtları yayımlanır. En fazla bunlar yapılır.

Cenaze sonrası her şey olması gerektiği gibi sürecekti. Yedisi, kırkı, dualar, helvalar... Günlerce sürecek başsağlığı ziyaretleri, telefonlar, mektuplar... Ağıtlar, gözyaşları... Ceren İstanbul'da fazla kalamadı. Dinsel ya da kültürel geleneğin bu çok çeşitli ritüelleriyle Umut'un defalarca ölüşüne tanıklık edemeyecekti. Zaten ortalıkta fazla görünmeme konusunda uyarı almıştı. Ayrıca onu bekleyen görevler vardı. Cenaze töreninden birkaç gün sonra Ankara'ya döndüler Defne ile. Oktay daha önce yola çıkmış, cenaze töreninden hemen sonra otobüse binmişti.

Ceren eve ulaştığında, evde kendisini bekleyen tedirgin ve sıkıntılı bir Oktay buldu. Bir an önce evlerini değiştirmeleri ve işlerinden ayrılmaları gerekiyordu. Ceren iyiden iyiye şaşırmıştı:

"Bu kadar erken mi?" dedi. Oktay,

"Öyle gerekti" diye isteksizce yanıt verdi. "Gene de seçim senin. İstersen ayrılmayabilirsin işinden. O zaman ben yalnız gideceğim."

"Üniversiteden ayrılmam söz konusu. Bu doğru bir karar mı? Doçentliğe girmeyi planlıyordum süreç içinde, biliyorsun."

"Ceren'ciğim, üniversitede kalamazsın. Hem doçentlik için ne kadar süre çalışman gerekir, hiç düşündün mü?"

"Yaklaşık bir-bir buçuk yıl yoğun çalışma."

"Gördün mü? Sor bakalım, bu kadar uzun süre örgütsel sorumluluklardan uzak kalma olanağı var mı?"

"Bilmiyorum. Bunun doğru bir karar olduğundan emin değilim. Sen ne yapacaksın? Okuldan ayrılacak mısın?"

"Elbette. Öğrenciler için zor olacak yıl ortasında ama yapacak bir şey yok. Sen istersen biraz düşün ve kararını öyle ver."

Ceren bir süre düşündü düşünmesine ama ta en başından son kararını

biliyordu. Umut yaşasaydı, belki kararı farklı olabilirdi. Ama gözyaşları kurumadan günlük yaşama döndüğü için, yarası her gün bir nedenle yeniden deşiliyordu. İlk günkü gibi olmasa da sürekli acı hissediyordu. Zaman zaman gözyaşları yoğunlaşıp boşalıyordu. Meğer duygulara biraz izin vermek gerekliymiş. Gözbebeği kardeşinin acımasızca öldürülüşü nedeniyle artık çevresindeki her şey daha değişik geliyordu Ceren'e. Anlamlı olan tek doğru, içinde yer aldığı ve bir parçası olduğu savaşımdı. Bu nedenle, geçmişin tüm bağlantılarından arınarak, yalnızca düşledikleri geleceğin tuğla taşlarını örme yolunda yürümeye karar verdi. Son kararı savaşım oldu.

Ceren ve Oktay, birkaç gün sonra evlerindeki eşyayı kimsenin bilmediği başka bir yere taşıdılar. Zaten fazla bir şeyleri olmadığından yer değiştirmeleri kolay oldu. Küçük bir kamyonete sığdı evdeki tüm mal varlıkları. Kamyonetin sürücüsü, onların durumuyla yakından ilgilendi. Konuşmayı seven bir genç adamdı. Ankara'nın kırsal kesiminden gelmişti ailesi. Ev eşyasının az olması dikkatini çekmişti. Oktay, yeni evlendiklerini, memur ücretiyle ancak bu kadarını alabildiklerini söyledi. Adamın meraklı oluşu canını sıkmıştı. Konuşmayı kısa kesti. Zaten o sırada yolun sonuna gelmiş, yeni eve ulaşmışlardı. Sürücü taşınmaya yardım ettikten sonra, onlara yeni evlerinde iyilikler, güzellikler diledi. Oktay onu uğurladıktan sonra rahat bir soluk alarak eşya yerleştirme ve oda düzenleme işlerine girişti.

Taşındıktan sonra, Ceren ve Oktay okullarına gidip istifa dilekçelerini verdiler. Onların yeni yaşamları işte böyle başladı...

13
Yeni Görevlerde Kilitli Kalmak

Ceren ve Oktay'ın yeni evlerini kimse bilmiyordu. Eve yalnızca örgütte birlikte çalıştıkları arkadaşları gelip gidiyordu. Yakın akrabaları bile bu evden habersizdi. Ceren'in akrabaları İstanbul'da olduğundan sorun olmuyordu ama Oktay'ın annesi, babası ve kız kardeşi Ankara'da yaşadığı için sürekli bir alınganlık söz konusuydu.

Ceren, yalnızca arada bir Defne ile buluşuyordu. Defne ona Oktay'ı soruyor, yeni yaşamını sorguluyor, yaşadıkları evi öğrenmek istiyordu. Ceren onun merakını gidermede gerçekten sıkıntı çekmeye başlamıştı. Bir gün Ceren, gazeteden Defne'yi arayarak Kızılay'da bir restoranda buluşmayı önerdi. Defne çok yoğundu ama sık görüşemediklerini düşünerek koşullarını zorladı ve öğle yemeğinde bir araya geldiler. Ankara'nın soğuk, yağmurlu, sıkıcı bir günüydü.

"Yağışlı günlerde ne kasvetli olur bu kent" dedi Ceren karşılaştıklarında. Defne,

"Seni görmek ne güzel! Uzun zaman oldu görüşmeyeli. Boş ver şimdi kenti de, kasveti de" diye yanıt verdi. Aslında kasvet Ceren'deydi biraz. Defne onu neşelendirmeye çalıştı:

"Nasıl gidiyor işler Oktay'la? Sorun var mı? Yoksa alışmaya mı başladınız tekdüzeliğe?"

"Oktay'la bir sorun yok. İşler zor."

"İşten ayrılmadın mı sen?"

"Evde çeviri yapıyorum. Başka işler de var..." Defne kurcalamadı. Anlamıştı. Ceren'e her konuda destek ve yardım sözü verdi. Ceren, günlük sorular sordu Defne'ye ama aklı başka yerlerdeydi.

"Sizin aranız nasıl Demir'le? Barıştınız mı?"

"Ortada bir yerdeyiz. Olmuyor, ayrı kalamıyoruz. Bilmiyorum nasıl olacak. Bir gün çok iyi anlaşıyoruz. Sonra aramıza uzaklıklar giriyor. Kadın-erkek ilişkisi hep böyle bir şey mi? Ürküyorum bu gelgitlerden."

"Niçin zorluyorsun ayrı kalmak için? Siz ikiniz ruh ikizisiniz. Çok benziyorsunuz birbirinize. Aranızda zor rastlanan bir uyum var."

"Ben Demir'e ulaşmakta zorlanıyorum. O da beni anlayamadığını ima

ediyor bazen. Ama ben biliyorum. Asıl sorun bana tepeden bakması, yani tipik erkek tavrı. Benden üstün olduğunu düşünüyor, bunun bilincinde olmasa da."

"Toplumcu insanların böyle davranması tuhaf değil mi? Emin misin onun böyle düşündüğünden?"

"Bilmiyorum. Emin olsam her şey daha kolay olurdu. Neyse, boş ver. Bizim sorunlarımız bitmez. Siz neler yapıyorsunuz başka?"

"Çok çalışıyoruz. Durumlar zor... İstediğimiz sonuçları alamıyoruz. Soldaki dağınıklık belirleyici oluyor bizim işlerde. Ama zamanla daha iyi noktalara geliriz belki."

"Sosyal demokratlar hükümette ama hâlâ iktidarda değiller. Değişen bir şey olmadı."

"Sonuçta burjuvazinin yedek gücü değiller mi? Benim hiçbir beklentim yok onlardan."

"Ama en azından olayların denetim altına alınmasını ummak hakkımız değil mi? Faşistler göz göre göre saldırıyorlar. Ama faillerin çoğu bulunamıyor." Defne birden karamsarlığa kapılmıştı. Zaten Demir yüzünden içi sıkılıyordu. Bu konuşma ile iyice gerilmişti. Ceren'e,

"Demir bir gün demişti ki, 'Eğer bir insan bir insanı öldürmeye kararlıysa öldürür, bunu önlemenin yolu yoktur.' Böyle demişti. O zaman karşı çıkmıştım ben. Şimdi düşünüyorum da, ona hak veriyorum. Sonra, ölecek olanları nasıl seçiyorlar diye tartışmıştık..." Ceren acı acı güldü:

"Neye karar verdiniz? Nasıl seçiyorlarmış yani?"

"Demir, niye sen, ben değil de o, demişti. Çünkü bir biçimde seçim yapılıyor. Karar veremedik, ölecekleri nasıl belirlediklerine. Bizim kafalarımız öyle çalışmıyor çünkü. Çok ses getirecek ünlü insanları seçtikleri düşünülebilir. Ama bu özellik her olguda geçerli değil. Bazen adı çok duyulmamış insanlar da seçilebiliyor. Aramızdaki bu tartışma, Sevinç Özgüner'in[10] öldürülüşünden sonraki günlerdeydi. Örneğin, Sevinç

[10] Sevinç Özgüner: 23 Mayıs 1980'de faşist güçlerce öldürülen dişhekimi. 1951 tevkifatında TKP üyesi olmakla suçlanarak işkence gördü. Daha sonra barış ve özgürlük etkinliklerinde yer aldı. Türkiye İşçi Partisi'nde çalıştı. Öldürüldüğünde, Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi üyesiydi. Yaşamını toplumcu öğretiye adayan ve kendisi de bu anlamda örnek tavır sergileyen Sevinç Özgüner ve eşi Vecdi Özgüner'e, 23 Mayıs 1980'de evlerinde silahlı saldırı

Hanım'ın solda saygın bir yeri vardı ama genelde kamuoyunda çok tanınan biri değildi. Sonradan öğrendik; ölümünden önceki günlerde tehditler alıyormuş. Yetkililer genelde olduğu gibi, kayıtsız kalmış bu tehditlere de. Sanırım, kimse işin öldürücü boyutlara varacağını düşünmemiş..."

Masadan kalkarken ortak birkaç arkadaşlarıyla karşılaştılar. Ceren'in iyice canı sıkıldı. Ortalıkta görünmemesi gerekiyordu. "Artık böyle buluşmalara bir son vermeliyim, işime kilitlenmeliyim" diye düşündü. Defne'den ayrılırken hüzünlendi. Kim bilir bir daha ne zaman görüşebileceklerdi. Defne, Ceren'deki kaygıyla karışık burukluğu fark etti ama bir yorumda bulunmamayı yeğledi. "Nasılsa kendisi daha sonra açılır bana" diye düşünerek edilgin konumda beklemeyi seçti.

Böylece Ceren, Defne'den iyice uzaklaştı. Eskisi gibi arayamıyordu onu artık. Zaten işleri de çok yoğundu. Gençlik alanında, yaşını ve boyunu aşan ağırlıkta sorumluluk yüklemişlerdi sırtına. Görevlerin üstesinden gelmek için olağanüstü çaba harcıyordu ama gene de istediği gibi gitmiyordu işler.

Günlük yaşamın getirdiği her yeni olayla dallanıp budaklanan karmaşık toplumsal ortam, tüm program ve öngörüleri aşıyordu. Sol siyasal hareketlerin ayrılık noktaları, tartışmaların odak noktasını oluşturuyor; birlik çabalarını etkisizleştiriyordu. En sıradan bir eylem için günlerce uğraşmak gerekiyordu. Tüm bunlar, kitle örgütlerinde çalışan partilileri yönlendirmeye çalışan Ceren'i ve Oktay'ı yoruyor, bazen umarsız duruma düşürerek enerji ve umutlarını tüketiyordu. Yalnız kalmışlardı, yapayalnız... Parti dışı kimseyle görüşme ve tartışma olanakları yoktu. Oysa onlar daha önceleri toplum içinde çalışarak, oradan elde ettikleri birikim ve deneyimle başarılı olmuşlardı. Şimdiyse kaynakları kurumuş akarsular gibi verimsizleşiyor, tükeniyorlardı.

---

düzenlendi. Saldırganlar, Sevinç Özgüner'i öldürüp eşini ağır yaraladıktan sonra, evlerinin karşısındaki duvara, "Mecidiyeköy, komünistlere mezar oldu" diye yazarak kaçtılar. Eşi, onun mezar taşına, "Karanlığın kurşunları Sevinç'i unutturamaz" diye yazdırdı. Failler bilindikleri halde bulunamadı.

14
Çelişkili İlişkiler

O gün Defne ve Demir, toplumsal ilerleme kavramını tartışıyorlardı. Birbirlerinden uzak kalma girişimleri sonuç vermemiş, ayrı kalamamışlardı. Düşünsel etkileşime gereksinim duyuyorlardı ya da beyinleri birbirini arıyor, özlüyordu. Söndürdüğü, küllediği yangınların izleri sürekli acıtıyordu Defne'yi. Ayrılık, dayanılması güç bir umutsuzluk ve mutsuzluk verdiği için, belki de bir ara dönem ilan ederek birbirleriyle yeniden buluşmuşlardı.

Demir, "kazanım" demeyi yeğliyordu "ilerleme" yerine. Defne, anlaşamadıkları yerde durumları zorlamıyordu. O günlerde "ilerleme" sözü, TKP yanlılarının genel sıfatı olarak kullanılıyordu: "İlerlemeci." Çok anlamlı bir kavramın içi boşaltılmıştı böylece.

Defne artık Demir'le kişiseli değil, olguları, durumları, olayları tartışmaya çalışıyordu. Zorlandığı anda, ivecenliğe gerek yok diyerek susuyordu. Aralarındaki güven sarsıntıya uğramıştı bir kez. Bir ara Demir, kendisine karşı olan duygularını sordu Defne'ye.

"Sana yeniden sonsuz güvenirsem söylerim" dedi Defne.

"Bana güvenmiyor musun?" diye sordu Demir ve ekledi: "Aramızda konuşulmayacak, söylenmeyecek bir şey kaldı mı?"

"Birlikte o kadar az şey yaptık ki... Söylenmedik ve söylenemeyecek o kadar çok şey var ki..." Defne sözü uzatmadı, düşüncelerini kendine saklamayı yeğledi. Yalnızca Cengiz Aytmatov'dan bir alıntıyla yetindi:

"İçimdeki fırtınaları hiçbir erkek anlayamayacak."

Demir, Defne'ye kırgın gözlerle baktı ve,

"Hep ben konuştum ama sana hiçbir şey anlatamadım demek ki... Bir gün, sen konuşuncaya dek hiç konuşmama kararı alacağım" diye sitem etti. Defne,

"Karşımdaki insanın ilgisinden emin olmadan kendim hakkında konuşmak istemem" dedi. Demir sözü uzatmamak için,

"Peki öyle olsun" dedi ve ekledi: "Ben seninle ilgiliyim, bırak artık bu kuşkuları."

Demir, toplumsal önderlik savı taşıyanların geniş bir bilgi birikimi-

ne sahip olmaları gerektiğini, bunu yapamıyorlarsa, önderliğin hakkını verenlerin peşinden giderek, onları izlemelerinin kaçınılmaz olduğunu söyledi. Defne'nin okuma hızında Demir'in önemli etkisi vardı. Sanki yarıştaydılar. Defne,

"İyi ki insanlar Tolstoy'un kahramanları kadar akıllı değiller, yoksa bazı şeyleri gizlemek çok zor olurdu" dedi. Demir'in bakışları Defne'yi tedirgin etti. Ne demek istediğini anlamıştı Demir. Bakışları, o kahramanlar kadar akıllıyım diyordu. Defne o an kendini çıplak gibi hissetti.

Sonra, içinde yaşadıkları toplumsal bunalımın etkisiyle, mutluluk-mutsuzluk üzerine konuştular. Demir, yaşadığı mutsuzlukları sıraladı:

"Tüm insanların içinde tek bir insan olmak, bunu kavramanın getirdiği mutsuzluk..."

"Yapılması gerekenlerin büyüklüğü ile yapılabileceklerin sınırlılığı... Bu çelişkinin yarattığı mutsuzluk..."

Defne ekledi: "İnsanın ölümsüzlük özlemi ile ölümlülüğün bilincinde olma ikileminin yarattığı mutsuzluk, mutsuzlukların en büyüğü..." Sonra Umut'u andılar. Böylesi bir ölüm neyle açıklanabilirdi? Bir yanıtları yoktu. "Sınıf savaşımının beklenen acıları" gibi klasik bir açıklama, yanan yürekleri, taze ateşleri söndüremiyordu ne yazık ki...

Defne, Demir'le mutlu olduğunu düşünüyordu her şeye karşın. Onunla birlikte olduğunda en huzurlu anlarını yaşıyordu; geleceğe ilişkin nedensiz umutlar doluyordu içine. Ondan uzak olduğunda ise delice bir özlem sarıyordu yüreğini...

15
Deren ve Sinan

Seni ilk gördüğüm anda
Çiçekler açtı içimde
Durduramadım kalbimi
Aşka yenildi o gece

Deren, durumu umutsuz olan hastayı taburcu etmek istemiyor ama hasta yakını, onu götürmek için direniyordu:

"Ölecekse çıkaralım, burada tabut falan ayarlamak zor olurmuş. Köyde daha kolay oluyor, gücenme doktorum..." Deren, hastanın bir süre daha kalmasını, belki düzelebileceğini söyleyince, hasta yakını ısrarından vazgeçerek durumu kabullendi.

Deren bir yandan yeni hastaları muayene ederken, yatan hastaların durumuyla da ilgilenmek zorundaydı. İlçe hastanelerinde çalışma düzeni böyleydi. Ayrıca sağlık ocaklarına da danışmanlık yapıyordu. İlçe sağlık kuruluşlarında yoksulluk koşullarının sonucu olan her tür hastalık görülüyordu. Bilgisizlik ve eğitimsizlik, inanılması güç boyutlardaydı. Deren kimi hastalarla hiç iletişim kuramıyor, salt muayeneye dayalı kararlar vermek zorunda kalıyordu. Kimi köylerin insanları, özellikle de kadınlar, okuryazar bile değildi. Bir de onların çocukları vardı. İyi beslenemeyen, serpilip gelişemeden hastalanan, en kolay hastalıklara yenilen çocuklar... Deren o çocukları görüp ölümlerine tanık oldukça, hekim ozan Kansu'nun "Kızamuk Ağıdı"nı[11] anımsayarak ağlardı:

"...Habersiz hepsi, kızamuktan ve ölümden,
Kirli yüzlerinde açan ölümden habersiz,
Ve, düşmüş bir gül oluyorlar birden,
Bebekler ölüyor,
ölümden habersiz..."

Öte yandan, dönemin özellikleri nedeniyle, yapması gereken örgütsel

[11] Ceyhun Atuf Kansu, "Kızamuk Ağıdı". İçinde: *Yanık Hava,* Varlık Yayınları, İstanbul 1951.

etkinlikler de öbür işler kadar uğraştırıyordu Deren'i. Ama hepsini görev ve sorumluluk olarak kabul ediyor, yakınmıyordu. Kendi seçimiydi çünkü. Üniversitede kalabilecekken ilçede çalışmayı yeğlemişti. Oysa dönem arkadaşlarının çoğu, asistanlık döneminden sonra uzman olunca fakültede kalmışlardı.

Meslek örgütlerine ilgi o sıralarda yoğunlaşmaya başlamış, etkin üyelerin sayısı hızla artmıştı. Hekimlerin yerel örgütü Ankara Tabip Odası, bir demokratik kitle örgütü niteliğine ulaşıyordu gün geçtikçe. Toplumda yaygın olan siyasal görüş farklılığını en alt düzeyde tutmaya, genel bir sol ve toplumcu sağlık söylemi ve eylemi içinde olmaya özen gösteriyorlardı. Ancak bu pek de kolay olmuyordu. Hemen tüm sol siyasal görüşlerin temsilcileri vardı Oda'ya gelenler arasında. Deren, kendi görüşüne en yakın insanlarla bile sorunlar yaşıyordu. Çünkü herkesin kafasında belirli kalıplar vardı ve tüm olayları o kalıba uydurmaya çalışıyor, özellikle insana ilişkin özellikleri göz ardı ediyorlardı. Deren, sorunların çoğunun, toplumdan kopuk olmaktan kaynaklandığını düşünüyordu.

O yıl, 14 Mart kutlamalarının yoğunluklu olarak Ankara'da yapılması kararı, Tabip Odası'nın iş yükünü bir kat daha artırmış; her zaman olduğu gibi, görevin asıl ağırlığı birkaç kişinin sırtında kalmıştı. Deren de onlardan biriydi. "Tüm işi taşıdığımız yetmiyor, bir de eleştiri alıyoruz her konuda" diye düşündü. Artık hazırlıklar son aşamaya gelmişti; programı basına ve halka duyurmak için uğraşıyorlardı. Etkinliklere üç gün kala, hekimler tıp öğrencileriyle birlikte pullama ve afişlemeye çıktılar.

Günün en kalabalık saati olan iş çıkışı zamanıydı. Kızılay'da Maocularla tartışma başlamıştı afişleme sırasında. Kızılay'da tüm duvarlar dolu olduğundan, afişler birbirinin üzerine yapıştırılıyordu. *Aydınlık* afişlerinin kapatılmasına kızan Maocular, Oda'nın sağlık afişlerini söküp atmışlardı. Tıp öğrencileri buna tepki gösterince, neredeyse yumruk yumruğa gelmişler, Deren ve arkadaşı Metin araya girerek kavgayı önlemişlerdi. Sökülen afişlerin yerine yenilerini yapıştırmışlardı. Metin, pullama sırasında başına gelenleri anlattı:

"Polisler geldi. Önce, 'Ne oluyor, ne bunlar, gidin başka yere yapıştırın' dediler. Pulları gösterince, tek tek okudular sloganları. Sonra bize hak

verdiler. 'Hepsi de doğru aslında ama' dediler. İçlerinden biri, 'Kirletmeden yapıştırın bari' dedi. Çok güldük."

"Sağlık hizmetleri devletçe sağlanmalı ve devletin denetiminde olmalıdır" yazılı bez pankart Kızılay'da ancak iki gün asılı kalabilmiş, daha sonra gizli güçler tarafından indirilmişti.

Deren, aklında yapılacak işler, hastane yemekhanesine doğru yürüdü. Yemek için çok az zamanı kalmıştı. Öğleden sonra, en son hazırlıklar Tabip Odası'nda onu bekliyordu. Hastane koridorunda hızlı hızlı yürürken, hemşire Güner yaklaştı yanına:

"Doktor Deren Hanım, duydunuz mu, Kızılay'daki afişlerin hepsinin üstüne *Aydınlık* afişleri yapıştırmışlar."

Güner, başhemşireydi ama hemşire yetersizliği nedeniyle Deren'in servisine de bakıyordu. Sağlık Personeli Derneği'nin etkin üyelerinden biri ve hastanenin dernek sorumlusuydu. Güner'i görünce, hastanedeki pul yapıştırma olayını anımsayarak gülümsedi Deren. Birkaç ay önce hastane koridorunun duvarına yapıştırılan "Mustafa Suphi'ler" puluna hastane yönetimi el koymuştu. Başhekim, faili bulmak için günlerce soruşturma yapmış, başarılı olamayınca da "suç kanıtı"nı resmi yazıyla üst makama göndermişti. Pulu kimin yapıştırdığı konusu, özellikle yöneticiler düzeyinde çok tartışılmıştı. Kimileri failin solcu olduğunu, kimileri solcuları güç duruma düşürmek isteyen bir sağcı olabileceğini söylerken; kimileri de dışarıdan bir kişinin bu eylemi gerçekleştirdiğini öne sürmüştü. Tehlikeli pul üst makama gönderildikten bir hafta sonra Güner, Deren'in odasına gelerek sıkıntılı bir ruh durumu içinde görüşme isteğinde bulunmuştu. Deren, konunun hastalarla ilgili olduğunu düşünüp telaşlanmıştı. Güner, söze nasıl başlayacağını hiç tartmadan, doğrudan konuya girmişti:

"Dr. Deren Hanım, çok ağır bir yük altındayım, daha fazla taşıyamayacağım."

"Ne oldu? Haydi söyle, korkutma beni."

"Geçenlerde TÜS-DER toplantısında Mustafa Suphi pulları dağıtmışlardı. Bana da verdiler birkaç tane. Aslında ben alışkın değilim. Gizlice yapıştırın uygun yerlere, dediler." Deren güldü:

"Yoksa onca aranan 'hastane pulu' suçlusu sen miydin? İnanmıyorum."
"Bendim. Aklıma yapıştıracak başka yer gelmedi. Hem, hastanedeki herkes görsün istedim." Deren ne diyeceğini şaşırmıştı. Güner'e, olayı unutmasını ve bundan kimseye söz etmemesini tembihledi. Konu, ikisi arasında özel bir sır olarak kalacaktı...

Kızılay'daki afişlerin kapatıldığını söyleyen Güner, merakla Deren'in tavrını bekliyordu. Deren'in canı iyice sıkılmıştı. İki gün sabredememişlerdi. Neyse ki etkinlikler ertesi gün başlıyordu. "Görmesi gerekenler görmüştür elbet" diye düşündü. Sıkıldığını Güner'e belli etmemeye çalıştı. Çünkü bu tür olaylar gençlerde daha büyük bir öfke ve hınç yaratıyordu. Onun iki gün önce Kızılay'da nasıl canla başla afişleme yaptığını anımsadı:

"Üzülme, yeterince kaldı afişler, nasıl olsa herkes görmüştür" dedi. Güner, Deren'e ölüm raporu için bir ev gezisi yapması gerektiğini haber verdi. Sağlık ocağı ve belediye hekimleri görevde olduklarında bazen bu işler de hastane hekimlerine kalıyordu. Deren yemeğe gitmekten vazgeçip odasına geçti. Gömleğini çıkarıp hemen yola koyuldu. Landrovere binerken, bir hasta arkasından yetişip laboratuvar sonuçlarını gösterdi. Ona dert anlatırken başka bir hasta daha geldi. Deren başa çıkamayacağını anladı; dönünceye kadar beklemelerini söyleyerek cipe bindi.

Evde bir yaşlı kadınla bir yaşlı ölü vardı. Kadıncağız felçli ve Alzheimer'lı eşini yitirmenin şaşkınlığı ve kederi içindeydi. O, yaşamda tek tesellisi ve can yoldaşıydı besbelli. Kadın,

"İki ambulans geldi, ikisi de almadı onu, yapılacak bir şey yok diye. Oysa hastaneye gitse belki iki-üç hafta daha yaşardı" diye ağlıyordu.

Deren eve geldiğinde, Sinan'ı yoğun bir günün yorgunluğuyla savaşırken buldu. Belli ki çok uykusu vardı ama önünde yapması gereken işler duruyordu. Elindeki dosyayı okumaya çalışırken, uykuya dalmamak için kendini zorluyordu.

"Keşke biraz uyusaydın" dedi Deren.

"Zaman yok, bugün bitirmem gereken bir çalışma var."

"Yemek hazırlayayım mı?" Ne çalışması diye sormadı Deren. Birbirlerine işlerini sormazlardı. İkisi de diğerinin, ortak yaşamlarından başka bir

yaşamı olduğunu biliyor ve ona uygun davranıyordu.

"Yarın 14 Mart etkinlikleri başlayacak. Erken yatacağım" diyerek konuşmayı sonlandırdı Deren.

"Şu anda yemek istemiyorum, gerekirse sonra yerim. Sen nasıl istiyorsan öyle yap" dedi Sinan ve ekledi:

"Defne uğrayıp seni sordu. Galiba etkinliklerle ilgili haber yapacakmış."

"Öyle mi? Yarın uğrar konuşurum" diyerek Sinan'ı kendi haline bıraktı Deren. Ne dese dinlemeyeceğini biliyordu. Mutfağa yöneldi; biraz çorba içip yatmaya hazırlandı. Zaten saat gece yarısına yaklaşmıştı.

Sinan, lise yıllarında çalışmaya başlamış, değişik işlere girip çıkmış, birçok alanı tanıyarak kendini uygulama içinde yetiştirmişti. Gazetelerde dizgici ve düzeltmen, kitapçılarda yardımcı, şirketlerde sekreter olarak çalışmış, her alanın inceliklerini öğrenmişti. Bu süre içinde çok kitap okumuştu. Genel bilgisi engin, felsefe birikimi derindi. Son zamanlarda siyasal çalışmalar tüm zamanını alıyor, başka iş yapamıyordu.

Deren, Sinan'la evlendiğinde çok mutluydu. İkisi bir toplantıda tanışmışlar ve kısa sürede arkadaş olmuşlardı. O günlerde Deren'in yaşamı her zamanki gibi çok yoğun ve yorucuydu. Ankara'da oturduğu için, her sabah ilçeye gidip akşam geri dönmesi gerekiyordu. Bazı günler nöbete kalmak zorundaydı. Ayrıca Tabip Odası'ndaki çalışmaları ve başka örgütsel sorumlulukları vardı. O nedenle evlilik hazırlıkları onun için dinlence olmuştu bir bakıma. Annesi Sevinç çok kızıyordu Deren'e. Ona göre, evlilik için uzun ve titiz hazırlıklar yapılmalıydı. Kız isteme törenleri olmalıydı. Hiçbir alışılmış geleneğe yanaşmaması, annesini öfkelendirdiği kadar üzüyordu da. Onun için Deren, Sinan'ın en azından bir kez eve gelmesini istemiş, o da çok işi olduğunu ama bir akşamı onlara ayırmaya çalışacağını söylemişti.

Sinan gelmesine geldi ama hiç de Sevinç'in beklediği gibi törensel bir buluşma olmadı. Sinan, akşam oturmasına gelen bir akraba ya da konuk gibi çiçeğiyle geldi. Bir süre oturup sonra izin istedi. Deren'e, son anda çıkan bir toplantısı olduğunu fısıldadı. Deren anlamaya çalıştı ama artık bu kadarı da fazla, diye düşündü. Gene de Sinan'a bir şey söylemedi. O

gittikten sonra, annesinin her şeye karşın damat adayı ile tanışmış olmaktan mutlu olduğunu fark etti. Annesi Sinan'dan hoşlanmıştı o kısa süre içinde. Büyük bir rahatlama hissetti. Çünkü annesinin kendisi yüzünden üzülmesini istemiyordu. Sevinç'in yetiştiği koşullar çok farklıydı; Deren'in sorunlarını ve sorumluluklarını kaldıramazdı.

Sinan, o geceden birkaç gün sonra Ankara dışında görevi olduğunu söyleyerek kentten ayrılmıştı. Deren zaten çok meşgul olduğundan Sinan'ı ve evliliği pek düşünmüyor, arada evleneceği adamı unuttuğu bile oluyordu...

O sıralarda siyasal yaşamın her alanında, özellikle birbirine çok yakın grupların üyeleri arasında ölümüne bir tartışma ve savaş söz konusuydu. En yakın gruplar birbirlerine kurşun sıkabiliyordu. Bazı gruplar arasında ise kesinlikle uzlaşmaz çelişkiler vardı. Örneğin, Halkın Kurtuluşu grubu TKP'lileri "sosyal faşist" olarak niteliyor, solun ortak eylemlerinde silahlı saldırıya varan çatışmalar yaşanıyordu. Bu denli keskin olmasa da, karşıtlıklar Tabip Odası'na da bir ölçüde yansımıştı.

Özellikle Cemil'in muhalefeti dayanılmaz boyutlardaydı. Cemil, kuramda çok sözü edilen ve o dönemde sık rastlanan lafazan solcuların ete kemiğe bürünmüş örneğiydi. Çok okur ve bolca konuşurdu. Eylemlilik konusunda isteksiz, yapılan işleri yerme konusunda ise hayli cömertti. Toplantılarda yaptığı konuşmalar, konulara yeterince kafa yormamış arkadaşları üzerinde etkili oluyor, onların zihinlerini bulandırıyordu. Cemil'in, Deren'e karşı eskilere dayalı özel bir öfkesi vardı. Tıp öğrenciliği dönemine uzayan bir reddedilmişlik durumu, süreç içinde Cemil'de engellenemeyen bir zaafa dönüşmüştü. Artık siyasal olarak da çok farklı yerlerdeydiler. Cemil, Tabip Odası çalışmaları sırasında Deren'in üstlendiği işleri hep siyasal görüşüyle ilişkilendirip eleştiriyor, onu güç durumda bırakıyordu. Ayrıca her fırsatta, öğrencilik günlerinden arda kalan buruklukla, Deren'e yönelik kinini açığa vurmaktan geri durmuyordu.

Zihninde beliren Cemil imgesi, Deren'i önceki yıl Mayıs ayının başlarında yaşadıkları Trabzon serüvenine götürdü. Tabipler Birliği'nin Temsilciler Meclisi toplantısına katılmak için Trabzon'a gideceklerdi.

Deren, Doğu Karadeniz'i daha önce hiç görmemişti, bölgeyi çok merak ediyordu. O yöreden arkadaşları, bölgenin doğal güzelliklerini anlata anlata bitiremiyorlardı. Ankara'dan hep birlikte otobüsle yolculuk yapılacaktı. Metin'le Cemil de vardı grupta. Deren, Cemil'den kurtulmak için Metin'le otobüse binmiş, birlikte oturmuşlardı. Oysa Cemil, yanındaki koltuğu ayırmıştı Deren için. Onun yanına gelmediğini görünce somurtarak başını çevirmiş, pencereden Ankara otogarını seyretmeye koyulmuştu. Deren bir soluk aldı. Hiç olmazsa rahat bir yolculuk yapacak, çevreyi gönlünce izleyebilecekti.

Samsun'a yaklaşınca, Karadeniz en tipik görünümüyle karşılamıştı onları. Deniz kocaman dalgalı ve koyu gri renkliydi, uçsuz bucaksız uzanıyordu ufka doğru. Çarşamba, Ünye, Fatsa, Ordu, Giresun üzerinden kıyı boyunca gittiler. Bir yanda yer yer lacivert gölgeli gri deniz, bir yanda ilkbaharın yemyeşil boyadığı dağlar göz alabildiğince uzanıyordu. O yıllarda denizi gözlerden ıraklaştırma, insana kapatma girişimleri henüz başlamamıştı. Karadeniz özgürce çırpınıyordu kıyılar boyunca. Görüntü göz kamaştırıcıydı ilk kez görenler için.

Trabzonlu hekimler onlara bir sürpriz hazırlamışlardı. Gelenler ilk etkinlik olarak ertesi gün yayla şenliğine ya da kent çevre gezisine katılacaklar, toplantı gezilerden sonra başlayacaktı. Deren ve Metin yayla gezisi grubunu seçtiler. Sabah sekizde şenliğe katılmak üzere yola çıktılar. Araçlarla, Akçaabat kıyılarından dağların sırtlarına tırmanmaya başladılar. Yeşille mavinin sınırlarından, yeşilin derinliklerine daldılar. Yol gittikçe daralıyor, dikleşiyor ve döne döne yükseliyordu. Zaman zaman karşılarına çıkan kaygı verici keskin dönüşler yolcuları ürkütüyor, arada bir çığlık atanlar bile oluyordu. Yolun sonundaki tepede, ufuk çizgisine kadar boylu boyunca uzanıp bulutlarla kucaklaşan yaylaya vardıklarında, herkes önemli bir işi başarmış ya da zor bir yarışı kazanmış olanların sevincine benzer duygularla rahat bir soluk aldı.

Kıyıdaki ılık bahar ortamına karşılık, dağın tepesinde olan yaylada hava epey soğuktu. Çevre halkı orada tam anlamıyla bir renk cümbüşü oluşturmuştu. Kocaman bir panayır kurulmuştu düz alan boyunca. Kalabalığa, hâlâ akın akın gelen insanlar katılıyordu dört bir yandan. Gelenler,

çevre köylerin insanlarıydı. Hem şenliğe katılacak, hem herkesin ürünlerini sergilediği büyük pazardan alışveriş yapacaklardı. Biraz ilerde bir motel ve çevresinde bungalov kulübeler vardı. Trabzonlu olan ve orada çalışan hekim mihmandarları, Deren'le Metin'i şenlik çadırına götürdü. İlçenin resmi erkânı oradaydı. Kent dışından gelen konuklara özel bir ilgi gösteriliyordu. Çok önemli kişiler olmasalar bile, gene de onlar etkinliklere başkentten bir katılımı temsil ediyorlardı. Belediye Başkanı, yanlarına gelerek oturacak yer gösterdi onlara. Adalet Partili Trabzon milletvekilinin yanına oturdular. O sırada uzaktan, birkaç ay önce Sinan'ın tanıştırdığı gazeteci Ömer Güner'i fark etti Deren. Gülümseyerek onlara doğru yaklaşıyordu. Ömer Güner, Sinan'ın kadim dostuydu, birlikte çok şey paylaşmışlardı. Deren, Ömer Bey'i karşılamak üzere ayağa kalktı. Ömer Güner, "Hoş geldiniz... Sizi burada görmek ne güzel!" dedi. Sonra Sinan'ı sordu. Deren, bir süredir görüşemediklerini söyledi. Durumun onun için anlaşılır gibi olmadığının farkındaydı ama gerçeği belirtmek dışında ne yapabilirdi? Ömer Güner, kendisine ters gelse de, anlayışlı davranarak konu hakkında yorum yapmadı.

Çadırın önündeki geniş alanda çok büyük bir halka oluşturmuştu insanlar. Kemençe eşliğinde horon oynuyorlardı. Kadın, erkek, çocuk, türbanlı, şortlu, yerli, yabancı herkes horondaydı. Horona katılanlar hiç azalmıyordu, çünkü çıkanların yerine hemen yeni insanlar giriyordu. Ömer Güner, Deren'e geleneği anlatıyordu: Yayla şenliğinde horon aralıksız sürermiş; hiç ara verilmezmiş, eksilmezmiş. Olimpiyat ateşi gibi elden ele hep canlı tutulması gerekirmiş. Deren, horonu çözmeye çalıştı ama oynamadan öğrenilmesi zor bir oyun gibi görünüyordu. Horona dalmışken, Belediye Başkanı'nın sesiyle kendine geldi; konuklara seslenen Başkan, şenlikle ilgili bilgiler veriyordu. Yayla, bin beş yüz elli metre yükseklikte ve kıyıdan yirmi iki kilometre uzaklıktaymış. Bu tür yayla etkinlikleri şenlikten öte, yöresel bir pazar ve alışveriş merkezi işlevi görüyormuş.

Şenliğin son bölümünde, değişik illerden folklor ekipleri vardı. Ama tam o sırada ortalığı yoğun bir sis kapladı. Zaten başı dumanlı olan dağlardan perde perde sis indi düzlüğe. Göz gözü görmez olmuştu. İnsan-

larda bir ivecenlik başladı geri dönüş için. Hava daha da soğumuştu. İniş süreci de çıkış gibi heyecanlı oldu. Döne döne çıktıkları yollar aklına geldikçe Deren bir tuhaf oluyordu. Çünkü yol da görünmezler arasına katılmıştı. Metin,

"Görüş mesafesi sıfır" dedi. Deren, minibüsün rahat rahat direksiyon sallayan orta yaşlı sürücüsüne korka korka sordu:

"Siz yolu görebiliyor musunuz?" Sürücü son derece doğal ve telaşsız,

"Bir şeyler görmeye çalışıyorum işte; ama siz merak etmeyin, biz alışkınız bu yollara; görmeden de gideriz" diyerek Deren'in kaygılarını ikiye katladı. Gide gele bu yolculuklara direnç kazanmış olan mihmandarları, onların içlerindeki fırtınalardan habersiz, Doğu Karadeniz'deki son toplumsal gelişmeleri değerlendiriyordu:

"Karadeniz'de genç kuşaklar tarımdan ve geleneksel üretimden uzaklaşıyor. Tarım ve hayvancılık evdeki yaşlı kadınlara, ninelere kalıyor. Zaten genelde bu işlerde, özellikle çayda ve fındıkta kadın çalışırdı. Şimdi tümüyle, hem de yaşlı kadınlara kaldı bu en yaşamsal üretimler. Tarım ve köylülük ölüyor, çünkü tarım ürünleri para etmiyor." Deren merakla sordu:

"Peki, gençler ne yapmak istiyorlar? Daha çok hangi işlerle uğraşıyorlar?"

"Yayla turizmi var, alabalık çiftlikleri revaçta. Ticaret ve benzer işler... Çoğunlukla küçük işletmeler. Gençler daha çok bu tür işleri seviyorlar. Geleneksel üretimlerden uzaklaştılar, çünkü o alanları kârlı bulmuyorlar."

Yolun son bölümünde hava açık ve sıcaktı. Bahar geri gelmişti yarım saat içinde. Deren ve arkadaşları epey yorulmuşlardı. Metin,

"Dağ çarptı galiba" dedi. Deren onayladı. Gerçekten tuhaf bir yorgunluktu. Tabip Odası'nda öbür arkadaşları ile buluştular. Onlar kent ve çevresini gezmeyi yeğlemişlerdi. Cemil, katıldığı çevre gezisinin sanatsal bir etkinlik gibi güzel olduğunu söyledi. Deren'e dönerek,

"Keşke sen de bizimle gelseydin" dedi alçak sesle. Deren yanıt vermedi. Çünkü bir söz söylese, sohbetin sonunun gelmeyeceğini, istenmedik konulara odaklanacağını deneyimlerinden biliyordu. Sessizce uzaklaştı oradan.

O günün akşamı ilk toplantı yapıldı. Tartışmalı ve gerilimli bir toplantıydı. Temsilciler değişik siyasal görüşlerde olduklarından, toplumsal arenanın tüm çelişkileri bu gibi ortamlarda sanki cisimleşiyordu. En çok etkilenenler ise politik yönelimi olmayan iyi niyetli sıradan insanlardı. Onlar yalnızca herkes için eşit ve nitelikli sağlık hizmeti, kendileri için iyi hekimlik ortamı ve emeklerine denk düşmese de insana yakışır bir gelir istiyorlardı. Onun ötesindeki tartışmaları anlayamıyorlar, anlasalar bile anlamlı bulmuyorlardı. Oysa dış etkiler olmasa hepsi de birbirleriyle çok rahat tartışabilir, ortak paydalarda buluşabilirlerdi. Ama olmuyordu işte.

Gerilimli toplantı sonrası isteksiz de olsa, akşam düzenlenen yemek ve eğlence etkinliğine katıldı Deren'le Metin. Yemekte, Trabzon mutfağının tüm özellikleri sanatsal biçimde sergilenmişti. Lokantaya vardıklarında, birçok özgün yemeği sıra sıra masaya dizilmiş buldular: Karalahana sarması, kuymak, turşu kavurması, laz böreği, pazı pilakisi, kaygana… Sofraya oturanlara isterlerse mısır çorbası veriliyordu. Sonra hamsili pilav tepsisi geldi ortaya. Ardından da Hamsiköy sütlacı.

Ancak bu görkemli yemek, Cemil yüzünden Deren'e haram oldu. Yanına oturmak isteyen Cemil, yemek süresince kendisini tedirgin etti. Daha sonra aldığı alkolün dozu arttıkça iyice pervasızlaştı. Deren'in, sonunda kendisine boyun eğip özür dileyeceğini bile söyledi. Deren, yemekten erken kalkmak zorunda kaldı. Ne olduğunu soranlara, yorgun olduğunu söyledi. Trabzonlu ev sahibi hekimler Deren'i otele götürmek istediler ama onun kalktığını gören Metin de arkasından gelmişti. Durumu fark etmiş, Cemil'in sözlerini duymuştu ama Deren'i mahcup etmemek için hiçbir şey söylemedi. Birlikte çıktılar lokantadan.

Metin'le Deren Trabzon sokaklarında uzun süre dolaştılar. Deren biraz kendine gelince otele döndüler. O dönemde kadınlar böyle durumlarda utanç ve suçluluk duygusu yaşar, kimselere bir şey belli etmezlerdi. Çok değil, yalnızca on-on beş yıl sonra, kadın arkadaşlarının bu tür davranışlar karşısında nasıl cesurca ve gözler önünde hesap sorucu davrandıklarına tanık olunca, Deren geçmişteki edilgin konumundan üzüntü duyacak, asıl utanılması gerekenin böylesi durumlarda sessiz kalmak olduğunu kavrayacaktı.

Ertesi sabah Sümela'ya gidilecekti. Bu gezi için bir tam gün ayrılmıştı. Onun ertesinde yapılacak son toplantının ardından geri dönüş başlayacaktı. Deren otel odasına vardığında, yorgunluktan ayakta uyur durumdaydı. Kendi kendine programın yoğunluğuna söylenerek uyumaya hazırlandı. Düşünde yaylayı gördü. Sinan'la birlikte yaylanın orta yerinde yapayalnız kalmışlar; dönemeçli, uçurumlu dar yollardan aşağı inmeye çalışıyorlardı.

Sabah Sümela'ya doğru hareket ettiklerinde, Deren görece dingin ve mutluydu. Sinan'la telefonda konuşabilmiş ve keyfinin yerinde olduğunu öğrenmişti. Bu kez büyük ve tek bir grup olarak, hep birlikte aynı yere, Trabzon'un ünlü manastırına gidiliyordu. Cemil'in gelip yanına oturması Deren'in canını sıkmıştı ama bu bile neşesini bozamadı. Cemil, önceki gece çok sarhoş olduğu için özür diledi. Deren yanıt vermedi. Özrü kabul etmek içinden gelmemişti.

Önce Maçka'ya doğru yönelip sonra Sümela yolunda ilerlediler. Cemil, yol boyunca Deren'e Sinan hakkında sorular soruyor, Deren de ilgisiz bir tonda yanıtlar veriyordu. Cemil'in bu hallerinden nefret ediyordu. "Bir de meslektaş olacak!" diye geçirdi içinden. Aslında, açıkça yakınmayı gerektirecek bir tavır da göstermiyordu o anda. Ne var ki tutumu, sesinin tınısı, gülümseyişi can sıkıcıydı. "İşte taciz denen olay böyle bir şey" diye düşündü.

Deren, yüzünü Doğu Karadeniz'in yeşilliklerine çevirerek Cemil'i görüş alanından yok etmeyi denedi. Yamaçlar yeşilin tüm tonlarıyla bezenmişti. Yeşiller üzerine, epeyce aralıklı olarak, seyrek minik evlerden oluşan yerleşim alanları serpilmişti. Deren çevreyi izlerken, oralarda yaşayanlara imrendiğini, kendilerini çevreleyip sarmalayan güzellikleri ve doğallığı kıskandığını fark etti. Ülke ressamlarının çoğunluğunun Karadenizli olması rastlantı değildi demek ki. Görüntüler insanı resim yapmaya kışkırtıyordu.

Sümela'ya giden yürüme yoluna ulaştıklarında, mihmandar kalan bölümü yaya olarak çıkacaklarını söyledi. Aslında arabayla biraz daha gitme olanağı varmış ama bu deneyimi yaşamalarını istiyormuş:

"Herkes bu çıkışı gerçekleştirerek, geçmişindeki ve geleceğindeki

başka iniş-çıkışlarla karşılaştırmalı" diyordu. "Zaten topu topu bin iki yüz metrelik bir uzaklık..."

Yukarıya doğru tırmanışa geçtiler hep birlikte. Yokuş çok dik ve dönemeçliydi. Döne döne yükseliyor, yükseliyordu. Üstelik ince ince yağmur çiseliyordu ve çimlerle kaplı yürüyüş yolu bu nedenle iyice kayganlaşmıştı. Havadaki yoğun nem de cabasıydı, rahat soluk almayı bile güçleştiriyordu. Deren, yolun yalnızca bir kilometre olduğuna inanamıyordu; çık çık bitmiyordu. Hayli zorlanmaya başlamıştı ama belli etmemeye çalışıyordu. Çünkü Cemil'in gelip koluna yapışacağından korkuyordu. Neyse ki korktuğu gibi olmadı. Güç de olsa tepeye yardımsız ulaşmayı başardı...

Epey zorlu bir yürüyüş olmuştu. Tepede, mihmandar arkadaşları, grubu çevresine toplamış, Sümela Manastırı'nın öyküsünü anlatmaya başlamıştı bile:

"Buraya Meryemana ya da Karadağ derler. Manastır, Milattan sonra dördüncü yüzyılda kayaların içine oyularak yapılmış. Dağın eteklerinden yukarı doğru bakınca hiç fark edilmez. Yalnızca dağ, orman ve sis görünür aşağıdan. Hıristiyanlığın gizlilik döneminde, onların saklanabilmeleri için yapılmış bir sığınak aslında. Cumhuriyet sonrasında, 1975'e değin kendi yazgısına terk edilmişti. Bu tarihte korumaya alındı devlet tarafından." Sümela'yı dolaşırken insan emeğinin ve yaratıcılığının sınırsızlığına bir kez daha tanık olmuşlardı. Özellikle baskı, zorluk ve ayırımcılığa direnmek için gerçekleştirilmiş özgün çözümlere bir örnek olan Sümela, olağanüstü bir ortak akıl ürünü olarak belleklerinde yer etmişti.

Trabzon toplantıları sonrasında Deren, gönüllü katıldığı tıp ortamlarından bir süre ayrı kalması gerektiğine karar vermişti. Çünkü tüm çabasına karşın, bir çözüm bulamamıştı kafasında. Bireysel katılımının somut sonuçları hemen alınmasa da, en azından fark edilen herhangi bir yararı olmalıydı. Ama olmuyordu işte. Ayrıca kişiliğine yönelik saldırılar, onarılmaz izler bırakıyordu Deren'in ruhunda. Cemil gibilerin de biriken etkisiyle, iyiden iyiye kötümserliğe kaptırmıştı kendini.

Artık yalnızca işe gidecek, onun dışındaki kişi ve çevrelerden uzak kalacaktı. Böyle karar verdi. Her zaman yaşadığı umutsuzluk ve umarsızlık

duyguları bu kez iyice pekişmişti. O akşam evde otururken kendini müziğe kaptırıp hüzünlenmişti. Vivaldi'nin, Meryem ve İsa temasına yönelik bir şarkısı duyuluyordu radyodan. Besteci, belli ki Meryem ve İsa'nın acılarını tam içinden duyumsayarak yaratmıştı müziğini. Sanki o acıların derinliklerinden kopup gelmişti şarkının ezgileri... Sümela'yı anımsadı. Çok yalnızdı. Öylesine duygulanmıştı ki, Sinan'ı arayıp onu kendine getirmeye karar verdi. Yalnızlık, depresif ruh durumunu iyice pekiştirmişti. Bir dakika bile kendi başına kalmak istemiyordu artık.

Deren'in telefonu etkili oldu. Benzer bir ruhsal gerginlik ortamında olan Sinan onu yanına çağırdı. Deren kalkıp Sinan'a gitti ve birlikte Ankara'ya döndüler. Deren'in annesi Sevinç'in karşı çıkmasına karşın, yalın bir nikâh töreni konusunda onu da ikna ederek hazırlıklara başladılar. Önce ev bulmaları gerekiyordu. Deren'in hekim arkadaşı Sema'nın yardımıyla buldular evi. Sonra birkaç eşya attılar içine ve hemen ardından nikâh günü aldılar. Nikâhta salt aileler, yakın akrabalar ve birkaç arkadaşları vardı. Konuklara verilen yemekten sonra, Deren'le Sinan ortak yaşamlarına başlamak üzere otobüse bindiler.

Balayına güney illerinden birine gittiler, duvarlarında "Kurtuluş" un egemen olduğu kente. Kumsallarda on-on iki yaşlarında çocuklar göbek atarak oynuyorlardı. Deren ve Sinan çok mutluydular. Ama Sinan kaygılıydı. Bir haftalık bir düş yaşayacaklarını, daha sonra böyle güzel günler için zamanları olmayacağını söyleyip duruyordu. Düş bitecek ve gerçek başlayacak. Öyle de oldu. Tam bir hafta, siyasal gündemin dışında yaşadılar. Toplumsal olayları buzlu bir camın ardından izliyor gibiydiler. Önceki durumlarından farklı olarak, bu kez birlikte üzülüyor, birlikte acı çekiyorlardı. Sonra gene mutluluğu yakalamaya çalışıyorlardı. Sinan, "Ben senin yanında bile hasretim sana" diyerek Deren'i şımartıyordu.

Kısa balayından eve dönüşte Deren'i bir sürpriz bekliyordu. Sinan bir hafta için eve gelemeyeceğini ve kendisini arayamayacağını, eğer çok önemli bir şey olursa, ikisinin de iyi tanıdığı bir arkadaşa haber bırakabileceğini söylüyordu. Bu durum, Deren için bile katlanılması güç bir sınavdı. Sinan gerçekten bir hafta yeni evlerine gelmedi. Deren bu durumu açıklamakta zorlanacağı için annesine de gidemiyor, evde yalnız ba-

şına kalıyordu. İşyerinden ya da toplantılardan ayrılırken, tanıyan herkes Sinan'a selam söylüyor, Deren selamları alırken yüzü kızarıyordu. Sinan onu terk etmiş gibi bir duygu içindeydi...

Anılardaki kısa yolculuktan döndüğünde, bir gün sonraki etkinlikler ve olası sorunlar üşüştü beynine, birden heyecanlandı. "Nerelere daldım! Oysa önüme bakmalıyım. Acaba yarın neler olacak?" Ertesi gün uzun bir gün olacaktı. Özellikle 14 Mart açılışının olaysız geçmesini umuyordu. Ne de olsa iyi bir başlangıç, başarılı bir sonucun yarısıdır, demezler miydi?

Deren kaygılanmakta haksız sayılmazdı. Ertesi günkü olaylar, Deren gibi her duruma hazırlıklı biri için bile tam bir düş kırıklığı oldu. Ankara Tıp Fakültesi'nde yapılan "Tıp Haftası" açılışında, fakülte yönetimiyle öğrenciler arasında tartışma çıktı. Fakültede öğrenci derneği olmasına karşın, dekan dernek temsilcisi yerine, tepeden inme bir öğrenci göndermişti toplantıya. Sonra, öğrencilerin törene alınmayacağını açıkladı. Öğrenciler, ancak Tabip Odası yönetiminin karşı çıkması üzerine girebildiler salona. Öğrenciler, atanmış temsilciyi konuşturmadılar; "Yönetim TIP-DER'i tanımalıdır" sloganıyla açılışı engellediler. Tören yapılamadı. O kadar insanın çabası boşa gitmiş, açılış bile yarım kalmıştı.

Sağlık etkinliklerinin ikinci günü, Tıp Fakültesi'nde olay çıktı. Komandolar okulu basmış, dekan da tüm öğrencileri polis zoruyla dışarı attırmıştı. Dekan, korkusundan, konuşmacı olduğu oturuma bile gelememişti. Zaten o gün İstanbul'da üniversite baskını oldu. İşte tam da aynı sıralarda eleştiriler başladı. O dönem Tabip Odası yönetiminde bulunan Cemil, etkinliklerde hep belli görüşte kişilerin egemen olduğunu söyleyerek gene Deren'i eleştirdi. Bu kez çevresindekiler de Cemil'e tam destek verdiler. Deren bu tür suçlamalara alışkındı, aldırmadı. Önemli olan işti ve herkes de bunu görüyordu.

Etkinliklerin işçi sağlığı oturumunda konuşan bir hekim, "İşçiyi putlaştırmaktan vazgeçin. Sorunlar ancak sendikalar gerçek yöneticilerine kavuşunca, sendika ağaları uzaklaştırılınca çözülebilir" dedi. DİSK'e yönelik yapılan bu eleştiriye, toplantıda bulunan eski bir maden işçisi yanıt verdi. Programı gazeteden öğrenip gelmişti. Zonguldak'ta çalışıyormuş,

rastlantı sonucu Ankara'daymış. Deren'e,

"Haberim olsaydı, özel olarak da gelirdim bu toplantı için" dedi.

Toplantılar önceki yıllardan farklı biçimde, her gün değişik bir sağlık kuruluşunda yapılıyordu. Ankara Doğumevi'nde yapılan sağlık personelinin eğitimi konulu oturumun sonrasında, Doğumevi Müdürü, Tabip Odası'nın böyle bir etkinlik düzenlemesine çok şaşırdığını ve duygulandığını açıkladı.

"Artık Tabip Odası ve TÜS-DER için her şeyi yaparım" dedi Deren'e. Deren her gün toplantıları baştan sona izliyor, çıkan sorunları çözmeye çalışıyordu. Yanında Metin ve arada Sema ile gençlerden birkaç kişi dışında kimse olmuyordu genellikle.

Deren'in konuşmacı olduğu tıp eğitimi oturumunda yer alan bir tıp profesörü,

"Sayın Deren, demokratik örgüt diye bir şeyden söz etti. Bu yeni bir icat mı? Yani tabip odası demokratik de, üniversite değil mi?" diyerek izleyenleri gülümsetti. O akşam oturumların konuşmacılarıyla birlikte yemeğe gittiler. Yemekte, dönemin rektörü olan bir tıp öğretim üyesi, 141-142'ye karşı olduğunu söyledi ve ekledi:

"Eğer Lenin zamansız ölmeseydi, şimdi Rusya'nın durumu ve bizim ilişkilerimiz çok farklı olurdu." İstanbul Tıp'tan bir psikiyatri profesörü, Nadir Nadi ile Türkeş'in farklı olmadığını düşündüğünü açıkladı. Nusret Fişek ise her zamanki gibi pratikti: Sağlık ocaklarının yeterli ilgiyi görmediğini, çoğunluğunda hekim olmadığını belirterek, masadaki öğretim üyelerini ve Bakanlık bürokratlarını bu konuda daha etkin tutum almaya çağırdı. Tamgün çalışmanın önemini de bir kez daha anımsattı iktidardaki CHP'nin bürokratlarına. Deren, hocaların konuşmalarını dinleyince, onları ne denli az tanıdığına üzüldü; onlarla daha fazla ilgilenmek gerektiği kanısına vardı.

Etkinliğin son günü, TIP-DER'in sunacağı bildiri nedeniyle salondaki katılım doruğa ulaştı. Bu arada öğrencilerle dekanlık arasında sürekli çekişme yaşanıyordu. Dekan, bu işlerden çok sıkılmıştı; durmadan güç durumda kaldığından yakınıyordu. Aslında sağ görüşlüydü ama solcu öğrencilerden çekiniyordu. Bu nedenle etkin tutum alamıyordu TIP-

DER'lilere karşı. Sürekli ikilem içindeydi.

Deren her şeye karşın sevinçliydi, etkinliğin başarılı geçtiğini düşünüyordu. Metin de aynı görüşteydi. Cemil ise olaylara dışarıdan bakıyor, müfettiş edasıyla gözlemlerde bulunuyor, Deren'i sinir ediyordu. Sema onu uyarmıştı önceden:

"Adamın tavrının nedeni belli. Hiç kafanı takma. İşine bak." Ama söylemek kadar kolay değildi haksız eleştirilere göğüs germek.

Sema, Deren'in çalıştığı bölgede görevli bir hekimdi, fakülteden sınıf arkadaşıydı. Birlikte çok şey paylaşmışlardı. Deren, başı sıkışınca Sema'ya sığınır, onun dünyaya meydan okuyan neşesinde rahatlayarak huzur bulurdu. O zamanlar her şey çok kolaydı. İki kutuplu dünyada tüm sorunlar kutuplardan birine göre açıklandığından, pusulalar şaşmazdı. Oysa dünya tek kutuplu olunca, pusulalar da şaşmaya başladı. Sema'nın pusulası şaşmasa da ayarı bozuldu. Deren ondaki yalpalamayı içi burkularak izledi. "En azından tümüyle karşı kutupta yer almadı, her zaman benimle birlikte olmasa bile, kendince doğru bildiğini yapıyor" diyerek teselli buldu.

16
İkinci Buluşma Öncesi

Defne, toplantıya yetişmek için koşuyordu sokakta. Sabahın ilk saatleriydi. Gece yağmur yağdığından yerler ıslak ve çamurluydu. Yerinden oynamış kaldırım taşları, sularını insanların üstüne sıçratmak için gizlenmiş bekliyorlardı. Bunlardan biri Defne'yi seçerek pantolonunu yukardan aşağı çamurlu sularla yıkadı. Defne iyice sinirlendi. Oysa çok dikkat ederdi ıslak zeminde yürürken. Ankara sokakları ve kaldırımları konusunda sayısız deneyimi vardı. Ama işte o taşı fark edememişti. İçinden, eski sağlam kaldırımları değiştirenleri de kapsamak üzere, kenti yaşanmaz duruma getiren tüm yeteneksiz, beceriksiz, kural ve uzmanlık tanımaz, ahlak yoksunu yöneticilere lanet okudu.

Kentin en büyük yerel yöneticisi, bir karabasan gibi yıllardır çöreklendiği koltukta bir padişah ya da diktatör yetkisiyle oturuyor, her tür yöntemi kullanarak hukuku hiçe sayıyor ve kimse de bir şey yapamıyordu. Belediye Meclisi üyelerinin çoğunu değişik yöntemlerle satın alıyor, satın alamadıklarını da güç kullanarak ya da tehdit ederek etkisizleştiriyordu. Bunlar arasında sosyal demokrat partili üyeler de vardı. Bu kişilerden birisi, yaşadıklarını ilk ağızdan Defne'ye anlatmış, ancak yazılmamasını istemişti. Çünkü adamcağızı ailesine zarar vermekle tehdit etmişlerdi. Defne, uzman meslek örgütlerinin muhalefetine karşın, kentin dokusunun son yıllarda ne denli bozulduğunu anımsayarak bir kez daha hayıflandı. Kent göz göre göre büyük ve çirkin bir köye dönüştürülürken kimseler bir şey yapmıyor ya da yapamıyordu. Başka yerlerde de benzer örnekler vardı. Defne artık tüm kentlerin belediye başkanlarından kurtarılması gerektiğini düşünmeye başlamıştı.

Defne'nin Ankara kentiyle duygusal bir ilişkisi vardı. Örneğin, İstanbul'u yüceltenlere karşı Ankara'yı savunmayı bir görev sayardı. İstanbul için söylenen ünlü sözü o tersine çevirerek söylerdi:

"İstanbul'un neyini seversin?"

"Ankara'ya dönüşünü." İstanbullu arkadaşları bunun bir züğürt tesellisi olduğunu söyleseler de, Defne onlara aldırmaz; Ankara'nın olumlu özelliklerini saymayı sürdürürdü. Ama işte son zamanlarda Ankara'yı

savunması gittikçe zorlaşıyordu. Kentin merkezinde akıl almaz işler yapılıyor, güzelim eski binalar toprağa kavuşturuluyor, yerlerine ucubeler dikiliyordu. Aralarına katılmak için can atıp gün saydığımız Avrupa ülkelerinde tek bir eski binayı yıkmaya kalksalar, tüm toplum ayağa kalkıyordu oysa.

Defne toplantı salonuna giderken telefonu çaldı. Barış arıyordu. Eli ayağına dolaştı. Telefonu elinden düşürmek üzereyken zor yakaladı. Son görüşmelerinden bu yana dört uzun hafta geçmişti. Aramamak için kendini çok zorlamıştı ama sonunda başarmıştı işte. Acaba ne diyecek diye meraklanarak telefonu açtı. Barış'ın sesi olağan ve duygusuzdu. Ne düşündüğü hakkında hiçbir ipucu vermiyordu. Sesinin titremesini önlemeye çalışarak yanıtladı telefonu:

"Merhaba Barış, nasılsın?"

"İyiyim canım. Seninle konuşmam gerek."

Defne, yüzünün kızardığını hissetti:

"Öyle mi? Şimdi toplantım var. Sonra konuşsak?"

"Bu akşam buluşalım mı? Sana bir sürprizim olacak."

Defne karşı koyamadı. Barış, buluşma yerini söyleyerek kapadı telefonu. Defne toplantı salonuna girerken, yüreğinin çırpınışlarının duyulmasından korkuyordu. Duyguları ve zihni darmadağın olmuştu. Oysa haber toplantısına odaklanması gerekiyordu. Gündem gene çok yoğundu. Çalışma süresince aklını işine vermesi, onun dışında her şeyi unutması zorunluydu. Ama ok yaydan çıkmıştı bir kez. Yoğunlaşma güçlüğü yaşayan zihnini toparlamaya çalışarak geçen iki saatin sonunda toplantının bitişiyle rahat bir soluk aldı. Defne açısından verimsiz bir tartışma olmuştu; gene de günü kurtarmıştı işte. Barış'ı ve akşamki buluşmayı unutmaya çabalayarak yazısını yazmaya koyuldu.

Günlük işlerini bitirince, Defne yeniden Barış'ı ve buluşmayı düşünmeye başladı. Acaba sürpriz dediği neydi? Erdal'ı arayıp akşam geç geleceğini söylemesi gerekiyordu ama canı hiç istemiyordu onunla konuşmayı. Artık bu ilişkiyi bitirmesi gerektiğini düşünüyordu. Ancak her karar verişinde yeni bir bahane çıkıyor ve gerekli son adımı atamıyor, eylemini erteliyordu. Şimdilerde yeni bir biçim denemesi yaptığı bir kitap yazma-

ya yoğunlaştığı için, Defne onun ruhsal dengesini bozmak istemiyor, kitabın bitmesini bekliyordu. Erdal bazen uzun kuramsal kitaplar yazar, kimi zaman da yayımlamak üzere denemelerini bir araya getirir, yeniden düzenlerdi. Uzunca bir siyasal geçmişi vardı. Zaten Defne'yle tanışmaları da eylemler içinde olmuştu.

17
Erdal

Defne, Demir'le iletişiminin sürdüğü bir dönemde karşılaşmıştı Erdal'la. O sıralarda Demir'le sorunlar yaşıyordu gene. Erdal'la ilk kez Ankara'da yapılan bir mitingde yan yana yürümüşler, ama tanışmamışlar, öylesine konuşmuşlardı. Zaten onu uzaktan uzağa yazılarından, kitaplarından tanıyordu. Doğal biçimde başlayan arkadaşlıkları hızla ilerledi. Defne, Demir'in karmaşıklığından sonra Erdal'da sıcak ve dingin bir sığınak bulmuştu.

Erdal hep Ankara'da yaşamış bir Ankaralı idi. Defne'deki Ankara tutkusunun gelişmesinde Erdal'ın da payı olmuştu. Bununla birlikte, tüm ülkeyi karış karış dolaşmış olduğundan, her yerin ya da bölgenin özelliklerini ince ayrıntılarıyla bilirdi Erdal. Gittiği her yörenin türkülerini yerinde söylemeyi severdi. Her soruna bir yanıtı ya da çözümü vardı. Somut ve pratikti. Yoğun bir yaşantıdan süzülüp gelen birikim ona çok şey katmıştı. Ayrıca dolu dolu yaşanmış çok yönlü bir siyasal geçmişi vardı. Tüm bunlar, Defne'yi etkilemiş, onun Erdal'a hayranlığını pekiştirmişti.

Gazetede ilk karşılaştıklarında, Defne'ye sevecen bir sesle adını sormuş, sonra onu yazılarından tanıdığını söylemişti. Erdal da o sıralar gazeteye yazı veriyordu zaman zaman. Defne, mitingte karşılaştıklarını söyleyince anımsamış ve utangaç bir sesle özür dilemişti. Defne, onun yansıttığı görüşlere genellikle katılıyor, yazdıklarını olumlu buluyordu. Daha sonraları, gazeteden birkaç kişinin de içinde olduğu yazar ve sanatçılar grubu olarak toplanmaya başladılar. Aralarında değişik siyasal eğilimlerden insanlar vardı ama genellikle Devrimci Yol çizgisinin sempatizanlarıydı grupta yer alanlar. Bazen kitle örgütlerinden katılanlar da olurdu aralarına. Erdal, bu sohbetlerde hem kendi yaşamından, hem ülkenin tarihinden ve folklorundan renkli öyküler anlatırdı. O konuşurken herkes büyülenmiş gibi sessizce dinlerdi. Sonra topluca türküler söylerlerdi. Erdal, Defne'yi arkadaşı olan birçok ünlü yazar ve sanatçı ile tanıştırdı. Defne yavaş yavaş o çevreye doğru çekiliyordu. Bu çekimin en temel nedeni, hiç kuşku yok ki Erdal'dı.

Yıl 1976, mevsim kıştı. Türkiye, yıllardan sonra yasal 1 Mayıs tartışma-

larına tanık oluyordu. 1920'lerdeki son yasal gösteriden uzun süre sonra, 1 Mayıs geniş bir örgütlülük yelpazesi içinde düzenlenecekti ülkede. Tüm demokratik kitle örgütlerinde tartışılan bir konuydu İstanbul'da yapılacak 1 Mayıs töreni. Bu konuda siyasal fark gözetmeyen ortak bir coşku vardı. Öğrenciler, kadın ve gençlik örgütleri, sendikalar, meslek örgütleri, dernekler, yerel kuruluşlar hepsi olağanüstü bir devinim içindeydi. Düzenlenecek 1 Mayıs'ın öncülüğünü, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu-DİSK yapıyordu. O sıralarda DİSK'in önlenemeyen yükselişi başlamıştı. Yurtiçinden ve yurtdışından siyasal birikimi olan insanların buluştuğu ve katkıda bulunduğu bir sendika olmuştu DİSK. Toplum içinde önemli bir etkisi ve saygınlığı vardı. Ancak sol içindeki grupların birçoğu DİSK'i kabul etmekle birlikte, TKP çizgisine yakın olduğu gerekçesiyle konfederasyona mesafeli duruyorlardı. Bunların başında da, önemli kitle desteği olan Devrimci Yol geliyordu.

Herkes çok içtendi. Öyleyse neden anlaşamıyorlardı? Aralarında bıktırıcı bir tartışma ve çekişme vardı. Aslında herkes sosyalist olduğu savındaydı. Ama ikincil gerekçelerle bölünüyor, ana doğrultuda birlikte mücadele yürütemiyorlardı. Demokratik kitle örgütlerinin mücadele platformunda, hep iki taraf ve sonu gelmeyen bir güvensizlik, anlaşmazlık vardı. Birinci taraf genellikle TKP yanlısı örgütler, ikinci taraf ise onlara karşı duruş temelinde birleşmiş olanlardı. Bu ikilik, platformu işlemez ve çalışamaz duruma getirirdi zaman zaman. Neyse ki 1 Mayıs konusunda genel kabul gören bir birlik anlayışı vardı. 1 Mayıs'ın adına yaraşır biçimde "Birlik, mücadele, dayanışma" günü olarak uzun yıllar sonra ilk kez kitlesel biçimde kutlanacak olması, herkeste coşku ve bir o kadar da sorumluluk duygusu yaratmıştı.

Defne, 1 Mayıs töreni için İstanbul'a Erdal'la gidecekti. Erdal'lar grup olarak gidiyorlardı otobüsle. Defne orada ne yapacağını pek düşünmemişti ama daha çok da kadınlar arasında olmayı hayal etmişti. İlerici kadınların hızla örgütlenmeleri ve halkın içinde çalışmaları ilgisini çekiyordu. Bu hareketin kadın sorununa eğilmesini ve toplumun dikkatini çekmesini, kendi konumu nedeniyle çok önemsiyordu. Başlı başına kadın olmanın getirdiği sorunlar solda daha yaygın olarak konuşulmaya

başlamıştı o sıralarda. Defne, kendi yaşantılarıyla ve deneyimleriyle, kadınlara özel bir alan yaratmanın gerekliliğini sezgisel olarak kavramıştı. Ama henüz kadın sorununa ilişkin yeterli birikimi yoktu ve genelde kadın-erkek herkesi ayrım gözetmeden sosyalist mücadeleye katmayı hedefleyen söylemin etkisi altındaydı.

İstanbul'a vardıklarında gri ve soğuk bir havayla karşılaşmışlardı. Mayıs ayına uymayan kuru bir ayaz vardı. Ama yüz binlerin oluşturduğu kitledeki coşku, soğuğa ve tüm engellere meydan okuyordu. Hiçbir hava muhalefeti o insanları durduramazdı.

Taksim Meydanı'na giden tüm yollar, ülkenin dört bir yanından akın akın gelen insanlarla dolmuştu. İstanbul böylesi bir görüntüye daha önce hiç tanık olmamıştı. İşçi sendikaları, meslek örgütleri, kadın ve gençlik örgütleri, mahallelerden, varoşlardan gelen ülkenin her bölgesinden insanlar bir renk cümbüşü oluşturuyordu. Bununla birlikte, işçilerin hegemonyası elle tutulur somutlukta her yerde hissediliyor, kitleye güven veriyordu.

Oysa o güne değin yıllarca 1 Mayıs'lar Türkiye solunun korkulu rüyası olagelmişti. Kemal Sülker'in anlatımıyla, Türkiye'de eski 1 Mayıs'lar solcuların toplanıp içeri alındığı günler olarak yalnızca polis kayıtlarında yer alırdı:

"Nisan'ın 28'i, 29'u, hele 30'u en korkulu günlerdi. Zira siyasi polis, 1 Mayıs nedeniyle duvarlara yapıştırılacak beyannamelerin hazırlanmasında çalışacaklarını tahmin ettiği kişileri Sirkeci'deki eski Sansaryan Hanı'na, Emniyet Müdürlüğü'ne davet eder, 2 Mayıs sabahı salıverirdi. Ciddi bir sorgu ya da suçlama olmazdı."[12]

Erdal, birlikte geldiği mühendis grubunun tercihiyle, onların meslek örgütünde yer almayı seçmişti. Defne de çaresiz onunla birlikte kaldı. Her an yan yana yürümek zorunda değillerdi oysa. Henüz çok genç ve toydu. Daha sonra, niçin tavır almadım, niçin kendi istediğim gibi davranmadım diye hayıflanmıştı. Otobüsten inince uzun süre Beşiktaş'ta beklemişlerdi. Sonra Barbaros Caddesi üzerinden Taksim'e doğru yürüyüşe

---

[12] N. Güreli, *1 Mayıs 1977-Türkiye Devrimcilerinin "İki 1 Mayıs" Belgeseli*, Ozan Yayıncılık, 2006. s. 17.

geçilmişti. Yol epey uzun, hava soğuktu. Ama Defne'yi asıl yoran ve ruhunu üşüten, içinde bulunduğu grupla kendi arasındaki çelişkiydi. Sürekli "Tek yol devrim" sloganı atılıyordu. Defne şimdi daha çok kızıyordu kendine. Caddenin kenarlarına dizilmiş olan halktan insanların sloganlara katılmaması canını sıkmıştı. Aslında o slogana kendisi karşı değildi. Ama herkesin benimseyeceği ve katılacağı somut istemlerin dile getirileceğini hayal etmişti bu büyük eylemde. Halkı içine alamayan belgilere ve eylemlere soğuktu Defne. Erdal'a, halkın bu sloganları nasıl algıladığı konusundaki düşüncesini sordu ama yanıt alamadı.

1 Mayıs 1976, Taksim'de iki yüz binden çok kişinin katılımıyla kutlandı. 1 Mayıs gününün gecesi Türkiye İşçi Partisi de İstanbul Spor ve Sergi Sarayı'nda bir toplantı düzenlemişti. Daha sonra *Yürüyüş* dergisi 11 Mayıs 1976 tarihli sayısının kapağında 1 Mayıs'ı "*büyük gün, aydınlık gece*" olarak vermişti. TİP'in merkez yayın organı "*Çark Başak*" ve Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nin "*Kitle*" gazetesine göre 1 Mayıs'ın işçi bayramı olduğu, dosta düşmana gösterilmişti.[13]

O gece Ankara'ya dönecekleri otobüse bindiklerinde, Defne her şeye karşın kendini mutlu sayıyordu. Tarihsel ölçekte büyük bir güne tanık olmuştu. Bir gece gelmişler, ertesi gece dönüyorlardı ama hiç yorgun değildi. Otobüste coşku sürüyordu. Türküler söyleniyor, hızlı tartışmalar yapılıyordu. Erdal da çok mutlu görünüyordu. Zaman zaman Defne'ye sevgi dolu gözlerle bakıyor, sonra otobüs içinde sürmekte olan tartışmalara katılıyordu. Defne onun keyfini bozmak istemediğinden, mitingle ve grupla ilgili yorum yapmamayı yeğledi. Erdal'la daha sonra hesaplaşacaktı. "Daha sonra" diye bir şey olmadığını, hiç olmayacağını nereden bilebilirdi?

Ankara'da onları bir sürpriz bekliyordu. Erdal'ın evine uğradıklarında, avukatının notunu buldular posta kutusunda. Erdal'ın bir kitabı nedeniyle açılan davada karar çıkmış ve yıllar boyu hapis cezasına çarptırılmıştı. Avukat hemen üst mahkemeye başvuracaktı ama çıkacak karar konusunda da çok umutlu değildi. O nedenle, Erdal'ın hemen önlem almasını istiyordu. Zaten hakkında başka davalar da vardı gazete yazılarından ötürü.

---

[13] N. Güreli, *agy.* s. 25-26.

Tek çıkış yolu, bir süre gözlerden ırak kalmaktı. Erdal'a yurtdışı yolları görünmüştü.

Erdal'ın değişik Avrupa ülkelerinde çok sayıda tanıdığı ve arkadaşı vardı. Kısa sürede gerekli ilişkileri kurup yurtdışına çıkışı ayarladı. Neyse ki ülke dışına çıkış yasağı koymamışlardı henüz. Bu nedenle, yasal yollardan Almanya'ya gitti. Çıkış yasağı arkadan geldi. Yurtdışına çıktığı duyulunca, mahkeme yanlışını görüp yasak kararı almıştı. Böylece Defne ile Erdal'ın yolları uzunca bir süre için ayrılmış oldu. Ancak gitmeden önce Erdal çok sıkıntılıydı. Birçok kez Defne'ye bu durumun ikisi için ayrılık anlamına gelmediğini, yakında görüşeceklerini söyleyip durmuştu. Gittiği yeri hemen bildirecek ve haberleşeceklerdi. Sonra belki Defne de gelirdi onun yanına...

Defne, tüm bunların olanaksız olduğunu bile bile Erdal'ı avutmaya çalışmıştı:

"Gidince hemen yazarsın, ödemeli telefon da edebilirsin."

"Sen de hemen yanıt ver mektuplarıma, beni bekletme."

"Nereye gideceğin kesin değil mi hâlâ?"

"Beni karşılayacaklar, adres vermek istemiyorlar. Yazın gelirsin belki sen de."

"Bilmiyorum zaman ne gösterecek. Umarım bir yolunu bulurum."

Sonra Erdal gitmişti. Defne sanki onun asıl söylemek istediklerini söyleyemediği duygusuna kapılıp arkasından üzülmüştü. Daha sonra aralarına yıllar ve ülkelerce uzaklıklar girecek, ilişkileri soğuyacak, mektuplar seyrekleşecek, görüşmeleri başka baharları bekleyecekti. Defne, kadınların ayrılıklarda asıl acı çeken taraf olduğunu düşünmüştü hep. Erkekler üzüntüleri, yoksunlukları, düş kırıklıklarını daha kolay atlatıyorlardı. Erdal'la ilgili değerlendirmelerinde yanıldığını çok, çok sonra anlayacak ve kederlenecekti.

Erdal'ın gidişinden sonra Defne gene yalnızlığıyla ve ülkenin yoğun gündemiyle baş başa kalmıştı.

18
Deren'in Güncesi

31 Mart 1978

Dün E. köyünün sağlık evine gittim. Ankara'ya altmış beş kilometre uzaklıkta olan köyün evlerinin duvarlarında "üç hilal" vardı. Akmayan çeşmenin duvarına, "Bu suyu biz akıtacağız-MHP" yazmışlar. Köy, tam bir Orta ya da Doğu Anadolu köyüydü. Çocuklar soğuğa karşın yalnızca ince bir kazak ya da okul gömlekleriyle dolaşıyorlardı. Öğretmen MHP'li olarak bilinirmiş. Geceleri erişkin eğitimi yapıyormuş. Köy ihtiyar heyeti üyesi Bekir Ağa, öğretmenin zararsız biri olduğunu belirtti ve köyde ilk kez CHP'li bir muhtarı nasıl seçtiklerini anlattı. Köy muhtarı, yıllardan beri Adalet Partili'ymiş. Bekir Ağa,

"Seçim sırasında köyümüze tüm partiler geldi, bir CHP gelmedi" dedi ve ekledi: "Ama biz hem seçim, hem devrim yaptık, CHP'li muhtar seçtik."

Köy evinden uyarlanmış sağlık evinde otururken düşündüm ki, umutsuzluğa yer yok. Dört yıldır MHP'li bir öğretmenin çalıştığı bu köyde CHP 95, AP 45, MHP 8 oy almış.

Oysa CHP nerede? İktidar olamadan gidecekler hükümetten. Sosyal demokrasinin tüm çelişkilerini sergiliyor Ecevit Hükümeti. Ecevit, kendi dışındaki solla keskin sınırlar koyuyor arasına. DİSK'in direnişini yasadışı ilan ediyor. Bindiği dalı kesiyor.

Tabip Odası'ndaki CHP'lilerle konuştum. Ecevit'in Amerika'ya sert çıkışından sonra olayların arttığını, bu nedenle partinin ve hükümetin güç durumda olduğunu ve durumu dengelemeye çalıştıklarını söylediler. Onlara daha önce Ecevit'in DGM direnişini desteklediğini anımsattım.

5 Nisan 1978

Bu gece Ankara Çağdaş Sahne'de uluslararası bir etkinlik gerçekleşti, "Barış-Dostluk-Dayanışma, *İrina-Filia-Alilengii*" sesleri arasında. Barış Derneği bir Yunanlı sanatçıyı, Maria Dimitriadis'i çağırmıştı, bir dostluk gecesi için.

Önce, gitsek mi diye düşündük Sinan'la. Sonra gitmeye karar verdik.

Aslında ikimiz de yorgunluktan öleceğiz bir gün. Ama, "Bu olağanüstü barış olayını da kaçırırsak niçin yaşıyoruz biz?" dedi Sinan. Ona hak verdim.

Defne'yi de alıp Çağdaş Sahne'nin yolunu tuttuk. Etkinliği örgütleme işini *Politika* gazetesi üstlenmişti. Gittiğimizde salon tıklım tıklım doluydu. Yerlerde oturanlar bile vardı. Maria, kendi dilinde atılan sloganlara sevgi dolu gözlerle yanıt verdi. Aşk ve barış şarkıları söyledi. Nâzım'dan, Neruda'dan şiirler seslendirdi. "*No Pasaran*" dedi; "*Manuel Rodriguez*" dedi. Ankara'nın ıssız karanlığında insanlığın barış özlemi yankılandı, Maria Dimitriadis'in sesinden ve "*İrina-Filia*" diyerek ona eşlik eden büyük korodan...

7 Nisan 1978

Bu gece Anayasa Hukuku Profesörü Server Tanilli, kimliği bilinmeyen kişilerce silahlı saldırıya uğradı, ağır yaralandı. Kitabında "komünizm propagandası yaptığı" gerekçesiyle hakkında dava açılmıştı. Duruşmada çok iyi savunma yapmıştı Tanilli Hoca. Tam da Ecevit'in "Faşistlere izin vermeyeceğiz" dediği günün akşamında vuruldu. Yaşasa bile tam sağlığına kavuşamayacak. Ölüm kol geziyor her yerde. Sıradan insanların ölümleri haber bile olmuyor artık...

19
İki 1 Mayıs

Önceki yıla göre, 1 Mayıs 1978 daha görkemli kutlandı. Defne, 1 Mayıs 1977'nin ardından gazeteye yazdığı yazıyı, "Bundan böyle 1 Mayıs'lar daha kitlesel olacak" diye noktalamıştı. Oysa 1 Mayıs 1978'e 1977'nin gölgesinin düşeceğini düşünenler vardı. Katılım az olur, coşkulu olmaz, diyenler çoğunluktaydı. Sağcılar, "Olaylar çıkacak, dükkânlar yağmalanacak" diye propaganda yaptılar. Hiçbiri olmadı. Defne, bir gün önce gazetedekilere, "Katılım daha çok ve herkes daha coşkulu olacak" demişti. Öyle de oldu.

1 Mayıs 1978'in sürprizi, ülke tarihinde ilk kez "*TKP'ye Özgürlük, Türkiye Komünist Partisi'ne Özgürlük*" belgisinin Taksim Alanı'nda seslendirilmesiydi. Onu, "*Biji TKP*" izledi. Sonra bir anda, aynı sözlerin yazılı olduğu pankartlar açıldı ve bildiriler dağıtılmaya başlandı. Alanın her yanından yükselen belgiler, bu çıkışın örgütlü bir hazırlığa dayandığını gösteriyordu:

"*TKP halkındır!*"

"*TKP 1 Mayıs Alanı'nda!*"

"*Bilen yoldaş aramızda*", eskimiş yasaların üstüne çıkan belgilerdi.

Olayın tepkileri çok değişik oldu. Sağ kesim ve sağdaki partilerin hepsi "komünistler, kızıllar" edebiyatı yaptı. Durumu "tehlikeli" ve "ayıp" olarak değerlendirdiler. Atatürk resmi yoktu, dediler. Kimi sosyalistler, yeni belgiler için, "Bunu yapmak doğru muydu, çok mu gerekliydi?" diye sordular. Ecevit ise, "Bu slogana karşı değilim. Ayrıca İKD[14] ve İGD[15] gibi örgütlerin ne olduğu açıkça ortaya çıktı. Yanlışlıkla girmiş olanlar belki gerçeği anlarlar diye umuyorum" dedi. İlhan Selçuk, "Niçin yalnız TKP'ye özgürlük? Özgürlük konusu, kırk beş milyonun sorunu" dedi. Selçuk, 1 Mayıs'tan önce de DİSK yöneticilerinin, 1 Mayıs'ın yapılıp yapılmaması konusunda sorumlulukla düşünüp karar vermeleri gerektiği uyarısını yapmıştı. 1 Mayıs'tan sonra DİSK, İlerici Gençler Derneği ile

[14] İlerici Kadınlar Derneği.
[15] İlerici Gençler Derneği.

ilişkilerini askıya aldı.

Demir, alandan ayrılmadan önce Defne'ye,

"Artık ölebilirim, ölsem de gam yemem" dedi. Sonra birlikte 1 Mayıs 1977'yi andılar. Olanları anımsamak acı, hüzün ve öfke yaratıyordu yüreklerinde. Oysa o gün ne kadar mutluydular. Yıllar sonraki ikinci tören de çok görkemli olmuştu. DİSK'in öncülüğünde işçi sınıfı ve tüm emekçiler sanki şaha kalkmıştı. Gene yüz binlerce kişi katılmıştı törene. Yürüyüş kolları saatlerce sürmüştü. Rengârenk bir bayram ve şenlik havasında geçen gösteriler, herkeste büyük coşku yaratmıştı. Yürüyüş kolları dört bir yandan girmişlerdi, adı artık "Taksim 1 Mayıs Alanı" olan meydana. Taksim Alanı ve oraya açılan yolların hepsi de tümüyle dolmuş, kıpırdayacak yer kalmamıştı.

Defne, 1 Mayıs'a bir yıl önce de Demir ve öbür arkadaşlarıyla katılmıştı. Deren, Sinan, Metin ve sağlık çevresinden arkadaşlarıyla hep birlikte gitmişlerdi Ankara'dan İstanbul'a. Defne ve Demir, alandaki çeşitli grupları dolaşmışlardı. Sendikalar, demokratik kitle örgütleri, meslek odaları, kadınlar, gençler, yerel örgütler... Her yer cıvıl cıvıldı. Defne çok heyecanlanmış, gururlanmıştı. Demir'e, "İşte 1 Mayıs, işte işçi sınıfı" deyip duruyordu.

Kürsüde Kemal Türkler konuşuyordu. Faşist saldırılardan, MC'yi etkisizleştirmek için genel seçimlerin öneminden, sendikal hak ve özgürlüklerden söz ediyordu. Konuşması sık sık sloganlarla kesiliyordu: "Faşizme karşı omuz omuza", "141-42'ye hayır", "İşçiler el ele genel greve..."

Defne kürsüye çok yakındı. Bir yandan Türkler'i dinlerken, öte yandan hayranlık içinde kalabalığı seyrediyordu. Birden çevresinde tanıdık hiç kimse kalmadığını fark etti. Birlikte olduğu grubu yitirmişti. Gözleri Demir'i aradı ama o da yoktu görme alanı içinde. Nasıl olmuş da ayrı düşmüşlerdi, anlayamadı. "Gene tedbirsiz davrandım, arkadaşları bulmam gerek, ne yapsam, onları nasıl bulsam" diye düşündüğü sırada, Kemal Türkler'in, "Burası 1 Mayıs Alanı olsun mu?" diye soran sesini duydu. O anda dört bir yandan silahlar patladı. Silah sesleri her yönden geliyordu. Kalabalıktan, "Yere yatın!" sesleri yükseldi. Tüm kitle, dalga dalga komuta uyarak yere yattı. Defne o sırada kürsüye baktı, boştu. Son-

rası bir karabasandı…

Sular İdaresi ve İntercontinental Otel'den açılan ateş sonucu çıkan panik sırasında ezilenlerle, toplam otuz dört kişinin ölümüyle sonuçlanan kanlı 1 Mayıs, yıllar sonra kayıtlara şu satırlarla geçti:

> "Taksim Alanı'nda o gün iki 1 Mayıs yaşandı. Biri bayram havasında kutlanan barışçıl 1 Mayıs, öteki 'faili' ortaya çıkarılamayan olaylarda 34 kişinin öldüğü kanlı 1 Mayıs. (…) 1 Mayıs 1977 günü İstanbul'un Taksim alanında toplu kırıma yol açan saldırı, özünde işçi sınıfının örgütlenme hakkı ile demokratik düzenin temel taşını oluşturan genel oy ilkesini hedef almıştır. (…) Sorun bir "hukuksal – adli" sorun değil, bir "yürütme" sorunudur. (…) Suçları önlemek için gerekli önlemleri almayan ve suçlar işlendikten sonra gerçek suçluların ele geçmesi için yeterli çalışmayı göstermeyen bir yürütme, salt kendi takdiri ile başkalarını itham ederek yasal ve siyasal sorumluluktan kurtulamaz."[16]

Defne, şaşkınlık ve korku içinde dalgalanan kalabalığa karışmış, sürükleniyordu. Çevreden gelen kulakları paralayıcı siren sesleri de kitledeki paniği iyice artırmıştı. Kimse kimsenin gözünün yaşına bakmıyor, herkes bir an önce oradan kurtulma çabası içinde ilerlemeye çalışıyordu. Defne her yönden basınç altındaydı ve bu basınca kendi kas gücü dışında karşı koyacak bir silahı yoktu. Çevresindekilerin baskısı her an artarken, gücü yavaş yavaş tükeniyordu.

Birden bacaklarına bir tel örgü takıldı. Alanın ortalarında bir yerdeydi. Belki çimleri korumak amacıyla, belki güvenlik için oraya yerleştirilmişti… Ama o anda Defne'nin Azrail'i olmak üzereydi. Çünkü çok yönlü basınç altında kalan Defne'nin ayağını kaldırıp tel örgünün üzerinden aşırması olanaksızdı. O an sonunun geldiğini düşündü. Çok ölüme tanık olmuştu ama kendi ölümünü böyle düşünmemişti hiç. Demek emekçilerin ayakları altında ezilmek de varmış diye geçirdi aklından. Ne ironik bir ölüm…

Gerçekten de yıkılıp kitlenin altında kalması an meselesiydi. Tam yere düşecekken, son saniyede tel örgü koptu da Defne ezilmekten kurtuldu. Kitleyle sürüklenmeye bıraktı kendini. Atatürk Kültür Merkezi'nin önü-

---

[16] N. Güreli, agy, İstanbul Barosu'nun 1 Mayıs 1977 Raporu. s. 231-235.

ne yaklaştıklarında bir ferahlama oldu. Herkes buldukları boşluklardan koşmaya başladı. Defne, Gümüşsuyu'na doğru hızla ilerledi. Zincirlerinden boşanmış gibi ivecen ve çevik hareket eden çevresindeki insanlara ayak uydurmaya çalışarak koştu, koştu. Kurtulmuştu.

Oyun çok büyük oynanmıştı. Gizli eller, işçi sınıfının görkemli bayramını kana bulamak için harekete geçirilmişti. Toplu kıyımın failleri bulunamadı. Türkiye, faili meçhul 1 Mayıs gerçeklerinin aydınlatılamadığı bir ülke olarak kaldı. Anılar belleklerde, ölenler yüreklerde iz bıraktı...

20
Ölümden Öte Yol Var mı?

Defne ile Demir, ölümden sonra yaşamayı tartışıyorlardı. Demir, Hitler'in yaşayıp yaşamadığını sordu. Onun yaşarken ölmüş bir kişi olduğunu düşünüyordu Defne. Oysa Demir aynı görüşte değildi. Yeryüzünde hâlâ onu yaşatan insanların bulunduğunu, düşüncelerini benimseyen ve savunanlar olduğu sürece onun da yaşayacağını söyledi. Defne bu değerlendirmeden hoşlanmamakla birlikte, nesnel olarak Demir'in haklı olduğunu kabul etmek zorunda kaldı.

Defne, ölümden sonra yaşamanın, yaşayan insanların anılarında canlı kalmak olduğunu daha lise yıllarındayken öğrenmişti. İngilizce öğretmeni, adını anımsayamadığı bir romanın kahramanının, babasının ölümünden sonra, "Ben yaşadığım sürece anılarımda yaşayacak" diyerek bildik düşünce kalıplarının dışına çıktığını anlatmıştı derste. İlk kez o zaman uzun uzun düşünmüştü ölümsüzlüğün böylesini. O sıralar, dinle ve ölüm ötesi ile son hesaplaşmalarını yapmaktaydı. Roman kahramanı, onun için ışık tutan bir kılavuz olmuştu. Ama asıl öldürücü darbeyi Camus'yü okuduğunda almıştı. *Veba*'yı okuduktan sonra artık başka bir insandı...

"Yaşamak bir sanat" dedi Demir.

"Yaşamak güzel şey" dedi Defne, "Zor ama güzel. Mutluluk gibi." Sonra Tolstoy'un evlilik örneklemesini anımsattı. Su üzerindeki bir sandalın içinde insanlar, uzaklardan bakanlara çok mutlu görünüyorlar. Yakınlarına gidince, sandalın içinde bulunan kişilerin acılar içinde olduğu anlaşılıyor... Ama güçlükler mutluluğu engelleyemiyor, her şeye karşın birlikte mutlular. Demir,

"Değişik bir evlilik anlayışı" dedi.

"Mutluluk da evlilik gibi, yaşamak gibi zor" dedi Defne.

Demir, insanların anlayışsızlığından sıkıntılı ve mutsuzdu. Kimi insanların hiçbir şey anlamaması nedeniyle, susmayı yeğ tuttuğunu söyledi. Yazılarının beklenen yankıyı bulmadığından yakınarak, "Bunun nedeni, okuyanların yazdıklarımı anlayamaması. Kimse kafayı çalıştırmak zahmetine katlanmıyor. Böylesi gereksiz zaman yitirmeler çok canımı sıkıyor."

"Zaman gerek, sabır gerek. Yavaş yavaş daha çok insan anlayacak."

"Seninle insanlardan beklentilerimiz farklı."

"Benim beklentilerimi nereden biliyorsun? Benim iç dünyam hakkında hiçbir şey bilmiyorsun." Kızmıştı Defne. Demir,

"Sen de bilmiyorsun" dedi. Defne, müthiş bir acı ve düş kırıklığı hissetti.

Oysa son zamanlarda birbirlerini anlama konusunda ilerleme sağladıklarını düşünmüştü.

"Benim farklı dünyalarını var. Hepsi de ayrı ve güzel. O nedenle bazen kimi ilişkilerimi aksatıyor olabilirim" diyerek havayı yumuşatmaya çalıştı Demir. Defne'nin acı çektiğini anlamıştı.

"Seni ve vermek istediğin mesajları çok iyi anlıyorum, merak etme ve üzülme" diye ekledi. Defne, Demir'i anlamak için daha çok uğraşması gerektiğini düşündü o an. Tanımak ve kavramak için çaba göstermekten vazgeçmemek; o anları kaçırmamak gerek. Aklından geçenleri Demir'e anlatmadı. Yalnızca, "Anlamak için anlatmak gerek, almak için vermek gerek" dedi. Demir yanıt vermedi. Biraz sıkılmıştı iç dünyasına girilmesinden. Defne öyle hissetti. Aralarındaki iletişim gene kopmuştu.

İki insanın iletişimi bu denli zor muydu? Akşam, Krupskaya'nın Lenin'i anlatan satırlarını okurken, başarılı iletişimin ipuçlarının, onca yıl önce nasıl bu denli iyi kavranmış ve tanımlanmış olabildiğine şaştı Defne:

"İlyiç, insanları fikirleri ile alevlendirip onlara kendi coşkunluğunu aşılarken, aynı zamanda onlardan diğerlerinin almayı başaramadığı şeyleri alma konusunda ve içlerindeki iyiliklerin açığa çıkarılmasında son derece başarılı oluyordu. Onunla birlikte çalışan her yoldaş, içinde İlyiç'ten bir parça varmış gibi hissediyordu. Ve belki onlara bu kadar yakın olmasının nedeni de buydu."[17]

Uyumadan önce Demir'i düşündü Defne. Ölümden öte bir yol vardı. Bu yol, sevgi yoluydu. Asıl ölümsüzlük buydu. Öyle hissetti o an. İnsan sevgisinin kadın-erkek ilişkisinde cisimleştiğini düşünürdü Defne. Aşka ilişkin yazacağı denemeye hazırlık olarak toparladığı notlara Krupskaya'nın düşüncelerini eklerken, daha önce yaptığı alıntılara göz gezdirdi. Marx, kadın-erkek ilişkisi ve sevgisini en doğru biçimiyle ve en

---

[17] N. K. Krupskaya, *Lenin'den Anılar 2*, Odak Yayınevi, 1974. s. 38-39.

yalın bir biçemle ne güzel anlatmıştı:

"...Erkek-kadın ilişkisi, insandan insana en doğal ilişkidir... İnsan gereksinmesinin ne ölçüde insani bir gereksinme olduğu, dolayısıyla öteki insanın bir insan olarak onun için ne ölçüde gereksinme olduğu, aynı zamanda ne ölçüde toplumsal bir varlık olduğu, insanın bireysel varlığı içinde bu ilişki içinde ortaya çıkar... Demek ki bu ilişkiden çıkarak insanın tüm gelişme düzeyi değerlendirilebilir..." [18] Marx'a göre kadın-erkek ilişkisi ya da sevgisi özetle, iki insan arasındaki doğrudan, doğal, yalın, örtüsüz bağın, insanın insani özünü ortaya koyan bir anlatımıydı.

Erich Fromm, insan sevgisine yeni anlamlar yüklemişti:

"Sevgi bir soyutlamadır... Gerçekte var olan, sevme eylemidir. Sevmek, yaratıcı bir etkinliktir. Bir insana ya da şeye ilgi duymayı, onu tanımak istemeyi, onu anlamayı, doğrulamayı ve onun yanındayken sevinç duyabilmeyi doğurur. Bu ister bir insan, ister bir resim, isterse bir ağaç olsun, sevme eyleminin özellikleri hiç değişmez. Sevmek, sevilen insanı (ya da şeyi) canlandırmak, onun yaşam duygusunu artırmak anlamına gelir. Aynı zamanda, kişinin kendisini de canlandıran, yenileyen ve hareketlendiren bir süreçtir."[19]

Erdal Atabek ise aşkla sevgi arasındaki ayrıma dikkat çekmişti. Ona göre aşk çılgın, tüketici ve bencildi. Yaşamı, o ve diğerleri diye parçalayan, bittiği zaman insanı bir anlamda öldüren ve yeniden doğmayı zorunlu kılan bir yangındı. Sevgi ise yumuşak, serin bir sığınaktı; paylaşma ve bağışlamaydı. Aşkın bencil ve tüketici olmasına karşılık, sevgi karşılıksız ve üretici olmak zorundaydı. Bu özellikler nedeniyle de Atabek, aşka bir yaşam boyu dayanmanın zor olduğunu söylüyor; böyle olduğu söylenen ilişkilerde, aslında aşkın sevgi ve dostluğa dönüşmüş olduğunu savunuyordu.[20] Defne'nin, aşk ve sevgi tanımlarının bu denli keskin ayrıştırılmasına itirazı vardı. Notlarındaki itiraz bölümünü atlayarak bir sonraki yazara geçti.

Çernişevski'ydi sıradaki yazar. O günlerde sol kesimde çok okunan bir

---

18 K. Marx, *Kapital*, Sol Yayınları, Ankara 1975. s. 189.
19 E. Fromm, *Sahip Olmak ya da Olmak*, Arıtan Yayınevi, İstanbul 1977. s. 91-92.
20 E. Atabek, *Kışkırtılmış Erkeklik, Bastırılmış Kadınlık*, Altın Kitaplar, 1989. s. 193-196.

yazardı Çernişevski. Yazara göre, aşk ya da sevgi ancak tek yanlı olarak yüceltildiğinde ya da bencilliği sıfırladığında anlam kazanıyordu. Çünkü gerçek sevginin olgunluğunu ortaya koyuyordu insanın karşılık beklemeyen sevgisi.

"Sevmeden öpmektense öleyim daha iyi."

"Sevdiğim insan benim için istemediği bir şeyi yapmaya kendini zorlayacağına öleyim daha iyi. Böyle bir duygu, böyle bir tutku gerçek sevgidir." Çernişevski de tıpkı Fromm gibi, sahip olmak özelliği barındıran sevginin, tehlikeli ve engelleyici boyutuna dikkat çekiyordu:

"Olgun ve gelişmiş bir insanda kıskançlığın yeri yoktur. Bu ters bir duygudur; sahte, adi bir duygudur... Bu, başka bir insana benim eşyam, mülküm gözüyle bakmam gibi bir şey."

Gerçek aşkı betimlerken, bu duygu durumunun insanın yaratıcı gücüne yaptığı katkıya da değiniyordu Çernişevski:

"Bir insan, aşkın bütün gücünü nasıl uyardığını denememişse, gerçek aşkı tatmamış demektir... Aşk, yükselmek ve yükselmeye yardım etmek demektir."[21]

Aşkın tutku ya da tutuşma olduğunu savunanlar çoğunluktaydı. Defne'nin birçok başka yazar ve düşünürü de kapsayan derlemesi bu sonuca işaret ediyordu. Defne, insan kendisini ne kadar çok insana yansıtırsa, o insanlara olan katkısı kadar, kendisinin de gelişeceğine inanıyordu. Ama bu durumun bir kişide yoğunlaşması, onda yansıması ve somutlaşması da doğal olarak kaçınılmazdı. Kadın-erkek ilişkisi, eğer insan sevgisinin tek insanda cisimleşmesi anlamını taşıyorsa, o zaman gerçek bir bütünleşme yaratıyordu. Böyle bir ilişkiyi yaratan sevginin tanımını yapmayı denemişti Defne: Düşünsel, duygusal ve tensel yakınlık ile yüceltme ve vazgeçilmezlik duygusu. Açık, içten, eşit, güvene dayalı koşullarda gerçekleşecek böyle bir ilişkinin özellikleri konusunda önceki yıl yazdığı bir denemede ise, konuya giriş yapmıştı zaten:

"İnsan sevgisinin doruğu kadın-erkek ilişkisinde belirleyici olan, düşünsel birlik ya da yakınlıktır. Kuşkusuz ilişkinin duygusal ve tensel yönleri de önde gelen öğelerdir. Ama belirleyici nitelikteki düşünsel

---

[21] N. G. Çernişevski, *Nasıl Yapmalı*, Yar Yayınları, 1972.

uyum olmadan gerçek bir ilişki olamaz; olsa bile kalıcı olmaz. Duygusal ya da tensel çekimler yittiğinde, ilişki de yiter gider iz bırakmadan. Temeli düşünsel birlik olan bir ilişkinin sona ermesi daha zordur. Çünkü böylesi tam ve tamamlayıcı bir ilişki, birinin ötekine yansımasını, onda yaşamayı, onun bir parçası durumuna gelmeyi ve ölümden öteye geçmeyi içerir."

Konuyu bu tanımdan başlayarak geliştirmesinin doğru olacağı görüşündeydi Defne. Artık son noktayı koymanın zamanı geldiğine karar vermişken, gene düşüncelere dalıp ayrıntılarda kayboldu. Aşk-sevgi ayrımına takılmanın anlamlı olmadığını düşünüyordu. Aşk denilen ve insanın başını döndürüp sersemleten o yoğun duygusal evre, belki de kadın-erkek sevgi ve ilişkisinin bir aşamasıydı. Asıl önemli olan aşk-sevgi ayrımı gibi yapay sayılabilecek bölünmeler değil, kadın-erkek ilişki ve sevgisinin sınırsızlığı idi. Defne, uzay gibi sevginin de sınırsız ve sonsuz olduğu sonucuna varmıştı tüm birikim ve değerlendirmelerinin ertesinde. Adım adım ilerleyip emekle örülmesi, her gün yeniden yaratılması gerekiyordu sevginin. Sevgi ya da aşk, yaşayan ve gelişen canlı bir varlık gibi olduğundan, insanlığın özgür ve mutlu geleceğine yönelik bir anlam içermesi de koşullardan biriydi galiba.

Gene de bu değerlendirmede eksik bir yan vardı. Ayrıca niçin birlikte olmanın sevgiyi öldürdüğüne ya da en azından tekdüzeleştirdiğine inanıyordu herkes? Hep söylendiği gibi yüce bir duyguysa aşk, birliktelik onu taçlandırmaz mıydı? Böyle olmuyordu işte. Sürekli birliktelik zamanla insanları mutsuz kılıyordu. Zaten halk arasında aşkın tanımı bile kavuşamazlığa göre yapılmıyor muydu? "Sevgililer birleşemezse, o aşk olur."

Kimi zaman ölümsüz olduğu sanılan ilişkiler bile bitmemiş miydi? Defne, örneğin Kafka'nın Milena'dan ayrılmasına anlam veremiyordu. Milena'ya o mektupları yazan bir insan, nasıl olmuş da daha sonra öyle yüce bir ilişkiyi sonlandırabilmişti? Bu şaşkınlığına yanıtı, Prag'da Kafka'yı ziyaret için gittiği *Kafka Evi*'nde aramıştı Defne. Bir karnavalı andıracak derecede turistik eşya satış alanı olan, heykellerle bezenmiş Karl Köprüsü'nü aşıp Prag Müzesi'ni aramıştı İngiliz meslektaşıyla. Uluslararası bir insan hakları toplantısına katılmışlar, ayrılmadan Kafka'yı

ziyaret etmek istemişlerdi. Defne, kafa dengi bir arkadaş bulabildiği için mutluydu. Martin, şakacı bir romantikti. *Kafka Evi*'ni gezmeyi Prag'a gelmeden çok önce planlamıştı. Defne'nin de aynı düşüncede olduğunu öğrenince birlikte gitmeyi önermişti.

Tarif edildiği gibi, köprüyü geçince müzeyi kolayca bulmuşlardı. Satıcı kız, "Büyük K'nin yanından içeri girin" demişti. Gerçekten de müzenin kapısının yanında büyük bir K harfi duruyordu. İnsanı çarpan bir atmosfer vardı müzenin içinde. Gizemli bir klasik müzik eşliğinde, "Kafkaesk" bir ortamda Kafka'nın yaşamına tanıklık ediyordunuz. Onun kişiliğini, sanat öyküsünü, yazınsal özelliklerini ortaya koyuyordu her şey. Yazılar, mektuplar, fotoğraflar, el yazısı kitaplar, belgeler... Su içinden yansıyan fotoğraf ve filmler... İşte orada Milena'ya, Felice'ye yazdığı mektupların özgün biçimleri... Tüm belgelerde Kafka'nın yaşadığı dayanılmaz kederi ve yabancılaşmayı derinden duyumsuyordunuz. Yaşadığı dünya karşısında duyduğu umarsızlık ve güvensizlik nedeniyle derin acılar çekmiş. Üstelik bu acıları "tüm dünyanın acılarından geçerek gelişiriz" diyecek kadar içselleştirmiş, önemsizleştirmiş. Acıda adalet aramaya, acılardan korkmaya ya da acıları bir üstünlük olarak görmeye de karşı çıkmış. Çok kadın sevmiş. En çok da Milena'yı. Ama o, yazın tarihine geçen mektupları yazdığı sevgilisi Milena'yı, "bir bıçakla yüreğinin deşilmesi" diye tanımladığı aşkının yarattığı uçsuz ıstıraba dayanamayarak terk etmiş. Kafka'yı romantik çağ öykü kahramanlarının hastalığı tüberküloz, Milena'yı ise bir toplama kampında Naziler öldürmüş.

Yıllar sonra Defne, aşkın sırrını çözen bir formül buldu. O sıralarda dingin bir ilişkisi ve yaşamı vardı artık. Aşkın o ilk başlangıçtaki fırtınalardan ibaret olmadığını deneyimleriyle içselleştirmiş, her gün bir emekçi gibi çalışıp yeniden üretilerek sürdürülebileceğini yaşayarak kanıtlamıştı. Sevgi ya da aşk zor bir işti, büyük sorumluluk yüklüyordu insana. Karşındakinin sevgisini her gün yeniden kazanmak için düşünmek, çabalamak, yaratmak gerekiyordu. Anlamaya çalışmak gerekiyordu. Bunun yanında, sevgiliden beklentileri azaltmak da bir çözüm olabiliyordu. Ne denli yoğun emek ürünüyse, o ölçüde kalıcı olabiliyordu ilişkiler.

Böyle böyle dingin ve kalıcı bir dengeye kavuşabiliyordu azgın deniz-

lerde yorulup kıyıya vuran sevgiler. Defne'nin, özellikle aşkın toplumsal boyutuna ilişkin görüşü hiç değişmedi. Dünyaya bakışı farklı olan insanların sevgileri ve iletişimleri zamanla kopuyor, sonunda yok oluyordu. O zaman, ilişkide ayrılık rüzgârları esiyor, ayrılık olmasa da "ayrı beraberlikler" dönemi başlıyordu.

21
Defne İle Barış'ın İkinci Buluşması

Defne, o cuma gecesini çok tedirgin geçirdi. Karabasan gibi düşler gördü. Eve hiç tanımadığı yabancılar yerleşiyor, Defne bunlara karşı durmak gerektiğini düşünüyor ama hiçbir şey yapamıyordu. Uyuyup uyanıyor, sonra yürek çarpıntıları ile düşler yeniden başlıyordu. Hep istemediği yerlerde istemediği kişilerle oluyor, bunalarak uyanıyordu. Sabah zor kalktı. Uykusunu hiç alamamıştı. Oysa bugün dinlenmiş ve dingin olmak istiyordu. Aklından dağınık düşünceler arka arkaya akıp gidiyordu. Heyecanlı olmak beyni uyarıyor, diye düşündü. İnsanların tüm düşünceleri kaydedilebilseydi ne müthiş bir birikim olurdu, kim bilir. Düşünceler uçuşup yitiyor çoğunlukla. Yokluğa karışıyor. Sen tembel tembel oturup yazmaya üşenirken, kafandaki ayrıntılarda barınan özgünlükler, yaratıcı düşünceler de yok olup gidiyor...

Defne yolda yürürken gene geçmişi düşünüyordu. Ne hızlı, ne yoğun yaşamışlardı. Genç yaşlarda kırılan körpe dallar gibi kopup giden nice dost, tanıdık, arkadaş, yoldaş gözlerinin önünden geçiyordu. Biraz mutlu olduğunda nedense hep suçluluk duyardı. Sonra Barış'ı düşündü. Her şeyi unuttu. Çok büyük bir coşku içindeydi. Az sonra onu görecekti. Öylesine coşmuştu ki, bir ara yüreğinin kaldıramayacağından ürküp buluşmaktan vazgeçmeyi bile düşündü. Bu ikilem Defne'yi hareketsiz bırakıyor, ayakları geri geri gidiyordu. Sonra, buluşma yeri olan Yüksel Caddesi'ndeki kafeye vardığını fark etti. Öylesine bir düşünce yoğunluğu içindeydi ki nerede yürüdüğünü, nasıl geldiğini bile anımsamıyordu. Saate baktı, yirmi dakika erken gelmişti. Biraz oyalanmak için Dost Kitabevi'ne uğramaya karar verdi.

Kitapçıya girip hızla yeni kitaplara baktı. John Berger'in İngilizce olarak çıkmış son kitabı kendisine bakıyordu tezgâhtan. Kitabı eline alıp sayfalarını çevirdi. Acaba alsam mı diye aklından geçirdi ama daha önce edindiği Berger kitabını bile okuyamamıştı henüz. Okunacak kitaplar arasında aylardır bekliyordu. "Daha sonra alırım" diye düşünerek kitabı yerine bıraktı. Sonra buluşma zamanının yaklaştığını görerek dışarı çıktı. Yüksel Caddesi her zamanki gibi çok kalabalıktı. Cumartesi günü olma-

sı ve güneşli, ılık hava koşulları nedeniyle genç insanlar yola serbestçe yayılmışlar, sohbet ediyorlardı. Çay bahçeleri, pastane ve kafeler tıklım tıklım doluydu. Birçok kişi açık alanda el işi ürünlerini sergiliyor, korsan ya da ikinci el kitaplar yerlerde alıcı bekliyordu. Herkes ne kadar saf ve masum görünüyordu.

Defne çevreye bakınırken, Barış'ın geçtiğini gördü. Yüreği ayaklandı gene. Ona doğru yürüdü. Barış onu görüp gülümsedi:

"Çok bekledin mi?"

"Yok, yeni geldim. Kitaplara baktım biraz."

"Nasılsın, her şey yolunda mı?" Birlikte kafeye yürüyüp yer aradılar. Boş yer yoktu. Tam o sırada bir çiftin kalktığını fark ettiler. Hemen boşalan masaya yöneldiler. Oturduklarında, Defne dinginleşmişti biraz. O zaman Barış'ın gülümseyişinin ardında sıkıntılı bir yüz ifadesi sezdi.

"Canın sıkılmış gibisin?" dedi Defne.

"Genelde iyiyim ama kimi sorunlar yaşamı zorlaştırıyor" diye yanıt verdi Barış. Defne, çevresindekilerin dar görüşlülüklerinden yakındı. Verdiği örneklere şaştı Barış. İnsanlar, çözülmeden sonra öylesine sağa sola savrulmuşlardı ki, seçtikleri yeni yollar gerçekten ne denli düş kırıklığı içinde olduklarını gösteriyordu. Eski yoldaşları nerelere, nerelere gitmişlerdi. Sosyal demokrat partilerden liberal partilere kadar geniş bir yelpazede siyasalara fırlatılmışlardı sanki.

Defne, onların içten olup olmadıkları konusunda karar veremiyordu. Barış için içtenlik, en az önem taşıyan noktaydı bu aşamada. Cehenneme götüren iyi niyet taşları misali. Duruma nesnel bakmak gerekiyordu. Defne, "Dün *Cumhuriyet* filmini yeniden izledim. İnsan bugünkü gericiliğin kökenlerini çok iyi anlıyor bu tür geriye bakan yapıtlarda. Daha önce Yakup Kadri'nin *Panorama* romanını okuduğumda ilk kez bilincine varmıştım bu durumun" dedi.

Tartışmaları, daha çok farklı düşündükleri noktalara odaklaşıyordu; çünkü genelde benzer görüşleri paylaştıklarının bilincindeydiler. Defne, Barış'la ruh ikizleri gibi ortak yönleri olduğunu fark ederek sevinçle karışık bir şaşkınlık yaşıyordu. Demek, bir erkekle böylesi anlaşmak da varmış yazgımızda diye sevinerek bakıyordu Barış'a.

Barış birden ciddileşti. Yüzüne bir yorgunluk düştü. İşlerin gidişinden hiç hoşnut değildi. Son gelişmeler partide kırıcı bir etki yaratmıştı. Özellikle "özgürlükçü sosyalizm" tanımından, "çoğulcu kitle partisi" söyleminden çok rahatsız olmuştu Barış. Onun gibi düşünenlerin sayısı hiç de az değildi. Barış, evrensel kavramların sıfat gerektirmediğini söyledi ve ekledi:

"Anımsıyor musun, bir önceki dönemde partinin adı için yaşanan çekişmeyi?" Defne çok iyi anımsıyordu. Aklına gelince hâlâ içine sıkıntı basar, yüreği sıkışırdı. O dönem kurulmakta olan sol partinin bileşenlerinden bir grup, partinin adında sosyalist sözcüğünün geçmemesi için direnmişti. Ama bu çabalar sonuçsuz kalmış, parti çoğunluk tarafından sosyalist bir parti olarak tanımlanmış ve adlandırılmıştı. Ne var ki, sonraki yıllarda amaçlarına ulaşmışlardı. Yeni sol partinin adı, sosyalist nitelemesini içermiyordu. Parti, çeşitli siyasal görüşleri ayrı ayrı içinde barındırıyor, ama onları birleştirmiyordu. O sıralarda yeni yeni topluma dayatılmakta olan "sivil toplumculuk" anlayışı, parti içinde de yansımasını bulmuştu. Liberal solun ilk tohumları atılmaktaydı. Tüm bunlar, Defne ve Barış'a epey yabancıydı. Oysa parti, işçilerin, ezilenlerin; yeni, eşitlikçi ve adil bir dünya kurmayı isteyenlerin partisiydi. Liberal çizgideki bir parti ile yeni bir dünya nasıl kurulacaktı?

Defne daha sonra içini kemiren sorundan, Erdal'dan söz etti Barış'a. Gönül bağının koptuğunu söyledi.

"Emin misin?" dedi Barış. Gerçek bir şaşkınlık tınısı vardı sesinde. Böyle bir haberi beklemediği anlaşılıyordu yüz ifadesinden.

"Uzun süreden beri hep erteliyorum" dedi Defne. "Aylardır bir ikilem içinde yaşıyorum."

"Öyle mi?" Barış'ın sesindeki merak ve soru işareti şaşırtıcıydı. Demek bunca zamandır ruhsal durumunu fark edememişti Defne'nin.

"Anlaşılan hiç belli etmemişim" diye düşündü Defne. Biraz canı sıkıldı. "Hani, ruh ikiziydik?" diye geçirdi içinden. Büyü bozulmuştu. Defne artık konuşmak istemiyordu.

Yeni bir ayrılık, ufukta bir sorun olarak karşısında duruyordu ve bu işi Barış'sız çözmeye karar vermişti. Düşünceleri onu, Demir'den ayrıldığı

yaz sonuna götürdü. Oysa nasıl da mutluydular o yaz. Demir, üniversitede doktorasını tamamlamıştı. Defne artık tanınan, başarılı bir gazeteciydi. O sıralarda Deren, Diyarbakır'dan yeni dönmüştü. Onları eve çağırmış ve Diyarbakır izlenimlerini büyük bir coşkuyla anlatmıştı. Defne, Demir'le birlikte soluksuz dinlemişti bölgenin o zamanki dokunaklı ve gerçek öyküsünü.

22
Diyarbakır'ın Çocukları

Deren, Diyarbakır'a ilk kez geliyordu. Güncesine, "Güneydoğu'yu ve Kürt halkını bir toplum olarak ilk kez gördüm. Kürt halkına hayran oldum" diye yazdı, 1978 Mayısı'nda. Tüm tabip odalarından gelen hekimlerden oluşan Temsilciler Meclisi, 1 Mayıs'ın hemen sonrasında ilk kez Diyarbakır'da toplanıyordu. İnsanlar onca gerilik, yoksulluk, ezilmişlik içinde sevgi dolu, alçakgönüllü ve konuksever idiler. Kendi dilini konuşmasına, kendi kültürünü geliştirmesine izin verilmeyen, geri bırakılan, horlanan Kürt halkı, Diyarbakır'da artık örgütlü bir aşamaya ulaşmıştı. Diyarbakır'ın duvarları bir ideolojik savaş alanı, bir siyasal arena görünümündeydi. Öbür kentlerdeki duvar savaşlarından farklı olarak, burada duvarlar yaz boz tahtasına dönüştürülmemişti. Sanki değişik mahalleler ya da bölgeler belirli görüşlere aitti. Yazılanlar öylece kalmıştı: İGD, DDHK, DHHK, CHP, Eco, Biji Yek Gûlan... Deren, "Diyarbakır'da goşistler silinmiş, hiçbir yerde izleri yok" diye düşündü...

TÜS-DER Diyarbakır Şubesi Başkanı, yedi yüz elli üyeleri olduğunu, Kongre'ye altı yüz kişinin geldiğini ve seçimlerde üç liste çıktığını anlattı: TKP, DDHK ve *Özgürlük Yolu*. TÜS-DER'i TKP, belediye başkanlığını *Özgürlük Yolu* almıştı. Türk Tabipleri Birliği temsilcileri olarak, Belediye Başkanı Mehdi Zana ile tanıştılar. Mehdi Zana, Temsilciler Meclisi'ni Gazi Çiftliği'nde yemeğe çağırdı. Karşılaştıkları tüm insanlar, kentlerini ziyaret eden hekimlere sıcak ve saygılı davranıyor, en üst düzeyde konukseverliklerini gösteriyorlardı.

Diyarbakır TÜS-DER Şube Başkanı yemekte, "Siz faşistleri nasıl görüyorsanız, biz de *Özgürlük Yolu*'nu öyle görüyoruz" diyerek Deren'i şaşırttı. Kendisi, Mehdi Zana'nın Belediye Başkanı seçilmesi için tüm gücünü seferber etmişti. Ama Zana, Diyarbakır TÜS-DER Kongresi'nde ona ve grubuna karşı tavır almıştı. Dernek Başkanı için bu durum kabul edilebilir değildi. Deren, ona abartılı bir değerlendirme içinde olduğunu söylemeyi aklından geçirdi ama o kısa sürede hiçbir sonuç alamayacağını anlayarak vazgeçti. Gene de sohbet sırasında, birbirine en yakın görüşteki siyasal gruplarda yer alanların daha hoşgörülü olmasına ilişkin

dokundurmalar yaptı. Gel gör ki Başkan pek üstüne almadı. Kendisini yüzde yüz haklı bulduğu anlaşılıyordu.

Sonraki gün Mehdi Zana, çevre sağlığı açısından kenti gezdirdi konuklarına. Hekimlerin, koşulları ve belediyenin yaptıklarını görmesini önemsiyordu. Gittikleri gecekondu bölgesindeki yol ve çevre gerçekten sağlıksızdı. Ancak tüm evlerin duvarlarında "Mehdi Zana" yazısı vardı. Yazılar yerel seçimlerden kalmaymış. Vali, belediyeden bu yazıların silinmesini istemiş, Mehdi Zana ise yanıt olarak, "Benim adım yazıyor, nasıl sildireyim?" demişti.

Hekimler Mehdi Zana ile dolaşırken, çevredeki tüm çocuklar koşarak peşlerine takıldı. Kürt çocuklar daha o yıllarda politikleşmeye başlamışlardı. Yaşları sekiz ile on arasında görünen çocuklar, "Mehdi Zana" diye bağırıyorlardı. Bu yaştaki çocukların belediye başkanını tanımaları ilginç ve anlamlı geldi Deren'e. Çelimsiz ve kavruk, ama sevimli çocukları izlerken, tüm yetilerini geliştirebilseler, kim bilir aralarından ne yetenekler çıkardı, diye düşündü. Peşlerinde yüzlerce çocukla gün boyu dolaştılar varoşlarda. Evlerdeki kadınlar ve çocuklar, merakla ve gülümseyerek uzaktan onları izliyorlardı

Yolda yürürlerken Metin anlatıyordu heyecanla: Diyarbakırlı bir hekim olan Mehmet'le, bir yerde çay içmişler. Mehmet çayı beğenmemiş, demsiz olduğunu söylemiş. Bunun üzerine garson çocuk çayların parasını almamış, tüm ısrarlarına karşın. "Çay istediğiniz gibi değildi, ikramımız olsun" demiş.

Gecekondu bölgelerinde çevre koşulları gibi sosyoekonomik durumun da kötü olduğu çıplak gözle görülebiliyordu. Dr. Tarık Ziya Ekinci, köylerdeki koşulların çok daha olumsuz olduğunu söyledi meslektaşlarına. Hekimler, Diyarbakır yolu boyunca, yerden bitme damsız köy evleri gördüler. İçinde insanların yaşadığı mağaralar vardı. Kente göç, insanlar için bir ölçüde kurtuluştu. Ancak Belediye Başkanı'nın gecekondulları biraz daha sağlıklı koşullara kavuşturmasını, CHP ağırlıklı hükümet ödenek vermeyerek engelliyordu. Bu engellere karşın, Mehdi Zana kararlıydı. Onlar vermezse, başka yerden para bulacak ve tasarladığı işleri kesinlikle gerçekleştirecekti. Böyle söylüyordu.

MHP'li Türkeş'in giremediği Diyarbakır'da, tıp fakültesi ülkücülerin yönetimi altındaydı. Dekanın MHP ile doğrudan bağlantısı olduğu söyleniyordu. CHP'liler ise farklı ilişkiler içindeydi. Bir gece delegelerin kaldığı otele gelen Mehmet, onları arkadaşıyla tanıştırdı:

"Ağa" dedi. Deren sordu:

"Ne ağası?"

"CHP ağası."

"Ağa olduğu nereden belli?"

"Bir telefonla yüz silahlı adam çıkarır." Ağa, kendi kardeşini bir ilçeye belediye başkanı seçtirtmişti son seçimde.

Mehmet, doğma büyüme Diyarbakırlıydı. Yıllardan beri bu kentte hekimlik yapıyordu. Kısa bir süre İstanbul'da çalışmayı denemiş ama olmamıştı. Doğduğu ve ilk gençliğini yaşadığı kentte, tanıdığı ve sevdiği, aynı dili konuştuğu toplum için hekimlik yapması gerektiğine karar vermişti sonunda. Deren ve Metin'le hekim toplantılarında karşılaşıp tanışmışlar, sonra da iyi arkadaş olmuşlardı. Deren, Mehmet ve Metin'le uzun uzun tartıştıkları resmi toplantı sonrası sohbetlerini aklından geçirerek gülümsedi. Mehmet, genellikle o sıralarda açık açık tartışılamayan "Kürt sorunu" üzerine görüşlerini açar, Metin ve Deren ona tümüyle katılmasalar da görüşlerini hoşgörüyle dinler, anlamaya çalışırlardı. Her şeyin açıkça konuşulduğu bu sohbetler, aralarında özel bir sır olarak kalırdı.

Mehmet, Deren'e onları almaya geldiğini, bir Diyarbakır evine ziyarete götüreceğini söyledi. Az önce tanıştırdığı ağanın evine gideceklerdi. Deren'in başı fena ağrıyordu ama gene de hemen kabul etti. Bölgesel gezilerde otel ya da lokantalarda zaman geçirmek yerine, yöresel özellikleri gösteren, halkı yansıtan ev ya da başka mekânlara gitmeyi her zaman yeğ tutardı. Metin çok yorgun olduğunu söylese de özrü genel kabul görmedi. Hep birlikte otelden çıkıp Diyarbakır sokaklarında yürümeye başladılar. Kentin görece daha gelişmiş bir bölgesindeydiler. Ancak sokaklar işportacılar ve gene çocuklarla doluydu. Bu kez küçük satıcılara dönüşmüştü çocuklar. Her bir çocuk, heyetten birisini yakalayıp bir şeyler satmaya uğraşıyordu. Deren onlardan alışveriş yapmamak için kendini zor tutuyordu. Hepsi de öyle masum ve çaresizdi ki... Mehmet'e,

“Ne çok çocuk var” dedi. Mehmet, “Her ailede en az beş on çocuk var, doğal olarak yarısı içerde, yarısı dışarıdadır” dedi. Ayrıca köyden kente göç, hane başına düşen çocuk sayısını daha da artırmıştı. Mehmet, okula gidemeyen çok sayıda çocuk bulunduğunu, özellikle kız çocukların eğitiminin ciddi sorun olduğunu söyledi.

Diyarbakır evine gelmişlerdi. Deren, gösterilen konukseverliğe şaşmaktan kendini alamadı. Yöresel mutfağın tüm görkemiyle sergilendiği bir sofraya buyur edildiler. Evin hanımı çok az Türkçe bildiğinden, eşinin ve Mehmet'in yardımıyla iletişim kurabildiler. Kadıncağız, çarpıcı sofraya karşın, kendilerine geç haber verildiğini söyleyerek, yeterli hazırlık yapamamaktan yakınıyordu. Evin iki yetişkin kızı da hizmette kusur etmemek için koşuşturup duruyordu. Deren, bu aşırı ilgi karşısında biraz tedirgin olmuştu. Mehmet,

“İşte Kürt konukseverliği böyle bir şey” diye övünerek Deren'in mahcubiyetini pekiştiriyordu. Ama ev sahipleri öylesine doğal ve içtendi ki, Deren de zaman içinde bu sıcak ortama uyum sağlayarak kendini özgür bıraktı.

Erkekler yemekten sonra kahve içerlerken, Deren, kızlardan büyüğüyle sohbet etti. On beş yaşındaydı. İlkokulu bitirmiş, sonra okulu bırakmıştı. Deren, nedenini sordu. Okumak istemiyor muydu, yoksa ailesi mi göndermemişti?

“Okumaktan pek hoşlanmadım. Babam da istemedi zaten” dedi. Türkçesi düzgündü. “Ama kitap okurum. Kitap okumayı çok severim, hele de roman okumayı” dedi. Deren,

“En son ne okudun?” diye sordu.

“Kitapçıda ne bulursam onu alıyorum. Sevgi Soysal'ın kitabını almıştım en son. '*Barış Adlı Çocuk*'tu adı. Roman sanmıştım ama öyküymüş. Gene de çok güzeldi. “Gene de” deyişinden, öyküyü küçümsediği sonucunu çıkardı Deren.

“Öykü de güzel bir yazın türüdür ama” dedi.

“Öyledir ama ben romanı severim.”

“Başka kitabını okudun mu Sevgi Soysal'ın?”

“Yok, okumadım. Başka bulamadım burada.”

“Romanları da var. Sana adlarını vereyim mi?”

Sevindi genç kız.

“Ne iyi olur. Başka kitapçılara bakarım. Bulurum belki.” Deren ona Sevgi Soysal’ın beklenmedik ölümünden söz etmedi. Demek buralarda duyulmamıştı henüz. Genç kızın saflığı, ona kötü bir haber vermeyi engelliyordu. “Benden duymasın, nasılsa öğrenir bir gün...” Onun Sevgi Soysal’ı anlayıp sevmesi biraz şaşırtmıştı Deren’i. Sordu ona:

“Öykülerde en çok neyi beğendin? Yani ne etkiledi seni?”

“Hapisteki insanları anlatıyordu. Burada da çok hapse girip çıkan var. Onların yaşadıklarını görmüş gibi oldum. Öykü kahramanlarının farklı sorunları vardı ama sonuçta hepsi hapse düşüyorlar. Demek ki buradakilerin durumu da onlara benziyor diye düşündüm.”

Diyarbakır’a birkaç günlük genel bir bakış, o tarihlerde böyle bir tablo çiziyordu. Ne var ki, yalnızca göründüğü gibi değildi hiçbir şey. Görünen duvarların görünmeyen yüzlerinde, oralarda yaşayanların zihinlerinde, yüreklerinde hangi fırtınalar esiyordu? Duvarların ötesinde neler olduğunu, köprülerin altından hangi suların aktığını zaman gösterecekti.

23
Küçük Sevinçler

Deren, yaza doğru neredeyse bunalıma girecekti. Her şey üst üste geliyor, işler yığıldıkça yığılıyordu. Tabip Odası ve Tabipler Birliği hükümetle çatışmaya başlamıştı.[22] Ancak olumlu bir gelişme, Tamgün Yasa Tasarısı'nın Meclis'ten geçmesiydi. Durum, hekim örgütünün büyük başarısı olarak algılanmıştı. Artık hekimler ya muayenehanede ya da kamuda çalışabilecekler, ikisini birlikte yapamayacaklardı. Bu konuda meslek örgütünde çalışan yönetici ve etkin üyelerin yoğun çabaları olmuştu. Sonucu bir bayram havasında kutlamışlardı Deren ve arkadaşları.

Oylama sonucunu aldıkları sırada hep birlikte bir yemekte idiler İstanbul'da. Gündüzün yoğun bir toplantısından sonra, Beyoğlu'nda yor-

---

[22] *"Türk Tabipleri Birliği'nin geçmişi ve korporatistleşme süreci çeşitli aşamalardan geçmiştir. Birinci aşama, hekimlerin bir çıkar grubu oluşturma dönemi olup 1856'da kurulmuş olan Tıp Cemiyeti ile 1869'da kurulan Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye bu evrenin örgütlenmesini oluşturmuştur. 1928'de kurulan ilk tabip odaları, ikinci aşama olan kurumlaşma ve devletle ilişkiye geçilen süreçtir. Sonra 1953 yılında bir üçüncü aşama olarak, korporatist bir kurum niteliğinde Türk Tabipleri Birliği kurulmuştur. 1970'lere kadar Türk Tabipleri Birliği devletin istediği gibi korporatif kurum özelliği taşımış, bilinen geleneksel kalıplar içinde kalmıştır. 1970'lerin ortaları, özellikle 1973-74 kırılma noktasıdır. Bu yıllarda Türk Tabipleri Birliği'nin çatısı altında yer alan bazı odalar ve bazen Türk Tabipleri Birliği'nin kendisi, bu korporatif ilişkilere karşı çıkmaya başlamıştır.*
Bu dönem boyunca, 1970'lerin sonuna ya da 12 Eylül darbesine kadar, Türk Tabipleri Birliği korporatif bir kurum olmaktan çıkmak için çaba göstermiştir. 12 Eylül 1980 sonrasında Türk Tabipleri Birliği'nin üzerindeki baskılar, örgüte yönelik yaptırımlar, üyelerinin bir bölümünün tutuklanması ve benzeri olgular devletin rahatsız olduğunu, korporatif ilişkiden kopmaya çalışan Türk Tabipleri Birliği'nin yeniden hizaya getirilmesinin hedeflendiğini gösteriyor. 1983'te kanun hükmünde kararnamelerle, daha sonra 1985'te yasal önlemlerle Türk Tabipleri Birliği Yasası değiştirilmiş ve bir korporatif kurum olması için verilen ödüllerin bir kısmı geri alınmıştır.
1980'lerin sonu, Türk Tabipleri Birliği'nin yeniden korporatif bir kurum olmaya itiraz ettiği dönemdir. 1990'larda ise bundan tümüyle kopuş yaşanmıştır. Belki de, 1970'lerden sonra 1990'lar, bir korporatif kurum olmaya Türk Tabipleri Birliği'nin çok köklü itiraz ettiği bir dönem olarak değerlendirilebilir. 1990'ların sonlarına doğru, TTB'nin politikaları ve eylemleri devleti yeniden örgüte müdahale etmeye itmiştir. Yani korporatif ilişkiye çekmek için baskıcı konumuna dönüşmüştür."
(Kaynak: Y. Akkaya, Türkiye'de Meslek Örgütlerinin Durumu ve Türk Tabipleri Birliği, Türk Tabipleri Birliği Belgeleri, 25.01.2007.)

gunluk gidermeye çalışıyorlardı. Ne de olsa toplantılar ertesi gün de sürecekti. Bu nedenle biraz gevşeyip güç toplamak istemişlerdi. Deren, Metin, Sema, üç büyük kentin ve daha küçük illerin yönetici ve üyelerinden oluşan büyük bir grup olarak bir aradaydılar. Başkan Erdal Atabek, esprileriyle herkesi kırıp geçiriyordu. Yasa'nın kabul edildiği haberi gelince, önce bir sessizlik, ardından sevinç patlaması ortama egemen oldu. Herkes birbirini kutlamaya başladı. Sonra kendilerini dans pistine atıp sevinci beden dilinin coşkusuyla çoğalttılar. İşte onca çaba boşa gitmemiş, o gün kamu sağlık hizmetinin eksik bir tuğlası daha örülmüştü.

Deren çok yönlü çalışmalarını sürdürüyor, bir yandan zaten yoğun olan işinde çalışırken, bir yandan da verilen görevleri yerine getirmek için olağanüstü çaba gösteriyordu. Ama yakınmıyordu. Her gelişmeyi ve yapılan her işi sınıfsal savaşımın bir gereği diye değerlendiriyordu. Yoğunluklardan yakınmak ya da yan çizmek kimsenin aklına gelmezdi. Eğer yerine getirilmesi gereken ödevler varsa, onları bitirinceye kadar çalışılırdı. Görevi ertelemek, eleştirmek, hele hele karşı çıkmak düşünülemezdi bile. Yalnızca başarmak için uğraşılırdı. 19 Haziran'da yapılan Sosyalleştirme Genel Kurulu'nda Tabipler Birliği temsilcileri olarak ağırlıklarını koymuşlar, zorlukla da olsa doğru kararların çıkmasını sağlamışlardı. Arada elde ettikleri böyle küçük başarılar, yaşadıkları bunalımlı dönemde anlık teselli armağanları gibi sevindiriyordu onları. Genel Kurul'dan sonra Deren, Sema ve Metin, Sinan'ı da yoğun işleri arasından çekip alarak, birlikte Atatürk Orman Çiftliği'ne gittiler; ilk ve son kez yapılan Genel Kurul'daki başarılarını doğayla kucaklaşarak kutladılar.

Sosyal demokrat hükümete karşın, sol odaklara yönelik saldırılar sürüyordu. Bir gece, Tabip Odası ikinci kez bombalandı. Binada kimse yoktu ama olayın duyulması, Oda'ya gelip gidenlerde tedirginlik yaratmıştı. Eylemi kimin yaptığı anlaşılamadı. Bombalamalar günlük olaylardandı zaten. Tabip Odası'na yönelik saldırı da, ilkinde olduğu gibi "faili bilinmeyen" diye geçti kayıtlara.

Deren, ertesi gün Oda'nın bombalanışı ile ilgili bir haber var mı diye gazeteleri taradı. Önceki gece dört kahvenin aynı araç tarafından bombalanışının bir rekor oluşturduğundan söz ediliyordu. Olayın bilançosu

dört ölüydü. Oda'ya saldırıdan haber yoktu. DİSK'in Ören toplantısında, antifaşist ve antiemperyalist cepheyi gerçekleştirme çalışmalarına ivedilikle başlanması kararı alınmıştı. İçinden, "Çok şükür akıllarına geldi" diye geçirdi Deren.

Sinan, o yaz her zamankinden daha yoğundu. Zaman zaman arkadaşları geliyordu eve. Deren onların ne konuştuğunu duymaz, duymak da istemezdi. Uzun uzun tartıştıklarına tanıklık etmek zorunda kalırdı bazen. Onlara çay-kahve verdiği de olurdu. Ama Sinan sıklıkla, arkadaşları geldiğinde evde olmamasını isterdi. O akşam son anda karar verilen bir toplantı yapıyorlardı Sinan'ın odasında. Deren bu nedenle zorunlu olarak evde kalmıştı. Onlar çalışırken, odasına kapanıp epey zamandır aksattığı güncesine yoğunlaştı. Böylece öbür odadaki tartışmalardan da uzak kalacaktı.

O gün 6 Ağustos, yani Hiroşima günüydü, atom bombasının otuz üçüncü yıldönümü. Hiroşima'da kırk bin kişilik anma töreni yapılmıştı. Dünya Barış Konseyi ve Türkiye Barış Derneği, "Nötron Bombasına Hayır" kampanyası başlatmışlardı. Kampanya, 1 Eylül Dünya Barış Günü'ne değin sürecekti. Nötron bombası, emperyalizmin insanlığa karşı son büyük buluşuydu. Yalnızca insanı hedef alıyordu. Uygarlığın tüm yarattıklarını ve birikimini korurken, insanları yok etmek üzerine programlanmıştı.

Deren güncesine, yaklaşmakta olan TÖB-DER Genel Kurulu'nu da yazdı. O günlerde toplumsal savaşım gene iyice kızışmıştı. TÖB-DER İstanbul seçim sonuçları, sol içinde başta gelen tartışma konusuydu. Birlik-Dayanışma grubunun da bileşenlerinden biri olduğu liste seçimi almış, ancak TÖB-DER Genel Merkezi'nin yargıya başvurması sonucu seçim geçersiz sayılmıştı. DİSK ve TÖB-DER içinde olduğu gibi, tüm örgütsel yapılanmalarda da kavga şiddetleniyordu. En büyük kitle örgütlerinden biri olduğu için, toplumsal güçler TÖB-DER'le ilgili gelişmelere önem veriyorlardı. Genel Kurul'da seçime on dört grubun katılacağı söyleniyordu: Deren, aldığı notları güncesine geçirdi:

"Birlik-Dayanışma'nın iki yüz yirmi delegesi varmış. CHP ve TİP'le ittifak düşünülüyormuş. Öte yandan, yüz yirmi delegesi olan Devrimci-Yol da Birlik-Dayanışma'ya ittifak önermiş. Delegelerin toplam sayısı ise yedi

yüzmüş."

Öğretmenlerin demokratik kitle örgütü niteliğindeki bir derneğin seçimleri niçin bu denli önemliydi? Sonuçta derneğin amacı ve işlevi belliydi. Gruplardan biri ya da ötekisi yönetime seçilse ne olabilirdi? Bu sorular herkes gibi Deren ve Sinan'ın da kafasında dolaşıyor, o günlerdeki tartışmalarının odağında yer alıyordu. Sinan, Birlik-Dayanışma'nın kuruluşunu anımsatarak,

"Biz başlangıçta Birlik-Dayanışma'nın özellikle öğretmen hareketinde herkesi kapsamasını hedeflemiştik. Genelde emekçilerin tümünü kucaklayan bir işlevi olacaktı. Şimdi geldiğimiz noktaya bakar mısınız?" demişti. "Onlarca fraksiyondan biri gibi oldu son zamanlarda. Bu aşamadan sonra değişiklik ummak da boşuna bir hayal olabilir ancak."

24
Karmaşık Günler

Defne, gazetenin yazı işleri müdürü için istenen ceza toplamının 156 yıla ulaştığını duyunca kulaklarına inanamadı. 141-142. maddelerin yasalaştığı tarihin yıldönümünde *Politika* gazetesi yoğun bir kampanya başlatmış ve beklenenin üstünde destek sağlanmıştı. CHP'li kimi milletvekilleri ve senatörler de *Politika*'yı destekleyen açıklamalar yaptılar.

Kampanya nedeniyle Defne olağandışı bir çalışma temposuna girmişti. Ankara'da sorumlu yönetmenle birlikte gece gündüz çalışıyorlardı. İstanbul ekibiyle aralarında kopukluk olmasa, belki daha iyi sonuç alabilirlerdi. Ancak bir türlü gerekli eşgüdüm sağlanamıyordu. Deneyimine ve birikimine güvendiği Oya'dan yeterli destek görmemesi Defne'yi üzüyor, zaman zaman da umarsız bırakıyordu. İstanbul'u ne zaman arasa, Oya'nın toplantıda olduğu söyleniyordu. Yazı işleri müdürüne verilen cezayı duydukları gün, Defne sona yaklaştıklarını anlamıştı. Sonunda İstanbul'la görüşebildiler. Oya, her şeye hazırlıklı olmalarını söyledi/telefonda.

Sonuçta, kampanyaya ve tüm özverili çabalara karşın, *Politika*'ya baskılar sürdü. Eldeki tek muhalefet odağı olan gazete, olanaksızlıklar karşısında direnme gücünü yitirerek temmuz ayında kapandı. Bu durum herkes için ağır bir darbe oldu. Kuşkusuz gazete çalışanları açısından sorun çok daha yakıcıydı. Onlar bir anda işsiz kalmışlardı. Defne de işsiz gazeteciler kervanına katılanlar arasındaydı. Neyse ki onun işsizliği uzun sürmedi. Kısa süre içinde yüksek tirajlı gazetelerden birinde muhabirlik buldu. Ne iş olursa kabule hazırdı, muhabirliği hiç sorun yapmadı.

Defne onca yaşam savaşı verirken, bir yandan da Demir'le yadsınamaz düzeye ulaşan yabancılaşma sorunlarını aşmaya çalışıyor ama başarılı olamıyordu. Yaşamı, en berbat dönemlerinden birine girmişti. Zaman zaman sorunlarla boğuşmaktan yılgınlığa düşüyor, kendini zor toparlıyordu. Demir'le ilişkisindeki pürüzler hepsinden ağır geliyordu. Bazen onu tanımakta güçlük çektiğini anlatıyordu Deren'e. Gene de onu haklı gösteren akıl yürütmelerle, sonuçta Demir'i temize çıkarmayı ihmal etmiyordu. Deren, Defne'ye söyleyecek söz bulamıyordu. Aslında onun Demir'den ayrı bir yol çizme zamanının geldiğini seziyor ama durumu

kendisinin irdeleyip çözmesi gerektiğini düşünüyor, bu nedenle de yorum yapmaktan ve müdahale etmekten kaçınıyordu.

Bu arada, Defne'nin yeni işindeki yaşamı, bazen tacize varan karşı cins ilgileri yüzünden engellerle doluydu. Böylesi durumlarda nasıl davranacağını şaşırıyordu. Doğal olanın işi bırakmak olduğu kanısındaydı. Ne var ki bunu gerçekleştirmek, düşünmek ya da söylemek kadar kolay değildi. Bu nedenle, sıklıkla kadınların yaptığı gibi, anlamazlıktan gelmeyi yeğliyordu.

O sıcak yaz günlerinde, gazetenin yazarlarından biri, Defne'yi çok bunaltmıştı. Bu kişi, Defne'nin çalıştığı gazeteye yazı veren üst düzey bir bürokrattı. O sıralar Defne, Demir'le ilişkisinin sallandığı bir dönemdeydi ama gene de başka bir kişiyi hayal bile edemezdi. Söz konusu bürokratla bir ilişkiyi kesinlikle istemiyordu. Gerçekte onunla sıcak ve içten bir dostlukları vardı. Onun arkadaşlığına değer veriyor, bu durumun bozulmamasını istiyordu. Ne yazık ki ok yaydan çıkmıştı bir kez. Arkadaş inatçıydı. Evet ya da hayır demesini bekliyordu. Defne, yanıtının işine mal olacağından habersiz, hayır dedi.

Öte yandan Demir, aralarındaki tüm sorunlarına karşın Defne'yi etkisi altında tutmayı sürdürüyordu:

"Ben senin sandığından daha akıllıyım." Benim gizlediğim şeyler olduğunu düşünüyor diye aklından geçirdi Defne. İçten olmadığım kanısında. Neyi anladı ya da anladığını sandı? Yoksa beni korkutmak mı istiyor?

"Ben seni anlıyorum. Sen de beni anlıyor musun?" diye sordu Demir. Defne, "Acaba bu küçümsemelerini gidermek için ne yapabilirim" diye düşündü.

Defne, güney illerine iş gezisine gidecekti. Bu gezi ona bir soluklanma fırsatı sağlayacaktı. Ankara'dan uzaklaşacağı için bir ferahlık vardı ruhunda. Lakin ayrılık durumu hem Defne'yi, hem Demir'i düşündüklerinden daha çok etkileyip hüzünlendirdi. Defne zaten ayrılıklardan hiç hoşlanmazdı. Her terk edişte yaşamın bir parçasının asılı kaldığını hissederdi; bu nedenle, ilişkileri ya da mekânları bırakıp gitmeler hep içini burkardı. Demir'den ayrılmak ise amansız acılar veriyor, içini yakıyordu. Katlanılması güç bir yoksunluk ve mutsuzluk hastalığıydı ondan

kopmak. Demir'de de benzer bir sıkıntıyı seziyordu. Gezinin ayrıntılarını, ne süre kalacağını sormuş, Defne'ye alışılmışın üstünde bir ilgi ve sevgi göstermişti son günlerde.

"Bir erkeğin duyguları da ancak bu kadar görünür kılınabilir" diye düşünüyordu Defne. Tanıdığı erkeklerin tümü böyleydi. Duygularını ele vermekten korkmaları gerektiği öğretilmişti onlara. Zaten Demir de hiçbir kadına sevgi sözleri söylemediğini açıklamıştı bir zamanlar...

Ayrılık gecesi otobüse gelip onu yolcu etme konusunda ısrarcı oldu Demir. Defne, otobüsün penceresinden onu izlerken, gözlerinde o zamana dek görmediği bir hüznün gölgesini fark etti. İçi cız etti. Hüzün, Demir'e yabancıydı. Öyleyse neyin nesiydi bu? Ya bilincinde kabul etmek istediğinden daha fazla bağlanmıştı Defne'ye ya da ufukta temelli ayrılık rüzgârları esiyordu.

Defne'nin güney gezisi Antakya'dan başladı. İlk durakları olan Harbiye ilçesi, gelişmiş bir köy özellikleri taşıyordu. Harbiye'ye aile planlaması kavramı hiç uğramamıştı. Çocuklar ucuz işgücü kaynağı olarak kullanılıyordu. Defne, gazetenin Güney Bölgesi muhabirinin evinde kalacaktı. Muhabir, ailesinin dokuz çocuğundan biriydi. Genç yaşta işe başlamıştı. Evin kızlarından birinin de altı çocuğu vardı. Oysa yaşı otuz bile olmamıştı henüz. Antakya çevresinde Türkçe konuşan yok denecek kadar azdı. Çoğunluk Arap'tı ve Arapça konuşuluyordu. Türkçe bilenler de ancak gerektiğinde kullanıyorlardı. Defne, herkesin alçakgönüllü, yalın ve doğal olmasından etkilenmişti. İnsanların tavırlarında hiçbir yapaylık gözlenmiyordu.

Ailenin babası, çevreye başka bölgelerden Türk nüfus getirilip yerleştirildiğini anlattı. "Bin yıllık Arsuz'u Uluçınar yaptılar" dedi. Karısı Hadra Türkçe bilmiyordu. Defne ile beden dili kullanarak anlaşmaya çalışıyorlar ve şaşılacak ölçüde başarılı da oluyorlardı. Defne ilk kez duyuyordu Hadra adını. Anlamını sordu. "Yeşil, en yeşil ya da yeşillik" anlamına geldiğini söyledi ve ekledi baba:

"Buralarda sık rastlanan bir addır. Bizimkiler yeşili pek severler. Kadınlara yakıştığını düşünürüm. Siz ne dersiniz?" Defne,

"Çok sevdim. Doğru, kadınlara çok yakışan bir ad. Hem de, artık her

yerde saldırı altında olan çevreyi akla getiriyor." Defne için yörenin en özgün yemeklerini hazırlamıştı Hadra. Ancak o, fazla yağlı ve acı olmaları nedeniyle yemeklerden ancak tadımlık yiyebiliyor, bu da kadıncağızı çok üzüyordu. Defne, uygun bir dille sorununu anlatmalarını istedi çevresindekilerden. Ama bu açıklama bile Hadra'nın üzüntüsünü hafifletemedi.

Ertesi gün gazeteden birlikte geldikleri fotoğrafçı arkadaşı Erol ve Güney muhabiri ile sokakları dolaşmaya çıktılar. Her yer çocuk doluydu. Sanki binlerce çocuk vardı çevrede. Çocuklar sokaklarda ve her yerde koşuşturuyorlardı yalınayak. Defne, hiç ayakkabılı olanını görmedi. Erol durmadan fotoğraf çekiyordu.

İskenderun'da pamuk toplamak için gelmiş işçiler vardı. Ağaçlık bir boş alanda, yatak yorgan yığınları ve diğer birkaç parça eşyanın arasında öylece oturuyorlardı. Büyüklerin gözlerinde duygusuz bir çaresizlik, çocuklarda merak vardı. Çevre gene çocuk doluydu. Gezi boyunca görüntü hep aynıydı. Bakımsız, sağlıksız, kavruk, çocukluğunu yaşayamayan donuk çocuklar. Çoğunda beslenme yetersizliği olduğu, tıp dışı gözlerle bile kolayca anlaşılıyordu. Dört-beş yaşlarında çocuklar, kendilerinden daha küçük kardeşlerine bakmakla görevliydiler.

Kaldıkları eve döndüklerinde, Defne kendisini merak edip ziyarete gelen komşu kadınla konuşmaya çalıştı. Çevirmenlik yapan çocuk aracılığıyla, annesinin hastalığını anlatmaya çabalıyordu, belki Ankara'da bir çare bulunur diye. Defne, isterlerse hastayı Ankara'da bir hekime gösterebileceğini söyledi. Konuşurlarken, kadının kucağındaki üç-dört yaşlarındaki çocuğun elindeki kanla karışık kahverengi leke dikkatini çekti. "Bu ne?" diye sordu. Çevirmenlik yapan çocuk da soruyu anneye yöneltti. Çocuğun elinin jiletle kesildiğini, yara derin olduğu için kanı dursun diye kesinin kahveyle doldurulduğunu öğrendi Defne. Erol'la birlikte yarayı temizleyip pansuman yaptı, ilk yardım çantasındaki malzemeyle. Yaptırmayacaklarını bile bile,

"Hemen tetanos aşısı yaptırın. Bir de doktora gösterin, belki antibiyotik verir" diye önerilerde bulundu. Onları izleyen muhabir arkadaşları gülümseyerek,

“Burada ateşi olmayan çocuğu doktora götürene deli derler” dedi.

Defne, kadınların yaşam koşullarından hayli etkilenmişti. Not defterine kadınların durumunu yazdı:

“Ve kadınlar... Güneyli kadınlarımız... Bizimle oturuyor ve bazen kendi aralarında ya da erkeklerle konuşuyorlar. Dünya ile ilişkilerini sağlayan yalnızca erkekler... Televizyon, radyo, gazeteden yararlanma olanakları yok. Hiçbiri Türkçe bilmiyor. Okuma-yazmaları yok. Küçücük kızlar, genç kadınlar dünyadan habersiz yaşıyorlar. Körpecik beyinler, gelişme olanağı bulamadan köreliyor.” Defne bunları yazarken gene mutsuzluk ve umutsuzluk kapladı tüm benliğini. Ruhu karardı.

Akşam evde sohbet ederlerken, mahalleden bir grup genç Defne’yi görmeye geldi. Ankara’dan gelen gazeteci kadını merak etmişlerdi. Gelenlerden biri, Gorki’nin *Ana*’sını beş-altı kez okuduğunu ve her okuyuşunda tüylerinin diken diken olduğunu belirterek,

“*Tütün* de güzel ama *Ana* gibi değil” dedi. *Halkın İçinde*’yi de okumuştu ama ondan hiçbir şey anlamadığını söyledi. Oysa oradaki başka hiç kimse bu kitabı okumamıştı. Defne daha sonra evdekilerle konuştuğunda, duyduğu şaşkınlığı dile getirdi. Onlar, “İşte burası böyledir. Çelişkiler diyarı... Yarın Türbe’ye gideceğiz. Orada daha farklı bir kesimi göreceksin” dediler...

Defne, çevresine bakındı. Hızır’ın Türbesi’nin duvarlarında Türk bayrakları, sancaklar asılıydı. Sandukanın çevresinde de sancaklar salınıyordu hafifçe esen rüzgârla. Ayrıca Atatürk’ün kalpaklı siluetinin dokunduğu halılar süslüyordu duvarları, Musalı halılarla birlikte. Türbe’yi daha çok Aleviler ziyaret ediyordu. Türbe’nin çevresinde ise piknik yapan aileler vardı. Defne, oradaki bir çocukla konuştu. Çocuk ve ailesi, Türbe’yi ziyaret için İskenderun’dan gelmişlerdi.

Hızır’ın Türbesi’nin içindeki kadın önce sandukayı öptü. Sonra da bir kitabı öptü ve başının üstünde üç kez dolaştırdı. Ardından yerde duran bir tavaya koyduğu tütsüyü yaktı. Tavayla birlikte sandukanın çevresini dolaştı. Yerlere silindirik mermerden taşlar yerleştirilmişti. Bu mermerler romatizmaya iyi gelirmiş. Bunun için insanın yere yatarak taşı bedenine sürmesi gerekiyormuş.

Defne, Antakya'dan ayrılırken ağladı. Ayrılık nereden olursa olsun üzüntü vericidir ama Defne'nin duyguları bunun ötesindeydi.

Ankara'ya döndüklerinde, Defne işten çıkarıldığını öğrenerek yeni bir yıkım yaşadı. Dost bildiklerinin gazabına uğramıştı. Birkaç arkadaşına haber vererek iş aramaya başladı. Zor günler onu bekliyordu onu artık. Bu kez iş bulması kolay olmayacak, çaresizlik içinde haftalar geçirecek, sonunda öncekinden daha düşük bir ücreti kabul ettiği bir işte, uzun süre çalışmak zorunda kalacaktı.

25
İçtenliğin Sınırları

Yeni acılarla geldi 1978 yılının sonbaharı. O gün soğuk ve yağışlı bir gündü. Defne, birkaç gün önce işe başladığı yeni gazetesine girdiğinde, içeride boğucu bir hava sezinledi. Herkes başını önündeki kâğıtlara ya da gazetelere gömmüştü. Kimisinin gözleri nemliydi. Olağanüstü ve de hiç istenmeyen kötü bir haberin buğusu yerleşmişti gazete çalışanlarının yüzüne.

Defne, birlikte çalıştığı muhabir arkadaşına ne olduğunu sordu kaygıyla. Arkadaşı,

"Olanları duymadın mı?" dedi. Sesi kısık ve kuruydu. Hıçkırıklara boğulmak üzereydi sanki.

"Ne olmuş?"

"TİP'liler öldürülmüş."

"Nasıl? Nerede? Kaç kişi?" Şaşkınlık ve umarsızlık içinde, o an hiç anlamı ve de yararı olmayan soruları art arda sıralamıştı Defne.

"Yedi kişi. Evdelermiş, Bahçeli'de." Arkadaşı öylesine etkilenmişti ki, Defne onu teselli etmek durumunda hissetmişti kendisini. Oysa kendisi de sersemlemiş, göğsüne bir sıkıntı gelip oturmuştu. Daha fazla ayrıntı soramadı. Böylesi durumlarda insanlar çifte sıkıntı ve kaygı yaşarlardı. Bir yandan olanlara, ölenlere üzülürken, öte yandan kendilerine ve geleceğe ilişkin karamsarlık ve umutsuzluğa kapılırlardı. O gün gazete çalışanları arasında korku ve kaygı katsayısı üst düzeydeydi. Çalıştıkları gazete, iyi bilinen ve egemen güçlere, siyasal iktidara muhalefet eden bir gazeteydi. O yüzden, gericilerin boy hedeflerinden biriydi uzun süredir.

Acaba kimlerin yüreği yandı? Tanıdık kimse olabilir mi? İvecenlikle, haber metnine göz attı; tanıdık ad ya da soyadı yoktu. Öğrenci oldukları yazılmıştı yalnızca. Daha sonraları bu insan kıyımı, İstanbul'da MLSPB'nin, MHP İl Başkanı'yla oğlunu öldürmesine karşı faşistlerin misillemesi olarak değerlendirildi.

Türkiye İşçi Partisi'nin düzenlediği cenaze töreni geniş katılımlı oldu. Maocular dışında tüm sol gruplar vardı törende. Behice Boran sarsıcı bir konuşma yaptı. Herkes çok üzüntülü ve kaygılıydı. Ancak, böylesi bir

ortamda bile sol içi çekişmeler sürüyordu.

Kitle örgütlerinin genel kurullarında, farklı sol grupların alabildiğine acımasız tartışmalarına tanık olunuyordu. TÖB-DER artık iki başlıydı. İstanbul'da Talip Öztürk'ün, Ankara'da Gültekin Gazioğlu'nun başkanlığında iki ayrı merkez oluşmuştu. Bunlar birbirlerini tanımadıklarını açıklıyorlardı. Sorun, en sonunda yargı kararıyla çözülebildi. Mahkeme, Gazioğlu ekibinin yasal genel merkez olduğuna karar verdi.

Öğrenciler arasında da çatışmalar sürüyordu. Kasım ayının sonlarında, artık mızrak çuvala hiç sığmadığı için Ülkü Ocakları Derneği kapatıldı. O günlerde Maocular İGD'lilere saldırmaya başlamışlardı. ODTÜ'de saksılı, tavalı, tepsili kavgalar olmuştu. Kızılay'da silah bile çekmişlerdi İGD'li gençlere.

DİSK'in olaylar karşısında demokratik platform örgütleme girişimleri ise, Başbakan Ecevit tarafından tepkiyle karşılanmıştı. İnanmak zordu ama,

"Keşke DGM'ye karşı çıkmasaydık, şimdi işimiz daha kolay olurdu" diyen Ecevit bakanları vardı. DİSK yönetimi bir yandan demokratik platformu gerçekleştirmeye çalışırken, kendi üyesi dört sendika ile ilişkilerini askıya aldı. Bunlar Maden-İş, Bank-Sen, Baysen-İş, Yeraltı Maden-İş'ti, yani DİSK'in en güçlü sendikaları. Oda'daki CHP'li hekimler Deren'e,

"Bunun anlamı ne, biz kime güveneceğiz?" diye soruyorlardı. "Niye bu Baştürk'ü getirdiniz?" diye kızanlar bile vardı. "Kemal Türkler çok iyiydi" diyorlardı. Deren güldü:

"İlahi. Biz mi getirdik?" Bunca yanlış gidişin sonucunda, artık DİSK yönetiminin tabanının kaymaya başladığını düşünüyordu herkes.

Deren, sağlık alanında olanları kendisine anlatırken, Defne duyduklarına inanamıyordu. Ne yazık ki savaşım içindeki kişilerin birikim ve deneyim düzeyi, toplumsal olayların hızına ulaşmaktan çok uzaktı. Sabır, esneklik, kıvraklık, akıl yürütme, ortak akıl, hiçbiri yoktu. Yanlış işler yapılıyordu her yerde. Defne, Deren'in verdiği haberlere karşılık olarak, Nobel Barış Ödülü'nün açıklandığını söyledi. Deren gerçekten merak etmişti.

"Kime verilmiş?"

"Enver Sedat ile Begin'e."
"İnanmıyorum. Şaka gibi."
"Zaten Sovyetler Birliği de öyle değerlendirmiş. Açıklama yapmışlar, şaka olarak değerlendirdik diye..."
"Ne oldu gene? Sıkıntılı görünüyorsun" dedi Deren.
"İçtenliğin sınırlarını zorlamak ne sonuç verir? Bilinmez ki..."
"Ne diyorsun sen? Gene depresyondasın." Defne içini çekti:
"Daha önceki serüvenlerim başarısız olmuştu; en değer verdiğim ilişkim ise, başarısızlığı yetmiyormuş gibi, azap verici, tüketici oldu. Bir kez daha denemenin düşüncesi bile bana korku veriyor."
"Neden korkuyorsun?"
"Gene yanılmaktan korkuyorum. Küçük bir pencere açılabilir belki. Küçücük bir pencere. Yalnızca ışık sızdıracak kadar... İki küçük pencere."
"O kadarı da yok mu ki aranızda?"
"Yok gibi. Artık ben de kapalı tutuyorum pencereyi. O açık olduğu savında ama gerçekte kapalı. Belki de kendince açık. Bilinmez ki... Erkekleri anlamak zor."
"Peki, sen niçin içten olamıyorsun? Sınırları zorlamıyorsun?"
"Bilmiyorum. Bu kapalılık, insanın kendine ve karşısındakine güvensizliğinden mi kaynaklanıyor? Yani acaba ne düşünür sınırları zorlarsam... Saklı kalan bir şeyler olursa tılsım bozulmaz. İçten olamıyorsam eğer, bunlardan korkuyorum demektir. Onu zorlamıyorsam eğer, düş kırıklığından çekinmemin sonucudur."
"Gene de daha çok çaba gösterebilirdin diye düşünüyorum."
"Ona karşı yeterince açık ve içten olamadım. Beni anlamasını sağlayamadım. İçtenlik en değer verdiğim özellik insan ilişkilerinde... Ama kendim bile içtenliği sınırlı, hatta yanlış algıladığımı fark ettim. Oysa olabilseydi eğer, öylesine zengin bir iletişim olurdu ki aramızda..." Sonra isyan etti Defne, kendi söylediklerine.
"Ama çabalamak hep bize mi düşecek? Onların hiçbir çabası olmayacak mı? Benim kaygılarıma karşılık onun can sıkıcı, bıktırıcı, öldürücü kayıtsızlığı. Küçümseme değil. İlgisizlik değil. Sevgisizlik de değil. Sanmıyorum. Yalnız ve yalnız kayıtsızlık. Kahreden bir kayıtsızlık."

"Bu korkuları aşmalısın Defne. Başka yolu yok. Korkuyor ve sürekli erteliyorsun."

Deren'e içinden hak veriyordu Defne. Ama bunu ona itiraf etmedi. Doğruydu, korkuyor ve sürekli erteliyordu. İletişim yetersizliğindeki tüm suçu üstleniyordu. Zaman yok. Zaman uygun değil. Yer uygun değil. Ruhsal durumu uygun değil. Yarın. Yarına bırak. Ve giden, yiten günler, aylar, belki yıllar... Yarına bırakılan yitirilmiştir. Yarın asla gelmez.

Ertesi gün Demir'le buluştuklarında, Defne çoktan ölümü göze almaya karar vermişti. İçtenliğin sınırlarını zorlayacaktı. Kolayına kaçarak, Sabahattin Ali'nin tümcelerine sığındı:

"Rol de yapmadı, hislerini saklayarak küçülmedi de... Fakat... kendisine gösterilen arkadaşlık ve itimattan istifadeye de kalkışmadı." Demir, niçin bu alıntıyı yaptığını sordu.

"Kendimi yüreklendirmek için sanırım" dedi Defne. Yanıt olarak, kendine yetmekten mutlu olduğunu söyledi Demir ve ona da aynısını önerdi.

"Tek başına mutlusun, öyle mi?"

"Öyle." Sonra anlık bir soruyla Defne'yi utandırdı Demir:

"Bana âşık mısın?" Defne hazırlıksız yakalanmıştı. Bu nedenle kızgınlıkla yanıtladı soruyu:

"Aşktan ne anladığına bağlı." İçinden, "sen söyleme, benden bekle" diye geçirdi.

"Aşk, konuşmayı en aza indirerek anlaşabilmektir" dedi Demir gülerek ve ekledi: "Niçin söze bu denli vurgu yapıyorsun ya da önem veriyorsun?"

"Söylenmedik şey kalmamalı aramızda dememiş miydin?" Demir biraz durakladı. Sonra düşüncelerinin onu götürdüğü noktadan sordu Defne'ye:

"Nasıl tek bir insan tüm güzellikleri üstünde toplayabilir? Olanaklı mı? İnsan birçok kişiyi sevebilir aynı anda, neden olmasın?"

"İnsan sevgisi bir kişide yoğunlaşabilir. O zaman onun tüm güzellikleri üstünde topladığı duygusuna kapılabilir insan."

"Niçin bir kişide toplamalı tüm sevgiyi? Benim tüm insanlara yetecek kadar sevgim var."

Sustu Defne. Fazla açılmak istemiyordu.

"Beni konuşturup kendin hiçbir şey söylemiyorsun. Benden daha akıllı olduğunu ima ediyorsun" dedi Demir. Defne şaşkınlıkla yüzüne baktı onun, ciddi mi diye. Ciddiydi.

"Hayır, seninle ilgili olarak öyle düşünmüyorum" dedi. "Ama daha önceki ilişkilerimde hep öyleydi."

"Erkekler için bu katlanılamayacak bir durum" dedi Demir. Sonra ekledi: "Erkekler sahiplenmeyi doğal hak olarak görürler. Sonuçta, sahip olduğun nesneden üstün olmak gerekir. Bana gelince, ben yalnızlığı severim. Bu nedenle, yaşamıma giren her öğeden kuşku duyarım, yalnızlığımı tehdit etmesi bakımından. Bu kuşku, bana karşı girişilen içtenlik denemelerini etkisiz bırakıyor olabilir."

Defne bu kez de Aytmatov'un "*Cemile*"sini seçti sığınak olarak:

"Osman gibileri yüreğimden neler geçtiğini ne bilsin? Bunu kimse bilemez. Belki de bunu anlayacak adam dünyada yoktur."

"Peki öyle olsun Cemile."

İçtenlik denemeleri gene sonuçsuz kalmıştı. Defne sonuna dek gidememiş, Demir ise kendi iç dünyasında kapalı kalmayı yeğlemişti.

26
Mutluluğun ve Mutsuzluğun Resmi

"Sen mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin
1961 yazı ortalarındaki Küba'nın resmini yapabilir misin?
çok şükür çok şükür bugünü de gördüm
ölsem de gam yemem gayrının resmini yapabilir misin üstat
yazık yazık Havana'da bu sabah doğmak varmışın resmini
.....
mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin
hürriyet sözcüğünün resmini ama yalansızının?"
(Nâzım Hikmet)

Defne'nin o günlerde, yani 1978 sonbaharında yaşadığı mutluluk da öylesi bir mutluluktu. Ülkede devrim olmamıştı. Olacağı da yoktu ama gene de Defne bu duyguyu kendisine çok görmüyordu. Artık "ölsem de bana bir şey olmaz" gibi hissediyordu. Ya da ölüm korkusunun ötesine geçmişti. Mutluluk öyle bir duyguydu. Aşk gibi. O sırada yaşanıyor, ancak sürekli olamıyordu.

Demir, artık hiç kimsenin kendine yeni bir değer katamayacağını söylüyordu. Onun kendini beğenmişliğini eleştirse de, buna hakkı olduğunu düşünüyordu Defne. Ayrıca onun kendisine değer vermesi gururunu okşuyordu. Ama kimsenin kendisinde geliştirici bir etkisi olamayacağı saptamasını kabul etmek kolay değildi, çok da inciticiydi. Deren, önceleri bunun gerçek olduğuna inanarak kendi adına, ilişkileri adına çok üzülüyordu. Daha sonra bir gün onun da kendisinden etkilendiğini fark etti. O bunu bilmese de gerçek buydu. Zamanla bu gerçeğin bilincine varmasını bekliyordu. Nâzım da Vera için aynı şeyi söylememiş miydi?

"Seviyor ama farkında değil."

Defne, eline kalemini alarak yazma eylemine bıraktı kendini. İtalyan yazar İtalo Svevo'nun dediği gibi, yazmak kendi karmaşık varlığını anlamanın bir yoluydu Defne için ve elinde kalem olmadan düşünemezdi, Svevo gibi. Kalemi düşünce akışını harekete geçirip yönetirken, Defne denemelerini gönderdiği dergi için haftalık yazısının ilk tümcelerini ör-

meye başlamıştı:

*"**Mutluluğun Resmi**
Hiç gerçek aşkı yaşadın mı?
Onu senin gözünle görmeyen insanlara acıdın mı?
Onunla birlikteyken, açlığını unuttuğun, kendinden vazgeçtiğin, dünyanın dışında hissettiğin oldu mu?
Onu uyurken izlediğinde -maskelerinden arınmış, masum- insanın tüm güzelliklerini yansıttığını düşündün mü?
Onun bırakıp gittiği mekânlar, hatta kentler ıssızlaşıp anlamını yitirdi mi?
Ondan uzak olduğun zaman, şu anda ortak gördüğümüz tek şey diye gökteki aya bakıp sevindin mi?
'Saman Sarısı'ndaki ayrılık duygularını yaşadın mı hiç?
'Niçin, niçin herkes burada da o değil' diye kalabalıklara isyan ettiğin oldu mu?
Onsuz geçen günlerine yitik zamanlar diye ağladın mı?
Onun ölümü kendi ölümünden daha ürkütücü geldi mi?
Gerçek aşkı yaşadın mı?
'Ölsem degam yemem gayrı'yı yani?"*

"Mutluluğun resmi"ni son haline getiremeden uyuyakaldı Defne. Düşünde Demir'le birlikte deniz kıyısında koşuyorlardı. Defne denize girmek istiyor ama bir türlü suya kavuşamıyordu. Mutluluğu hep yarım kalıyordu. Sonra yanındaki kişinin Demir olmadığını fark ediyor, korku içinde kaçıyordu deniz kıyısından...

Mutluluğun resmi, ertesi gün başlayan Kahramanmaraş olaylarıyla mutsuzluğun resmine dönüştü. Kimi yazarlar mutluluk da, mutsuzluk da yalnız yaşanır demişlerdi. Ama bu kez toplu kıyım nedeniyle toplu mutsuzluk yaşanıyordu. Ne denli kanıksansa da siyasal cinayetler, bu kadarını kimse beklemiyordu. Faşist güçler tam yetmiş altı kişinin ölümüyle sonuçlanan olaylarla, ülkede yeni bir sıkıyönetim dönemini başlattılar. Ecevit ve hükümeti umarsızdı. Türkeş'in barış çağrısı yapmasını istiyordu Ecevit. Polise "Bir sağcı yakalarsanız, bir de solcu yakalayacaksınız"

deniyordu.

Öte yandan, soldaki kargaşa da sürüyordu. Hiçbir olay soldaki tartışma ve kavgayı etkilemiyor, tüm gruplar birbirlerini suçlamayı ideolojik savaşımın bir gereği olarak görüyorlardı. Soldakiler hem ölümle yüz yüze yaşıyor, hem de kendi aralarındaki çatışmalarla kendilerini zora sokuyorlardı. Solda üç liste çıktığı için Baro Başkanlığı'nı karambolden Adalet Partili bir hukukçu almıştı.

Kahramanmaraş olaylarından sonra çok daha zor günlerin yaklaşmakta olduğu seziliyordu. Toplum gene depresyona girmişti.

27
"Basın" Görevde

O gün Ömer gene sinirli bir günündeydi. Akşam karısına bağırmış, televizyon haberlerini dinlerken solculara küfretmişti. Oğlu para istediği için onu da tersleyip sonra yatmıştı. Gece hiç uyuyamamış, arada uykuya daldığında karabasanlarla uyanmıştı. Sabah kalktığında kendini çok kötü hissediyordu. Bir sigara yakıp kapıya yöneldi. Karısı hemen arkasından kalkıp mutfağa koşarken onu durdurdu. Kahvaltı falan istemiyordu. Zaten gene çok geç kalmıştı.

Ankara Emniyeti'ne girdiğinde, kapıda aldı haberi: Siyasal Şube'den sorumlu müdür yardımcısı kendisini bekliyordu. Zaten geç kaldığı için hemen çağrıldığı tarafa yöneldi. Yolda soluğu daraldı. Ter içinde kalmıştı. Oysa nisan ortaları olmasına karşın hava epeyce serindi.

"Bir an önce kilo verip sigarayı bırakmalıyım, geberip gideceğim koşuştururken" diyerek içinden çıkıştı kendisine.

Müdür yardımcısının odası kalabalıktı. Her gün yaşanan toplumsal olaylar nedeniyle onlarca kişi Emniyet'e akın eder, ama yalnızca çok hatırlı olanlar müdürlerin odasına ulaşabilirlerdi. Müdür yardımcısının kişiliği ve siyasal geçmişi, solcu avı için biçilmiş kaftandı. Eline kan bulaşmış sağcıları kurtarmak için Emniyet'i kullanarak çevirdiği dolaplar dillerde dolaşıyordu.

Müdür yardımcısı Ömer'i yanına çağırdı. O gün yapılacak TÖB-DER Ankara Şube Genel Kurulu'nu izlemesini istedi sert bir tonda. Anlaşılan işe geç kaldığı için Ömer'e kızmıştı ama bunu açıkça söylemedi.

"Sivil git, basından olduğunu söyle" dedi. "Yanına basın belgesi de al."

Ömer, Genel Kurul'un yapılacağı sokağa girdiğinde, binanın önünde büyük bir kalabalık gördü. Grup grup insanlar hararetle tartışıyorlardı. Kimileri bildiri dağıtıyordu. "Gene fazla toplanmışlar, kesin kavga çıkar" diye düşünerek kapıya yaklaştı. Dernek görevlileri yolunu kestiler. Üniformalı polisler kalabalığa uzak duruyorlardı. Toplantılarda ve eylemlerde kuruluşlar kendi güvenliklerini oluşturuyorlardı. Basın kartını gösterince içeri girmesine izin verdiler. Salona vardığında gene soluğu daraldı. Kendisi de sigara içtiği halde dumandan etkilenmişti. Sigara dumanı ra-

hatsızlık verici boyuta ulaşmıştı şimdiden. Göz gözü görmüyordu.

Ömer, basın bölümünde yerini aldı. Salon çok kalabalıktı. Basın bölümünde birkaç kişi oturuyordu. Yanda oturan kız, yabancı gelmemişti ona. Belleğini zorlayınca, gazetedeki fotoğrafından anımsadı. Aşırı sol yazı ve haberlerini bildirmişti yukarıya. "Tahmin ettiğimden daha gençmiş" diye düşündü. Belli etmeden kızı izlemeye başladı. Konuklar arasında oturan biriyle selamlaşıyordu. Adama dikkatli bakınca, onu da tanıdı: Hukuk'taki solcu öğretim üyelerinden biriydi. Kızın biraz heyecanlı ve utangaç tavırları, aralarında basit arkadaşlıktan daha derin bir bağ olduğunu ortaya koyuyordu. Mikrofondaki ses, Ömer'i düşüncelerinden uzaklaştırdı. Genel Kurul'un başladığı duyuruluyordu.

Tahmin ettiği gibi, Genel Kurul'un her aşaması olaylı geçti. Söylenenleri kaçırmamak için sıkı not almaya başladı. Baktı, gazeteci kız da kendinden aşağı kalmıyordu toplantıyı kayıt altına almada. İçinden güldü: "Ama kim bilir ne kadar farklıdır notlarımız" diye düşündü. Sıra, seçimde aday olan gruplar adına yapılacak konuşmalara gelmişti. On bir grup adına sözcülerin konuşacağı söylenmişti. İlk iki grup Birlik-Dayanışma ve Halkçı Eğitimciler'di. Ömer, Birlik-Dayanışma yerine TKP yazdı notlarına. İki grup, yani TKP ile CHP, yanlarına TİP'i de alarak ittifak yapmıştı. Bunu yazdıktan sonra, tek tek diğer konuşmacıların söylediklerini not etti:

"TSİP temsilcisi: TÖB-DER'de birlik mutlaka gerçekleştirilecektir. Birlik, 'Utkan gelecek'ten söz edenlere karşın gerçekleşecektir. Örgütü bölmek için her şeyi yapanlar, şimdi 'birlik' olarak karşımızdalar." Ömer, "utkan" sözünün anlamına bakması gerektiğini not etti.

"Devrimci Öğretmen: İki grup, Birlik-Dayanışma'ya koltuk değneği olmaktan çekinmediler. Taban bu ittifaka karşıdır. Bozguncularla işbirliği yapılamaz. Devrimci Öğretmen, örgütümüzü örgüt yıkıcılarına teslim etmeyecektir." Ömer, Dev-Yol diye parantez içinde açıklama yaptı.

"Devrimci Demokratik Birlik: Birlik-Dayanışma, sosyal reformistlerden oluşuyor. Örgüte burjuva reformizmini getirmek istiyor bu grup. Devrimci Öğretmen, 'herkes bana karşı' diyor, anlaşmaya yanaşmıyor. Devrimci Öğretmen, DİSK'teki tasfiyeciliğe karşı çıkmamıştır. *(Kurtu-*

luş)"

"Yurtsever Devrimci Öğretmen: Ekonomik mücadele başarılı olamaz. Örgütümüzün amacı, ulusal demokratik halk devrimi için savaşmaktır. Birlik-Dayanışma'yı eleştiren Devrimci Öğretmen, aynı görüşte olan TSİP'le işbirliğinden çekinmiyor. (*Halkın Kurtuluşu*)"

"Demokrasi İçin Birlik: İktidardan hesap sorulacaksa, iktidara gelmesini sağlayan herkesten sorulmalıdır bu hesap. Faşizme karşı öğretmenlerin savaşımı direniş komitelerinde mi yapılacak? Hep öğretmenin korkak olduğunu mu söyleyeceğiz? Tasfiyecilik her zaman kitle örgütlerinin amansız düşmanıdır. (TİP)"

"Özgürlük Grubu: Birlik-Dayanışma TÖB-DER'i böldü. Devrimci Öğretmen, Birlik-Dayanışma'yı burjuvazinin uzantısı olarak değerlendirmektedir. Siyasal tavırdır ve yanlıştır. Maocular dışında herkesle birlik sağlanmalıdır. (Özgürlük Yolu)"

"Devrimci Birlik: Üçlü ittifak, program birliğine dayalı değildir. Yönetim için ortaya çıkmıştır. İlkeli birlik değildir. CHP ile birlik olmaz. (*Emeğin Birliği*)"

"Yurtsever Öğretmen: Devrimci stratejilerin tartışma yeri burası değildir. Okullardaki kargaşaya karşı savaşılmalı, öğretmenler birleştirilmeli, tasfiyeci görüş yıkılmalıdır. Maoculuğa, Birlik-Dayanışma'ya karşı olmak yanlıştır. Özgür tartışma ortamı korunmalıdır. Milli Eğitim Bakanlığı'nda kayırıcılık vardır. MHP'nin yerini bir fraksiyon almıştır. (*Aydınlık*)"

"Demokratik Öğretmenler Birliği:" ...

Ömer, yazmaya ara verdi. Bu kadarı yeterdi. Almış olduğu notlar, solun ve öğretmen hareketinin durumunu ortaya koyuyordu. Belli başlı gruplar, özellikle Birlik-Dayanışma'yı karşılarına almış ve eleştirmişlerdi. Ancak Ömer'i asıl şaşırtan, Dev-Yol'un TKP'ye bu denli karşı oluşuydu. Bu toplantıya katılmasının kendi birikimi açısından en önemli çıktısı, bu durumun farkına varmasıydı.

28
Demir'in Dönüşümü

Sonraki yıl, yani 1979'da 1 Mayıs kitlesel olarak İzmir'de kutlanacaktı. Kahramanmaraş olayları sonrasında Ecevit Hükümeti tarafından sıkıyönetim ilan edildiğinden, epeyce zordu koşullar. İstanbul 1 Mayıs'a tümüyle kapatılmıştı. Defne, bu vesileyle en baskıcı sivil yönetimle sıkıyönetimin farkını yaşayarak kavramış oldu. Ankara çıkışında otobüsler içinde saatlerce bekletildikten ve kent dışında sayısız turlar attırıldıktan sonra, kitle örgütlerince tutulmuş, onların üyeleriyle dolu otobüsler geri çevrildi. Polis, Defne'nin bulunduğu otobüsün ön camındaki çatlağı bahane etmişti. Sonradan, çok az sayıda otobüsün İzmir'e gidebildiğini, otobüslerin çoğunun benzer gerekçelerle alıkonduğunu, birçok kişinin gözaltına alındığını öğreneceklerdi. Kitle örgütlerinin ve sendikaların avukatları sürekli çalışıyorlardı. Ancak yaptıklarının bir işe yaradığını söylemek zordu. Tek yapabildikleri, gözaltında olanların yerini bulmaktı.

Sonuçta İzmir'e gidememişlerdi. Defne olanlara inanamıyor, durumu kabul edemiyordu. Demir onu sakinleştirmeye çalıştı:

"Biz elimizden geleni yaptık. Uçamayız ya."

"Belki uçabiliriz. Uçakla gidelim."

"Bu kadar abartma Defne. Burada yapacak bin bir işimiz var. Denedik, olmadı. Unut artık." Defne için bir yürek sızısı olarak kaldı, 1979'un 1 Mayıs'ına katılamamak.

Defne, Demir'e karşı duygularının ve ilişkilerinin ölümsüz olacağına inanmıştı bir zamanlar. Bu birlikteliğin bitmesinin diyalektiğe aykırı olacağını söyler, onu yitirirsem ölürüm, derdi. Oysa geçen zamanla Demir giderek değişmeye başladı. Defne, yüreğinin büyük isyanına karşın, süreç içinde onunla uzlaşmaz çelişkileri olduğunu kabul etmek zorunda kaldı. İlişkilerinin bu dönüşümden etkilenmemesi düşünülemezdi.

Nasıl böyle olmuştu? Başlangıçta Defne ne olduğunu anlayamadı. Demir'deki değişim süreci çok yavaştı. Ya da Defne'ye yansıyan Demir, gerçek olandan farklıydı. Belki de Demir'de görmek istediklerini görüyor, olumsuzluklara gözlerini kapıyordu. Ancak, artık yadsınamayacak düzeye ulaşan kimi durum ve olaylar, Defne'yi bu yeni gerçekle yüzleşmek

zorunda bıraktı. Çünkü sorun duygusal değil ideolojikti.

Defne'yi ziyarete gelen hukuk öğrencileri, Demir'in derslerinden söz ettiklerinde, gerçekler tokat gibi yüzüne çarpıyordu. Demir, örneğin uluslararası ilişkileri anlatırken, Sovyetler Birliği'ni Üçüncü Dünya ülkelerine yönelik etkinlikleri nedeniyle eleştiriyor, diğer sosyalist ülkeler üzerindeki hegemonyacı politikalarına dikkat çekiyordu. Daha da önemlisi, sınıfsal çelişkilerin uzlaştırılmasından söz etmeye başlamıştı son zamanlarda. Bu yeni bakış açıları karşısında, Defne allak bullak olmuştu. Sanki gizli bir el Demir'i yönlendirip değiştiriyordu. Eski Demir'in yerine başka birisi gelmişti. O günlerde tanık olduğu bu ilk dönüşüm karşısında şaşkına dönen Defne, sonraki yıllarda pek çok benzer örnekle düş kırıklığı yaşayacak, ancak şaşırmaktan vazgeçecekti.

Bu süreçte Defne ile Demir'in ilişkileri de gittikçe daha sancılı olmaya başlamıştı. Aynı dili konuşmuyorlardı artık. Sanki beyinleri birbirine yabancılaşmıştı. Defne, yakın zamanlara dek yakaladıkları inanılmaz zihinsel uyumu anımsayarak, özlemle karışık bir hüzün duyuyor, tarifsiz acılar çekiyordu. Fikirleri çelişse de, birbirlerini tamamlarlardı eskiden. Ama şimdi sevginin düşünsel temeli sarsılmıştı bir kez.

Demir, o yaz Defne'nin çalışmaya başladığı yeni gazetesinden yapılan haftalık yazılar yazma önerisini kabul etti. Artık iş saatlerinde de sık sık birlikteydiler. Demir, "Bir de meslektaş olduk, ne mutlu bize" diye Defne'yi iğneliyordu. Buna karşılık Defne durumdan hoşnut değildi. Onu gördüğünde seviniyor ama ilişkilerinin iyice yıpranacağından kaygı duyuyordu.

O akşam gazetedeki bir arkadaşlarına yemeğe gideceklerdi birlikte. Defne hazırlanıp boy aynasında kendini süzdüğünde görüntüsünü beğendi; Demir de beğenecekti. Kapı zili çaldığında hazırdı; bekletmeden hemen açtı. Demir'in de özenle hazırlanmış olduğunu gördüğünde, hayranlığını gizleyemeyerek kendinden utandı. Yüzü kızardı. Demir,

"Niye utandın?" dedi. Sorusuna yanıt beklemiyordu, içeri geçti. Salonda karşılıklı oturdular. Defne,

"Kahve içer misin? Yoksa çıkalım mı?" diye sordu. Demir,

"Sen bilirsin" dedi ama çıkmaya niyetli görünmüyordu pek. Defne'yi

inceliyordu sevecen bakışlarla. Kafasının içinden neler geçiyordu, kim bilir? Defne, ne düşündüğünü sordu Demir'e. Kendini tutamamıştı. Oysa bu tür sorular, onun, soran insan hakkındaki görüşünü etkiler, onu küçümsemesine yol açardı. Soruya yanıt olarak,

"Hiç" dedi ve ekledi: "Bugün güzelliğin üstünde." Defne gene kızardı, bu kez heyecandan, sevinçten. Ama Demir sözü değiştirdi:

"Dünkü yazımı nasıl buldun?"

"Çok iyiydi." Birden dünkü yazısını anımsayamamıştı, heyecandan. Ama onun tüm yazılarını beğeniyordu nasılsa. Demir'in kendi yazılarının eleştirilecek bir yanı olamayacağı konusunda özgüveni vardı. Defne'ye hak verdi:

"Ben de beğendim. O konuda daha iyisini yazmak biraz zor."

"Haklısın." Defne yazıyı anımsamıştı o anda. İyi bir yazıydı ama olağanüstü değildi. "Her hafta kendi adınla yazmak zor olmalı."

"Hangisi daha zor bilmiyorum, kendi adınla yazmak mı, imzasız yazmak mı?" Defne, dış haberlere kendi adını koymadan yazıyordu. Küçümseme fırsatlarını hiç kaçırmaması bunaltıyordu Defne'yi; incinmişti ama üstünde durmadı. Artık çıkmaları gerektiğini söyleyerek Demir'e ceketini uzattı. Ancak ceketi koltuğa bırakan Demir, Defne'yi kollarına aldı. Bir süre öylece kaldılar...

Yolda gene aşktan, sevgiden konuştular. Gene anlaşamadılar. Demir, tüm insanlara yetecek kadar sevgisi olduğundan söz etti. Sonra arkadaşlarına gitmekten vazgeçerek baş başa yemek yemelerini önerdi. Defne kabul etti. Demir'le yalnız olmayı, hiçbir dost ortamına değişmezdi. Yemekte Defne, esrikliğin etkisiyle bir kez daha içtenlik denemesi yapmaya karar verdi. Girdiği yolun tehlikeli olduğunu biliyordu ama sonuç ne olursa olsun, artık bir yol ayrımında olduğunu hissediyordu.

"Demir, sana söylemek istediğim..." diye söze başladı ama Demir hemen sözünü kesti:

"Söyleme, sus..."

"Hayır, konuşacağım ve sen beni dinleyeceksin."

"Sen bilirsin ama artık konuşmasak daha iyi. Bir yararı olmaz."

"Konuşmalıyız Demir. Açıkça... Ben ilişkilerde açıklıktan, içtenlikten

yanayım. Sonuçları acı da olsa." Son sözleri niye eklemişti? Oysa kendine çok güveniyordu. Demir'in kendisini sevdiğini düşünmüyor muydu? Yalnızca bilincinde değildi duygularının. Demir,

"Bak canım, bu konuları konuşmanın bir yararı yok. Anlamıyor musun?" Durdu ve Defne'nin yüzünü inceledi. Sonra ekledi: " Evet, anlamıyorsun. Ne yazık. Oysa sana birçok kez anlatmaya çalıştım. Ben başkaları gibi değilim. Senin beklentilerine yanıt veremem."

"Ne biliyorsun beklentilerimi? Bırak konuşayım."

"Hayır konuşma. Seni tanıyorum. Beklentilerini de biliyorum. Sen ise bana ulaşamıyor ve beni anlamıyorsun."

"Beni korkutuyorsun." Defne'nin sesi titremişti, engel olamamıştı. Demir'in bakışlarındaki az önceki sevecenlik, yerini acımasızlığa bırakmıştı.

"Korkma ama gerçekçi ol. Açıklık isteyen sendin. Madem istedin, kırılmayı göze aldın demektir."

"Demek içtenlik kırılmayla sonuçlanmak zorunda." Defne kendi kendine konuşur gibiydi. Demir konuyu değiştirip ortamı biraz yumuşatmak istedi:

"Aklıma geldi. Hani geçen günkü yazımı eleştirmiştin. O konuda aynı görüşte misin hâlâ?" Defne ilgisiz,

"Evet" dedi. "O konudaki düşüncemi değiştirmem. Bazı yazılarını yeterince etkili bulmuyorum."

"Daha iyilerini de yazabilirim. Ama şimdi zamanı değil. Kimse yazmadığı, yazamadığı zaman yazacağım ben." Defne ne diyeceğini bilemiyordu. Beynindeki bulanıklık yavaş yavaş yerini keskin bir baş ağrısına bırakıyordu. Aynı zamanda da zihni açılıp berraklaşıyordu. Demir'in bu akşam söylediklerinin kuramdaki karşılığı bir tek sözcüktü. Ama Defne'nin vicdanı bu nitelemeyi yapmaya elvermiyordu.

"Durum apaçık ortada" diye mırıldandı. Demir,

"Hangi durum?" diye sordu. Şaşırmıştı. Defne,

"Hiç" dedi. "Artık kalkalım mı?" Demir gene şaşırmıştı ama belli etmedi. Kalktılar. Defne biraz zor yürüyordu. Demir ona sıkıca sarıldı. Çok sevdiği omuzlara sığınan Defne, hıçkırarak ağlamak istiyordu ama boğa-

zı ve gözleri kurumuştu. Ne ses, ne gözyaşı. Yüreği su kaynağını yitirmişti çünkü. Uçsuz çöllerdeydi...

Defne o gecenin ertesinde işe gittiğinde, Demir'in gazeteden bir süre için izin aldığını öğrendi. Her yeri dayak yemiş gibi ağrıyordu. Kafası karmakarışıktı. Bir süre amaçsız dolaştı odasında. Sonra masasına oturup çalışmayı denedi. Ancak çok verimsizdi işinde. Ayırdında olmadan aklı bunalımlı geceye gidiyor, karşısında acımasız yüzüyle Demir'i görüyordu. Böyle gözlerini bir noktaya dikmiş düşünürken, karşısında gerçekten Demir'in durduğunu fark etti.

"Nasılsın? İzne çıkıyorum" diyordu. Defne doğal davranmaya çalışarak,

"İyi" dedi, "Dilerim güzel bir dinlence olur." Uzun bir sessizlik esti ortamda, odayı kapladı boydan boya. Demir biraz tedirgindi. Sonunda oturduğu yerden kalktı, pencereden dışarıya bakmaya başladı. Söyleyeceklerini Defne'nin gözlerinden gizlemeye çalışır gibiydi. Ağır ağır konuştu sonra:

"Az önce patronla konuştum. Son günlerde yazılarımın sıçrama gösterdiğini söyledi. Basında ve kamuoyunda epey geniş bir yankı uyandırıyormuş yazdıklarım." Defne,

"Sevindim" dedi. Demir sıkıntılı bir sesle sürdürdü konuşmayı ve bir solukta söyledi can alıcı tümceyi:

"Bu arada uzun uzun düşündüm ve kendimle ilgili bir karara vardım. Bundan böyle... İkimizin bir arada çalışmasını doğru bulmuyorum." Demir, son vuruşu yapmadan derin bir soluk aldı:

"Ben gelinceye kadar kendine yeni bir iş bulsan iyi olur." Gözlerini karşı binanın balkonundaki çiçeklerden ayıramıyordu. Defne ise, gecenin karanlıklarında bilinmeyen bir yerlere doğru düşüyordu sanki. Bir an sendeledi. Sonra dibe vurup kendine geldi:

"Ne diyorsun sen? Şaka mı yapıyorsun?" diye sordu belli belirsiz bir sesle. Ne yazık ki Demir'in şaka yapar gibi bir hali yoktu.

"Birlikte oluşumuzun zarar verici olmaya başladığına karar verdim. Dikkatimiz dağılıyor. Ayrı işlerde olmamız verimliliğimizi artırır, daha iyi olur."

"Bulduğun çözüm bu, öyle mi? Benim ayrılmam. Niçin ben? Niçin sen

ayrılmıyorsun?"

"Olabilir, ben de ayrılabilirim. Ama senin ayrılmanın daha doğru olacağı kanısındayım. Sağduyum böyle diyor. Uzun deneyimler sonunda, sağduyumun genellikle doğru söylediğini öğrendim. İstersen düşün. Ama izinden döndüğümde kesin kararını vermiş olmanı istiyorum. Doğru kararı vereceğini umuyorum. Gazete için benim ve senin önemini ayrı ayrı tart. Ha, bir şey daha; bu konuyu bir kez daha tartışmak istemiyorum."

Defne ne diyeceğini bilemedi. Şaşkınlığı konuşmasını engelliyordu. Son bir çabayla kesik kesik mırıldandı:

"Niçin? Niçin birlikte çalışamıyoruz, anlamıyorum. Sen ne demek istiyorsun?" Gözleri dolmuştu; ağlamamak için kendini güç tutuyordu. Oysa güçlü görünmek isterdi.

"İyi düşün. Anlayamayacak bir insan değilsin. Seninle birlikte çalışmak beni yıpratıyor. Hem son zamanlarda çok iyi yazıyorsun. Beni aşan yazıların bile var. Çok daha üst düzey bir iş bulabilirsin." Son tümceleri umursamaz bir tonda söylemişti ama çok önemsediği yüzünden anlaşılıyordu. Defne'nin kafasında bir ışık yandı. Demek sorun buydu. Nasıl da anlayamamıştı. Karşı karşıya olduğu tehlikeyi tümüyle ortadan kaldıracak bir önlem öneriyordu işte. Gözünde büyüttüğü, olağanüstü anlamlar yüklediği, yüreğinde beslediği Demir... Küçük hesaplar peşinde miydi?

"Sen izinden döndüğünde işten ayrılmış olacağım." Bu sözleri duyunca şaşırdı Demir. Sonra belirgin bir sevinç parıldadı gözlerinde. Defne'nin sağduyusuna övgüler düzdü. Ardından izin isteyerek ayrıldı. Oradan hemen gazete yönetimine gidip Defne'nin işten ayrılacağı haberini verdi. Defne bu durumu daha sonra öğrenecek ve dehşete kapılacaktı...

Defne, yaşadığı büyük düş kırıklığı ile baş başa, zor ve uykusuz günler geçirdi. İşten hemen ayrılmış, bir süre iş aramadan evde kalmaya karar vermişti. Derin bunalımı, insanlarla ilişki kurmasını ve kötü günleri aşmasını engelliyordu. Okumaya çalıştığında, herhangi bir sözcük ya da televizyona baktığında basit bir görüntü, anıları canlandırıp bastırmaya çalıştığı derin kederi uyandırıyor, küllenmiş acıları ateşliyordu. Böylece günler geçti. Geçen zaman Defne'nin düş kırıklığını hafifletti; en azından acıyı dayanılabilir kıldı. Kendini biraz iyileşmiş hissedince, yavaş yavaş

toplum içine çıkmaya ve iş aramaya başladı. Artık basında daha fazla tanındığı için iş bulması zor olmadı. Ancak geliri gene azalmış, iş yükü ise daha da artmıştı.

Öte yandan Demir, Defne'den tümüyle vazgeçmeyi de düşünmüyordu. Her şey yerli yerinde, eskisi gibi sürsün istiyordu. Defne'nin iş arama sürecinde yanında değildi ama daha sonra yeni işinde sık sık ziyaret ederek destek olma çabası içinde olduğunu anlatmaya çalıştı. Gelemediğinde telefon ediyor, sorunlarına ilgi gösteriyordu. Arada eve de gelmek istedi ama Defne çeşitli bahanelerle bu ziyaretleri engelledi.

Demir, insanları tanıma ve anlama konusundaki tüm özgüvenine karşın, Defne'nin iç dünyasını yeterince kavrayamamıştı. Defne artık hoşgörü sınırlarının ötesindeydi. Onu yaşamından silmeye karar verdi. Onun çevrenindeki kadınlardan biri olmayacaktı. Ama sorun öylesine basit de değildi. Demir'i her görüşü duygularını ve öfkesini depreştiriyor, ona olan bağlarını çözmenin umduğu gibi kolay olmadığını anlıyor ve bu durum içini yakıp kavuruyordu. Her karşılaşma yarasını yeniden kanatıyor, dayanılmaz acıları alevlendiriyordu. Başka bir çıkar yol bulamadığı için toplum dışına, köşesine çekildi. Yalnızca işine gidip geliyordu. Demir'le yüz yüze gelecek gücü kalmamıştı. Aradığında ondan kaçmaya başladı. Telefonlara çıkmıyor, onunla karşılaşacağı ortamlardan uzak duruyordu.

Her ne kadar toplum dışında kalma çabasını sürdürmede kararlı olsa da, toplumsal olaylar Defne'ye izin vermedi. Köşesinde fazla kalamadı; kısa bir süre sonra eski bir dostla karşılaştı.

29
Darbe'nin Ayak Sesleri

Defne, gazeteden arkadaşları ile birlikte İzmit'teydi. Sıcak bir haziran gününde, 16 Haziran'ın yıldönümünden bir hafta sonra, İzmit yakıcı güneşli, tozlu, bulutlu, fırtınalı ama coşkulu ve güzeldi. Kenti ve o günü güzel yapan doğal koşullar değil, yolları ve alanları sel gibi dolduran insanlardı. Mitingin yapıldığı meydan çok kalabalıktı. İzmit, tarihsel günlerinden birini yaşıyordu. Gösterinin bölgesel olarak örgütlenmesine karşın, katılım çok fazlaydı. Kadın, erkek, genç, yaşlı emekçi insanlar, yığınsal bir tepki için bir araya gelmişlerdi. Defne, foto muhabiri arkadaşı Erol'la birlikte alanda dolaşırken, pankartlardaki yazıları not etmeye çalışıyordu:

"DİSK'i DİSK'ten atamazlar."

"MHP, ÜGD kapatılsın. Türkeş tutuklansın."

"Faşizme geçit yok."

"Hayat pahalı, can ucuz."

Erol, satıcı çocukları işaret etti Defne'ye. Küçücük çocuklar, 'İKD kapatılamaz' diye bağırarak su ve simit satıyorlardı. Erol gülerek onların fotoğraflarını çekti. Sonra da simit satın aldı birisinden. Çocuğa,

"İKD ne ki?" diye sordu. Çocuk bilgiç bir edayla,

"İlerici Kadınlar Derneği" dedi. Erol,

"Tamam, sınavı geçtin" diye onayladı çocuğu. Çocuk gururla gülümsüyordu onlara. Defne Erol'a,

"Asla bir çocuğu hafife alma" diyerek çocuğun saçını okşadı.

Erol, Defne'nin daha önceki işinden atılmasını protesto ederek, ondan hemen sonra gazetedeki görevinden ayrılmış, Defne'nin en son çalışmaya başladığı gazetede iş bulmuştu. Böylece yeniden iş arkadaşı olmuşlardı. Birlikte iyi bir ikili oluşturuyorlardı.

İzmit'in DİSK'li kadın işçileri, domates ve peynirli sandviçler hazırlamışlardı. Herkese dağıtıyorlardı. Toplantı alanının yanındaki demiryolundan geçen trenlerin makinistleri, alan boyunca sirenleriyle kalabalığı selamlıyorlardı. Trenlerden biri asker doluydu. Askerler pencerelere doluşarak eylemcilere el salladılar. Defne, Erol'a,

"Ne ilginç görüntüler değil mi? Ekim Devrimi günleri gibi" dedi. Maki-

nistlerin ve askerlerin selamından etkilenmişti.

Defne, Erol ve öteki arkadaşları daha sonra yürüyüşe de katıldılar. Defne, yürüyüş sırasında yol kenarında toplanmış halktan kişilerin şaşkınlıkla,

"Nereden çıkmış bu kadar insan?" dediklerini duydu. Sıkıyönetim koşullarında gerçekleşen eylemin başarılı olması Defne'yi heyecanlandırmıştı. Renk renk pankartlarla bezenmiş alanı ve coşku dolu insanları hayranlıkla izlerken, gözü tanıdık bir yüze takıldı. Erdal'dı bu. Döndüğünü duymamıştı. Birden içini bir sevinç kapladı.

Erdal bir süre önce yurtdışından dönmüştü. Çünkü cezası üst mahkemece bozulmuş, daha sonra yeniden yargılanarak aklanmıştı. Defne, bu gelişmelerden hiç haberi olmadığını anlattı Erdal'a. Onu gördüğüne çok sevindiğini söyledi. Erdal ise Defne'ye, onu ne denli özlediğini yansıtmaya çalışıyor ama sanki ne dese yetersiz kalıyordu.

Defne, karşısında siyasal olarak değişmiş, daha olgunlaşmış bir Erdal bulmuştu. Erdal yurtdışında TKP'den etkilenmiş, Defne'ye yazdığı mektuplarda örgütsel çalışmalarından söz etmişti. Şimdi DİSK'e bağlı bir sendikada danışman ve eğitimci olarak göreve başlamıştı. Yayıneviyle anlaşması da geçerli olacak, yazma eylemini kaldığı yerden sürdürecekti. Defne,

"Dönüşünden haberim olmadı. Niye beni aramadın?" diye sordu. Erdal yanıtladı:

"Çünkü korkuyordum. Hâlâ korkuyorum." Defne anlayamamıştı.

"Neden korkuyorsun?"

"Senden." Defne güldü:

"O kadar çok anımız ve yaşanmışlığımız var ki; benden korkmana gerek yok." Ankara'ya birlikte döndüler. Birbirlerine anlatacakları ne çok şey vardı... Erdal, Defne'ye yurtdışındaki son gelişmeleri ayrıntılarıyla aktardı.

Daha sonraki günlerde doğal ve kendiliğinden gelişen bir arkadaşlık süreci başladı aralarında; birlikte dolaşmaya başladılar. Bir anlamda ilişkileri kaldığı yerden sürüyordu. Erdal, Defne'nin mesleksel ve siyasal birikimine katkıda bulunuyordu. Günlerden bir gün, Defne'ye daha

önce açık edemediği sevgisini söyledi. Defne, onda gereksinim duyduğu sıcaklığı ve güveni bulmuştu. Zaman içinde ortak yaşamları başladı. Erdal'ın evi kent merkezine daha yakın olduğu için Defne onun evine taşındı. Defne, gazetedeki işini sürdürüyor, Erdal ise sendikadaki görevinde çalışıyordu. Ama zamanının önemli bölümünü kuramsal ve örgütsel çalışmalar alıyordu. Sık sık Ankara dışına gidiyordu.

Yaklaşan darbenin adımları iyice hissedilir olmuştu. Toplum yavaş yavaş sıkıyönetime alıştırılıyor, demokrasi dışı uygulamalara duyarsızlaştırılıyordu. TÖB-DER'in kapatılışı Defne'yi derinden sarsmıştı. Erdal, her adımın planlı olduğunu, beklenen sona doğru gidildiğini söylüyordu. Defne, içinde yaşadığı basın sektöründeki gözle görülür çözülmeyi yakından izliyordu. Gelecek yıllarda basını tümüyle kuşatacak olan tekelleşme ve tecimselleşmenin ilk aşamaları yaşanıyor, okuyucu avlamaya yönelik yöntemler alabildiğine kullanılıyordu. Oysa kâğıt dışalımının söz konusu olduğu bu süreçte, sosyalist gazeteciler dışa bağımlılığa kesinlikle karşı çıkıyor, bu bağlamda sayfa sayılarının kısıtlanmasını öneriyorlardı.

Sarsıcı toplumsal olaylar ve kırımlar karşısında, sıradan insanlar artık duruma müdahale edilmesi gerektiğine gitgide daha çok inanıyorlardı. Bu arada "faili meçhul" denen cinayetler de hız kesmeden sürüyordu. Çok sonraları, "Faili meçhul demek, bu işi devlet yapmıştır demekle eşanlamlıdır" diyecek olan "Milliyetçi Cephe" Başbakanı o günlerde, "Bana sağcılar cinayet işliyor dedirtemezsiniz!" görüşünde ısrar ediyordu. Sağcıların cinayetlerini yadsıyan Süleyman Demirel, komutanların zorunlu randevusunu kabul etti ve kısa bir süre sonra Zincirbozan'a gönderildi...

30
12 Eylül 1980

Deren, sabah çalan telefonun sesiyle uyandı. Çok erken olmalıydı. Bebekleri Deniz artık altı ayını geçmişti ama hâlâ arada uyanıyordu olmadık saatlerde. O nedenle uykusuzluğa alışkındı. Gene de tedirgin oldu. "Bu saatte iyi haber olmaz pek" diye düşündü. Sinan'ı uyandırmadan kalkmak istedi ama o içine doğmuş gibi, birden yataktan fırlayıp telefona koştu. Telefondan yatağa dönerken çok kaygılıydı Sinan. Deren, daha önce onu hiç böyle görmemişti:

"Ordu yönetime el koydu." Deren, ilk anda ne olduğunu algılayamamıştı. Sinan ona televizyonu açmasını söyledi.

Televizyonda Kenan Evren konuşuyordu. Onu görmek, Deren'de geçici bir rahatlama yaratmıştı. Ne de olsa Ecevit'in Genelkurmay Başkanı idi. Sosyal demokrat olduğu söyleniyordu. Sonra, sıkıyönetim döneminden beri ülkede yaşananları anımsadı. Kim olursa olsun, askersel yönetimin koşullarını tahmin etmek zor değildi. Artık yeni bir dönem başlıyordu. Deren, hemen Defne'yi aradı, gazete kanalıyla belki daha fazla bilgisi vardır diye. Ama onun da farklı bir kaynağı yoktu. Çünkü yaşam durmuştu tüm ülkede. Sokağa çıkma yasağı konmuştu. Defne, gazeteye gitmeye çalışacaktı ama bunun olanaklı olacağını sanmıyordu pek. O ilk günü herkes evinde geçirmek zorunda kaldı. Sokaklarda askerlerden ve onların araçlarından başka kimseler görünmedi.

Sonraki günlerde, sürmekte olan tüm grevlerin sona erdiğini, işçilerin işbaşı yaptığını, aranan sendikacıların teslim olmak için kuyruklar oluşturduğunu hüzün ve acı duyarak izlediler. Hemen arkasından yaygın sürek avları başladı. İnsanlar hiçbir neden gösterilmeden gözaltına alınıyor, tazminatsız olarak işten atılıyor, bazıları da gözaltında ya da kovalamalarda yok oluyordu. Öncelikle sendikalar ve Devrimci Yol'dan başlamışlardı. Sorgularda kan gövdeyi götürüyor söylentileri, insanları sindiriyor, iyice kabuklarına çekilmelerine yol açıyordu. Güneydoğu'daki cezaevlerinde en acımasız işkence yöntemlerinin uygulandığına ilişkin haberler geliyordu gazetelere. Özellikle Diyarbakır Cezaevi'nden kulaktan kulağa ulaşan insanlık dışı davranışlar inanılmaz boyutlardaydı. Kürt

olmak başlı başına bir kuşku duyma ve suçlu sayılma nedeniydi. Toplum yeni ve ağır bir depresyona girmişti.

Gazetelerde sansür ya da otosansür nedeniyle yer alamayan, bu nedenle de fısıltı gazetesiyle gizli gizli yayılan bilgiler, toplumda kendini temizleme ve "suçtan arındırma" sürecine yol açtı. Yaygın olarak kitap ve belge yakma süreci başladı. O sıralarda kimi evlerde yedek olarak bulunan odunlu termosifonlar çok işe yaradı. Onlar pek çok kitabın ve yazarın krematoryumu oldu. Deren, bir komşusuna bıraktığı kimi kitap ve yayınların böyle bir işlemle kül olduğunu öğrenince, üzüntü ve öfkesine yenilerek ağladı.

Toplumda yaygın bir korku ve ürkeklik baş göstermişti. İnsanlar birbirlerinden çekinir oldular. Özellikle siyasal bakımdan zan altında olduğu varsayılanlardan kaçış başladı. Kimse onlarla birlikte görünmek, onlara yardım etmek istemiyordu. Hatta kimi karşılaşmalarda,

"Sen hâlâ dışarıda mısın?" diyenler bile oluyordu. Sinan bu soruyu soran bir arkadaşına,

"Hemen şimdi git, sıkıyönetime ihbarda bulun, içerde olması gereken birisi hâlâ dışarıda diye" demişti.

En zorda olanlar, aranmakta ya da hüküm giydiği için gizlenmekte olan kişilerdi. Kaçak durumdaki bu insanlar, zor koşullarda günlerce sığınak arıyor; bazen arkadaş, bazen akraba evlerinde sıkıntılı ve kaygılı bir ruh durumu içinde zaman geçiriyorlardı. O günkü koşullarda kaçaklık hiç de kolay değildi; hatta cezaevini aratmayacak ölçüde zor ve bezdirici olduğu bile söylenebilirdi. Yakınlarına ya da arkadaşlarına sığınanlar, güvenlik nedeniyle ya da ev sahiplerini tedirgin hissettiklerinde, sık sık yer değiştirmek durumunda kalıyorlardı. Daha şanslı olanlara örgütsel olarak yer ayarlanıyordu. Gecekondularda yaşayan örgütlü işçilerin evleri, aranan birçok kişi için kurtarıcı barınma durakları olmuştu. Kaçaklık sürecini kendi çabalarıyla götürmeye çalışanların ise, ilk kez yaşadıkları böyle bir deneyim için birikim ve olanakları yetmiyordu.

Kaçak durumdakilerin bir bölümü, zamanla yurtdışına çıkmayı başardılar. Örgütsel hiyerarşideki yerin, ülke dışına gidişin örgütlenmesinde belirleyici bir payı oldu. Ancak kaçakların önemli bir bölümü ya yakalanı-

yor ya da kaçmaktan bıkarak kurtuluşu teslim olmakta arıyordu. Teslim olanlar, örgütsel eleştirileri göze alarak savcılığa kendi ayaklarıyla gidiyorlardı. Ama seçtikleri ortam öylesine fırtınalıydı ki, girdikleri zaman tünelinde kaçaklık günlerini mumla arıyorlardı. İstemleri dışında yakalananlar için ise, bilinen son zaten kaçınılmazdı.

31
Yakalanış

"Bir şey bilen bir arkadaş tutuklandı mı, onun bildiği her şeyi Gestapo biliyor diye düşünmek gerek."
(Gölgeler Ordusu)

Ömer hastaneye geldiğinde vakit öğleyi geçmişti. Bir süredir Ankara TKP operasyonuna odaklanmışlardı. Beklenmedik bir sanık sayesinde, kendileri için de sürpriz olan bir ilerleme sağlamışlardı. Sendikal bir soruşturma ile başlayan operasyon, yasadışı Türkiye Komünist Partisi örgütlenmesinin önemli kişilerinin ele geçirilmesiyle sonuçlanmıştı. Ömer, içinden güldü:

"Sonrası çorap söküğü gibi gitti. Piyangodan TKP çıktı."

Hastane başhekiminin odasına ulaştığında, o günün 1 Mayıs olduğunu anımsadı. "Bunlar kutlama falan da yapıyordur şimdi" diye düşündü. Başhekim, Ömer'i tanıyordu. Daha önce de gelmişti bu odaya. Özellikle Dev-Yol soruşturması döneminde bu hastaneden çok sayıda militan toplamışlardı. Başhekimi beklerken, o günleri düşündü. "Kanlı günler"di, aklına gelince bulantı hissetti. Cinayetleri kabul ettirene kadar az işkence yapmamışlardı. Sakatlananlar, ölenler olmuştu. Emniyet'ten gönderildikten sonra ölenleri de duymuşlardı, sakatlık ve yaralanmalar sonucu. Bir kız vardı, adı neydi? Ne yaptılarsa kabul ettirememişlerdi suçlamaları. Oysa birçok kişi ona yönelik suç atımında bulunmuştu. Sonunda beline yediği darbeler sonucu yürüyemez duruma gelmişti de Mamak'a göndermek zorunda kalmışlardı. Başhekimin odaya girişiyle düşüncelerinden uyandı Ömer.

Başhekim odada onu görünce sıkıntısını gizleyemedi. Ömer'in her gelişi, hastanede tatsız olayların başlangıcı olmuştu. Aslında, götürülenlerin başlarına gelenleri çoktan hak ettiklerini düşünüyordu. Kendisine az çektirmemişlerdi. Ama gene de sonuçta kabak onun başına patlıyor, gidenlerin arkadaşları sessiz bakışlarıyla onu suçluyorlar, vicdan azabı çektiriyorlardı. Acaba bu kez kimdi kurban?

"Dr. Deren burada mı ?" Başhekimin şaşkınlığı Ömer'i güldürdü. "Niye

şaşırdınız?"

"Şaşkınlık değil de... Yeri zor doldurulacak bir hekim. O bakımdan..."

"Sandığınız gibi değilmiş demek. Artık onsuz idare edeceksiniz. Nerede şimdi? Odasında yoktu. Buraya çağırır mısınız? Yalnız dikkatli olun, fark etmesin. Kaçmaya kalkabilir. En iyisi birini yollayın, alıp gelsin."

Başhekimlikte çalışan hizmetli Murat'ı laboratuvarın kapısında görünce, bir tuhaf oldu Deren. Olağan olarak, odasında onun dönmesini beklerlerdi. Niçin laboratuvara kadar gelmişti? İçini bir sıkıntı kapladı. Acaba sonunda gelmişler miydi? Yok, abartıyordu gene. Murat, Deren'e başhekimlikten beklendiğini söyledi.

"Birisi geldi, sizi görmek istiyor."

"Kim? Sıkıyönetim'den mi gelenler?" Murat, bilmediğini söyledi. Bakışları sevecendi. Zaten Deren onu çok severdi. En iyi hizmetlilerden biriydi. Deren, içinden kötü bir şey olmayacağını geçirerek, Murat'la başhekimliğe doğru yürümeye başladı.

Deren, sonraları o ânı çok düşündü. Murat'ı oyalayabilir, inandırabilir, kaçabilirdi hastanenin öbür kapısından. Ne de olsa onu almaya gelen polis değil, Murat'tı. Onu atlatmak hiç de zor olmazdı. Arka kapıdan çıkıp bir taksiye atlayabilir, o sıralar kaldıkları, kimselerin bilmediği akraba evine ulaşabilirdi. Sinan ve oğlu Deniz ile buluşur, hep birlikte uzaklaşabilirlerdi oralardan... Tüm bunları yapabilirdi. Ama hiçbir şey yapmadı. Yalnızca gelen kişinin bir arkadaşı olmasını, polis olmamasını dileyerek, yazgısına boyun eğmiş, Murat'la başhekimliğe doğru yürüdü. Koridorun başında, başhekimliğin kapısında beklemekte olan Ömer'i gördü. Görüntüsü ilk anda belleğine çakıldı. Uzun boylu, kilolu, kumral saçları önden epeyce dökülmüş, orta yaşlı bir adamdı. Kısa kollu beyaz gömlek ve açık renk keten pantolon giymesine karşın, sıcaktan bunalmış izlenimi veren sıkıntılı bir görünümü vardı. Başhekimliğin hemen karşısındaki deske yaslanmış, kurbanını bekliyordu.

İlk kez karşılaşıyorlardı. Ama hemen tanıdılar birbirlerini. Deren son anda kaçabilir miyim diye düşündü. Ne var ki arkasından, çok yakınından iki kişinin yürüdüğünü fark etti o anda. Artık çok geçti. Ömer'e doğru ilerlemeyi sürdürdü. Avcı ve kurban buluşmuştu.

Deren yaklaşınca, Ömer hemen ona doğru yürüdü, kolunu tuttu. Emniyet'ten olduğunu, odasına bakacaklarını söyledi. Deren çevresine bakındı; kimseler yoktu. Ne başhekim, ne bir arkadaşı, ne Murat, ne diğer hizmetliler, ne bir hasta, hiç kimse. Koridor bomboştu ya da boşaltılmıştı. Üç kişi Deren'i aralarına alarak odasına götürdüler. Masasını ve dolabını aradılar. Tıp notlarını içeren defterlerini aldılar. Deren onların mesleksel notları olduğunu söylediyse de, gizli bilgiler olabileceğini düşünmüş olmalılar ki, ona inanmadılar ve defterlere el koydular.

Sonra hep birlikte, çevrede polisler, ortalarında Deren, hastanenin kapısında bekleyen arabaya yöneldiler. Deren çevreye baktığında her şeye yabancılaştığını hissetti. Herkes uzaklarda, çok uzaklardaydı. Sokakta yürüyen insanlara baktı. Acaba yeniden o sokaklarda yürüyebilecek miydi? Belirsizdi. Sanki bir sis perdesi arkasından ya da bulutların ortasından bakıyordu çevreye ve başına gelenlere…

Deren'i hemen -uzun süredir uğramadıkları- önlem olarak terk ettikleri Küçükesat'taki evine götürdüler. O sıralarda arananların mekânlarında sık sık yapıldığı gibi, onların evinde de karakol kurulmuştu. Deren içeri girince gözlerine inanamadı. İçerde yabancı üç kişi vardı. Ev tanınmaz durumdaydı. Her şey altüst edilmişti. Ne kadar bardak, kap kacak varsa hepsi kullanılmıştı. Mutfakta her yer bulaşıklarla doluydu. Tüm kitap ve dosyalar, salon ve odalarda yerlere yığılmıştı. Evde ne kadar eşya varsa hepsi yerinden oynamış, çekmeceler boşaltılmış, yataklar yerlere indirilmişti.

Deren, olanları bir film şeridi gibi izliyordu. Olanların kendisiyle bir ilgisi yoktu sanki. Oradakilerden birisi eline bir sigara verdi. Oysa altı aydır bırakmıştı sigara içmeyi. Farkında olmadan, yakılan sigarayı içmeye başladı. Birden, sigarayı bırakmış olduğunu anımsadı. Ama pişmanlık duyacak yetisi kalmamıştı. Zaten artık ne önemi vardı? Her şey bitmişti. Evden çıkarken, gene o uzaklık duygusunu hissetti. Belki bir daha bu eve geri dönemeyecekti. Merdivenlerden inerken, apartmanın girişinde hiç kimselerin olmadığı dikkatini çekti.

Araç içinde Ankara'nın sokaklarında ilerlerken, bir noktada gözlerini bağladılar. Gidilen yerin özel ve gizli bir askeri merkez olduğu izlenimini

vermeye çalışıyorlardı:

"Orası kimsenin ulaşamayacağı bir yer. Kimse sizi bulamaz, onun için ne biliyorsan söyle. Kendini kurtar. Kendini ezdirme" diyorlardı. Bir süre yol aldıktan sonra, son durağa vardılar. Deren, gidilen yerin çok uzak olmadığını anlamıştı. Söylendiği gibi kent dışında ulaşılmaz bir noktada değil, sanki merkeze yakın bir yerdeydiler.

Deren'i gözleri bağlı olarak, önce merdivenlerden bir kat yukarı çıkardılar. Birisi kolundan tutmuş; yürürken, merdiven çıkarken tökezlememesi için uyarılarda bulunuyordu. Yukarıda bir odaya girdiler ve orada Deren'in gözündeki bağı açtılar. Odadaki masada orta yaşlı, esmer, kilolu, kıvırcık saçları önden hafif dökülmüş bir erkek oturuyordu. Deren, karşısındaki kişiyi tanımıyordu ama konuşmaya başlayınca partiden olduğunu tahmin etti. Her şeyi doğru olarak anlatıyor ve oradakilerin tüm gerçekleri bildiğini, yadsımanın boşuna olduğunu söyleyerek istenen her şeyi kabul etmesini öğütlüyordu. Deren, onu tanımadığını ve neden söz ettiğini anlamadığını söyledi. Sonra sessizce öfke dolu gözlerle baktı adama. Daha sonra onu çok iyi tanıyacak, onlarca kişiyi yakalatmasını, hücresindeki mazgalın arkasından şaşarak izleyecekti. O sıralarda artık ona kızmıyor, yalnızca acıyordu. İnsanlığın tüm suçlarını ona yüklemek doğru değildi. İşkence, insanda her tür etkiyi ve sonucu yaratabiliyordu. İşkence sonrasında olup bitenlerde sorumlu aramak boşunaydı. Haklı da değildi. Herkesin bir fiziksel ve ruhsal dayanma gücü vardı. Bu insanlık sorunu, birkaç insanın çözülmesinden çok daha karmaşıktı.

Yüzleşmeden sonra Deren'i aşağı indirdiler. İki gün "koridor" denen yerde kaldı. Zanlıların kapatıldığı hücreler bu koridora açılıyordu. Yeni gelenler, hücreye konmadan önce koridorda örgütsel konumlarına uygun olarak bir süre bekletiliyordu. Koridorun kenarlarına dizilmiş sandalyelerde ve tahta sıralarda, gözleriniz bağlı biçimde öylece oturuyordunuz. Sinan da koridordaydı ama hiç haberleşemediler. Deren çok sonraları, Sinan'ın koridorda beş gün kaldığını öğrenecekti.

Deren, nöbetçilerin olmadığı zamanlarda gözbağını hafifçe indirerek çevreye bakınıyordu. Tahta sıralarda ve sandalyelerde kıpırdamadan oturuyordu insanlar. Sonra aniden gelen bir görevli, vuruyordu rasgele,

nereye denk gelirse. Kımıldadın dayak, ekmek yemedin tokat, gözbağını indirdin tekme… Gözler bağlı tutulduğundan, kimin ne zaman vuracağını fark edemiyordu insanlar. Öyle otururken kafana bir darbe yiyorsun ve afallıyorsun. Dengen bozuluyor. Aşağılanıyorsun. Ağlamaklı oluyorsun.

Günde iki kez ekmek ve su veriliyordu yemek olarak. Ancak yemek sırasında bile gözbağları açılmıyordu. Ekmeği yemek istemeyen zanlıların zorla ağızlarına tıkıyorlardı, ceza olarak. Yemek yedirmenin de nasıl işkence yöntemi olabileceğini o günlerde öğrendi Deren.

Keko kod adlı, iyi polisi oynayan bir görevli Deren'e çok iyi davranıyor, bir gereksinimi olursa ona söyleyebileceğini yineleyip duruyordu gelip geçerken. Deren onu sesinden tanıyordu artık. "Pamuk lazım mı? Gerekirse bana haber ver" derken, sesinin tonunda Deren'i tiksindiren titreşimler vardı. Ömer'in sesini gözü bağlıyken hiç duymamıştı.

Deren'in tutumunda değişiklik olmadığından, üçüncü gün bir sonraki aşamaya geçildi. İşkence yapılan bölüme götürüldü. Her gelen bir kez ya da birçok kez oradan geçiyordu. Genel ve kişiye özel her çeşit işkence yöntemi uygulanıyordu. İnsanlar gözleri bağlı olduğundan, işkence yapanları göremiyor, ancak seslerini duyabiliyorlardı. Sesler tanıdık değildi ama Ömer'in de orada olduğunu her nasılsa hissediyordu Deren. Sanki işkencenin yönetimi ondaydı. Sırayla uygulanıyordu yöntemler… Zaman ve yer duygusu yitip gidiyordu orada. Arada kulağına "iyi" polisin sözleri çarpıyordu:

"Sen sokak teröristi değilsin. Düşünce suçlususun. Kabul et suçunu. Cezan hafiflesin. Kendini boşu boşuna ezdirme." Sonraları, herkese konumlarına uygun farklı yaklaşımlar uygulandığını, daha önce Devrimci Yol sanıklarını ise,

"Siz bu vatanın çocuklarısınız, TKP'liler gibi kökü dışarıda değilsiniz" diye çözmeye çalıştıklarını öğrenecekti Deren.

Dayanılması güç acılar yaşatılıyordu insanlara. Kimilerine hortumla soğuk su tutuyor, kimilerini dört ayak üstünde yürür gibi elleri üzerinde yürütüyor, koridorda çıplak dolaştırıyorlardı. En kötüsü de, yakınlarına yönelik işkenceyle tehdit ediyorlardı. Deren, işkenceye tanıklık etmenin, işkencenin öznesi olmak kadar kötü olduğunu tüm hücrelerinde duyum-

sadı o günler boyunca...

Sonunda Deren'i bir hücreye attılar. Kötü durumdaydı. Hücrenin içi karanlıktı. Gözleri karanlığa alışınca içerde iki kişi olduğunu fark etti. Onu kucaklayıp içeri çekerek oturtmuşlardı. Hücre, ikiye bir buçuk metre boyutlarındaydı. Yerdeki palto ve ceketlerin üstünde oturuluyordu. Deren, ağzının kupkuru olduğunu söyleyince, önce bir pet şişenin dibinde kalmış iki-üç damla suyu, sonra bir kutu sütünün son damlalarını içirdiler ona. Günlerdir boğazından kuru ekmek ve sudan başka bir şey geçmediği için, birkaç damla da olsa süt iyi geldi.

Deren'in yakalandığı gün 1 Mayıs olduğundan, hücre arkadaşları Deren'i yüreklendirmek için o gün 1 Mayıs'ın hücrelerde nasıl kutlandığını anlattılar. Islıkla 1 Mayıs marşı söylenmiş, sonra hücre duvarlarına vurularak haberleşilmişti. Deren de onlara, yakalanmadan önce işyerinde yaptıkları kutlamalardan söz etti. O gün tüm kamu kuruluşlarında, iş çıkış saatine değin işyerinden ayrılma yasağı konmuş; hiçbir nedenle hastaneden çıkılmayacağı tüm personele duyurulmuştu. Onlar da hastanedeki nöbet odasında pastalı kutlama yapmışlardı doktor ve hemşirelerle. Sonra harcamalar için aralarında para toplamışlardı. Sema para toplarken, "Her eylemin bir bedeli vardır" demişti. O sırada hiç kimse, Deren'in birkaç saat sonra çok daha ağır bedeller ödemek üzere bilinmeyen bir yolculuğa adım atacağını bilmiyordu.

Hücre arkadaşları Deren'e, bulundukları yerin Ankara Emniyeti'nin alt katındaki "Derin Araştırma Laboratuvarı, kısa adıyla DAL" olduğunu söylediler. Deren böylece kırk yedi gün sürecek DAL serüveninin hücre aşamasına geçmiş oldu.

Bir gün, ekmek ve tuzlu zeytinden oluşan yemeği getiren görevli onlara,

"Siz ne gördünüz ki, Dev-Yol zamanında burada kan gövdeyi götürürdü" demişti. Hücrede yemek, ekmek ve zehir tadında tuzlu zeytin ya da peynirden oluşuyordu. Ancak bir gün bir dana kesilmiş her nedense, ya da başka yerde kesilen bir dana oraya gönderilmişti. Birkaç gün zanlılara kavurma verildi. Kötü pişirilmiş, kuruluğu nedeniyle insanın boğazını yırtan bir kavurmaydı ama erkekler et yiyebildikleri için çok sevinmişlerdi.

Kadınlar da et dağıtırken yürüyüş yapabildikleri ve haberleşme sağlayabildikleri için durumdan hoşnuttular.

Deren zamanla hücre yaşamına alıştı. Sabahları egzersiz bile yapıyordu. Üç kişiyi geçince hücreye sığmak çok zordu ama zaman zaman çok daha fazla sayıda insanın yerleştirildiği oluyordu. O zaman yapışık olarak yaşamak zorunda kalınıyordu. Genelde hücreler çok havasızdı. Mazgal kapalı olduğunda boğuluyorlardı. Erkeklerin hücrelerinde mazgalların sürekli kapalı olduğunu düşünmek Deren'i bunaltıyordu. Kadınların kaldığı hücrelerin mazgalları, yalnızca koridorda ya da işkence odasında işkence yapılırken kapatılıyordu.

Görevliler arada bir Deren'e tıbbi sorular soruyorlardı. Genellikle işkence sonuçlarıyla ilgili oluyordu sorular. Bir gün bir zanlının akciğer grafisini gösterdiler. Filmde kaburga kırıkları gören Deren, hastayı hemen hastaneye götürmelerini söyledi. Daha sonra, nöbetçilere ısrarla sormalarına karşın yaralıya ne yapıldığını öğrenemediler. Aylar sonra, o kişinin DAL'da maruz kaldığı işkenceler sonucunda öldüğü haberini alacaklardı.

12 Eylül'ün sekizinci yılında bir gazeteci Deren'le söyleşi yaptı. Bir yarışmaya katılacakmış. Orada, tutuklanış öyküsünü ve DAL günlerini ayrıntılarıyla anlattı Deren.

32
"Paspas" Hakkı

Dr. Deren, yirmi yılı aşkın eğitimin ardından DAL'da "paspas yapma hakkı"nı elde edenlerden birisiydi. Yetmişli yılların sonlarında, gelişen toplumsal hareketin içinde bulmuştu kendisini. O sıralarda evlenmiş ve bir de çocuğu olmuştu. Sonrası biraz çetrefilliydi.

"Neler oldu? Nasıl yakalanıp tutuklandınız?"

"Hastanedeydim. Öğleden sonra saat üçte geldiler, beni arıyorlardı. Götüreceğiz diyenlere kimse soramadı, niçin diye. Yalnızca polis olduklarını ve bir konuda ifademe başvurulacağını söylemişlerdi. O dönemde zaten bunlar çok olağandı, hiç yadırganmıyordu. Biz de yadırgamadık."

"Gidiyoruz dediklerinde ilk aklınıza gelen ne olmuştu?"

"İnsan o anda bir boşluk hissediyor. Üzüntü ya da korku değil, daha çok umutsuzluk. Yani 'artık her şey bitti' gibi düşünüyorsunuz. Çünkü o sıralar öyleydi. İnsanların nereye götürüldüğü belli olmadığı için, o ânı ölümcül bir durum gibi algılıyorsunuz."

"Ölümcül bir durum?"

"Evet, ölümcül. Yani ölüme gidiyor olabilirsiniz. Apar topar aşağı indirdiler ve bir arabaya soktular. Olağan bir polis aracıydı. Önde iki kişi, arkada iki kişi, ortada ben. Zaman zaman başımı aşağı doğru eğdiriyorlardı, dışarıdan görülmemem için.

Birden o çok tanıdık şeyler, sokaklar, insanlar yabancılaştı ve çok uzak görünmeye başladı. Çünkü ben farklı bir yere gidiyordum ve kendimi dünyanın dışındaymış gibi hissediyordum. Her şeyden uzaksınız: Ailenizden, evinizden, işinizden, eşinizden, Ankara'dan... Her şey uzakta... Ankara'yı aylarca, yıllarca ya da hiç göremeyecek gibiydim sanki."

"Peki, neden böylesi şeyler bir film şeridi gibi geçiyor insanın kafasından? Niçin başka şeyler değil de bunlar?"

"Çünkü içerisi hakkında söylenenler çok olumsuzdu. Mamak'taki tüm insanlar bitmiş, tükenmiş, robotlaşmış, ruh hastaları gibi anlatılıyordu. Mamak'a düştün mü, kaçınılmaz olarak böyle olursun, başka türlü olamaz diye düşündürülüyorsunuz. Toplumda korkunç bir 'Mamak korkusu' vardı o zamanlar... Oraya gitmemek için her şey yapılabilirdi. Doğal

olarak, o anki duygularımda bu anlatılanların etkisi vardı. Bunların çoğu kulaktan dolma bilgilerdi ve biz kendimizi koşullandırmıştık onlarla."

Dr. Deren gibi başka alınan insanlar da vardı ve kocası da bunlardan biriydi. Nereye götürülmüşlerdi?

"Ankara Emniyeti'ne götürülmüştük. Orada insanları ilk anda başkalarıyla yüzleştiriyorlardı. Çünkü ilk günde direnci kırmak çok önemli. Biliyorlar ki, ilk günleri atlatan insanlar çok daha güçlü oluyorlar. Eşleri de, birbirlerine karşı direnç kırmak amacıyla kullanıyorlardı."

Bu arada oğlu Deniz ne durumdaydı? Çocuğu ilk ne zaman gelmişti aklına?

"İlk andan hemen sonra. Yani o ilk şok ya da boşluk dediğim durum geçtikten sonra sürekli aklımdaydı. Ben bir açıdan rahattım. Annem vardı. Fakat komşulara kalan çocuklar da oldu o dönemde."

Bunları anlatırken, elleriyle oynuyor, yere bakıyordu. Kesik kesik ve durgun konuşuyordu. O günlerin sıkıntısını mı yaşıyor, diye düşünüyor insan ister istemez. Düşündüklerimi anlamış gibi, yanıtlar gibi sürdürdü konuşmasını...

"Benim anlatımımdaki duraksamayı sıkıntıma yormayın. Üzüntü, keder falan da duymuyorum. Tüm bunlar artık geçmişte kaldı. Unutulmayacak yaşanmışlıklar ama her anımsayışta yıkım da yaratmıyor. Tam tersine, üzüleceğimi ya da sıkılacağımı düşünmeden her şeyi sorabilirsiniz."

"Emniyet'te yaşananlar, baskılar kadar anılar vardır izi silinmeyen..."

"Ben kimi insanların hiç teslim olmayacağını gördüm. Hücre arkadaşlığı ise bambaşka bir deneyim. Daha önce hiç tanımadığınız insanlarla dost oluyorsunuz, aynı yazgıyı paylaşıyor, hiçbir yerde anlatamayacağınız şeyleri hücre arkadaşınızla konuşabiliyorsunuz."

Ağır ağır konuşuyor. Arada duraklıyor. Onca yaşanmışlığın arasından neresini çekip anlatmalı, diye düşünüyor olmalı. Sonra birden hızla dökülüyor tümceler...

"Oradaki koşullar kötüydü. Çok kötüydü. Hücreler, mazgallı kapılar... Mazgal kapalı, hücre karanlıktı. İşte bu koşullarda paspas yapma hakkını elde etmek... O çok önemliydi. Paspas yapmak, koridora çıkmak demek, hava almak demek, aydınlığı görmek demek... Hepsinden de önemlisi,

iletişim demek. Diğer sanıklara ulaşmak demek...”

Bunları anlatırken, insanı şaşırtan bir coşku içindeydi. Sonra bir şeyler anımsamış gibi hafifçe gülerek konuşmayı sürdürdü:

“İşte böyle bir anda, mutfak bölümüne yakın bir yerde kitap yığınlarını gördüm. Onlarca insanın evinden toplanıp getirilmiş yüzlerce, binlerce yayın, kitap. O an, oradan bir kitap almayı kafama koydum. Sonraki çıkışımda da planımı gerçekleştirdim. Kitabı kazağımın altına yerleştirip hücreye döndüm. Mazgaldan gelen ışıkta kitabı okumaya çalıştım daha sonra.”

“Hangi kitaptı?”

“*Kore Nire*. İsmail Bilen'in Kore'ye asker gönderilmesini eleştiren kitabı. Kitap seçme durumum yoktu. Elimi attığımda ilk gelen kitabı almıştım. Kaldığımız yerde yatak, battaniye falan yok. Beton üzerinde, eldeki ceket, palto ne varsa serip üzerinde yatıyoruz. Bu koşullarda kitap okumaya çalışıyoruz. Bir de sık sık sigara araması yapardı nöbetçiler. Aslında sigara yasaktı ama yakınlarının izini sürüp bir de torpil bulanlar, içeriye sigara yolluyorlardı. Hiç kimseyi gelenlerle görüştürmezler ama getirilenleri alıp bir bölümünü sahibine ulaştırırlardı.”

“Sigara araması niçin yapılıyordu?”

“Nöbetçiler, kendilerininki bittiğinde sigara toplamak için yaparlardı aramayı. O gece de nöbetçilerden biri, ‘Ulan, millette sigara var, bir arama yapalım’ dedi. Herkesi hücrelerden dışarı çıkardılar. Bu arada biz de sigara derdine düştük. Üç-dört tane vardı elimizde. Onları saklayalım derken kitabı unutmuşuz.”

“Sigara arayan görevli birden, ‘Ooo, bak burada ne var. Ne ararken ne bulduk’ diye bağırdı. Altın bulmuş gibi sevinmişti. ‘Ulan, kim soktu bu yasak yayını buraya?’ Nöbetçilerden birisi getirmiş sanıyorlar. Bu arada tüm tutukluları hücrelere geri aldılar. Ben kitabı üstlendiğim için, beni koridorda bekletiyorlar. Epeyce de eskimişiz -sanırım kırk beşinci gündü- ve artık gözlerimizi bağlamıyorlardı. Ama olaydan sonra gene gözlerimi bağladılar. Koridora oturtulup bir kez daha sorguya çekildim. Kitabı nereden bulduğumu soruyorlardı. Sonunda söylediğime inandılar da hücreme geri dönebildim.”

"Bir nöbetçi vardı, radyo istasyonu arardı bize. Bir gün Moskova Radyosu'nu bulmuş, 'İşte sizinkileri buldum' diye bağırıyor. O yayında, Şili'deki maden işçilerinin grevinden söz ediliyordu. Bir de Mitterand'ın seçimi kazandığını duyduk, çok sevinmiştik."

"Sonra?"

"Sonra bir gün, gidiyorsunuz dediler. Gün ışığına çıktık."

Böylece Ankara Emniyeti'nin bodrumundaki DAL'da geçen kırk yedi günlük zorunlu serüven sona eriyor, artık ne zaman biteceği bilinmeyen Mamak yolculuğu başlıyordu.

33
Gizli Evden Çıkış

Sen İstinye'de bekle ben buradayım
İçimde köpek gibi havlayan yalnızlığım
Çünkü ben buradayım karanlıktayım
Belki gelmem gelemem beş dakika bekle git

Çünkü elimi kestim beni kan tutuyor
Şarabım bütün ekşi, suyum soğuk
Yanımda olmadın mı seni daha çok seviyorum
Belki gelmem gelemem beş dakika bekle git

Yüzünü ıslatmadan ağlayabilir misin
Yarı geceden sonra telefon ettin mi hiç
Karanlık adamlar hüviyetini sordu mu
Ben senin olmadığını arıyorum
Belki gelmem gelemem beş dakika bekle git

(Attilâ İlhan)

Ceren ve Oktay, 12 Eylül sonrasında da gizli evlerinde hummalı çalışmalarını sürdürüyorlardı. Partinin işleri gene çok yoğundu ve ikisinin de olağanüstü sorumlulukları vardı.

Gençlik ve eğitim örgütlerinin çoğu ile kitle örgütlerinin bazıları ikisinin yönetimindeydi ama birbirlerinden görece bağımsız ve habersiz çalışıyorlardı. İnsanın doğası gereği, arada bir yalnızlıktan ve umarsızlıktan bunalarak birbirlerine yaslandıkları, sorunları tartıştıkları oluyordu. İçinde bulundukları koşullarda kaçınılmazdı bu.

O günkü randevuya giderken Ceren gene çok gergindi. İçinde nedenini açıklayamadığı bir tedirginlik vardı. "Acaba kaygı hastalığı mı gelişiyor bende?" diye düşündü. Okuduklarına göre, nedensiz korkular ve kaygılar yaşamak bir hastalıktı. Sonra, randevu öncesi her zaman benzer duygular yaşadığını düşünerek kendini sakinleştirdi. Olağan bir buluş-

maya gidiyordu. Bugünün diğerlerinden farklı olması için hiçbir neden yoktu. Hem, kaygılı ruh durumu için yeterince neden sayabilirdi. Vesveseyi bırak, diye öğüt verdi kendine. "Sanki çok normal bir yaşamımız var da, niye zihnim dingin değil diye sorguluyorum" diye gülümsedi. İnsanın kendisini denetim altına alma ve iyileştirme yetisinin sınırı yoktu. Güç durumlarda hemen bir çıkar yol bulunuyordu işte.

Buluşma yeri, Çankaya'daki bir otobüs durağıydı. Randevu zamanından beş dakika önce oradaydı. Çevrede biraz dolaştı. Botanik Parkı, ilkbaharın en güneşli günlerinden birinde çeşit çeşit yeşilliğiyle göz alabildiğince parıldıyordu aşağılarda. Ceren, o yeşillerde yürümek, soluklanmak, gevşemek ve streslerinden arınmak için derin bir özlem duydu. Oktay'la el ele aşağılarda dolaştığını, yeşillere uzandığını hayal etti. Saatine baktı, vakit gelmişti. Hızlı adımlarla buluşma noktasına yöneldi. Tam randevu zamanı durağa geldi ama gelmesi gereken arkadaşı hâlâ ortalarda görünmüyordu.

Kuşku duymaya fırsat bulamadan, çevresi bir anda tanımadığı sivillerle kuşatıldı. Dört kişiydiler. Dikkat çekmemek için sessiz ama atik davranıp Ceren'i çembere almışlardı. Ancak Ceren eğitimliydi. Çok sakin ama aynı ölçüde çevik bir devinimle polislerin kollarının arasından kayarak kurtuldu ve koşmaya başladı. Onunla birlikte eşzamanlı olarak polisler de harekete geçtiler. Ceren, Cinnah Caddesi'ne ulaşıp yokuş aşağı koştu. Ceren hızlıydı ama polisler daha hızlıydı. Kısa sürede ona yetişip bir çalımla yere düşürdüler ve kaldırıp kolundan sürükleyerek, yaklaşmış olan araca attılar. Aracın hemen arkasındaki başka bir aracın içinde, randevuda buluşacağı arkadaşını hayal meyal gördü Ceren; ancak o anda gözünü gözbağıyla kapadılar.

Aynı sıralarda, Ceren'le Oktay'ın gizli evleri onlarca polis tarafından sarılmıştı. Oktay, tüm olanlardan habersiz, masasında oturmuş, yapacağı görüşmeye hazırlanıyordu. Ertesi gün eğitim alanının örgütteki temsilcileriyle buluşacaktı. Ceren ve Oktay, çok genç olmalarına karşın örgütsel hiyerarşide yaşlarını aşan ölçüde önemli görevler üstlenmişlerdi. Onlar gerçekten özveriyle çalışıyor, ellerinden gelen çabayı gösteriyorlardı. Ama eksik olan bir şey vardı. Onların, omuzlarına yüklenen sorumlulu-

ğu karşılayacak ölçüde deneyim ve birikimleri yoktu. Yalnızca gençlik, heyecan ve inanmışlık böylesi görevler için yeterli olmuyordu ne yazık ki. Bu durum yalnızca Ceren ve Oktay için geçerli olan rastlantısal bir zayıflık değildi. O dönem ve daha sonra, soldaki örgütlerin başarısını etkileyen, yer yer de engelleyen genel bir sorundu.

Masasında çalışan Oktay, dosyalardan başını kaldırıp karşı dağlara ve deliksiz masmavi gökyüzüne baktı. Elmadağ sırtları ve kentin etekleri görünüyordu evin penceresinden. Toprağa, suya, bağa-bahçeye ilkyazın tüm renkleri yansımıştı. Baharın ve yazın emekçilere muştusu olan 1 Mayıs, bu yıl cunta koşullarında yaşanmış, sessizce gelmiş geçmişti. Oktay pencereyi açtı. İçine huzur ve mutluluk doldu, içeri giren bahar kokusunun etkisiyle. Özgürlük ne güzel, diye düşündü.

Özgür müydü gerçekten? Nedense, evet diyemiyordu gönül rahatlığıyla. Buraya taşındıklarından beri neredeyse ev hapsinde gibiydi. Dışarı çıktığı günler sayılıydı. Sürekli çalışması gerekiyor, yalnızca görüşmeleri için gittiği yerlerde insan yüzü görüyordu. "Ceren olmasa burada açlıktan öleceğim" diye geçirdi içinden, güldü kendi kendine. Oysa mesleğini seviyordu, siyasal alana geçmese iyi bir öğretmen olarak yaşamını tamamlayabilirdi. Yazın alanı onun için bir yaşama biçimiydi. Öğrencilerine birikimini yansıtmaktan da çok hoşlanıyordu. Kuru edebiyat müfredatına fırsat buldukça eklediği kaçamak programlar, ezbere dayalı sistemle boğuşan öğrencileri çok sevindirirdi. Oktay, öğrencilerini kütüphaneden kitap seçip okumaya özendiriyordu. Böylece ders saatlerinin bir bölümünde kitap tartışmaları da yapabiliyorlardı. Öğrencilerin yeteneklerini ortaya çıkaran bu beyin fırtınaları nedeniyle haklı bir gurur duyardı. Böylece, ilgi alanlarına sokmak istediği çağdaş Türk romanıyla tanıştırmış oluyordu genç zihinleri. Öğrencileri Oktay'ı hiç düş kırıklığına uğratmazlar, ekilen tohumlara hakkını vererek, "zamane gençliği" gevezeliği yapanların savlarını boşa çıkarırlardı.

Oktay, Ceren'le de ilk başta ortak noktaları olan roman tutkusu nedeniyle buluşmuş ve kaynaşmıştı. Siyasal yaşamının başlarında, "Roman okumadan duramam" diyerek pek çok örgütsel görevi reddetmesiyle ün salmıştı zaten. Sonra hepsinden vazgeçmişti işte. Parti işleri artık tüm

zamanını alıyor, yazın alanına ve romana ayırdığı zaman gitgide daha da azalıyordu.

Oktay düşüncelere dalmışken, birden açılan sokak kapısının gürültüsüyle yerinden sıçradı; aynı anda içeri doluşan sekiz-on kişi karşısında hareketsiz kaldı. Üstüne atılan üç-dört kişi, onu kıskıvrak yakaladı. İçeriye dalanlar, hemen çevreyi aramaya başlamışlardı. Evde çok fazla eşya yoktu ama küçümsenemeyecek sayı ve çeşitte yayın ve belge vardı. Bilinmeyen bir adreste olmanın rahatlığıyla, belge saklamada biraz özgür davranmışlardı. Dağıtılmak üzere bekleyen *"Atılım"* paketleri, avcıların ilk ganimeti oldu.

Oktay, tam anlamıyla neye uğradığını bilememişti. Adamlara "kimsiniz" bile diyememişti. Bu nedenle kendisine ayrıca kızıyordu. Polislerce apartmanın merdivenlerinden indirilip götürülürken çevrede kimseler yoktu. Kapının önünde iki araba duruyordu. Daha uzakta başka arabalar olduğunu ve gelenlerin bir bölümünün o arabalara yöneldiğini gördü. "Ne çok kişi gelmiş" diye düşündü kayıtsızca. Sanki başka birisinin başına gelenleri izliyor gibiydi. Hâlâ ne olduğunu tam kavrayamıyor, başına gelebilecekleri kafasından uzaklaştırmaya çalışıyordu. Ceren'i düşündü. "İyi ki evde yoktu" diye aklından geçirdi ama sonra nasıl olsa döneceğini ve evdeki kapana yakalanacağını fark etti. Evi nasıl buldular? İçeri nasıl girdiler? Evi kimse bilmiyordu. Ceren? Yakalandı mı yoksa? O kadar kısa sürede? Soruların yanıtı belirsizdi. Arabaya yaklaşınca çevreye bakındı. Acaba kaçma şansı var mı? Denesem mi? Aklından hızla, yakalandıkları sırada polisin elinden kaçan ya da polis gelmeden kıl payı kurtulanlar geçti.

Evinde otururken, polisler yaklaştığı sırada arkadaşının koşarak haber vermesi sayesinde kaçan dernek başkanının başına gelenleri dinlemişti yakın tanıklarından. Daha 12 Eylül'ün ilk zamanlarıydı. Polis henüz avcılık konusunda bu denli deneyim kazanmamıştı. Polisler dernek başkanının karısını işyerinden almış, başkanı gözaltına almak üzere birlikte eve giderlerken, eve yaklaştıklarında yolda bir arkadaşlarına rastlamıştı kadın. Arkadaşına, dudak hareketleriyle "Polis... Evde" diyerek işaret vermişti.

Polis kapıyı tutmadan apartmana giren arkadaşları, koşarak üst kattaki daireye polisten önce yetişmiş ve başkana haber vermişti. Hemen evden çıkan dernek başkanı, merdivenlerde karısıyla birlikte yukarı çıkmakta olan polislerle karşılaşmıştı. Onların yanından sıyrılarak aşağı inmiş ve kendini dışarı atmıştı. Polis o sırada boş bulunup, onu durdurmayı ve kimlik sormayı akıl edememişti. Daha sonra yurtdışına kaçmayı başarmıştı dernek başkanı.

Ama Oktay'ın hiç şansı yoktu. İki kolundan sıkıca tutmuşlardı. Önünde ve arkasında yürüyenler vardı. Bu koşullarda kaçamazdı. Gene Ceren'i düşündü. Acaba nerelerdeydi şimdi?

34
DAL'da Bitmeyen Geceler

Ceren'i hücreye getirdiklerinde, daha kendine gelememişti. Bir gün koridorda oturmuş, sonra hücreye atılmıştı. Dişleri kenetleniyor, konuşmakta güçlük çekiyordu. Konuşabildiğinde sürekli olarak polisin onu kandırmaya çalıştığını, her şeyin bir oyun, bir komplo olduğunu söyleyip duruyordu. Sonra birden susuyordu. Tanımadığı birinin karşısında konuşmaması gerektiğini düşünüyordu besbelli.

"Beni tanımıyor ve güvenmiyor. Polis olabileceğimi bile düşünüyordur." Deren, kendisini toparlaması için bir süre onu kendi haline bıraktı. Ceren kendi dünyasından gerçek yaşama döndüğünde, ona adını ve doktor olduğunu söyledi. Ceren'de hemen çağrışım yarattı Deren'in adı: Defne'nin komşusu olan bir Dr. Deren vardı. Birden çok sevindi. Sanki ailesinden biriyle karşılaşmıştı.

"Defne'yi tanır mısınız? Gazeteci."

"Tanımaz mıyım? Komşumdur. Yakın arkadaşım aynı zamanda."

"Sizden söz ederdi sık sık. Ne zamandır buradasınız?"

"Bir hafta oldu."

"Yalnız mıydınız bir haftadır?"

"Yok, iki kişi vardı ama onları başka hücreye aldılar önceki gün. Sonra biri salıverildi galiba."

Deren, Ceren'e, o ana kadar olanları ve kendi yaşadıklarını anlattı. Çözülmeler nedeniyle örgütsel bilgilere ulaşılmıştı. İşkenceler sonucunda gizli çalışmalar ortaya çıkıyor, hatta randevulara götürülen zanlılar sayesinde yeni insanlar yakalanıyor, başka ayrıntılar elde ediliyordu. Ceren tüm bunlara inanmak istemedi, hepsinin polisin bir oyunu olduğunu düşündüğünü söyledi. Deren ısrar etmedi. Nasılsa her şeyi anlayacaktı zamanla.

O sırada koridorda sesler duyuldu. Birileri kapıları çarpıyor, hızla açık mazgalları kapatıyordu. Hücrelerinin mazgalı kapandığından karanlıkta kaldılar. DAL'da işkence zamanı başlıyordu. Acaba kurban kimdi? Seslendirmediler ama içlerinde aynı kaygılar dalgalandı. Ya Sinan'sa? Ya Oktay'sa?

Hücrenin bir köşesine büzüldüler yan yana. Emniyet'in bodrumundaki bir hücrede, beton zemine yayılmış ince bir ceketin üzerinde oturdukları için üşüyorlardı. Korku ve kaygı, fiziksel üşümeye bir de psikolojik boyut ekleyerek ruhlarını donduruyordu. Birbirlerine sokuldular. Ceren, Mamak ezgisini mırıldanmaya başladı. Deren çok sevindi. Ne zamandır Kemal Burkay'ın şiirinden bestelenen bu şarkıyı düşünüyor, bir türlü anımsayamıyordu. O şiir aslında Mamak'ta dışarının özlemiyle yazılmıştı. Yıllar sonra Deren'le Ceren, DAL'da Mamak özlemiyle söylüyorlardı Mamak türküsünü:

"Geldiğimizde otlar yemyeşildi
Ve Kuzey'deydi güneş
Kömür deposu boşaldı işte
Mamak'a sonbahar geldi

Güneş altında tutsaklar
Geçen sonbahara bakıyorlar
Şirin mi şirin gecekondu evleri
Samsun asfaltında otomobiller

Ne güzeldir yollarda olmak şimdi"

Sonraki günlerde Deren'le Ceren, yaşam boyu sürecek bir yol arkadaşlığının temellerini attılar. Birbirlerine hiç kimselere anlatmadıkları sırlarını anlattılar. O hücrede, bitmek bilmeyen DAL gecelerinde, verilen berbat yiyecekler kadar en söylenmedik anılarını, en gizli yaşantılarını da paylaştılar. Hücre arkadaşlığı, çok iyi bilinen askerlik ve cezaevi dostluğunun da ötesinde bir paylaşımdı. Öyle ki, Deren kırk yedinci hücre gününde DAL'dan götürülürken, orada Ceren'i bırakmış olmanın ezikliğini ve üzüntüsünü taşıyordu. Sanki bir parçası geride kalmıştı.

Polisin sürprizi, Deren'i başka bir ruhsal ortama savurarak Ceren'i unutturdu.

35
Kafes

Kırk yedi gün sonra, ilk kez temiz havaya ve gün ışığına çıktığında, Deren'in gözleri, geldiği günkü gibi bağlıydı. Gene de soluduğu temiz hava ve tenindeki esinti, içinde bir ferahlık ve sevinç yaratmıştı. Ayrıca çevrede, nedenini anlayamadığı başka bir şey vardı; gözü bağlı olduğu için adını koyamıyor, yalnızca hissediyordu.

Deren'i arabaya bindirdiler. Hareket ettikten bir süre sonra, gözlerindeki bağı açmasını söylediler. Tam karşısında Sinan oturuyordu. Saçları ve sakalı uzadığından, neredeyse yüzü görülmüyordu. Ancak gözleri gülüyordu. O da güldü. Sonunda Mamak yolları görünmüştü işte. Kim bilir ben nasıl görünüyorum, diye düşündü Deren. Erkeklerden esirgenen bir hak onlara tanınmış, yalnızca birkaç kez de olsa, soğuk su ve el sabunuyla saçlarını yıkayabilmişlerdi. Ancak DAL'da kaldıkları sürece, erkek sanıkların saç ve sakallarına su değmiyordu. Bu nedenle, onların bir bölümünde bitlenme görülmüştü. Öylece bitleriyle duruyorlardı. Alınan tek önlem, o bölge ile bitsiz bölgenin ilişkisinin kesilmesiydi.

Aslında Deren'in annesi, onların nerede olduğunu bulunca, temiz giysiler getirip idareye bırakmıştı. Ne var ki, yakınlarının bin bir zorlukla Emniyet'e ulaştırdığı eşya, zanlılara ancak çıkarken verilmişti. Kırk yedi günün sonunda Deren'in vücudu o denli kirliydi ki, annesinin bıraktığı tertemiz bluzu giymesine karşın, hemen onun da kokmaya başladığını fark etti. Demek ki kirli vücuda temiz çamaşır giymenin bir anlamı yoktu.

Savcılık süreci başlı başına ayrı bir serüvendi. Deren, sıkıyönetim mahkemesinin koridorlarında iki yanında polisler ve elleri kelepçeli yürürken, yaşamında ilk kez çevrenin meraklı, acıyan ya da kızgın bakışlarına maruz kaldığını düşünüyor, bu da onu öfkelendiriyordu. Arada Sinan'la konuşmaya çalışıyorlar, ancak onları götüren polisler sürekli uyarıyor, aralarında herhangi bir iletişime izin vermiyorlardı.

Savcı, tüm sanıklardan "samimi itiraf" istiyordu. O zaman ceza indirimi uygulatabilirdi. Sıkıyönetim savcısı, tıpkı DAL'daki işkenceciler gibi konuşuyordu:

"Sizler sokak teröristi değilsiniz. Düşünce suçlususunuz. O nedenle

suçu kabul edin, kendinize zarar verdirmeyin. Biz de alt sınırdan cezalandırılmanızı isteyelim." Deren, kendisi hakkında savcının önüne koyduğu Emniyet ifadeleri ve savcılık kabulleri karşısında biraz bocalasa da ödün vermedi. Savcıyı epeyce kızdırmak pahasına, sonuna dek direndi. Savcı ayrıca, Deren'in polis sorgusunda "pişman değilim" demesini de olumsuz bir not olarak eklemişti dosyasına.

Savcılıktan sonra, tutuklanma istemiyle sevk edildikleri askeri mahkemece tutuklandılar. Zaten tüm bu işlemler formaliteden ibaretti. Karar, toptancı biçimde başka katlarda çoktan verilmişti. Oradakilerin tümü, günlük işleri yürüten sıradan memurlardı. Adalet kurumlarında adaletle hiç ilgisi olmayan işler yapılıyordu. Gelen insanları sürüler gibi değerlendiriyor, tümünü kapsayıcı hükümleri bir çırpıda verebiliyorlardı. Yargıda, "Oraya kadar gelen herkes suçludur" anlayışı egemendi.

Sürülerin gideceği son durak doğal olarak "Kafes"ti. Emniyet'ten gelindiğinde, Mamak gerçeği ile ilk kez burada karşılaşılıyordu. Burası insanları aşağılamak ve sindirmek, son darbeyi indirmek için kurgulanmış bir gözdağı kapanıydı. Yaklaşık yirmi-otuz insanın sığabileceği bu büyük "Kafes", geçici bir süre kalınan özel bir işkence uğrağıydı. Tutuklular cezaevine girerken ya da ayrılırken, bir bloktan ötekine aktarılırken, birkaç saatten birkaç güne kadar "Kafes"e alınıyordu. Böylece her an tüm görevliler ve askerlerin gözü önünde, her yönden görünür durumda, sürekli gözetim altında oluyordunuz. En acımasız askerler seçilip burada görevlendiriliyordu. En faşistler. Başını kaldıracaklara göz açtırmazlar, hemen copları indirirlerdi nereye rastlarsa. Nereden gelirdi bu insanlar? Öyle davranmaya nasıl koşullandırılırlardı? Yanıtlanması zor sorulardı.

"Kafes"tekiler, ne emredilmişse onu yapmak zorundaydı; başını kaldırmadan yerde bağdaş kurmuş durumda, hiç kıpırdamadan, konuşmadan oturmak ya da "eğitim" denen bazı fiziksel egzersizleri yapmak gibi. Aksine hareket edenler sertçe uyarılır ya da coplanırdı. Burada, özellikle erkek tutuklular için dayak ve hakaret sıradanlaşmıştı.

Yaklaşık yirmi kadın, Kafes'in içinde yerde otururken, çevrede dolaşan askerler terör estiriyorlardı. Deren, Kafes ortamının bile engelleyemediği düşüncelere dalmıştı; gözünün önünden yaşamı, ailesi, oğlu, arkadaş-

ları geçiyordu. Ama en çok yakın geçmişi düşünüyordu. Yakalanışı, DAL günleri, Ceren, Sinan... Sonra oğlu Deniz... Deniz, gözünün önünden gitmiyordu. Yanında oturan kız, Deren'e fısıltıyla hangi hareketten olduğunu sordu. Deren yanıtladı ve aynı soruyla karşılık istedi. Yanıt, Deren için şaşırtıcı ve ironikti:

"Halkın Kurtuluşu." Orada yazgı arkadaşı olmuşlardı. Deren, daha sonra cezaevinde selamı-sabahı keseceklerini, birbirleriyle konuşmaktan bile çekineceklerini henüz bilmiyordu. Böylesi akıl almaz bir çelişki nasıl olabilirdi? Ama öyleydi işte. İdeolojik farklılıklar öylesine keskindi ki, insani davranışları göz ardı etmek bile doğru ve haklı sayılıyordu.

Kafes nöbetçisinin bağırışıyla önlerine döndüler. Bir kez daha konuştuklarını görürse, falakaya alınacaklarını söylüyordu. Sonra sırtında bir cop darbesi hissetti Deren. Kaynar sular dökülmüş gibi yandı sırtı ve dalga dalga tüm vücuduna yayıldı acı. Yanındaki yazgı arkadaşı da benzer bir sonucu paylaşmıştı. Deren bir daha konuşmamaya karar verdi. Copun acısından çok, o zaman henüz alışamadığı, dayak yemiş olmanın utancıydı bu kararın nedeni.

36
Arayış

Apansız yakalananların aileleri, umarsızlık içinde avukat arıyorlardı. Eşlerinin ya da çocuklarının nerede olduğunu bile bilmiyorlardı. Bir gün evin kızı ya da oğlu, anası ya da babası yok oluveriyor, hiçbir yerde bulunamıyordu. Sanki yer yarılıyor, insanlar içine düşüyor, yitip gidiyorlardı. Hiçbir merciden bilgi edinilemiyordu. İnsanlar ilk kez başlarına gelen bu durum karşısında umutsuz ve kimsesizdi.

Sevinç, hiç mahkemelerde işi olmamış, kendi halinde bir kadıncağızdı. Militan annelerden değildi. Birdenbire kızı ve damadı ortadan kaybolmuş, torunuyla kalakalmıştı. O akşamüstü evinde oturmuş, kızının, torunu Deniz'i almak için gelmesini beklerken, bir anda nasıl ve nereden olduğu anlaşılamadan içeri doluşan sivil polisler evde arama yapacaklarını söylemişler, damadını ve kızını sormuşlardı. Kapıyı nasıl açıp ne zaman içeri girdiklerini bile anlayamamıştı Sevinç. Aramadan sonra ona, Deren'le Sinan'ın bir an önce teslim olmalarını söyleyerek çekip gitmişlerdi. Sevinç, kızını ve damadını uzun süre göremeyeceğini, evinin basıldığı sıralarda başka ekiplerin Deren'i ve Sinan'ı gözaltına aldıklarını bilmiyordu.

Sevinç, günlerce hiç haber alamadı kızından ve damadından. Sonra, komşusu olan albaydan yardım istemeyi akıl etti. Ne de olsa askersel yönetim vardı. Bir subayın sözünü dikkate alabilirlerdi. Komşu albay iyi niyetle durumu araştıracağını söyledi. Deren'i doktor olduğu için iyi tanır, sağlık sorunları olduğunda ona danışırdı. Ne var ki günler geçiyor, albaydan ses seda çıkmıyordu. Aksine, daha önceleri sık sık Sevinç'i ziyaret ederken, şimdilerde hiç uğramaz olmuştu, ne kendi, ne de karısı. Sevinç bu duruma bir anlam veremiyor, ama gidip sormaya da utanıyor, çekiniyordu. Zaten başkalarına da gitmişti, kimseden ses çıkmamıştı. Her yer taş duvardı. Bu durum Sevinç'i üzüyor, aynı zamanda da ürkütüyor, karamsarlığa sürüklüyordu.

Sonra bir gün apartmanın kapısında albayla karşılaştı Sevinç. O bir şey sormadan albay konuştu:

"Kusura bakmayın, size karşı mahcubum..."

“Önemli değil. Bir şey mi oldu?”

“Çok uğraştım. Birçok tanıdık arkadaşa başvurdum ama olmadı. Sonunda bana da çıkıştılar. Onların suçu çok büyük, dediler. Onları kimse kurtaramaz, dediler. Sen de bu işin peşini bırak, yoksa seni de atarız içeriye, dediler.” Sevinç donup kalmıştı. Hiçbir şey söyleyemedi. Yıkılmıştı. Eve girince uzun süre sessiz gözyaşı döktü.

Sevinç, umarsız günlerden sonra bir sabah Deren’in komşusu Defne’yi anımsadı. Belki bir yararı olurdu. Ne de olsa gazeteciydi. Deniz’i kucağına alıp Defne’nin çalıştığı gazeteye giderek yardım istedi. Defne, kapıda Sevinç’le Deniz’i görünce büyük bir üzüntü ve vicdan azabı duydu. Kadıncağız perişan görünüyordu, onu görünce gözleri dolmuştu. “O gelmeden ben aramalıydım. Ne düşüncesizim.”

Defne, Sevinç’i odasına alıp sakinleştirmeye çalıştı. Deniz’den söz ettiler önce. Defne görmeyeli hayli büyümüştü çocuk. Sevinç, yakında bir yaşında olacağını söyledi. Deniz, anneannesinin kucağında hiçbir şeyden habersiz oturuyor, Defne’ye gülümsüyordu. Defne’nin içi burkuldu. “Ne acımasızlık. Çocuk bir anda devlet eliyle anasız ve babasız bırakıldı” diye geçirdi aklından.

Defne ile Sevinç neler yapabileceklerini konuştular. Daha doğrusu Defne konuştu, Sevinç dinledi. Defne hemen Emniyet’e gidip Deren’i ve Sinan’ı sormayı önerdi. Büyük olasılıkla orada olduklarını düşünüyordu. Sevinç, oraya yalnız gitmeye çekindiği için hemen kabul etti bu öneriyi. Önce Sevinç’in evine uğrayıp Deniz’i komşuya bıraktılar. Sonra birlikte Emniyet’in yolunu tuttular.

Ankara Emniyeti’nin kapısındaki polislere Deren’le Sinan’ın adlarını verdiler. On beş günden beri onlardan haber alamamışlardı. Polislerce götürüldüklerini duymuşlardı çevreden. Polisler onlara beklemelerini söylediler. Emniyet’in kapısında, güneş altında bir saate yakın beklediler. Sonra bir polis memuru Defne’yi çağırdı. Emniyet’te bu adlarda kimse olmadığını bildirdi. Umarsızca, kapıdan gerisin geri döndüler. Ama gözleri arkada kalmıştı. Çünkü söylenenlere hiç inanmamışlardı. Sinan’la Deren’in orada oldukları kesindi.

Yetkililer, haftalar sonra Deren’le Sinan’ın Emniyet’te olduklarını kabul

edecek ve Sevinç'e, onların çok iyi koşullarda kaldıklarını söyleyeceklerdi. Konuştuğu görevli, gözaltındakilerin ranzalarda yattıklarını ve tüm gereksinimlerinin karşılandığını belirterek Sevinç'i rahatlatmıştı. Bıraktığı çamaşır ve temizlik malzemesinin, orada kaldıkları sürede çocuklarına verilmeyeceğini, ancak DAL'dan çıkarken teslim edileceğini nereden bilebilirdi?

Defne, uzaktan tanısa da, siyasal değerlendirmelerine güvendiği ve son zamanlarda sürekli 12 Eylül davaları ile uğraştığını bildiği Barış'a haber verdi. Böylece Barış ile Defne arasında uzun yıllar sürecek bir dostluğun ilk tohumları atıldı. İstrati'nin "Gerçek arkadaşlık, ancak sömürülen insanları kölelikten kurtarmaya çalışanlar arasında kurulabilir" sözünü çağrıştıran bir yolculuk böyle başladı. Zaman içinde adım adım örülen, engellerle sınanan bu ilişki, Defne ile Barış başkalarının dertleriyle haşır neşirken, onlar farkında bile olmadan kendi kendine gelişip kök saldı bir bakıma. Barış, 12 Eylül'ün ilk yıllarında pek çok tutuklu ve yakınının yorulmaz savunmanı ve yoldaşı olarak bu insanlar arasında köprü işlevi gördü.

37
Defne İle Barış'ın Üçüncü Buluşması

Defne çok geç kalmıştı. Koşarak caddeyi geçti, Barış'la buluşacağı çay salonuna girdi. Çok kalabalık değildi salon; artık bazı dinlenme mekânlarında sigara içilmiyordu. Burası da öyle bir yerdi. Sigara içilmediği için ortam temiz ve huzurlu görünüyordu. Birkaç masada genç çiftler oturmuş, konuşup gülüşüyorlardı. Hafif bir uğultu ve düşük bir enstrümantal müzik sesi vardı. "Neyse ki müzik hafif" diye düşündü. Gürültülü ortamlarda konuşmaktan hiç hoşlanmaz, konuşmamayı yeğlerdi. Buluşma saatini on beş dakika geçirmiş olduğundan, Barış'ı aradı gözleri hızlıca. Ama yoktu. Gecikme süresi fazla olmadığından telefon etmemişti. Oysa rahatlıkla arayabilirdi. Derin bir pişmanlık duydu:

"Keşke arasaydım, demek beklemeyip gitmiş" diye düşündü. Düş kırıklığı içinde boş bir masaya oturdu. Masada yiyecek kırıntıları vardı. Bir garson kız hemen yaklaşıp temizledi masayı.

"Arkadaşımı bekleyeceğim" dedi, bir şey istemedi. İçi sıkılmaya başladı. Kendisine karşı kızgınlığı gittikçe artıyordu. Çantasındaki kitabı çıkarıp okumayı düşünüyor ama bunu yapmayı canı hiç istemiyordu. Beklemekle kalkıp gitmek arasında bir ikilem içindeydi.

Tam kalkmak üzereydi ki omzuna bir el dokundu. Arkasına baktığında, Barış'ın gülümseyişi ile karşılaştı. Barış sanki kendisiyle eğleniyordu:

"Seni korkuttum mu?"

"Evet" dedi Defne, biraz kızgın ve ekledi: "Yeni mi geliyorsun?"

"Evet, biraz geciktim ama böylesine kızman gerekmez."

"Ben de yeni geldim zaten."

"O zaman sorun yok demek ki."

"Evet, sorun yok."

"Bugün yemeğe gidecektik değil mi?"

"Öyleydi ama sen bilirsin. Vazgeçebiliriz de..."

"Niçin?"

"Ne bileyim? Belki işin çoktur diye düşündüm."

"Yok, bu akşam birlikteyiz. Zaman sınırı olmayacak." Defne gene egemenliği erkek tarafına kaptırmak üzere olduğunun ayırdına vardı birden.

Hep aynı şeyi yapıyordu. Sorun çıkmasın diye kararları onlara bırakıyor, sonra da ilişkinin denetimini tümüyle yitiriyordu.

Artık barış yapma zamanının geldiğini düşündü ama kararlı olacak, gerektiğinde ağırlığını koyacaktı:

"O zaman en baştan başlayalım. Merhaba, Barış. Nasılsın, neler yapıyorsun?"

"Okuyup yazıyorum bu aralar. Birçok yeni şey öğreniyorum."

"Sigara içmiyorsun değil mi okurken?"

"Çok seyrek. Bizim temizlikçi kadın tiryaki. Günde bir sigara otlanıyorum ondan."

"Çok ayıp, işçi kadından sigara almaya utanmıyor musun?"

Güldü Barış, haklı olduğuna ilişkin bir şeyler mırıldandı.

Garson kız gülümseyerek yaklaştı ve ne istediklerini sordu. Barış, Defne'ye birer çay içmelerini önerdi.

Çayları beklerken aralarında bir sessizlik oldu. Defne'nin içi sıkıldı. Konuşacağı o denli çok şey varken, nereden başlayacağını bilememesi tuhaftı. Barış'ın sesi, onu daldığı zihinsel yalnızlıktan kurtardı: Yemek için bir yer belirlemeleri gerekiyordu. Barış, seçimi ona bıraktı. Defne bu tür kararlar vermekten hoşlanmamasına karşın, bu kez inatla ve sonuna dek belirleyici olmak istiyordu. Erdal'la sık gittikleri bir lokantanın adını verdi. Tunalı Hilmi'nin eski ve ünlü mekânlarından biriydi Yakamoz. Barış karşı çıkmadı ama ikisi de bu saatte orada yer bulmanın epey zor olacağını biliyorlardı.

Yolda Barış, sıkıntısını gizleyemeyen bir tonla, partideki son durumun kendisini ayrılma noktasına getirdiğinden söz etti. Parti içindeki gruplar bağımsız hareket etmekte ısrar ediyor, yönetimde çok başlılık hüküm sürüyordu. Barış'ın tüm enerjisini tüketmişti son günlerde yaşadıkları. Partiden ayrılmak dışında bir seçenek göremiyordu.

"Oysa hiç örgütsüz yaşamadım. Ne yapacağımı bilemiyorum" dedi. Ayrılık hüznüyle katmerleşen bir bunalımın eşiğindeydi. Defne onun için derin bir üzüntü duydu. Ne var ki üzülmek hiçbir şeyi değiştirmiyordu. Onu neşelendirmeye çalıştı:

"Ama parti en azından kadın sorununa doğru bir yaklaşım içinde." Bu

konuda Barış hiç de aynı görüşte değildi:

"Nedir kadın sorunu? Sosyalistler kadın sorununa feministler gibi mi yaklaşmalı? Cinsiyet ayırımı yapmak doğru mu? Her tür ayırımcılığa karşı olmak gerekmez mi?"

"Cinsiyetçilik yapmaz demek, erkek egemenliğini kabul etmek anlamına gelir. Oysa bize gerekli olan, kadınlar için özel yaklaşımlar, politikalar..."

"Yani pozitif ayırımcılık demek istiyorsun."

"Öyle. Çünkü kadın sorunu öbür etnik ya da azınlık sorunlarından çok farklı. İnsan nüfusunun yarısını ilgilendiriyor."

"Doğru. Etnik ya da mikro özelliklere göre bölünmeden çok farklı. Ama bir yandan da eşitlikçi bir toplumda nasıl bir işbölümü, nasıl bir kadın-erkek ilişkisi, tekeşlilik ve birlikte yaşama kavramlarını tartışmak gerek."

"Bunları tartışmak gerektiğine katılıyorum. Ama öyle temel sorunlar var ki, bu anlamda daha işin başında olduğumuzu söyleyebiliriz. Örneğin kadına yönelik şiddet, aynı zamanda hem çocuğa yönelik şiddetin başlangıç noktası, hem de toplumdaki şiddeti genel anlamda besliyor. Öylesine yaygın ki... Öte yandan, toplum genelde bu tür şiddeti doğal karşılıyor. Atasözlerinden de anlaşıldığı gibi." Barış'ın yüzünde hınzır bir gülümseme belirdi:

"Ama kimi atasözleri çok esprili. Kabul etmelisin."

"Hangileri örneğin?"

"Örneğin 'Kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin'."

"Başka? Yanıtlarımı toplu olarak verip canına okuyacağım."

"Peki... Örneğin, 'Kadının saçı uzun, aklı kısadır'. Bu nedenle de, dayağı hak edebilir. Ya da 'Kocadır, döver de, sever de'."

"Espri anlayışına hayran kaldım."

"Evet, toplum genelde böyle görüyor işte. Zaten kadınlar da hak ediyorlar dayağı!" Barış gene yaramaz çocuk havasına girmişti. "Öyle çok yanlış yapıyorlar ki... Bunu kendileri de kabul etmiyorlar mı? 'Beni dövdü ama hak etmiştim' diyorlar. Araştırmalar bunu göstermiyor mu? Yani

kadınların bir bölümü haklı olarak dayak yediklerini düşünüyor."
"Barış, ciddi konuşacak mıyız yoksa başka konuya mı geçelim?"
"Bağışla, sen devam et."
"Görüyorsun değil mi? Konu kadın sorunu olunca, sen bile sulandırıyorsun tartışmayı."
"Tamam, kızma."
Bu sırada Yakamoz'a ulaşmışlardı. İçerisi epeyce kalabalıktı; hemen hemen dolmuştu mekân. Ama cumartesi gecesi için henüz erken sayılabilecek bir saat olduğundan, iki kişilik yer bulabildiler. Oturduklarında, Defne kaldığı yerden Barış'ı taşlamayı sürdürdü:
"Biliyor musun? Senin için söylemiyorum ama genellikle hep böyle bir hafife alma söz konusu erkekler açısından. Kadın sorunları söz konusu olduğunda, en güvendiğimiz erkek arkadaş gruplarında bile bir gülümsemeyle karşılaşıyoruz. Bir küçümseyiş var. Belki toplumsal altyapının koşullandırdığı bir önyargı, bilemiyorum. Daha geçenlerde bir tartışma sırasında, sosyalist bir erkek arkadaşımız, kadına yönelik şiddet sorunuyla uğraşan kadınları eleştiriyordu; siz kadını erkekten korumak için baskıcı devlete sığınıyorsunuz diye. "
"Doğrudur. Erkekler yeterince duyarlı ya da bilgi sahibi olmayabilir. Ama inan ki çoğunda bilinçli ve farkında olarak benimsenen bir tutum değil. En azından bizim çevrelerde."
"Kusura bakma ama bazılarının çok bilinçli olduğunu söyleyeceğim. Düşünebiliyor musun, karısını döven kitle örgütü yöneticileri oldu zamanında. Belki hâlâ vardır. Kadınlar da seslerini çıkarmazlardı. Çünkü çok utanırlardı. Kadınlar mutlu bir evlilikleri ya da ilişkileri olmasını isterler. Olmasa bile, en azından herkesin böyle sanmasını yeğlerler."
"Nasıl oluyor? Anlamakta güçlük çekiyorum. Yani nasıl böyle bir ruh durumuna girip, kendisine en yakın olan insana şiddet uygulama hakkını görüyorlar kendilerinde?"
"Deren, mühendis eşinden dayak yiyen bir çocuk hastalıkları uzmanı arkadaşından söz etmişti. Önceleri düştüm, kapıya çarptım falan dermiş. Sonra anlatmış Deren'e. Adam her dayak ertesinde söz verir, sonra yinelermiş aynı davranışları. Kadın gene bağışlarmış. Öyle sürüp gidermiş.

Kısırdöngü yani."

"Sonra ne oldu?"

"Bilmem... Ailesinin istemediği bir evlilik yaptığı için, baba evine geri dönmede zorlandığını söylemişti Deren. Tek başına sorunlara karşı koyacak güçte de değilmiş. Sonra işten ayrılmış. Deren de izini yitirmiş."

"Evet, acı gerçekler..."

"Bu kısırdöngü nedeniyle, taraf olan iki kişinin sorunları çözemeyeceği, dışarıdan yardım gerektiği, genel kabul gören ilkeler arasında artık. Bu sözünü ettiklerimiz eğitimli insanlar. Bir de daha bağımlı, daha umarsız kadınlar var. Çoğunluk yani. Genç yaşta evlendirilip hiç yaşama şansı tanınmamış olanlar. Koca sokağa attığında, sokaktan başka seçeneği olmayanlar. Çocukları için her tür baskı ve şiddeti kabullenenler. Ülkenin güneydoğusunda, kızların çoğunluğunun evlenme yaşı on beş ile on dokuz arasında. Yüzde on altısı, on–on dört yaşta evlendiriliyor."

"Doğru, haklısın. Bu anlamda sana katılıyorum. Evlilik kurumu ve düzenin kadınları kısıtlayan kurallarını sorgulamak gerek."

"Yalnız o değil ki... Sen kaç çeşit evlilik tipi var Türkiye'de, biliyor musun?"

"İki çeşit, resmi nikâh ve dinsel evlilik, yani imam nikâhı."

"Bilemedin. Kan evliliği var, berdel var, kayın evliliği var. Sonra kuma evliliği var. Kuma hakkı var. Başlık parası evliliği var."

"Bunlar da evlilik çeşidi mi sayılıyor?"

"Evet. Değil mi? Kadın sorunu, tüm dünyanın yakıcı sorunlarının en önde gelenlerinden biri. Başka toplumlarda bizde olmayan öyle sorunlar var ki. Tümü de kadınların eşit yurttaş olarak algılanmamasına, ikinci sınıf görülmesine ve aşağılanmasına dayalı. Çünkü tüm toplumlar erkek egemen. En gelişmişler de bunun içinde." Defne sonra şair Sylvia Plath'ın öyküsünü anımsattı Barış'a. Sylvia Plath, şair Ted Hughes ile evliyken aldatılmış ve terk edilmişti. Plath, "Her kadın bir faşiste âşık olur" sözüyle, sevdiği erkeğin kendisine yaşattıklarını özetlemiş, 1963'te de intihar etmişti. Ted Hughes onunla ilgili *Doğum Günü Mektupları* adlı şiir kitabını, ölümünden otuz beş yıl sonra, kendi ölümünden ise birkaç ay önce yayımladı. Öleceğini anlayınca vicdan azabını dindirmek istemişti

nerek evden uzaklaşmıştı. Akşam döndüğünde, Erdal'ı kendisini bekler bulmuştu. Çalışma odasında ayakta karşıladı onu. Hazırlıklı olduğundan, Defne'nin konuya girmesi kolay oldu.

"Keşke baştan karar verseydik ayrılık konusuna" dedi.

"Ne anlamda?"

"Yani birimiz ayrılmak istediğinde ne yapacağımızı konuşmuş olsaydık. Ayşen'ler gibi. Daha ilişkilerinin başında karar vermişler. İkisinden birisi başka birine âşık olursa, diğeri ayrılığı kabul edecekmiş. Öyle de oldu. Ayşen başkasına âşık olduğunu söyleyince, kocası hemen ilişkiyi sonlandırdı."

"Ne fark eder?"

"Daha kolay olurdu belki."

"Bırak bunları Defne. Ne söyleyeceksen çabuk söyle." Erdal'ı sinirli görmek Defne'yi korkuttu.

"Senden duygusal olarak koptuğumu fark ettiğini sanıyorum. Artık boşuna kürek çekmesek diyorum."

"Yani ayrılmak istiyorsun öyle mi?"

"Evet." Derin bir sessizlik çökmüştü aralarına. Erdal çok sıkıntılı görünüyordu. Sonra rahatlayarak yerine oturdu. Defne, onun bu diyaloğu daha önceden çok düşündüğünü ve zihninde yaşadığını hissetti. Ama gene de gerçek olması onu sersemletmişti. Birkaç dakikalık bir sessizlik oldu. Defne sözü ona bırakmanın daha iyi olacağını düşünerek susuyordu. Sonra Erdal kayıtsız kalmaya çalışan bir sesle sordu:

"Ayşen gibi başkasına mı tutuldun?" Sesindeki kızgınlığı gizleyemediği için daha da sinirlenmişti. Ya da Defne'ye öyle geldi. Bu soruya yanıt vermedi.

"Erdal, sen de biliyorsun, uzunca bir süredir birlikteliğimizin bir anlamı kalmadı. Yalnızca bir evi paylaşıyoruz. Başka hiçbir şeyi paylaşmıyoruz, paylaşamıyoruz. Sürekli tartışıyoruz. Hiçbir diyaloğumuz doğal bir akışta gitmiyor. Bu durumun üçüncü bir kişiyle ilgili olup olmaması neyi değiştirir?"

"Gene de önemli. Kadınlar başka birisi olmadan ilişki sonlandırmazlar." Defne ne diyeceğini bilemiyordu. Erdal'ın söylediğinde gerçek payı

var mıydı? Onu da bilmiyordu. Belki haklıydı. Kısa bir süre önce boşanan Ayşen'le konuşmasını anımsayınca, Erdal'a iyice hak verdi. İnsan nasıl karar veriyor ayrılmaya, diye sormuştu. Ayşen, yeni birisinin olmasının kadınlar açısından belirleyici olduğunu söylemişti. Sonra ayrılığın her açıdan çok zor olduğunu söyleyerek Defne'ye akıl vermişti:

"Sen gene de ayrılma, çok yıpratıcı." Sonra da düşünceli bir yüz ifadesiyle kendi ayrılık öyküsünü anlatmıştı.

Ayşen yeni biriyle karşılaşıp ona bağlanmaya başlayınca, çok sorunlu olan ilişkisini sonlandırmaya karar vermişti. Ama sonuca ulaşmak, karar vermek kadar kolay olmamıştı. Önce günler ve aylarca süren bir iç tartışma geçirmesi gerekmişti. Uykusuz gecelerde ne denli haklı olduğunu yineleyip duruyordu kendi kendine. Kocasının ilgisiz, duygusuz davranışlarını aklına getirmesi, ayrılık düşüncesini pekiştiriyordu. O ne ölçüde özveriliyse, karşısındaki adam o denli bencildi. Her şeyi kendi açısından görürdü. Sanki iki ruhluydu. Bazen aşırı sevgiyle dolar ve çevreye ışık saçar, bazen de kendi dünyasına kapanır, kimseyi umursamazdı. Tipik erkekti işte. Tüm bunlara katlanabilirdi belki ama işin içine bir de aldatılma kuşkusu girmişti. Bu kuşku günlerce içini kemirmiş, gene de sonuna dek gitmeyi göze alamamış, gerçeğin bilinmez olarak kalmasını yeğlemişti. Aslında aldatılmış olduğunu bilse de, gururu bunu kabul etmesini engellemişti.

Kocasından ayrılmasını tam da akılcı bir düzleme oturtmuş, kendini inandırmışken, bu kez kızının imgesi giriyordu sahneye. Daha küçücük yaşında babasız mı bırakacaktı onu? Bu görüntü, kendisini bencil kefesine koymasıyla sonuçlanıyor, içini pişmanlık kaplıyordu. "Bende annelik özverisi yok" diyen iç sesi, ruhunu karartıyordu. Aslında kocası da o denli kötü birisi değildi. Ülke ortalamasının üstünde bir gelişmişlik ve birikim düzeyi olması, başlangıçtaki aşırı sevgi ve coşkusu etkilemişti Ayşen'i. Nasıl da âşıktı ilk zamanlar... Adam, neredeyse onu kaçırma noktasındaydı. Evliliğin her aşamasına o karar vermişti. Ayşen daha ne olduğunu anlayamadan evlenmiş ve evine yerleşmiş bulmuştu kendini. O günleri anımsamak tuhaf duygular canlandırıyordu yüreğinde. "Onu sevdim mi? Hâlâ seviyor muyum? Yok, bu sevgi değil. Önce hayranlık,

sonra alışkanlık. Belki sevgiye dönüşebilirdi ama o bunun için hiç çaba göstermedi, emek harcamadı. Aslında her aşamada o karar verdi: İlişkiye, evliliğe, sonra da ilgisizliğe, ilişkinin tekdüzeliğine. Artık karar verici ben olacağım. Bu alışkanlıktan kurtulmalıyım." Son noktayı böyle koydu.

En sonunda güçlükle de olsa, kendi istenciyle eşinden ayrılmayı başarabilmişti Ayşen. Fakat annesi için durum çok farklıydı. Yaşam boyu babasının annesine fiziksel şiddet uyguladığına tanık olan Ayşen, günün birinde babasının annesini pervasızca aldatmasıyla kadınların sabrının hiçbir anlamı olmadığını kavramıştı. Babası bununla da yetinmemiş, aldatılmaya bile boyun eğen kadıncağızı bir gece ansızın hiç duraksamadan terk edivermişti. Annesinin kendi evlilik deneyimini, boşa harcanmış bir yaşam olarak değerlendirdiğini söylerdi Ayşen.

İlk konuşmadan sonra Defne ve Erdal, ayrılıktan bir daha hiç söz etmediler. Sonrası çorap söküğü gibi geldi. Defne, sessizce kitaplarını ve eşyasını topladı. Gidenin Defne olması konusunda konuşmadan anlaşmışlardı. Defne'nin toparlanma süreci çok sancılı oldu. Her cansız cisim, eline aldığında canlanıyor, o evde Erdal'la yaşadığı günlere ilişkin anıları gün ışığına çıkarıyor, yüreğini yakıyordu. Kimi zaman gözyaşlarını tutamıyor, bazen içinden vazgeçmek bile geçiyordu.

Defne, eşya toplamaktan ve taşınmaktan oldum olası hiç hoşlanmazdı. Yalnız yaşamakta olan annesi öldüğünde, onun evini boşaltıp kapamak zorunda kalmıştı. Bir evin kapanmasının hüznünü ilk kez o zaman yaşamıştı. İki kuşağın yaşam izleri vardı annesinin evinde. Hem anneannesinin, hem annesinin ve babasının anıları yansıyordu orada. Keşke evi olduğu gibi tutabilsem diye içinden geçirmiş, bir süre öylece bırakmıştı her şeyi. Ama sonraki günlerde bunun anlamsız olduğuna karar vermişti. Boş evi tutmak, ölüyü saklamak gibi gelmişti ona. İşte şimdi de kendi yaşamının bir parçasını içinde barındıran bir evden kopuyordu. "Tarifsiz kederler" içindeydi.

Sıra fotoğraflara gelince, Defne kesin bir kararlılıkla hiçbirine bakmadan tüm albümleri, zarfları toplayıp hepsini bir çantaya attı. Fotoğraflar arasına dalsa, ayrılık savaşını kesinkes yitireceğini anlamıştı. Oysa sonuna dek gitmesi gerektiğini biliyordu. Kararı, yalnızca duygusal değil, aynı

zamanda akılcı olduğunu düşündüğü bir durum, bir sonuçtu. Ertelemek ya da vazgeçmek, ayrılığı yalnızca geciktirecekti.

Defne, eşyasını peyderpey kiracının bir süre önce boşaltmış olduğu küçük evine taşıdı. İyi bir rastlantı sonucu, kiracının ayrılmasıyla kendi ayrılığı kesişmişti. Arada bir olumlu gelişmeler de oluyordu böyle. Yoksa otele taşınmak ya da kiralık ev aramak zorunda kalacaktı.

Barış'ın ne içmek istediğini soran sesiyle, daldığı düşüncelerden uyandı Defne.

"Derinlere daldın gene" dedi Barış.

"Öyle. Onca yıl sonra ayrılmak çok zor oldu, zaman zaman dalıyorum eski günlere" dedi Defne.

"Hâlâ unutamadın mı?"

"Unutmak değil. Zaten unutulmuyor. Anlatmak zor... Çok yıpratıcı bir süreç."

"Anlıyorum." Barış'ın sesinden ve yüz ifadesinden gerçekten de anladığını hissetti Defne. Oysa, bildiği kadarıyla hiç uzun süreli bir ilişkisi olmamıştı. Ama o bir empati ustasıydı, karşısındakinin duygu durumuna tam hedeften nüfuz eder ve onu anlardı.

Aslında Defne, bu denli sarsılacağını hiç düşünememişti. Ayşen'in daha önce söylediği gibi, bir ilişkiyi bitirmek, ne denli hazır ve gerekli hissetse de insan, çok zordu. Bir de Erdal'ın hiç sorun çıkarmayan olgun ve olumlu tutumu karşısında eziliyordu. Belki de onun bu kolaylaştırıcı yaklaşımı, gerçekte Defne'nin güçlüğü olmuştu. Evden tümüyle ayrılacağı gün Erdal evdeydi. Ona güle güle demek için bekledi, kaçabilirdi ama kaçmadı. Çok zorlanıyor ama besbelli bunu göstermeye gururu engel oluyordu. Tüm bunlar Defne'nin duyduğu acıyı katmerleştiriyordu. Öyle ki, Erdal'ın görüntüsü, hayalinde Barış'ın önüne geçmeye başlamıştı. Kendi kendine, aldığı kararın doğru ve akılcı olduğunu anımsatıyor, buna inanıyor ama onca yılın birikimi üzerine oturmuş bir ilişkinin duygusallığı benliğini dağlıyordu.

Kapıya yaklaşınca Erdal'a seslendi:

"Erdal, ben çıkıyorum. Kendine dikkat et. Fazla yorulmamaya çalış." Erdal odasından çıkıp geldi. Görünüşünde olağanüstülük yoktu. Günlük

çalışma giysileri vardı üzerinde. Doğal davranmaya çalışıyordu. Ama yüzünde gizlemeyi başaramadığı derin bir keder vardı.

"Güle güle. Sen de dikkat et kendine, işleri abartma" dedi. Sonra göz göze gelmeden öpüştüler yanaktan. Defne bir kez daha arkasına bakmadan yola koyuldu. Sanki bir kez daha baksa, gitmekten vazgeçecekti...

Barış'ın sesi Defne'yi gündüz düşlerinden ayırdı gene.

"Bugün burada değil, başka yerlerdesin" diyordu. Gülümsedi Defne. Hiçbir şey kolay olmuyordu. İnsan kendini bile anlayamıyordu bazen. Bunları Barış'a söylemedi.

"Kadınlar tarafında ne var ne yok?" diye sordu Barış.

"Yeni bir durum yok. Önce Ayşen, şimdi ben. Kadın grubumuz bu ara özel durumlarla, ayrılıklarla uğraşıyor" dedi Defne.

"Hafif bireysel mi oldunuz?"

"Öyle oldu. Ama genel sorunları da tartışıyoruz bu bağlamda. İnsanlar nasıl birlikte olur, ayrılığa giden yol nedir, gibi."

"Neymiş?"

"Evlilik ya da birlikte olmak aşkı öldürüyormuş. Herkes böyle düşünüyor."

"Sen de böyle mi düşünüyorsun?"

"Bilmiyorum, belki... Birlikte yaşam bazen sıkıcı, boğucu olabiliyor. İdeal koşullardan söz ediyorum. İki kişinin eşit koşullarda olduğu bir birliktelikte geçerli bunlar kuşkusuz. Yoksa kadının ekonomik, sosyokültürel bağımlılığı söz konusuysa, 'erkek' egemense ilişkiye, zaten sevgiden söz etmek çok zor."

"Tamam, o zaman ideal koşulları konuşalım. İlişkide eşitlik olmadığında, sevginin kolay kolay yol alamayacağını kabul ediyorum. Eşit ve olumlu koşullarda, birliktelik sevgiyi geriletiyor mu?"

"Ya sen ne diyorsun? Hep beni konuşturuyorsun."

"Ben sizin düşündüklerinizi öğrenmeye ve anlamaya çalışıyorum. Sonra konuşacağım. Çünkü önce bilgi sahibi olmam gerekiyor."

"Sen de bu konuları pekâlâ biliyorsun. Alçakgönüllülüğün biraz fazla değil mi? Beni ezme."

"Defne, ben ciddiyim. Neye karar verdiniz? Birlikte olmak gerçekten

ilişki için bir tehlike mi sizce?"

"Bilemiyorum, genelleştirmek doğru olur mu... Ama bu konuda o kadar çok örnek var ki... Belki diyorum, iki farklı insanı sürekli birlikte ve aynı mekânda yaşamak, her şeyi paylaşmak zorunda bırakmak bir haksızlık. Özellikle evlilik bağı, geri dönülmez bir kurum yaratıyor toplumsal anlamda. Sonrası bir karabasan olabiliyor."

Barış onayladı Defne'yi:

"Duygu Asena, kadın ya da erkek herkesin ayrı bir evi olmalı, demişti. Aynı mekânda ortak yaşamın ilişkileri bozduğu görüşü, özellikle eğitimli kesimde çok yaygın, gördüğüm kadarıyla."

"Öyle. Bir ünlü gazetecinin sözlerini anımsıyorum. Karısıyla aralarında sorunlar başlamış. Önce yataklarını, sonra odalarını, sonra evlerini, en sonunda da yaşadıkları kenti ayırmışlar. Gene olmamış, sorunlar sürdüğü için ancak boşanarak huzura kavuşabilmişler."

"Kimileri için boşanmak bile yeterli olmuyor. Erkek boşansa da, kadının kendisine ait olduğu duygusu içinde."

"Evet, malından vazgeçmeyen tüccar gibi."

"Ama yaşam boyu çok mutlu olan evli çiftler de var."

"Ben o çiftlerin mutluluğunun da sorgulanabileceğini düşünüyorum. Bir ömür boyu sevgiyle yaşadıkları ilan edilen çiftlerin mutluluğu genellikle birisinin özverisine dayalıdır. Doğal olarak ve sıklıkla bu kişi kadındır."

"Gerçek anlamda olmaz mı demek istiyorsun?"

"Olsa bile çok nadir. Her konuda çok iyi anlaşan, kişilikleri çok benzeyen, dünyaya aynı pencereden bakan, alışkanlıkları birbirine uyan kişiler birlikte çok mutlu olabilir."

"Ben, farklı özelliklerin birbirini tamamlamayı sağladığını düşünürüm. Tıpkı kendisi gibi bir insanla yaşamak sıkıcı olmaz mı?"

"Olabilir ama farklılıklar fazla olunca ilişki genellikle sürekli çatışmaya dönüşüyor ve yaşamı çekilmez kılıyor."

Artık akşamın sonuna yaklaşmışlardı. Barış'ın anlayışlı dostluğu, sığınağı olmuştu Defne'nin. Hep genel konuşmuşlar, özel alanlara girmemeye özen göstermişlerdi. Defne bu durumdan rahatsız değildi. Aksine,

özel duygu adacıklarının el değmemiş biçimde korunması ona huzur ve güven veriyordu. O bölgelere özgürce yelken açabilmek için yeni kaygı ve acılara hazır olmak gerekiyordu. Oysa o daha iyileşmiş değildi. Henüz küllenmemiş, bazen hâlâ kanayan bir yer vardı göğüs kafesinin tam ortasında. 12 Eylül hapishanelerinin toplumsal vicdan ve bellekte bıraktığı derin izlerin süreğen sancıları gibi... Yaraların kapanması için daha uzun zaman gerekliydi.

38
Kadınlar Koğuşunda Yaşam

Gözaltına alındığı günden beri olanları düşününce, Deren'e her şey çok uzak, bir o kadar da yakıcı geliyordu. Yaşadıkları koğuş yaklaşık altmış yataklıydı ve tüm yataklar doluydu. Herkes sürekli bir ivecenlik içindeydi. Yemek, bulaşık yıkama, tuvalete girme, diş fırçalama, yerleri silme; kısacası planladığın her iş burada zaman alıyordu. Tuvalete girebilmek için kuyrukta beklemek gerekiyordu. Bulundukları yer, askersel yönetim altındaki Mamak Cezaevi'nde D Blok Kadınlar Bölümü'ydü. Bu cezaevinde, Ankara'daki siyasal tutuklular bulunuyordu.

O gün ziyaretçi akınına uğramıştı Kadınlar Bölümü. O nedenle de bir gözyaşı günü olmuştu. Deren, görüş günlerini sevmiyordu. Çünkü tutuklular sürekli ve heyecanlı bir telaş içinde ortalıkta dolaşıp duruyorlardı. Ziyaret günleri, cezaevinde tembellik zamanıydı. Gündelik işler ve yararlı uğraşlar rafa kaldırılıyordu. Herkes kendine özgü amaçsız bir davranış biçimiyle, görüşçülerinin gelmesini ve görüşe çağrılmayı bekliyordu. Deren'in ziyaret günlerini sevmemesinin bir nedeni daha vardı. İnsanların iyi-kötü ulaştıkları denge o gün bozuluyordu. Dizginlenen duygular serbest bırakılıyor, boşanmaya hazır koyu yağmur bulutları gibi tepelerinde dolanıp duruyordu.

Görüş günlerinin kimi yararları da yok değildi. Kadınlar Bölümü'nü oluşturan ve ortak avluya bakan iki barakanın dış kapıları genelde kapalı olurdu. Ancak görüş günleri kapılar sürekli açık bırakılıyordu. Böylece tutuklular avluda serbestçe dolaşabiliyor, öbür barakadaki koğuşlarda kalan arkadaşlarıyla görüşebiliyorlardı.

Görüş günlerinin sonunda, akşam sayımı alınıp koğuş kapıları kapanır kapanmaz, herkes olağan yaşamına dönüyor; yoğun duygular sönüyordu. Deren, çevresine bakındı. O anda kimi tutuklular gevezelik ediyor, kimileri mektup yazıyordu. Görüş gününün akşamında mektup yazmak, belli ki söylenememiş olanları yerine ulaştırmak, bir anlamda görüş süresini uzatmak işlevini taşıyordu. Kimi tutuklular, düşünceleriyle baş başa uzanmış yatıyorlardı. Kimileri de uykuya dalarak duygularını bastırmaya çalışmıştı besbelli. Duş yapanlar ve duş için sıraya girmiş olanlar da

vardı. Buradaki tek banyo, tuvaletten banyoya dönüştürülmüştü. Aslında "duşu olan bir alaturka tuvalet" diye betimlemek daha doğru olurdu. Evet, bir görüş günü daha sona ermiş, herkes yavaş yavaş gündelik cezaevi yaşamına dönmüştü.

Kadınlar bölümünde olağan bir gün, kadın polisin koğuş kapısını açması ve üç ya da dört kadın tutuklunun sabah çorbasını almak üzere dışarı çıkmasıyla başlıyordu. Barakaların dışından çorba karavanasının getirilmesiyle, koğuşta günlük yaşamın ilk hareketlenmesi görülürdü. Çorbanın çeşidine göre, bu dalganın boyutu değişirdi. Çoğunluğun damak zevkine göre, sabah uykusunu bölmeye değecek tek çorba, yayla çorbasıydı.

Cezaevinde komün yaşamı egemendi; her siyasal grubun, yaşamın tüm alanlarını paylaşmak amacıyla kurulmuş bir komünü ve paylaşımı düzenleyen bir yönetimi bulunuyordu. Grupların her biri kendi sofrasını hazırlıyor, ayrı ayrı yemek yiyorlardı. Sabah kahvaltısından sonra temizlik başlıyor, tüm koğuş deterjanlı sularla siliniyordu. Temizlik işini tutuklular sırayla, nöbetleşe yapıyorlardı. Daha sonra koğuş yaşamının en sevilen zaman dilimini oluşturan çay keyfi başlıyordu. Çay, büyük çaydanlıklarda demlenmiş olarak hazır geliyordu. Çayın gelişi sabah sayımından önce, sayımdan sonra ya da tam sayım sırasında olabiliyordu. Eğer sonuncu şık söz konusu ise, çaylar soğuyup gidiyordu doğal olarak. Deren, soğuk çaydan nefret ederdi. Ama yapacak bir şey yoktu. Cezaevinde sayım olayının şakası olmazdı.

Sayımdan sonra kadınlar, kısaca "hava" denen havalandırma zamanına kadar olan süreyi doldurmak için ortalıkta dolaşırlardı. Bu sırada havaya hazırlık için koğuş içinde hızlı volta atanlar bile olurdu. Havalandırma zamanında avluya çıkmak ve dolaşmak serbestti. Koğuşlar dışarıya ayrı ayrı çıkıyor ve belli bir süre sonra koğuşa geri alınıyorlardı. O sıralarda mevsim yaz, hava çok sıcaktı. Yakıcı güneş, tutuklu kadınların tenlerini bronzlaştırmıştı.

Havadan sonra, öğle yemeğine kadar çeşitli biçimlerde zaman öldürülürdü. Cezaevinde yemek çeşitleri beş ya da altıyı geçmiyordu: Kuru fasulye, nohut, bezelye, mercimek, makarna ve bulgur pilavı en sık verilen yemeklerdi. Arada bir yıkanmamış sebzelerle yapılmış bulamaçlar

verildiği de olurdu. Yemekler tahta kaşıklarla ve aynı plastik tabaktan dört kişi olmak üzere, yerde yeniyordu.

Öğleden sonraları günün en uzun bölümüydü. Uzadıkça uzar, geçmek bilmezdi kimi tutuklulara göre. Kadınlar genellikle gazete okuyor ve elişi yapıyorlardı bu saatlerde. Koğuşun günlük uğraşlarından zaman buldukça elişi yapmak ve örgü örmek en çok yeğlenen zaman değerlendirme biçimleriydi. Kazak, çorap, kravat örüp aile bireylerinin kullanması ya da gelir getirmesi için dışarı yolluyorlardı.

Tutuklular için cezaevindeki en zahmetli ve olağandışı iş, bulaşık yıkama nöbetiydi. Bu işle görevli olan üç-dört kişi, gün boyu çalışmak zorunda kalıyordu. Çünkü günde üç kez, yaklaşık yüz kaşık, aynı sayıda plastik bardak, bir o kadar tabak ve beş altı karavana kazanının yıkanması, tam gün çalışma gerektiriyordu. Cezaevinde cam ve metal kaplar yasaklandığından, mutfak malzemesi plastik ya da tahtadan olmak zorundaydı. Bu nedenle, tutukluların en büyük özlemlerinden biri "cam bardakta çay içmek"ti; en renkli tahliye düşlerinin tam ortasında ve dışarıda ilk yapılacak işler arasında cam bardakta çay içmek yer alırdı.

Akşam saatleri genellikle gevezelik ederek tüketiliyordu. Günlük gazete satın alınabiliyor, ancak içeri kitap sokulmuyordu o sıralar. Yani cezaevi yaşamında, okumak için gazete dışında bir yayın yoktu. Bazı tutuklular gazeteyi birlikte okuyarak tartışıyorlardı, günün bu en hareketsiz saatlerinde.

Ceren, Deren'den bir hafta sonra gelmişti Mamak'a. İkisi, aynı koğuşta buluştukları için çok sevinmişlerdi. Sonraları Oktay'la Sinan'ın da DAL'da aynı hücreyi, Mamak'ta aynı koğuşu paylaştığını duyduklarında, ortak bir şaşkınlık ve sevinci birlikte yaşamışlardı. Günlerin karamsarlığını azıcık aydınlatan küçük rastlantısal mutluluklardı bu gibi olaylar.

Deren ve gruptaki diğer arkadaşları, bu sıradan günlerde kendilerini bedensel ve düşünsel yönden geliştirmek amacıyla yoğun bir çaba içindeydiler. Her gün saat altı buçukta sabah jimnastiği vardı. Egzersiz yerine uykuyu tercih edenleri, hekimleri olarak eleştiriyordu Deren. Grup üyelerinden Gülen de bu konuda sık sık eleştiri alanlardan biriydi. Uykudan kalkmakta zorlanmakla birlikte, düzenli olmasa da, zaman zaman

jimnastik grubuna katılıyordu. Ama hareketlere yetişemiyor, sıklıkla geride kalıyordu. Beceri eksikliği nedeniyle mahcup oluyor, kendine özgü gülümsemesiyle geriden de olsa onları izlemeye uğraşıyordu. Deren, onun yavaşlığını kaslarının hamlamış olmasına yorarak, daha çok çalışmasını öneriyordu. Ama bazen onun çok yorulduğunu görerek kaygılanıyor, gene de hareket etmesinin sağlığı açısından yararını düşünerek onu özendirmeye çalışıyordu. Gülen henüz o kadar gençti ki, arkadaşının durumuyla ilgili başka bir olasılığı aklından bile geçirmiyordu Deren.

Haftada iki gün İngilizce dersi, gene iki gün siyasal eğitim programı düzenliyorlardı. İngilizce derslerinin değişmez öğretmeni, dil konusunda usta olan Gülen'di. Kimi tutuklu kızlar, onun çabalarıyla dil yetilerini epey geliştirdiler tutukluluk süresi içinde. Yetenekli olanlar, İngilizce öyküler yazmayı bile başardılar.

Deren, Ceren'e burasının cezaevinden çok tatil kampına ya da yatılı okula benzediğini söylemişti o ilk günlerde. Ceren ise gelecek günlerin nelere gebe olduğunu kimsenin bilemeyeceğini anımsatarak, Deren'i gerçekçiliğe çağırmıştı. Ceren'in ne denli haklı olduğunu anlamak için fazla beklemeleri gerekmedi.

39
Açlık Grevi Günleri

O sıralar, tutukluların gündeminde açlık grevi tartışması vardı. Aldıkları haberlere göre, A ve B bloklardaki yüz kadar sol görüşlü erkek tutuklu açlık grevine başlamıştı. Komün grubunda yaptıkları uzun tartışmalar sonunda, bu eylemin kadınlar tarafında da destek bulmasının anlamlı olacağına karar verdiler. Böylece Mamak'ta kadınların ilk açlık grevi, Ceren ve altı arkadaşının başı çekmesiyle başlatıldı. Ancak öbür gruplar bu eyleme hazır değildiler, eylemi desteklemediler. Bu arada Deren, C Blok'ta bulunan erkek arkadaşlarından haber almıştı. Deren'in değerlendirmesi, onların da bu eylemi doğru bulmadıkları yönünde oldu. Doğru olan neydi? Deren kuşkuluydu. O her zaman Sinan'ın sağduyusuna ve kararlarına güvenmişti. Şimdi Sinan'ın onlardan farklı düşündüğü anlaşılıyordu. Deren'in alışık olmadığı bir durumdu; onunla hep benzer görüşleri paylaştıkları için şaşırmıştı.

Deren, kendi eylem kararları konusunda ikilem içindeydi. Yaptığı genel durum değerlendirmesinde, daha kitlesel bir eylemin anlamlı olacağı, başarı olasılığını artıracağı sonucuna varıyordu. Ancak gruptaki tartışmaların ışığında, küçük bir kıvılcımın yaratacağı etkiyle kitleselliğe ulaşmayı hedeflemişlerdi. Bu da göz ardı edilemeyecek somutlukta bir olasılıktı. Öte yandan, arkadaşlarının bu açlık grevine dayanıp dayanamayacağını da kestiremiyordu. Ne de olsa ilk kez açlık grevi yapıyorlardı; her şey olabilirdi:

"Ya dayanamazlarsa? Geriye dönüş, eylemsizlikten daha kötü olmayacak mı? Ama eylemde olanları da desteklemek gerek. Keşke diğerleri de katılsalardı. Neler olabilir? Bilmiyorum. Bilmiyoruz. Birikimimiz yeterli değil neler olacağını kestirmeye. Herkes öylesine deneyimsiz ki... Erkekler niçin farklı düşünüyor? Onlar ne durumda, bilmiyoruz ki... Anlaşılan orada koşullar çok farklı... Ne çok bilinmeyen var. Keşke mektuplaşabilseydik. Mektubum gitti mi acaba? Ah, bir yanıt alabilsem..." Deren koğuşta volta atarken kafasından geçenlerle bunalıyor, bunaldıkça adımlarını sıklaştırarak daha hızlı, daha hızlı yürüyordu.

Her ne olursa olsun, sonuçta bir karar vermişlerdi ve TKP kadın gru-

bundan yedi kişi artık açlık grevindeydi. Olayın gidişini ve sonuçlarını zaman gösterecekti.

Açlık grevinin üçüncü gününde eylemci arkadaşları yorgun ama huzurlu görünüyorlardı. Tecrit edildikleri koğuştan sayım için dışarı alındıklarında, yüz ifadeleri ateşli bir hastalık çeken ya da fazla alkol almış insanları andırıyordu. Alev alev yanakları üzerinde açlıktan çökmüş gözleri iyice belirginleşmişti.

Bir önceki gün, "en uzun gün" nitelemesini hak eden, bitmek bilmeyen, gürültülü ve yorucu, tek bir günün çerçevesini epey aşan bir zaman sürecini oluşturmuştu. Sabah saatlerinde, o zamana dek boş tutulmuş olan üçüncü barakada bir hareketlilik gözlendi. Kimi subaylar ve erler, oradaki koğuşlara girip çıktılar ve sonra daha yüksek rütbeli bir subayla birlikte mekânı incelediler. Kadınlar, açlık grevine başlamış olan yedi kişinin oraya geçirileceğini tahmin ettiler. Demek bulaşıcı hastalığı olanlar gibi tecrit edileceklerdi. Deren, önceki zamanlarda toplumdan dışlanan vebalı ve cüzamlıları düşündü. Kendi meslek yaşamı süresinde, yalnızca koleralı hastalara ciddi anlamda tecrit uygulandığına tanık olmuştu.

Tahminlerinde yanılmamışlardı. Bir süre sonra eylemci yedi kişiyi çıkarmak üzere askerler girdi koğuşa. Tüm tutuklular, başlarındaki üsteğmene, onların niçin alındığını sormaya başladılar. Üsteğmen, kendisinin bir şey yapamayacağını, emrin böyle olduğunu ve tartışılacak bir konu bulunmadığını bildiren bir yanıt verdi. Ayrıca, onların öbür koğuşta farklı bir davranışla karşılaşmayacaklarını da ekleyerek, istedikleri zaman kadınların onları ziyaret edebileceklerine söz verdi. Sonuçta, zaten çok güçlü olmayan direniş kırıldı. Grevdeki arkadaşları dışarı alınırken, onları kurbanlık gibi izlemek dışında ellerinden bir şey gelmedi.

Kadınlar koğuşunun en gençlerden biri olan Fidan,

"Onlar gerçek birer kahraman" diye mırıldandı. Tecrit koğuşunun bacasından çıkan dumana bakarak ekledi:

"Sobaları yanıyor... Onlar şimdi yapayalnız..." Akşamları serin olduğundan, grevciler çalı çırpıyla koğuşta bulunan küçük sobayı tutuşturmuşlardı. Açlık grevindeki insanlar çok üşürler, bunaltıcı yaz sıcaklarında bile.

İçlerinden yedi kişi, böylece onlardan sökülüp alınmıştı işte. Acaba sonuna dek açlığa dayanabilecek miydiler? Karar vermek için erkendi ama üçüncü günde çok iyi görünüyorlardı.

"Ah bu sinekler" diye isyan etti Deren. Koğuşlarda yüzlerce sinek bulunuyordu. Günlük notlarını yazarken, üzerinde yaklaşık on sinek olduğunu gördü. Bu koşullarda yazı yazmak hiç de kolay değildi. Sandalye, masa yoktu. Sürekli ranzalarda oturmak gerekiyordu. Deren, dizlerinin ağrıdığını hissetti ranzada oturmaktan. Ama bu düşüncesinden dolayı hemen pişmanlık duydu:

"Ben de basit bir ağrıyı sorun ediyorum. İnsanlar şu anda açlıktan ölüyor olabilir." Haberler pek güvenilir değildi ama ölüm orucunda olduklarını açıklayan A Blok erkekler bölümündeki yirmi tutuklunun hastaneye götürüldüğüne ilişkin söylentiler vardı. Bu tutuklular, hastanede de tedavi kabul etmemişler. Cezaevi komutanı onları ziyaret etmiş. Kaç kişinin açlık grevinde olduğu bilinmiyordu. Sayının iki yüz dolayında olduğu ama her geçen gün arttığı kulaktan kulağa yayılıyordu.

Kadınlar koğuşunda ise, öbür gruplar açlık grevi eylemine yönelik bir karara varamadıkları için, grevdekilere ek destek sağlanamıyordu. Gruplar, eylemin kitlesel olmasının önemine dikkat çekerek, hep birlikte harekete geçmeyi savunuyorlardı. Sonuçta, koğuşun ve cezaevinin en büyük grubu olan Devrimci Yol'un tutumu önem kazanıyordu.

O akşam sayım sırasında, bir radyo sesi duydular. Haberler veriliyordu. Tutuklulardan birisi, "Radyo yeni icat edilmiş gibi geliyor insana" dedi. Deren uzun süredir -aylardır- radyo dinleyemediğinden kulak kesildi. Radyo sesi onu hüzünlendirdi, anılara götürdü...

Evet, önceki gün büyük, uzun ve zor bir gündü. Akşamı daha da zordu. Deren, akşam olanları düşünürken, diline dolanan o şarkıyı mırıldanıyordu:

"It's been a hard day's night
And I've been working like a dog."

Deren ve arkadaşları, önceki yıl öldürülen işçi önderi Kemal Türkler'in ölüm yıldönümü dolayısıyla bir anma toplantısı planlamışlardı o akşam için. Toplantıya öbür grupları da çağırdılar. Çünkü olayın herkesi ilgilendirdiğini düşünmüşlerdi. Sonuçta söz konusu olan, bir siyasal cinayetti ve en azından ölüm gününde ölenleri anmak bir insanlık göreviydi. Ancak yanıldıklarını anlamaları gecikmedi; gruplar çeşitli gerekçelerle bu çağrıya olumsuz yanıt verdiler. Bu durum, onların TKP'ye bakışlarının ve buna dayalı değerlendirmelerinin sonucuydu kuşkusuz. Dışarıda geçerli olan siyasal tutumlar içeride de aynen sürdürülüyordu.

Kadınlar koğuşunda o sıralar beş siyasal grup bulunuyordu. Bu gruplardan biri olan Halkın Kurtuluşu (HK), TKP'yi "karşıdevrimci" olarak tanımlıyordu. Bu grubun üyeleri, TKP grubundakilerle konuşmuyorlardı. Bunlardan biri, o dönem Deren'in bulunduğu koğuşun kıdemlisiydi. Koğuş kıdemlisi olarak, Deren'e bir resmi belgeyi vermek zorundaydı ve gelip kâğıdı önüne atmıştı konuşmadan. O kısa an, cezaevi günlerinin buruk bir anısı ya da acısı olarak belleğinde yer etmişti Deren'in. Her anımsayışında canı sıkılıyor, bir tuhaf oluyordu.

Başka bir olay, Emniyet'ten yeni geldikleri dönemde yaşanmıştı. Halkın Kurtuluşu grubundan olan bir tutuklu, Ceren'e bir nedenle kızıp "sosyal faşist" diye bağırmıştı. Ceren de çok sinirlenmiş ve kızın üzerine yürümüştü. Araya girenler onları ayırmıştı. Sonra HK grubu olayı büyüterek koğuşta tartışmaya açtı. Bir koğuş toplantısı düzenlendi. Devrimci Yol (Dev-Yol) sorumlularının girişimleriyle sorun tatlıya bağlandı: İki taraf da dikkatli ve sabırlı olacak, hiçbir zaman şiddet kullanılmayacaktı.

HK ve Dev-Yol dışındaki öbür iki grup, Kurtuluş grubu ve Karışık Komün'dü. Karışık Komün'de, ülkenin değişik siyasal gruplarının yanı sıra, bağımsız ya da gruplardan ayrılmış bireyler de bulunuyordu. Kurtuluş grubu ise, siyasal tavrı TKP'lilere en dostça olan gruptu.

Bu gruplardan her birinin, devrimci işçi önderinin anısına düzenlenen toplantıya katılmamak için bir gerekçesi vardı. Dev-Yol temsilcisi ve aynı zamanda koğuş kıdemlisi olan Seher, TKP'lilerle ortak bir toplantıya ka-

tılmayacaklarını söyledi. Seher'e göre, bu tutum siyasal hareketlerinin bir kararıydı. Deren, Devrimci Yol'un böyle bir değerlendirme içinde olmadığı kanısındaydı; bu kadarını da hiç duymamıştı doğrusu.

Deren, toplantıya katılım sağlamak için Karışık Komün üyeleriyle de görüştü. Ne var ki, çabaları başarısız kaldı. Komündekiler bu tür anma toplantılarına tümden karşıymışlar. Öyle söylediler. Deren de zaten böyle bir sonucu bekliyordu, şaşırmadı.

Deren ve arkadaşları, koğuşta anma toplantısını planladıkları biçimde sürdürdüler. Kendi grupları dışında toplantıya yalnızca üç bağımsız katıldı. Bunlardan biri de Fidan'dı. Bu olay, grubu çok üzdü, derinden etkiledi. Olanlara inanamıyorlardı. Birbirlerine, "Bunu nasıl yaparlar?" diye soruyorlardı. Deren, duygularının üstesinden geldi ve arkadaşlarına düş kırıklığı zamanı olmadığını, zaten böyle bir sonucu beklediklerini söyledi. Onlar zorunlu bir görevi yerine getirmişler; cezaevi koşullarında, herkesi katamasalar da, düşünce ve eylemleri yüzünden yaşamdan koparılan bir işçi önderini anmışlardı. Durum buydu ve bunun ötesini düşünmenin o koşullarda bir anlamı yoktu.

41
İyi Askerler

Açlık grevinin altıncı gününde olan yedi kadın, eylemi firesiz sürdürüyordu. O sabah tutuklular sayıma çıktıklarında, çavuş onlardan "Andımız"ı söylemelerini istedi. Koğuş kıdemlisi Seher, çavuşa henüz andı ezberleyemediklerini açıkladı. İyi niyetli ama ürkek bir kişiliği olan koğuş amiri Üsteğmen, andı herkesin bu hafta içinde ezberlemesini istediklerini bildirdi. Seher, daha önce birçok kez dile getirdiği alışılmış söylemini yineledi:

"Ülkemizde Andı ilkokul çocukları söylüyor ve bu nedenle ant söylemeyi çocukça buluyoruz. Ayrıca ezberlemek zaman alıyor." Aslında tüm grupların katılımıyla önceki gün yapılan toplantıda, kadınlar bölümünde "Andı söylememe" ve Devrimci Yol dışındaki grupların ertesi gün açlık grevine başlama kararı alınmıştı.

O akşam yemek sonrasında, tutukluların eylem hazırlığı içinde olduğunu gösteren bir hareketlilik sezinleniyordu. Deren çevresine bakındı. Kimi tutuklular elişi yapıyor, kimileri ise mutfakta yiyecekleri gözden geçirip düzenlerken şarkı söylüyordu. O sırada birisi gelip Deren'e ertesi gün bulaşık nöbetçisi olduğunu söyledi.

"Yorucu, sıkıcı, bıktırıcı iş" diye söylendi Deren. Ertesi gün başka hiçbir şey için zamanı olmayacaktı: Yüzlerce tabak, çanak, çatal-bıçak ve kap kacak yıkamak tüm gününü alacaktı. Ayrıca mutfak ya da bulaşık yıkama yeri olmadığından, bulaşıklar Deren'in içine hiç sinmeyen sağlıksız koşullarda yıkanıyordu. Tuvaletlerin yanındaki boşlukta, büyük leğenlere soğuk su dolduruluyor, bulaşıklar önce sabunlanıyor, sonra durulanıyordu. El yıkama musluklarından akan suyla doldurdukları leğenleri yerlere koyuyorlar, kapları leğene sokup çıkararak durulama yapıyorlardı. Deren, bu koşullarda yıkanan kap kacağın hiç de sağlıklı olmadığı kanısındaydı ama yapacak bir şey yoktu. Sonra ertesi gün açlık grevinin başlayacağını anımsayarak kendi kendine güldü: "Yarın kim öle, kim kala. Zaten büyük olasılıkla yemek de olmayacak, bulaşık da..."

Yarını düşünürken birden askerleri anımsadı: Gece saat on birde nöbeti alacak bir grup askeri bekleyecekti. Onlara C Blok'takilere yazılmış

bir not atacaktı pencereden. Tutuklular arasında bloklar arası iletişim ve yazışma, eşler için bile yasak olduğundan, onlar da "iyi" askerlerin yardımıyla haberleşiyorlardı. Deren kaygılı ve heyecanlı, bir o kadar da sevinçliydi; çünkü aylar sonra Sinan'la doğrudan iletişim kurabilecekti. Ama hazırladığı paketi mutfak penceresinden fırlattığında, hedefi tutturamayacağından korkuyordu. İçinde yaşadıkları baraka, dikenli telden oluşan ve genişliği bir metreyi bulan bir barikatla çevriliydi. Deren notları bir sigara paketine yerleştirmişti. Paketi barikatlara çarpmadan o denli uzağa atıp atamayacağı konusunda ciddi kuşkusu vardı.

Söz konusu iki asker, o gün öğleden sonra barikatın hemen arkasında nöbetteydiler. Deren'e bakıp gülümsediler ve yeni bir haber olmadığını söylediler. Askerlerden biri, gruplarında sağ görüşlü askerler olması nedeniyle sıkıntılıydı. O nedenle fazla konuşmadılar; yalnızca bir süre bakıştılar ve öyle anlaştılar.

Sonra, notları C Blok'taki arkadaşlarına iletmeye söz veren öbür asker, çevreyi kollayarak alçak sesle,

"Akşam pencereye gel. Dikkat çekmezse, ışığı söndür" demişti. Deren şimdi onların nöbetini bekliyordu. Mutfaktaki koro sürüyordu. Ya o zamana dek dağılmazlarsa? Deren, buradaki yaşamın yorucu, bıktırıcı, tüketici olduğunu düşündü. Yapmayı planladığın herhangi bir şey öylesine zaman alıyordu ki... Düşünme, planlama, doğru yer ve zamanı kollama, eylemi gerçekleştirme, sonucunu bekleme... Her biri ayrı ayrı ve yeterli zaman ayırmayı, hiç yanlış yapmamayı gerektiriyordu; çünkü yakalanırsan tüm şansını yitirebilirdin. "İnsanları kollamalı, onlarla doğru iletişim kurmalısın. Herkese dostça davranmalı, sorunlarına yardımcı olmalısın." Çünkü cezaevinde dayanışma ortamı olmazsa, yaşam herkes için bir anda karabasana dönüşebilirdi. Deren, kendisine bu denli az zaman ayırmasına şaşıyordu. "Ne çok değiştim ben. Sanki başka bir insan oldum burada."

Zaman geçiyor ve şarkı faslı sürüyordu. Askerlerin gelmesine birkaç dakika kalmıştı. Deren, Emniyet'ten geldiklerinde askerlerle karşılaşmalarını anımsadı. İşkenceciler dışında insan görmek inanılmaz bir mutluluktu o ilk anlarda. A Blok'taki askerler, Deren'e ve Emniyet'ten birlikte

geldikleri diğer tutuklulara dostça davranmışlar, onlarla konuşmaya çalışmışlardı. Bu arada polisteki durumu sormuşlardı. İçlerinden biri,

"Size asker ve subay olduklarını söylüyorlarmış, değil mi? Yalan söylüyorlar" demişti.

Sonra Kafes'e götürülmüşlerdi. Oradaki askerler nasıl da farklıydı...

Beklediği askerler geldiler. Notu iletmeye söz veren asker, mutfak penceresinden bakan Deren'e,

"Sabah beşte nöbette olacağım. O zaman konuşmak daha uygun olur" dedi. Anlaşılan, durum o an için iletişime elverişli değildi. Deren sabaha dek beklemeye karar verdi. Umutsuzca Sinan'ı özlediğini fark etti, gecenin o saatinde. Her çeşit iletişim yasaktı; mektup yok, görüşme yok. Onun fotoğrafına bakmak bile dayanılmaz bir acı şimdi.

"Beni kör kuyularda merdivensiz bıraktın" diye mırıldandı. Sonra duygularını bastırdı, içine gömdü. Onun da benzer duygular içinde olduğunu bilmek, Deren'i hem üzüyor, hem daha güçlü kılıyordu.

Askerler bağrışıyorlardı:

"Nöbetimde vukuat yoktur komutanım!" Bu bağırışların ve köpek havlamalarının dışında, fazla bir gürültü yoktu çevrede. Askerler günlük ilişkilerinde doğal sesleriyle konuşuyor, şakalaşıyor, gülüşüyor ve zaman dolduruyorlardı. Kendi aralarında, olağan insan davranışları gösteriyorlardı. İlişkilerinde fazla disiplin ve ciddiyet yoktu. Bir başçavuş olan komutanlarının o sırada orada olmaması nedeniyle gevşemiş durumdaydılar. Ordunun bir üyesi olmayı fazla ciddiye almıyor ama tutukluların eylemini önemsiyorlardı.

Ertesi gün gene uzun ve zor bir gün olacaktı. Deren bunu deneyimleriyle biliyordu artık. Saat beşte pencerede olmak üzere yatağına gidip battaniyeyi başına çekti. Kısa sürecek bir uykuya daldı. Düşünde Sinan'ı gördü.

42
Direniş

Açlık grevinin ilk günü akşamüstü, cezaevi avlusu savaş alanına dönmüştü. Koğuş penceresinden dışarı bakarken, Deren yanındaki arkadaşına,

"Gerçek bir kapışmaydı" dedi. Mamak Cezaevi'nin müdürü Albay Raci Tetik, kadınlar bölümüne kadar gelerek savaşı tam cepheden kendisi yönetmişti.

O günün sabahında, Deren saat tam beşte penceredeydi. Asker arkadaşını gördü. Yalnızdı. Gülümseyerek, "Haydi şimdi" dedi. Deren çevresine bakındı, sabahın gün doğumundan hemen önceki o erken saatinde herkes uykudaydı. Bir tutuklu gece nöbetçisiydi, o da koğuşta volta atıyordu. Mutfak boştu. Elektriği söndürdü. Sonra var gücüyle elindeki paketi pencereden fırlattı askere doğru. Paket engelleri aşmış, hedefe ulaşmıştı. Askere seslendi:

"Paketin üstünde adı yazılı." Barikatın öte yanından postayı alan asker, "tamam" anlamında başını sallayarak gülümsedi. Deren'in içini bir sevinç kapladı. Başarmıştı. Artık yatmayacaktı. Diğer grupların da katılımıyla, o sabah yeni bir aşamaya geçecek olan daha kitlesel açlık grevinin ilanıyla nelerin olacağını bekleyip görmek istiyordu.

Olaylar, o sabah cezaevi yönetimine, yeni tutukluların açlık grevine başladığının bildirilmesiyle başladı. Sabah çorbası zamanıydı. Çorba karavanası geldi ve koğuş kıdemlisi Seher, o sabah doksan tutuklunun açlık grevine başladığını açıkladı kadın polise. Devrimci Yol dışındaki gruplar, açlık grevi eylemine başlıyorlardı.

Açlık grevinin açıklanmasından sonra yapılan sabah sayımında, cezaevi yönetimi açlık grevine katılmayan Dev-Yol grubu üyelerinin üçüncü barakadaki boş koğuşa geçeceğini söyledi. Ama onlar yönetimin bu isteğine karşı çıkarak direnme kararı aldılar. Kadın polise ve askerlere, koğuş değişikliği yapmayacaklarını bildirdiler. Önce Üsteğmen geldi ve onları ikna etmeye çalıştı. Askerlik böyleydi, kimse verilen bir emri değiştiremezdi. Üsteğmen tutuklulara, düşüncelerini gözden geçirmek için on dakika süre verdi. Daha verilen süre dolmadan, cezaevi müdürünün

kadınlar bölümüne geldiği duyuldu. Bu sırada, birinci barakadakilerin, açlık grevinde olsun olmasın hepsi avluya çıkarıldı.

Tutuklular bir süre avluda bekletildikten sonra, yönetim binasının kapısında Cezaevi Müdürü Albay göründü. Tombul, ak saçlı, yaşlı bir adamdı. Deren ve ikinci bölümün sakinleri, pencerelerden olanları izliyorlardı. Albay'ın, yüzünde alaycı bir gülümseme ile tutuklulara yaptığı tehdit dolu konuşma, onların direncini daha da pekiştirdi. Askerler tutukluları üçüncü koğuşa doğru sürüklemeye çalıştılar ama başarılı olamadılar. O zaman cezaevi müdürü sinirden küplere bindi. Öfkeyle, grevcilerle grevde olmayanların zor kullanılarak da olsa birbirlerinden ayrılacağını bildirdi. Daha çok asker istedi. Yaklaşık yirmi-otuz yeni ve silahlı asker, koşarak ve bağırıp çağırarak avluya geldi.

Silahlı askerlerin görüntüsü herkes için bardağı taşırmıştı anlaşılan. O nedenle, askerlere dışarı çıkıp silahlarını bırakmaları emredildi. Askerler silahlarından arınıp geri geldiler. Ak saçlı cezaevi müdürü, askerlere tutukluları coplamalarını emretti. Böylece saldırı başladı. Askerler kadınları kovalıyor, yakalayınca itip kakıyor, copluyor, saçlarından tutup çekiştiriyorlardı; onlar da gitmemek için direniyorlardı. Deren'in bulunduğu koğuştaki kadınlar kapıya vurmaya ve bağırmaya başladılar:

"Arkadaşlarımızı bırakın!"

"Coplamaya son! Şiddete son!"

Askerler sonunda kadınların hepsini yerlerde sürükleyerek ve giysilerini yırtmak pahasına zorla öbür koğuşa götürmüşlerdi. Geride, avlunun her yerine dağılmış terlikler, ayakkabılar, saç tokaları, eşarplar, yırtılan giysi parçaları kalmıştı. Deren'in koğuşundaki kızlar slogan atmaya başladılar:

"İşkenceye son!"

"Cezaevinde şiddete son!"

"Askerler halkın çocuklarıdır."

Cezaevi Müdürü bir orkestra şefi edasıyla, elleriyle sloganları yönetir gibi yapıp dalga geçiyordu. Son tutuklu da boş koğuşa alındıktan bir süre sonra Cezaevi Müdürü kadınlar bölümünden ayrıldı. Sonra her yer sessizliğe büründü. Koğuşlarda birkaç kişi bayılmıştı. Olaylardan etkilenen

hasta tutukluların kimileri revire götürüldü.

Tutuklular yorgun, yaralı, hırpalanmış ama gene de mutluydular. Eylem başarıyla sonuçlanmıştı. Yönetim, grevcileri ayıramamıştı. Tüm yaptıkları, birinci koğuştakileri, olduğu gibi boş koğuşa taşımak olmuştu. Açlık grevinde olmayan Devrimci Yol grubu, yemek almayı reddederek eyleme destek verdi. Koğuşta yalnızca sağ görüşlü iki kişi yemek yedi. Daha sonra, tüm olayları iki avukatın dışarıdan izlediğini ve BBC ile birçok haber ajansının eylemden haberdar olduğunu öğrendiler.

Uzun, sıcak, zor bir gün geride kalmıştı. Deren'in kötü bir baş ağrısı vardı. Acıkmıştı ama durumdan hoşnuttu. Askerlerden biri onlara,

"Komutanı dans ettirdiniz" demişti. Ancak Deren'in kafasında önemli bir sorun vardı. C Blok ile ilgili kaygıları sürüyordu. Beklediği yanıt bir türlü gelmemişti. Tam tersine, onların yüksek sesle türküler ve marşlar söylediklerini, Andı ve sayımı çok bağırarak verdiklerini duyuyorlardı. Belki de koşullar eylem için uygun değildi. Belki yarın... Kim bilir?

Çok sonraları, o yüksek sesle bağıranların sağ görüşlü tutuklular olduğunu söylemişti Sinan. Sağ ve sol görüşlü tutuklular aynı koğuşlarda kalıyorlardı. Faşist yönetim, sözümona sağ ve solu kaynaştırıp kardeşlik sağlayacaktı. Deren o sıralarda boşuna bekliyordu. Koşullar oralarda herhangi bir eylem için hiç uygun değildi. Erkekler bölümünde kitlesel eylem için uzun bir süre daha beklemek gerekecekti.

43
Açlık Günlerinde Bayram

Kitlesel açlık grevinin üçüncü gününde, ilk yedi grevci eyleme son verdiler. Onlar açlık grevinin dokuzuncu günündeydiler ve Ceren'de "kanlı idrar" ortaya çıkmıştı. Deren bu kanamanın geçici olacağını düşünüyordu ama belli olmazdı.

A ve B Blok erkek koğuşlarında açlık grevinin yirmi ikinci gününe ulaşılmıştı. Deren, bir hekim olarak çelişkili duygular içindeydi. Bir yanı, yirmi günü aşkın açlık sürecinin sağlığa etkisi yönünden kaygılanırken, öbür yanı eylemin genişleyerek sürmesini istiyordu. Her direniş, geleceğe yönelik bir umut olabilirdi. Bu nedenle, gücün varsa direnmek gerekiyordu. Ceren'in dediği gibi, "Direnen kazanıyor"du. Ama sağlığı, yaşamı böylesine tehlikeye sokmak doğru mu? Doğru olan neydi? İnsani duyguları ağır basıyordu gene de. "Artık bitirmeleri gerekir, sonrası ölümcül" diye geçirdi aklından.

Açlık grevindekilerle birlikte yemek almayı reddeden Dev-Yol'cular ve eyleme son veren ilk grevciler hep birlikte açtılar artık. Yemek kabul etmedikleri ve eldeki stoklar da tükendiği için açlık grevinde olan da, olmayan da açtı. Deren yorgundu ama güçsüz değildi. İnatçı baş ağrısı sürüyordu. Her zaman yaşamdan bezdiren bu ağrı bile o an Deren'in umurunda değildi. O şimdi direnişteydi, gerisi önemsizdi.

Muayene için toplu olarak doktora çıkarıldıklarında, Deren bir asker hekim arkadaşıyla karşılaştı. Açlık grevindeki tüm tutuklular muayeneden geçirilecekti. Deren'in hekim arkadaşı, grev nedeniyle asker hastanesinden getirilmişti. Deren'i görünce afallamıştı. O denli duygulanmıştı ki, ilk anlarda öylece kalakalmış, gülümseyememişti bile. Başını çevirip bir süre pencereden dışarı bakmıştı. Daha sonra kendini toparlayıp Deren'e nasıl olduğunu sordu. Deren de etkilenmişti. Fazla bir şey söyleyemedi, durumlarının iyi olduğunu açıklamakla yetindi. Ancak bu vesileyle pek çok kişi eylemden ve Mamak'tan haberdar oldu.

BBC'nin cezaevi olaylarını verdiğine ilişkin haberler vardı. Açlık grevi o günkü ulusal gazetelerde de yer almıştı. Cunta, Mamak Cezaevi'ndeki açlık grevi haberlerinin yabancı yayınlarda yer almasından rahatsız ol-

muştu. Bu nedenle, yerli gazetelerin eylemle ilgili haberleri yayımlamalarına izin verilmişti. Ne var ki, gazetelerdeki bilgilerin çoğunun gerçekle ilgisi yoktu. Basında, grevcilerin bisküvi yedikleri; yalnızca cezaevinin verdiği yemekleri kabul etmedikleri; tutuklu yakınlarının, "Çocukların, önderlerden korktukları için zorla açlık grevine gittiklerini" söyledikleri ve benzeri uydurma haberler yer alıyordu. Ayrıca gazeteler, üç doktorun sürekli nöbette olduğunu ve eylemcilerin her an denetim altında tutulduğunu duyuruyorlardı. Deren haberleri okurken, geçirdikleri tıbbi muayeneyi anımsayarak gülümsemekten kendini alamadı. İlk günden sonra, açlık grevcilerini kontrol için gene yalnızca cezaevi doktoru kalmıştı. Doktor, tutukluları beşer beşer içeri alıp bir yakınmaları olup olmadığını soruyordu. Tüm grevciler bu soruya olumsuz yanıt verdikleri için doktorun sorumluluğu bitiyor, işlem sona eriyordu.

Tam da o günlerde, gazetelerde TKP davasına yer verilmeye başlandı. O gün Sinan'ın adı geçiyordu bir sağ gazetede. Yalan yanlış bilgilerle kamuoyunu yanıltmak üzere kurgulanmış düzmece bir haberdi besbelli. Deren'i bir düşüncedir almıştı. Ceren'e,

"Bir gün onun salıverildiğini görecek miyim? Bir düş ya da fanteziyi andırıyor yeniden birlikte olmayı düşünmek. Onunla konuşmayı ve tartışmayı öylesine özlüyorum ki..." dedi. Ceren, iyimser olmak gerektiğini söyledi ama sesindeki umutsuzluğu fark eden Deren'in karamsarlığını artırmaktan başka işe yaramadı sözleri... Ceren, onun dikkatini dağıtıp duygu yoğunluğunu hafifletmek için ertesi gün bayram olduğunu anımsattı. Deren, içini saran kötümser havadan çıkacak gibi değildi.

"Açlık grevi olmasaydı, belki çocukları da görebilirdik. Ama yarın görüş olmaz kesinlikle" dedi. O zamana dek yaşadığı bayramlar geçiyordu gözünün önünden. Bu kez epeyce farklı bir bayrama tanıklık edeceklerini kestirebiliyordu. Öyle de oldu.

Ertesi gün, yani bayramın birinci günü sabah saatlerinde, açlık grevini hastalık nedeniyle üçüncü gününde bırakmak zorunda kalan dört kişi, yönetim binasına çağrıldı. Cezaevi Müdürü istemişti onları. Bir süre sonra bu dört tutuklunun A Blok'a götürüleceği söylentisi yayıldı. Yeni bir heyecan ve kaygı dönemi başlamıştı. Acaba niçin bu kişiler seçilmişti,

gerçekte nereye götürüleceklerdi? Tutuklular yönetimden açıklama istediler. "Çılgın Sarışın" adını taktıkları subay, yanıt olarak emirlerin böyle olduğunu söyledi. Daha sonraki süreçte bu subay, lakabına uygun olarak tam da çılgın gibi davrandı. Kesin bir tavırla, ödün ve uzlaşma olmayacağını bildirerek dört tutuklunun koğuştan alınmasını emretti askerlere. Askerler onları yönetim binasına götürdüler sürükleyerek. Tutuklular, önceki günlerde bu çılgın subayın bir nöbetçi askeri nasıl dövdüğünü izlemişlerdi. Nöbetçi, her zaman olduğu gibi,

"Nöbetimde vukuat yoktur komutanım" diye bağırmıştı. Komutan bunun üzerine,

"Salak, açlık grevi var ve sen hâlâ vukuat yok diyorsun" diyerek askeri coplamıştı.

Yönetimce alınıp götürülen dört kadın, akşama dek dönmedi. Herkes onlar için çok kaygılıydı. Niye onları almışlardı? Eylemi bıraktıkları için zayıf oldukları mı düşünülmüştü? Artık tümü birinci ve ikinci koğuşta toplanmış bulunan tutuklular, durumu protesto etmek amacıyla, sayım için avluya çıkmamaya karar verdiler. Bu karar, o günkü asıl olayların başlangıcını oluşturdu.

Tutuklular sayıma çıkmayınca, nöbetçi askerler önce birinci koğuşa girdiler. Avlu gene coplu askerlerle dolmuştu. Yaklaşık yüz asker vardı dışarıda. Bir düzine asker, içeri girip tutukluları dışarı doğru sürüklemeye başladı. Havada kadınların çığlıkları yankılanıyordu. Birçok kişi bayıldı. Kimileri sinir krizi geçiriyordu. İkinci koğuştakiler de bağırmaya başladılar:

"Arkadaşlarımıza ne yapıyorsunuz?"

"Bırakın onları!" Daha sonra sloganlar başladı:

"Mamak'ta işkenceye son!"

"Mamak'ta baskılara son!" Askerlerin bir bölümü yumuşak ve dostça davranıyordu, ancak kimileri çok sertti. Sonra sessizlik geldi. Yaklaşık yirmi kişi sürüklenerek koğuştan dışarı çıkarılmıştı. Orada öylece bekliyorlardı. Askerler çevrelerini sarmıştı. Hastalar revire taşınırken, askerler de mola haklarını kullanmış oldular.

Daha sonra, içerdeki tutukluları zorla çıkarma süreci kaldığı yerden

yeniden başladı. Tutuklular askerlere direniyorlardı. Öbür koğuş bir kez daha slogan atmaya başladı. "Çılgın Sarışın", sesinin var gücüyle bağırıyordu. Arbede sona ermediği için çılgın subay alarm işareti verdi ve böylece onlarca asker koğuşlara doldu. Sonra beklenmedik bir şey oldu; avludaki askerler havaya ateş açtılar. Her iki koğuşun tutukluları, panik içinde yerlere yattılar; ancak slogan atmayı sürdürdüler. Askerler yeniden ateş açtılar. Sonra sessizlik geldi. Birinci koğuştan zorla dışarı çıkarılan tutuklular, itilip kakılarak birer birer koğuşa sokuldular ve o sırada askerlerce sayılmış oldular. Kaba kuvvetle gerçekleştirilen bir sayım böylece sona erdi. Yönetim, ne pahasına olursa olsun "sayım alınacağını" asi tutuklulara göstermişti.

Sayım sırası Deren'le Ceren'in de bulunduğu ikinci koğuştaydı. Deren, olaylardan etkilenen bir tutuklunun, bilincini yitirmiş gibi, "O öldü... O öldü..." diye mırıldandığını fark etmiş, konuşarak onu sakinleştirmeye çalışıyordu. Tutuklu kadın ancak on-on beş dakika sonra kendine gelebildi.

İkinci koğuş, sayımı içerde vermeyi kararlaştırmıştı. Herkes yatağında yatacak, sayım için kimse kalkmayacaktı. Olaylar sonrasında, özellikle de silah kullanılması nedeniyle tutuklularda panik durumu oluşmuştu ve o sırada daha etkin bir direnişi göze alamamışlardı. Askerler ve subaylar koğuşa girdiler. Koğuş kıdemlisi, tutukluların sayım için dışarı çıkmayacağını bildirdi. "Çılgın Sarışın", seçtiği on askeri içeri soktu. Koğuştaki herkes yatağında yatıyordu. Tutukluların sayım vermemesi üzerine, askerler onları yattıkları yerde saydı. Çılgın subay koğuştan çıkarken, ertesi gün her ne olursa olsun, sayımı "usulüne uygun" alacağına ilişkin tehditler savurdu.

Sayım mangası çıktıktan sonra herkes rahat bir soluk aldı. Açlık grevindeki tutukluların tek besinleri olan o akşamın şekerli suyunu alma zamanıydı artık. Ellerindeki tozşeker sınırlı olduğundan, şekerli suyu çok ince hesaplarla herkese eşit dağıtmaya özen gösteriyorlardı. Fidan, iki arkadaşıyla hemen işe koyuldu. Bayramın birinci günü sona ermişti.

44
Fidan

Fidan'ın nişanlısı, A Blok'ta açlık grevinin yirmi beşinci günündeydi. Ama o gene de yaşam doluydu; nişanlısı direnişte olduğu için gurur duyuyordu ayrıca. Kimse Fidan'ın suçunun ne olduğunu tam olarak bilmiyordu ama ceza alacağı kesin gibiydi. İki ay önce kendi başına on gün açlık grevi yapmıştı. On sekiz yaşındaydı. Örgütsel nedenlerle çocuk denecek yaşta evden kaçtığını duymuştu Deren. Fidan, bayramın tek tatlısı olan şekerli suyu herkese adil ölçülerde dağıttıktan sonra, ranzada oturmuş bir şeyler yazmakta olan Deren'in yanına ilişti. Deren ona gülümseyerek, açlıkla arasının nasıl olduğunu sordu. Fidan,

"Ben açlıktan korkmam, çok aç kaldım" dedi. "Üvey babam kızınca bana yemek cezası verirdi." Deren şaşırmıştı:

"Ya annen, o bir şey yapmaz mıydı?"

"Annem bana hiç aldırmazdı. Ceza verdiğinde babamı desteklerdi. Beni gözden çıkarmıştı. Devrimci olduğum için bana çok kızardı. Kendince haklıydı belki. Beş kardeşim daha var. Onları benden korumaya çalışıyordu. Ama olmadı. Benden sonra küçük kız kardeşim de geldi buraya." Deren bunu yeni duyuyordu:

"Öyle mi? Niye alınmış?"

"Mahalledeki olaylarla ilgili. Sonra bırakıldı ama. Yalnızca birkaç gün kaldı burada. Aslında sempatizandır." Güldü Fidan. Annesinin tüm çabalarına karşın, en azından bir kardeşini devrimci saflara katmış olmaktan hoşnut ve gururluydu besbelli. Deren sordu:

"Başka cezalar da var mıydı? Dayak falan?"

"Olmaz mı? Ama üvey babam gene de diğerlerine göre daha insaflıydı. Kafası çok kızarsa kalkışırdı dayağa. Genelde bağırıp çağırırdı sürekli. Ben üvey olduğumdan, şiddetin en çoğu benim payıma düşerdi. O yüzden evden kaçtım zaten. Bir gün canıma tak etti."

"Nasıl oldu?" Fidan'ın yüzüne bir keder düştü o an. Belli ki evden ayrılması kolay olmamış, kalıcı izler bırakmıştı belleğinde.

"Annemle tartışıyorduk. Gece mahallede çatışma olmuştu faşistlerle. Annem, yüzümdeki yara bereden benim de çatışmaya katıldığımı anla-

de açlık grevine son verdiğini öğrendiler. Daha sonra Fidan ve nişanlısı evlenmek için cezaevi yönetimine başvurdular. Fidan çok mutluydu. Kim bilir ne zaman kavuşacaklardı. Ama evlilikleri, o günü beklerken güçlü bir avuntu kaynağı olacaktı.

45
Umutlarla Oynamak

Açlık grevi ve bayramın birlikte geldiği kadın koğuşlarında, görüşün olup olmayacağı merak konusuydu. Bayram nedeniyle görüşe izin verilebilir ya da açlık grevi cezası olarak görüş yasaklanabilirdi. İkisi de olabilirdi aslında ama düz mantık, gerçekçi bir değerlendirme ile cunta koşullarında ceza olasılığının daha güçlü olduğunu söylüyordu. Oysa cezaevi yönetimine basit bir yasaklama cezası bile yeterli gelmedi. Tutuklu kadınların dengeleriyle oynamayı uygun gördüler. Kadın koğuşlarında önce umutlar, sonra düş kırıklıklarının hüküm sürdüğü çalkantılı saatler yaşandı. Duygular örselendi gün boyunca.

Görüş günü sabahı, gardiyanın verdiği müjdeli haberle uyandılar. Açlık grevine karşın görüş yasaklanmamıştı; o günün koşullarında inanılması güç bir sürprizdi bu. Haber, herkesi sevinçle görüş hazırlıklarına yöneltmişti. Yine de akıllarda pek çok soru vardı. Bayram nedeniyle çocuklara da izin verilecek miydi? Acaba görüşmeye kim gelecekti? Kaç dakika görüştürüleceklerdi? Üsteğmen, bayram onuruna bir süre çocukları da içeri alacağına söz vermişti daha önce. Acaba sözünü tutacak mıydı?

Zamanı gelince, ilk grup görüş için çağrıldı ve avluya çıkarıldı. Ancak hemen bir tartışma başladı tutuklular ile görevli polisler arasında. Açlık grevcilerine ve ayrıca grevde olmasa da direnişteki tutuklulara görüşün yasaklandığını açıklıyordu polisler. Kısacası, tüm kadın tutuklulara görüş yasağı vardı. Boyunlar bükülmüş, umutlar sönmüştü.

Deren, büyük düş kırıklığı içinde ağlamaklı olan Fulya'yı zor avutabildi. Fulya henüz on altı yaşındaydı. Tek suçunun okulda "cuntaya cunta demek" olduğunu söylerdi sık sık. Ayrıca bu suçu işlediğinde henüz on beş yaşında olduğunu da hafifletici neden olarak eklemeyi unutmadan, boynunu bükerek sorardı:

"Bu kadarcık bir suç için bir yıl tutuklu kalır mı insan? Yalnızca cunta dedim. Faşist cunta bile demedim."

Artık herkes kendisini unutmuş, bayramın son gününü Mamak Cezaevi'nin kapısında geçirecek olan yakınlarını, ana-baba, çocuk, kardeş ve eşleri düşünerek üzülüyordu. O gün "yasaklı" koğuşlarda hüzünlü

şarkılar söylendi. Açlık grevinin etkileri daha bir yoğun hissedildi.

Gece herkes bitkin bir biçimde uyudu. Çelişkili duygulardan yorgun düşmüşlerdi. Deren, uyuyan kadınları üzgün gözlerle izlerken, Gülçin'le o gün olanları konuşuyor, ikisi de götürülen dört arkadaşları için kaygı duyuyorlardı. Tecrit hücrelerinde olabilirlerdi ya da açlık grevi hakkında bilgi vermeleri için baskı görebilirlerdi. Açlık grevine bile uzun süre dayanamadıklarından, şimdi ne yapacaklarını çok merak ediyorlardı. Kötü koşullara ve tüm baskılara dayanabilecekler miydi? Daha sonra ikisini de uyku tutmadığından, Deren ve Gülçin gece sohbetini uzattılar. Son sözü, her zaman olduğu gibi çocuklarına ayırdılar. Gülçin'in Deniz'le aynı yaşta bir kızı vardı. İkisi, çocuk özlemlerini paylaştıkları çok özel anlar yaşarlardı, herkesten gizli. Gülçin,

"Acaba kızım ne yapıyordur şimdi?" diye mırıldandı dalgın dalgın. Deren gülerek,

"Bu saatte mışıl mışıl uyuyordur, ne yapacak?" dedi.

"Şu anda onu kuçağıma alıp mıncıklamak için neler vermezdim." Benzer duygular yaşamakta olan Deren içini çekti:

"Bazen Deniz'i buraya alsam diye hayal kurduğum oluyor. Ama hemen kovuyorum aklımdan bu düşünceyi. Çocuk ve cezaevi... İkisi öylesine zıt kavramlar ki." Gülçin,

"Ama bu özlem de bizi öldürecek" dedi. Sonra aniden ekledi gülerek: "Haydi çıkalım bu depresyondan. Ne bu? Sen benim kızımı oğluna alıyor musun, onu söyle." Deren tereddütle,

"Bilmiyorum ki... Daha karar veremedim. Alırım herhalde" dedi. Gülçin sitem etti:

"Demek karara varamadın daha. Asıl ben kararsızım. Gül gibi kızımı veriyorum. Sen iyi bir kayınvalide olacak mısın bakalım? Dikiş bilmezsin, ev işinden, elişinden anlamazsın. Tıbbı iyi biliyorsun ama başka şeyler de gerekiyor." Deren, Gülçin'in ciddiyetine gülerek,

"Şimdi öyle mi oldu?" dedi. Sonra yüzüne gölge düştü gene.

"Acaba büyüdüklerini görebilecek miyiz?"

Özellikle bebeklik çağlarında çocukları olanlar için, cezaevi yaşamı zaman zaman cehennem azabına dönüşebiliyordu. O gece de öyle oldu.

Doruklardaki özlemler, gözyaşlarıyla cezaevine indi ve paylaşılarak katlanılabilir oldu.

Ertesi gün öğle zamanı kadınlar şarkı söyleyerek halay çekiyorlardı. Deren onları izliyordu. Yaşamlarının ilkbaharında, doğal çevrelerinden hoyratça koparılıp alınmışlardı. Bir bölümü gerçekten on beş ya da on altı yaşlarında genç insanlardı. Daha çocuktular. Açlık grevinde bile sınırsız olan enerjileri halaya, çocuksu sesleri türkülere can katıyordu:

"Şen ola Mamak şen ola
Ellerimiz özgür kelepçede bile
İnsanlığın türküsünü söyledik diye
Düştük bizler mahpushaneye
Şen ola halay şen ola
Şen ola Mamak şen ola
Bugün, yarın mutlaka çıkacağız
Taş duvarları yıkacağız
Özgürlüğe kavuşacağız
Şen ola halay şen ola
Şen ola Mamak şen ola"

Halaya katılan Ceren'in gözlerinin hâlâ şiş olduğunu fark etti Deren. Açlık grevini bitirip yemek yemeye başladıktan sonra gelişmişti ödem. Gözleri ve ayakları şişiyordu zaman zaman. Acaba böbrek hasarı mı oluştu? Kaygı duyulacak o kadar çok şey vardı ki...

Açlık grevinin sekizinci gününde, bilinmeze götürülmüş olan dört kadından üçü geri getirildi. Dördüncü tutuklu A Blok'a gönderilmişti. Dört gün boyunca "Kafes"te tutulmuşlardı. Açlık grevini bırakmış olmalarına ve yemek yemeye zorlanmalarına karşın yemekleri reddetmişlerdi. Geri geldiklerinde, cezaevi yönetimince o sırada iki sağcı kadının kaldığı üçüncü koğuşa gitmeye zorlandılar ama onlar beklentilerin üstünde bir karşı çıkışla direndiler. Askerler onları sağcıların bulunduğu kısma ancak zor kullanarak sokabildiler.

Deren, onların koğuşa girişlerini izledikten sonra halsizleşerek uzandığı ranzada açlık grevinin geride kalan yedi gününe doğru bakınca, gün-

lerin nasıl geçtiğine şaşıyordu. Açlık grevi sürecinde asıl sorun moraldi, beyin gücüydü. Eğer kendini bırakırsan, açlığa yenilmek işten bile değildi. Eğer sağlam durursan, açlık önemsizleşiyor, hiçbir şey olmuyordu. Zaten ikinci günden sonra açlık duygusu yitip gidiyor, yalnızca halsizlik ve yorgunluk hissediliyordu. Açlık grevine başlayanlar arasında birkaç gün içinde eylemi bırakanlar olmuştu, ancak çoğunluk eylemi sonuna dek sürdürmeye kararlı görünüyordu. Deren, özellikle Gülen'in, çok güçsüzleşmesine karşın eylemi bırakmamasından gurur duymuştu. Artık Gülen'de tam olarak tanılayamadığı bir sağlık sorunu olduğunu hekimlik duygularıyla seziyor, ancak eldeki bulgu ve olanaklarla hastalığın adını koyamıyordu.

46
"Hollanda Atasözleri"

O gün gene yer yerinden oynamıştı. Açlık grevinin dokuzuncu gününde eyleme son verilmişti. Eylemin bittiğinin açıklanmasıyla birlikte, birinci ve ikinci koğuşlardaki tutuklulara, arama yapılacağı için tüm malzemelerini yanlarına alarak koğuşları boşaltmaları söylenmişti. Cezaevi avlusu, panayırı andıran bir görünümdeydi. Pieter Bruegel'in "Hollanda Atasözleri" tablosunu anımsatan bir görüntü... Çantalar, valizler, torbalar, battaniyelerle sarmalanmış eşya ve paketler, mutfak malzemesi, kısacası tutukluların o gün için ellerinde olan mal varlıkları tümüyle avluya çıkarılmıştı. Görünüm çok renkli, bir o kadar da çeşitliydi. Sanki göçebe insan toplulukları avluya doluşmuş bekleşiyordu. İki-üç hafta arayla yaşanacak bir göç ya da yarı göç durumu, tutukluların ortak yazgısı olacaktı bundan böyle.

Koğuşlar boşaltıldıktan sonra, içerde her şeyin altını üstüne getiren bir arama yapıldı. Battaniyeler, yastıklar, nevresimler yerlere atıldı. Yataklar didik didik arandı, yatak yünleri koğuşların orta yerine yığıldı. Oysa o battaniye ve yatakları temizlemek için kadınların canı çıkardı. Gittikleri her yeni koğuşta, verilen battaniyeleri yıkayıp yatakları iyice sildikten sonra kullanmaya çalışırdı çoğu. Deren'le Ceren koğuş penceresinden içerdeki askerleri izliyorlardı. Gördüklerine inanamıyor; bağırmamak için kendilerini güçlükle tutuyorlardı.

Tutuklular ağustos güneşi altında saatlerce bekletildiler. Arama bittikten sonra koğuşlara dönmelerine izin verildi. Her tutuklunun, koğuşa girebilmek için gardiyanın önünde tüm eşyasını yere dökmesi ve sonra gerisin geriye çantalarına doldurması gerekiyordu. Yapılanlara karşı çıkıp söylenen kimi tutuklulara üst araması da yapıldı.

Doğal olarak, koğuşta arama sonrası hummalı bir çalışma başladı. Taş zemini yıkama, ortalığa dökülüp yayılmış olan her şeyi yerli yerine yerleştirme, yatakları yeniden yapma, çamaşır yıkama, banyo yapma ve benzeri işleri bir an önce bitirme yarışı vardı. Aynı bıktırıcı işleri defalarca yapmak zorunda kalmak sinirleri yıpratıyordu. Ama tüm bu gürültü patırtı içinde gene de işi hafife alıyor, şakaya vurup eğlenerek çalışıyorlardı.

Koğuşlardaki sıradan günler yeniden başlamıştı. Üçüncü koğuştakiler, bir önceki gün diğer iki koğuşa dağıtılmıştı. Kadın tutuklular gene iki koğuşta toplanmıştı böylece. Deren'in olduğu ikinci koğuşta, grupları on beş kişiydi. Bunlardan biri Sevil'di, gözaltına alınmadan bir süre önce partiden atılmıştı. Oysa aslında grubun kimi üyelerinden çok daha etkin ve "örgütlü"ydü. Açlık grevinde her açıdan güçlü ve dayanıklı olduğunu bir kez daha göstermişti. Sevil, direngen kişiliğiyle Emniyet'te de sağlam bir tutum sergilemişti.

O akşam Deren, ranzada düşüncelere dalmış halde oturan Sevil'in yanına ilişip sordu:

"Nerelere gittin?"

"Buralara nasıl geldik diye geçirdim aklımdan."

"Sahi siz niye atılmıştınız partiden? Birkaç kişiydiniz galiba, değil mi? Böyle sordum ama kusura bakma. Birden çok garip geldi senin durumun."

"Hiç anlayamadık ki. Örgütsel işleyişle ilgili bazı eleştirilerde bulunmuştum. Önerilerimizin dikkate alınmadığından yakınmıştım. Ondan bir süre sonra geldi karar. Diğer arkadaşların durumunu bilmiyorum."

Sevil, DAL'da acımasızca işkenceden geçirilmişti. Deren, hücrenin mazgalının arkasından onu izlemişti. Gözleri bantlı, tek ayak üzerinde, parmakları duvara dayalı koridorda bekletilirken, geçen her işkenceci onu dövüyor, taciz ediyordu. Bu durumda saatlerce dayanmıştı. Sonra defalarca işkence odasına alındı, her tür işkence uygulandı, hatta çıplak teninde sigara bile söndürüldü. Ama o dayandı. Suçlamaları kabul etmedi. Sonunda bilincini yitirerek peş peşe sinir krizleri geçirdi. Gerçekle tüm bağlarını koparmıştı. Sevil'in çığlıkları hâlâ Deren'in kulaklarında yankılanıyordu onca zaman sonra. Rahat bırakılınca, birkaç günde toparlanmıştı. Deren, tüm olanları beyninde film gibi yeniden yaşayarak sordu Sevil'e:

"Emniyet'te seni hücreden izlemiştim. Çok dayandın. Bazıları nasıl çözüldü, gördük. O kadar insanı yakalattılar göz göre göre. Randevulara gidip insanları toplattılar. Niçin böyle oldu sence?"

"Ben eğitim ve deneyim eksikliği olduğunu düşünüyorum. Eğer dayanma gücünün düşünsel bir temeli olduğu anlatılmış ve bunun içselleştirilmesi sağlanmış olsaydı, sonuç çok farklı olabilirdi. Ama zaten hazırlıksız

olan insanların moralleri, oraya girince hemen çökertiliyordu. Kaçınılmaz son, gözlerine sokuluyordu, çözülenler sayesinde."

"Doğru. Parti üyeleri hiçbir zaman bir gün yakalanabileceklerini düşünmemiş gibiydiler. Bana bir şey olmaz hesabı..."

"Evet, cunta bile kendine getirememiş demek ki yönetici kadroları. Darbe sonrası onca zaman önlem alınmamış. Bu ne rahatlık diyesi geliyor insanın. Çevrede yer alan insanlar, yani sıradan üyeler yalnız, korumasız ve pusulasız kaldı. Herkes kendi başının çaresine bakmak zorunda bırakıldı." Güldü Deren:

"Seni boşuna atmamışlar. Hâlâ böyle konuşuyorsun." Sevil, dik başlı olduğunu kabul etti:

"Ne yapayım, huyum kurusun. Başka türlü olmak elimden gelmez. Doğruya doğru, eğriye eğri."

Deren, o günlerde Sinan'la iletişim kuramamanın sıkıntısını gittikçe daha çok duyumsuyordu. Sık sık Ceren'le dertleşiyorlar, eşlerinin neler yaptığını tahmin etmeyi deneyerek özlemlerini bastırmaya çalışıyorlardı. Şu sıralar tüm iletişim kanalları kapalıydı. Deren, Sinan'ın ona üç mektup yazdığını duymuştu ama ne yazık ki hiçbiri eline ulaşmamıştı. Deren, C Blok'a gönderdiği nota da yanıt alamamıştı. Neredeyse iki aydır görmemişti Sinan'ı. İlk tanışmalarından bu yana en uzun ayrılıklarıydı.

O günlerde Ceren'e Defne'den bayram kartı geldi. Kısa notunda, dışarıdaki büyük hapishaneden söz ediyordu Defne. Koşullar ağırdı. Ayrıca Nâzım'ın ünlü dizelerini yazmıştı. Tam da onların içinde bulundukları durumu yansıtmıştı ozan:

"Diyelim ki hastayız ve ciddi
Diyelim ki hapisteyiz
Kısacası, nerede ve nasıl olursa
Ölüm hiç gelmeyecekmiş gibi yaşanacak"

Ne çok cezaevi mektubunda benzer duygular dile getirilmişti... Hapiste insan hep aynıydı. Tanıdık duygular uyarılıyordu zorlu koşullarda. Zaten mahpusluk, yaratıcılığı en çok besleyen insanlık durumlarından değil miydi? Sıradan insanlarda bir gizilgüç olarak saklı duran sanatsal yete-

nekler, cezaevi süreçlerinde akarsular gibi kolaylıkla doğal mecralarını bulabiliyordu.

47
Hasta

Koğuş penceresinden dışarı bakıldığında, avludaki görüntü bir gecekondu bahçesinden farksızdı. Çamaşırların bir bölümü akşam rüzgârı ile yerlere savrulmuştu. Mandallarla tutturulmuş olanlar ise hafif esintiyle renk renk dalgalanıyordu. Deren'in kulaklarında apandisit sancısı çeken tutuklunun inlemeleri yankılanıyordu. Nöbetçi subaya hastanın durumu bildirilmişti. Artık doktoru bekliyorlardı. O anda başka yapılabilecek bir şey yoktu.

On beş dakika, yarım saat, bir saat... Sonra tutuklular bir aracın ışıklarını fark ediyorlar. Kurtuluş umudu ve rahatlama... Doktorun geldiğini görünce, hemen dört tutuklu hastayı revire taşıyor. Deren de onlardan biri. Revir, Deren'de mesleksel özlem ve burukluk yaratıyor ama kendini toparlıyor. Hasta acı çekiyor, inliyor. Doktor yorgun ve bıkkın, söyleniyor:

"Bu hasta sabah muayene edilmiş. Niçin hastaneye sevk edilmez? Niçin her şeyi akşam yapmak zorunda kalıyoruz?"

Doktor oturdu, bir süre sessizce düşündü. Kadın polis aç olduğunu, "kuru ekmek" yemek için dışarı çıkacağını söyledi. Doktor, hastayı muayene etti. Sonra Deren'e dönerek,

"Numara yapmadığından eminsiniz değil mi? " diye sordu. Deren yanıtladı:

"Hayır, asla! Tam tersine, hastalığını yeterince ciddiye almıyor bile." Doktor,

"Sevkini isteyeceğim. Ancak sonuç ne olur, bilemem. Az önce bir başka hastanın sevki için bir buçuk saat kavga ettim" dedi. Sevk evrakını doldurup bıraktı. Ancak tutuklular durumun ciddiyetini anımsatarak uyardılar bir kez daha.

"Tamam" dedi doktor. "Elimden geleni yapacağım."

Bekleyiş başladı. Sıkıntılı bir süreç, her şey olabilir. Acılar içindeki tutuklu, düzenli aralıklarla inliyor. Yakınmıyor. Bir şey söylemiyor. Yüzünde korkudan iz yok. Arkadaşının elini sıkıca kavramış, sessizce acı çekiyor. Deren çevreyi dolaşıyor, ilaçlara göz atıyor, nöbetçi askerle konuşup

geri dönüyor. Yalnızca bir kez, derinden konuşuyor hasta:

"Artık dayanamayacağım." Bu boğuk çığlık Deren'e, Sevil'in Emniyet'te bileklerinden asılı durumda iken benzer sözcüklerle Fransızca bağırışını anımsatıyor:

"Je n'en peux plus." Başka bir dilde çığlık atmıştır. Çünkü polislerin önünde yenilgiyi kabul etmek istememiştir. Deren hastaya sokuluyor:

"Çok şeye katlandık. Buna da dayanacaksın."

Bekleyiş sürüyor. Bir saat. Bir buçuk saat. Ambulans gelmiyor. Kadın polis gene acıkıp dışarı çıkıyor. Deren onun söylendiğini duyuyor:

"Haftalarca açlık grevi yaptılar, hiçbirine bir şey olmadı, bu kadarcık şeyden mi ölecekler?" Nöbetçi subay düşünceli. Doktoru arıyor. Sonunda ambulansın yola çıktığı haberi geliyor. Deren hâlâ çok kaygılı. Hasta ölebilir. Sonra bir araç sesi. Bu kez ambulans ve rahatlama. Deren, başka bir tutukluyla birlikte hastayı ambulansa taşıyor; hasta, acı içinde kıvranıyor...

Hastayı hastaneye yolcu ettikleri o ılık yaz gecesinde, "Haftalar nasıl da çabuk geçiyor, yetişemiyorum" diye düşündü Deren. Koca bir haftayı daha soluksuz tüketivermişti. Hafta boyunca yoğun günler yaşamışlardı. Önceki haftanın başında kitap izni verilmişti. Çok sayıda kitap getirmişti görüşçüler. Okuma açlığı içinde, hepsini okuyup bitirmek için yarışmışlardı sanki. Tüm hafta okumak ve okuduklarını tartışmakla geçmişti.

Haftanın son üç gününü yayın çalışmaları almıştı. Daha önceki kararları uyarınca, iki haftada bir bülten çıkarmaları gerekiyordu. O gün bülten hazırlıkları tamamlanmıştı dört kişilik yayın kurulu tarafından. Elle hazırlamalarına karşın, bülten basılı bir yayın kadar düzgün ve albenili olmuştu. Cezaevi haberleri ve eğitim etkinliklerinin ürünlerini yansıttıkları bu yayınlar, daha sonraları taş duvarların dışına da ulaşacaktı.

Geçen hafta başında Deren'in Sinan'a elden gönderdiği mektup hedefine ulaşmıştı. Mektubu alan asker, sonraki nöbetinde Deren'e "tamam" işareti yapmıştı. Sonunda başarmıştı. Heyecanlı bir bekleyiş içindeydi şimdi. Bekleme süresinin kısa olmayacağını biliyordu. Ancak ufuktaki fırtınalı günler, Sinan'la iletişimi uzaklara, çok daha uzaklara erteleyecekti.

48
Göç ve Ayrılık

D Blok'tan C Blok'a nakledildiklerinden bu yana tam bir ay geçmişti. Karmaşık olaylar ve duyguların yaşandığı dopdolu bir ayı geride bırakmışlardı. Deren, D Blok'taki yaşamı anımsayınca, şimdi bir düşe benzetiyordu o günleri. C Blok'taki yaşamla karşılaştırılınca, D Blok günlerinin tatilden farkı yoktu. Ceren'in nasıl da haklı çıktığını düşünüp gülümsedi Deren: "Gene övünecek, ben söylemiştim diye."

C Blok'a getirildiklerinin ilk günü, C Blok Amiri Yüzbaşı Ahmet Uluçay, jilet gibi bir konuşmayla karşılamıştı onları. Kurallara uymayan tutukluların ağızlarını jiletle doğramakla tehdit etmişti. Eğer uyumlu olur, kurallara uygun davranırlarsa sorun yoktu. Ama aksi olursa, onlara hayatı zindan edecekti...

Deren artık A Blok'ta olan arkadaşlarını düşündü. Buraya getirildikleri günü anımsadı. Hele D Blok'taki son geceyi düşündüğünde iyice kederlendi.

O gece, yani D Blok'taki son gece, bir gün önce idam edilen iki genç için kadınlar koğuşunda anma toplantısı düzenlenmişti. Hüzünlü bir geceydi, herkes çok üzgündü. Ama o koşullar altında bile kimse geleceğe beslenen umudu ve inancı yitirmemişti. "Tanya" şiiri okundu, marşlar söylendi. Bir ara karanlığın derinliklerinden çıkıp gelen Üsteğmen, onlara ne yaptıklarını sordu. Tutuklu kadınlar yanıt verdi: Sıradan bir geceydi, her zaman olduğu gibi şarkı-türkü söylüyorlardı, hep yaparlardı bunu. Nöbetçi subay yorum yapmadan koğuştan ayrıldı. Yanıtlarıyla onu inandırdıklarını düşünüp sevindi kadınlar. Ardından toplantı marşlarla sürdü. "Aramızdan iki kişiyi katletti burjuvazi" ve "Ege Denizi kararınca" söylendi:

"Ege Denizi kararınca
Dağlar uykuya dalar
Yine sessiz ovalarda
İsyan ateşi yanar
.....

Varlığımız feda olsun
Bu uğurda savaşa
Yemin ettik biz emekçiler
Sosyalizmi kurmaya"

Üsteğmen ile diğer nöbetçi subayların, koğuşun arka penceresinden gece boyunca onları izlediğini fark etmemişlerdi. Öğrendiler daha sonra. Aynı gece, Cezaevi Müdürü Albay birinci koğuşu ziyaret etmişti geç saatlerde. O gece tutuklulara hiçbir şey söylenmemişti. Ertesi gün sabah sayımı sırasında, tüm kadın tutukluların başka yerlere nakledileceği açıklandı. Hazırlanmak için yalnızca birkaç saatleri vardı.

Görünüşe göre, düzenleri bir kez daha altüst olacaktı. Öyle de oldu. Kısa bir süre sonra gene yer yerinden oynadı. Beklenenin ötesinde bir kargaşa vardı. Tüm koğuş çantalar, paketler, denkler ve bavullarla kaplanmıştı. Kızların bazıları, yeniden battaniye yıkamamak için gizlice battaniyelerini de paketlemişti. Herkes bir ivecenlik içinde koşuşturuyordu.

Verilen sürenin sonunda önce birinci koğuş boşaltıldı. Tutukluları onar kişilik gruplara ayırdılar ve grupları sırayla dışarı aldılar. Deren, arkadaşlarıyla birlikte ikinci koğuşta beklerken, barakaların dışındaki yoldan geçen bir askeri aracın içinden birkaç kadının el salladığını gördü. Ancak kim olduklarını ayırt edememişti. Daha sonra bazı arkadaşlarının cemselerle daha uzak bir yere gönderildiğini anladılar. Deren'in koğuşu sona kalmıştı. Uzunca bir bekleyişten sonra sıra onlara geldi. Her şeyi bir kerede götürmek zorunda olduklarından, boyunlarında, sırtlarında, kollarında, omuzlarında, mal varlıklarını giysi gibi üstlerine giyinip taşıyarak, koğuşlarını ve D Blok'u geride bıraktılar.

Ayrılmadan önce, son bir denetim için koğuşa dönmüştü Deren. İki ay geçirmişlerdi burada. Ama artık bomboştu; sessiz ve insansızdı, şimdiden terk edilmişti. Yalnızca anıları asılı kalmıştı koğuşun her bir köşesinde. Kimse göremese de, Deren hepsini görüyor ve hüzünleniyordu. Yaşamlarının bir dönemi daha geri dönülmez bir biçimde kapanmıştı. Önlerinde yeni bir sürecin kapıları açılıyordu. Onları neler neler bekliyordu, kim bilir?

Yola çıkınca, C Blok'a doğru yönlendirildiler. Her tarafları saçak sa-

çak paketler, torbalar, çantalarla örtülü on beş tutuklu, yeni mekânları C Blok barakalarının yanına kadar ilerlediler. Zaten C Blok beş dakikalık yürüme uzaklığındaydı. Barakaların giriş kapısında bir askeri cemse duruyordu. Aracın içinde, önceden gelen kadınlardan bazıları sessizce bekliyorlardı. D ve C Blok amirleri ile Üsteğmen, aracın yanında bir masanın çevresinde oturmuşlardı. Bir asker bazı arkadaşlarının adlarını söyleyerek araca binmelerini istedi. Kızlardan bazıları onların nereye götürüleceğini sordular. Deren tam fark edemedi ama konuşan büyük olasılıkla C Blok Amiri'ydi:

"Kim bu meraklı?" Gülsüm, duraksamadan öne çıktı:

"Benim."

"Sen de onlarla gidiyorsun. Hemen topla eşyanı." Gülsüm, her zaman haksızlıklara anında tepki gösterir, bedel ödemeyi göze alırdı. Bu kez bedel, A Blok'un baskı ve şiddet düzeninde yaşamak olacaktı.

Araca binmeleri emredilen arkadaşlarıyla vedalaşamadan apar topar ayrıldılar. Onlar yola çıkarken, geride kalanlar içeri avluya alınıp sonra yeni koğuşlarına yönlendirildiler. Yerleşmeye çalışırlarken, bir arkadaşları daha çağrıldı dışarı. Sevil'di bu. Önceki gece tek başına politik bir şarkı söylemişti. Demek bu nedenle cezalandırılıyordu. Bu arada, araçlara bindirilip götürülenlerin A Blok'a gittiklerini kesin olarak öğrenmişlerdi bir askerden.

49
Zora Koşulan Benlikler

Çatımızın üzerinde gökyüzü diye bir şey vardı
boş bir tabut gibi yatardı havalandırmada bizsiz
bir zaman çıplaklığımızı ısıtan giysilerimiz
ve görüşçülerimiz vardı yüzleri yasaktı
o yasaktı bu yasaktı şu yasak
yasaklar arasından bir güzelim yasak
kırıp atardı yasakları elimizden yuvarlasak
(Nevzat Çelik)

"C Blok Kadınlar Koğuşu, yüz otuz mevcuduyla sabah/akşam sayımında emir ve görüşlerinize hazırdır komutanım." Nöbetçi askerler sayımda böyle bağırıyorlardı, C Blok'ta kadın tutukluları komutana tanıtırken. Onlar için artık C Blok dönemi başlamıştı.

Geldikleri gün, komutan o ünlü söylevini gerçekleştirmişti. Koğuşlar arasında iletişim yasağı olmasına karşın, onca koğuş sakini birbirlerinden habersiz, aynı anda aynı adı taktılar komutana: "Jilet." Çünkü kendisi konuşurken gülümseyen bir tutukluya doğru dönüp,

"Gülme. Ağzını jiletlerim" diye bağırmıştı. Sonra da o dillere destan konuşmasını yapmıştı: "Kurallara boyun eğerseniz, tutuklu haklarından yararlanırsınız. Kurallara uymazsanız, cezalandırılacaksınız. Sizi bir yere gönderecek değilim. Benim kendi yöntemlerim var. Zaten burada her şey elimin altında: Cop, tecrit, hücre, hepsi tamam. Aranızda masum kişiler olabilir. Birileri işkence sırasında kurtulmak için sizin adınızı vermiştir, bu beni ilgilendirmez. Eğer böyleyse, serbest bırakılırsınız. Benim işim sizi burada ve disiplin altında tutmaktır."

"Jilet" konuşurken, avlu subaylar, çavuşlar ve erlerle doluydu; hepsi de siyah bereli tankçılardı. Kadınlar sıralanmış ayakta dikiliyor, arada dolaşan askerler; konuşan, gülümseyen ve hatta kımıldayanlara avaz avaz bağırıyorlardı. Sanki tutukluları hareketsiz kılmak için programlanmışlardı.

"Jilet"; esmer, tıknaz, orta boylu, orta yaşlı bir adamdı. Rütbesine göre otuz beş-kırk yaşlarında olmalıydı. O sırada yüzbaşıydı ama 30 Ağustos'ta

terfi ederek binbaşı olacaktı. Deren, onun kendisini Napolyon'un yeryüzündeki son temsilcisi olarak gördüğünü düşünüyordu. "Jilet", gerçekten işkenceciydi. Konuşmalarından birinde, Almanya'da işkence eğitimi aldığını itiraf etmiş, Avrupa'da da işkence yapıldığını bildiğini söylemişti. İşkenceye ve bu nedenle "Emniyet"e geri götürülmelere karşı olduklarını söyleyen tutuklulara, işkencenin evrensel boyutlarını kanıtlamaya çalışıyordu. Konuşma biçimi, Emniyet'teki işkencecilere çok benziyordu. Fiziksel ve psikolojik işkence yöntemlerini, araçlarını iyi biliyordu, bildiğini de asla yadsımıyordu. Yayıncı İlhan Erdost'un ölümüyle sonuçlanan olaylar sırasında da sorumlu blok amiri "Jilet"ti.

Koğuş sayımları, avluya koşarak gelen ve dağınık biçimde yerleştirilen coplu, siyah bereli tankçı on askerden oluşan "sayım mangası" eşliğinde yapılıyordu. Sayım mangası, sürekli bağırıyordu:

"*Kim bunlar? Kim bunlar?*
Tankçılar, tankçılar!
Hey, hey, hey! "

Sayım sırasında kımıldayan tutuklulara göz açtırmıyordu askerler:

"Burnunuza, ağzınıza dokunmanız yasak. Kıpırdamak yasak." Kaşınmak, hıçkırmak ve öksürmek de yasaklar arasındaydı. Sözün kısası, sayım bitene değin hareketsiz, "hazır ol"da durmak gerekiyordu.

Tutukluların ilk üç günü, yeni düzenlerini kurmakla geçti. Çamaşır yıkama, koğuş ve yatak temizliği, eşyayı düzene sokma ve benzer işler... Deren, Ceren ve arkadaşları her şeyi bir kez daha temizleyip düzenleyerek yeni evlerine yerleştiler.

Tutuklular, ortadaki avluyu çevreleyen üç ayrı barakaya yerleştirilmişti. Nöbetçi subaylar, ilk günden ezberlemeleri için marşlar ve "Andımız" metinleri dağıttılar. Eğitim programı yerine, bu metinlere çalışmaları isteniyor, ertesi gün Andı okumaları bekleniyordu. D Blok'ta kadın tutuklulara verilmeyen eğitim programları, erkek tutuklulara başlangıçtan beri uygulanıyordu. Bu programların amacı, "tutukluların iyi birer yurttaş olmak üzere eğitilip topluma kazandırılmaları"ydı.

Erkek tutukluların bulunduğu C Blok'un diğer bölümlerinde sol ve sağ

görüşlüler bir arada tutuluyordu. Sağ görüşlüler neredeyse toplamın yarısına varan büyük bir kitle oluşturuyorlardı. Erkek tutuklu bölümlerinde kurallar çok katıydı. Sayımlar sırasında tutukluların sesleri kadınlar koğuşuna rahatlıkla ulaşıyordu. Sayım için beklerken, bazen erkek tutukluların canhıraş seslerini duyuyorlardı. Kimileri öylesine bağırıyordu ki, sesleri kırılıp çatlıyordu. Sağ görüşlüler bu bağırışlarıyla solcu tutukluları zora sokuyor, onlar gibi ses çıkarmadıkları gerekçesiyle solcular sık sık şiddetle cezalandırılıyorlardı.

Erkek tutuklular avukat görüşüne ikişer ikişer koşturularak götürülüyordu. Askerlere ve subaylara "komutanım" diye hitap etmek zorundaydılar. Kısacası, asker gibi eğitim yapıyor ve ceza almış asker muamelesi görüyorlardı. Yönetimdeki subayların söylediğine göre, tüm tutukluların statüsü "tutuklu er"di.

Erkekler bölümünde düzenli eğitim söz konusuydu. Her koğuş olağan olarak günde bir saat eğitim yapıyordu. Fakat çok sayıda koğuş olduğu için, kadınlar sürekli olarak eğitim yapan erkeklerin sesini dinlemek zorunda kalıyor ve sanki erkekler kesintisiz eğitim yapıyor sanısına kapılıyorlardı. Eğitimlerden dalga dalga marş ve belgiler yansıyordu kadın koğuşlarına:

"Ey asker! Vatan sana minnettardır."

"İzmir'in dağlarında çiçekler açar."

"Her Türk asker doğar." Bazen türküler de söylenirdi: "Kara basma iz olur" ya da "Bir mumdur, iki mumdur, üç mumdur, bana bir bade doldur…"

Ceza almış olanlar için olağan eğitim süreleri kat kat aşılıyordu. Sabaha dek süren "gece eğitimleri" nedeniyle zaman zaman tüm gece boyunca sesleri duyuluyordu erkek tutukluların. Kimi zaman daha ağır cezalar gündüz de sürdürülüyordu. Deren D Blok'tayken bir gün evrak eksikliği nedeniyle mahkemeye çağrılmıştı. Araca giderken yürüdükleri yoldan, C Blok'un Sinan'la Oktay'ın kaldığı bölümü görülüyordu. Deren ilk anda tutukluların havalandırma saatinde olmadıklarını görerek üzülmüştü. Daha dikkatli bakınca, yerde birilerinin olduğunu fark etti. Beş ya da altı tutuklu, ceza olarak uygulanan ördek yürüyüşü yapıyorlardı. Deren'in içi

ezildi. Kim bilir kaç saattir sürüyordu bu ceza. Bakmaya gönlü el vermiyordu ama gene de dikkatle izledi yerde sürünenleri. O zaman kendisine gülümseyen Oktay'la göz göze geldi. Deren, el salladı Oktay'a. Gülümseyememişti.

Koğuşa dönünce Ceren hemen yanına gelmişti:

"Nasıl geçti? Kimseyi gördün mü?"

"Yok" dedi Deren, "Kimse yoktu avluda. Kimseyi görmedim."

Daha ağır kabul edilen suçlar ise, çok daha şiddetli cezalarla sonuçlanıyordu. Örneğin, yarı açık "C Blok tecrit bölümü" hücrelerinde günler, hatta haftalar boyunca kalmak gibi. C tecrit bölümü, kurallara karşı geldiği öne sürülen tutukluların cezalandırılmak için konduğu yarı açık, yani üç duvarı olan, üzeri kapalı, ön duvarı ise yalnızca demir parmaklıklardan oluşan hücrelerden oluşuyordu Bu hücrelerde tuvalet yoktu. Tuvalet gereksinimi, verilen büyük tenekelerle karşılanırdı. Kışın oralar çok soğuk olurdu. Özetle C tecritte olmak, kışın dışarıda evsizler gibi yaşamakla eşanlamlıydı.

"Jilet", kurallara uymazlarsa koğuş kapılarını kilitlemekle tehdit etmişti kadınları. Tutuklu kadınlar ertesi gün sabah sayımında, daha önceki kararları uyarınca Andı okumayı reddettiler ve sayımın hemen sonrasında koğuş kapıları kilitlendi. Bunun anlamı, birincil olarak tuvalet yasağı idi. Çünkü tuvaletler koğuşların arasındaki orta boşluktaydı. Yeni yerlerine alışamadan öbür yasaklarla da tanıştılar. Çay, gazete ve havalandırma yasakları art arda geldi. En son olarak, kantin yasağı kondu. Ziyaret günü geldiğinde de görüş yasağı...

Böylece günler geçiyor, Andı okumadıkları her sabah yeni cezalara uyanıyorlardı. O akşam hava epeyce serindi. Sayım mangası akşam sayımı için biraz geç gelmişti. İlk kez karşılaştıkları bir yüzbaşı nöbetçiydi. Tüm tutuklular avluda sıralanmış bekliyorlardı. Birinci koğuş tutukluları saymaya başladı. Birden yüzbaşının tiz sesi yankılandı avluda. Yüzbaşı, sayım veren tutukluların sesini duyamıyordu. Sonra,

"Bekletin. Sayım almıyorum" diyerek yönetim binasına girdi, televizyonu açıp izlemeye başladı.

Tutuklular sayım düzeninde kalmışlardı. Beklediler, beklediler. Hava

gittikçe soğudu. Onlar beklediler. Hava daha da soğudu. Bir ara yüzbaşı geldi, birkaç dakika izledi onları. Sonra sayım yapılması için bir kez daha izin verdi. Ama seslerin yüksekliğini gene yeterli bulmamıştı. Bu nedenle sayımı durdurarak içeri geri döndü.

Hava artık dayanılmaz ölçüde soğumuştu. Ankara'nın kara iklimi, ağustos akşamlarını kış kertesinde soğutuyordu. Tutuklular gündüze göre giyindiklerinden, ince giysileri içinde titriyorlardı. Deren, dizlerinin titremesine engel olamıyordu. Sayım mangasına ceketler geldi. Askerler de tutuklularla birlikte açıkhavada bekliyor ve üşüyorlardı doğal olarak. O gece kadın tutuklular, saat sekizden on bire değin bekletildiler. "Jilet" de çağrılmıştı evinden. Tutuklular arasında dolaşıyor, neden yüksek sesle sayım vermediklerini soruyordu. Tutuklular, normal sesleriyle sayım verdiklerini, C Blok'taki diğer tutuklular gibi bağırmak istemediklerini söylüyorlardı.

Saat gecenin on birine yaklaştığında, birkaç kişi hastalanarak koğuşa taşındı. Kimi bayılmış, kimi bacaklarına giren kramplar yüzünden yere yığılmıştı. Deren de kramp nedeniyle ayakta duramayanlar arasındaydı. Gülçin'in onu revire götürmesine izin verdiler. Doktor, Gülçin ve Deren'le konuştuktan sonra dışarı çıkıp subayları uyardı. Sonunda tutukluların içeri alınmasına izin verildi. Saat on bir buçuğu geçiyordu. Böylece tutukluların "yıldızları izleme" adını verdiği C Blok'taki ilk operasyon sona ermiş oldu.

Bu operasyonun ardından, yüzbaşı da hemen takma adını bulmuştu: "Yarasa". İzleyen günlerde, bu adı gerçekten hak ettiğini başka davranışlarıyla da kanıtladı. Öfkelendiği zaman söyledikleriyle ün saldı tutuklular arasında.

"Veba mikrobu gibisiniz, hiçbir şey sizi ikna edemez" demişti bir gün. Başka bir gün ise,

"Sizler bu ulustan olamazsınız. Yabancısınız. Topunuzun suçlu olduğuna inanıyorum" diyerek duygularını açığa vurmuştu.

"Yarasa" , ince ve uzun boylu, düz kır saçlıydı. Öbür subaylardan farklı giyinirdi. Diğerleri gibi günlük üniforma giymez, her zaman resmi giysiyle dolaşırdı. Pırıl pırıl, uzun konçlu, kahverengi çizmeleri vardı. Sonraları

"Yarasa"nın her nöbeti, tutuklular için bir karabasana dönüştü. Onun nöbetçi olduğu her gece tuhaf, bıktırıcı, akıl almaz şeyler yaşadı insanlar.

"Yıldızları izleme" operasyonunun ertesi günü, tutukluların birçoğu sabah sayımına çıkamadı. Soğuk, zaten düşük olan dirençlerini biraz daha kırmış ve çeşitli rahatsızlıklara yol açmıştı. Kimileri hastalanmış, kimilerinin ruhsal dengesi bozulmuştu. Sayımdan sonra, dışarı çıkmış olan az sayıda kadına uygun adım yürümeleri söylendi. Asker gibi sıra sıra, rap rap yürütülmek, Mamak Cezaevi'nin eğitim yöntemlerinden biriydi. Tüm gruplar ortak karar almıştı, kadınlar yürüyecek ama yönetimin dayattığı askeri kurallara uymayacaklardı. Öylesine yürüyecekler, nizami yürüyüş yapmayacaklar, ek olarak istenen hiçbir şeyi de kabul etmeyeceklerdi.

Böylece Deren'in deyişiyle "gezintiler" başlamış oldu. Bu yürüyüşler günlerce sürecek, uzunca bir zaman için tutukluların gündüz saatlerini tümüyle ellerinden alıp onları yorgun düşürecek, başka iş yapamaz duruma getirecekti. O gün bir süre yürüdükten sonra dört- beş kadın yorularak yere oturdu. Coplu askerler onları yürüyüşe yeniden katılmaya zorladı. Kadınlar kalkmayıp direndikleri için askerler onları coplamaya girişti. Sonra "Jilet" geldi ve ne olduğunu sordu askerlere. Durumu anlattılar. "Jilet", askerlerden birinin copunu kaptığı gibi,

"Yürümeyenlere işte böyle vuracaksınız" diyerek askerlere coplamanın nasıl yapılacağına ilişkin uygulamalı eğitim yaptı. Kadınlara kol, omuz, bacak nereye rastlarsa aralıksız ve acımasızca vuruyordu. Kadınlardan biri can havliyle karşı çıktı:

"Ne yapıyorsunuz? Pantolonumu indiriyorsunuz!" "Jilet", sırıtarak yanıtladı:

"Sizin pantolonunuz dışarıda indirilmişti. Biz yukarı çekmeye çalışıyoruz." Koğuşlardaki diğer kadınlar, bu sözlere ve dayağa tepki gösterip bağırarak protestoya başladılar. Ardından "Jilet", yürüyüş sırasında yere oturan dört kişinin A Blok'a gönderileceğini açıkladı.

Aynı gün öğle yemeği sonrası, üçüncü barakadaki bir koğuşta kalan tutuklular avluya çıkarıldı. Ceren'le Gülçin de o koğuşta kalıyordu. İkinci barakada olan Deren ve arkadaşları, durumu izlemek için hemen koğuşun pencerelerine koştular. İki-üç manga asker avluya girerek kadınların

çevresinde sayım düzeni aldı. Herkese bağırıp çağırıyor, pencerelerden bakanları uyarıyorlardı. Görevli çavuş, kadınları sayım düzenine soktu ve sayım emri verdi. Sayım başlayınca askerler, alçak sesle saydıklarını bahane ederek kadınları coplamaya başladılar. Yirmi beş-otuz kadar asker, bir üsteğmen ve bir yüzbaşı vardı. Bu yüzbaşı, daha sonra tutuklularca "EsEs" olarak adlandırılacaktı.

Deren ve arkadaşları olayları izlemeye çalışıyorlar, fakat çevreyi dolduran askerlerin bağrış çağrış ve coplu saldırıları yüzünden açık pencerelere fazla yaklaşamıyorlardı. Gene de dehşet verici anları görebildiler. Askerin biri Ceren'i saçlarından yakalamış sürüklüyor, Gülçin inip kalkan copların etkisiyle yerlerde sürünüyordu. Koğuştakilerden kimileri bu vahşet tablosunu izlemeye dayanamayarak içeri kaçtılar. Coplar indi, kalktı, indi, kalktı. Sanki saatler geçmiş gibi geldi Deren'e. Bazı tutukluları iki asker birden dövüyordu. Sonra tüm askerler topluca saldırıya geçtiler. Kadınlar çığlıklar atarak kaçmaya başladılar. Sonunda hepsi birden itilip kakılarak koğuşlarına sokuldular. Artık avlu ıssız, koğuşlar sessiz, insanlar yaralıydı.

Operasyonu yöneten yüzbaşı "EsEs", fiilen saldırının içinde yer almıştı. Askerlere, tutukluları nasıl yakalayıp ne kadar coplayacaklarını uygulamalı olarak göstermişti. Taş yürekli bir adam izlenimi veren bu yüzbaşı, aslında yaptıklarının doğru olduğuna inanıyor, bu inancın gereği olarak, kendine has bir görev duygusuyla uyguluyordu baskı ve şiddeti.

Ertesi günkü yürüyüş sırasında iyi yürüyemeyen tutuklular seçilerek koğuşları değiştirildi. Deren'in de aralarında olduğu bu tutuklulara, öteberilerini toplamaları ve koğuşlarından ayrılmaları söylendi. Kadın polis, Deren'le birlikte koğuşa geldi. Deren hızla eşyasını toparladı ve kadın polis eşliğinde koğuştan ayrıldı. Geride gözleri yaşlı arkadaşları kaldı.

Üçüncü barakadaki yeni koğuşunda bir kez daha Ceren ve Gülçin'le buluşmuşlardı. Koğuşta yirmi ile yirmi beş arasında tutuklu vardı. Deren, yeni mekânında düzen tutturmak için gene epeyce uğraşmak zorunda kaldı. İyi ki insanın bulunduğu ortama kendini uyarlama yeteneği vardı. İnsanoğlu, her koşula bir biçimde uyum sağlayabiliyordu…

Birkaç gün sonra Deren, gece hastalanan bir tutukluyu revire götür-

müştü. Nöbetçi olan "EsEs Yüzbaşı" onu gördü ve konuşmak istediğini söyleyerek odasına çağırdı.

"Bu kadınlar neden böyle yapıyorlar? Böyle davranarak hak elde edeceklerini mi sanıyorlar? Onları hiç anlamıyorum doğrusu" dedi. Sesinden ve yüzündeki meraklı ifadeden, bu sorunun öğrenme amaçlı olduğunu anlayan Deren yanıtladı:

"Tek tek, her arkadaşın ne düşündüğünü, ne hissettiğini bilemem elbette. Ama genel anlamda konuşmak gerekirse, buradaki insanlar, baskı ve şiddet uygulamalarına tepki gösteriyorlar. Zorla yaptırılmak istenen işlere karşı çıkıyorlar. Bizler, her tür şiddete ve işkenceye karşıyız. Örneğin, Andı söylemenin, yüksek sesle sayım vermenin dayatılması, cezaevine ve tüm ülkeye yayılan baskıların bir uzantısı gibi değerlendiriliyor." Biraz şaşırmış olan "EsEs" sordu:

"Ne yani, karşı çıkınca hem kendileri, hem de ülke için bir sonuç alabileceklerini düşünüyorlar, öyle mi? Peki, neden normal sesle saymıyorlar? Neden İstiklal Marşı'nı yüksek sesle söylemiyorlar?" Deren yanıtladı:

"Onlar kendi olağan ses tonlarıyla sayıyorlar. Aynı zamanda, sayım sırasında C Blok'taki diğer bölümlerden yükselen seslere tepkileri var. Onların böylesine bağırmak için zorlandıklarını düşünüyoruz. Bağırtmak da baskının bir parçası olarak değerlendiriliyor."

Söz sırası sonra yüzbaşıya geldi. Orduda işlerin nasıl yürüdüğünü, emir-komuta zincirini, disiplini anlatıp ekledi:

"Şiddet, ordu içinde oldukça sıradan ve doğaldır. Bu herkes için geçerlidir." Sohbet bu sözlerle sona erdi. "EsEs" nazik, saygılı biçimde teşekkür etti Deren'e, zamanını aldığı için. Bu sahneyi gören birisi, onun bir gün önce tutuklu kadınlara uygulanan ölçüsüz şiddetin yöneticisi olduğuna asla inanmazdı.

30 Ağustos Zafer Bayramı sabahı, kadınlar bölümü büyük bir gürültüyle uyandırıldı. Bir grup asker bağrış çağrış doldurmuştu avluyu:

"Tank, Zafer, Savaş, Hey!

Bir, iki, üç, dört!"

O gün "Jilet" nöbetçiydi. Terfi edip binbaşı oluşunu mu kutluyordu, kim bilir? "Jilet", bayram onuruna tutuklulara bir konuşma yaptı. Yine

tehditler savurdu. Onlar Andı okumayı kabul edinceye kadar elinden geleni yapacak, tüm yöntemleri kullanacaktı. Sonunda başaracaktı.

Çavuş tekmil verdi:

"C Blok Kadınlar Bölümü, yüz otuz tutukluyla, sabah sayımı için emir ve görüşlerinize hazırdır, komutanım!" Sayımdan sonra tutuklulardan Andı okumaları istendi ama kimse okumayınca, koğuşlara dönme komutu verildi. Tutuklular koğuşlara yöneldiğinde, her barakanın kapısında ellerinde coplarıyla üç-dört asker konumlandı. İçeri girebilmek için tutukluların her ele ikişer cop yemesi gerekiyordu. Jilet, operasyonun süreceğini ve kurallara karşı gelmeye son vermezlerse, vurulan cop sayısının her gün artacağını bildirdi. Aynı işlem akşam sayımından sonra da yinelendi.

Akşam copunu yemek için beklerlerken, Deren'in kaldığı barakanın kapısında iki asker konumlandı. Askerlerden birinin önünde kuyruk oluştuğunu, diğerinin önünde ise kimse olmadığını fark eden Deren, dikkat çekmesin, sorun çıkmasın diye boş olan askerin önüne gitti. Bu kez yediği coplar, sabahkilerle kıyas kabul etmezdi. Demek ki öbür askerin önünde kuyruk oluşmasının bir hikmeti varmış. İçerde uzun süre kıvrandı ellerinin acısından. HK grubundan bir kadın, ona hazırlamış olduğu tuzlu suyu ikram etti. Böylesi durumlarda aralarındaki çelişkiler ikinci plana itilebiliyor, insanlık ağır basıyordu. Ellerini tuzlu suya bırakarak rahatlayan Deren, yazgı arkadaşına teşekkür etti.

Deren, kadın tutukluların süreç içinde her çeşit ceza ve kötü muameleden nasibini aldığını düşünüyordu. Sonra daha önceki zamanlar geldi aklına. "Haksızlık da etmemek gerek. Biz hiç Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu'ndaki gibi, 'ekmekleri dolaba dik yerleştirmediğimiz' için dayak yemedik." Akşam dayağından sonra, Zafer Bayramı onuruna verilen tatlıyı yediler; şişip morarmış, hâlâ sızlayan elleriyle...

Ertesi sabah doktora çıkmıştı Deren. Başı dönüyordu, kan basıncını ölçtürecekti. Revirde muayene için sıra beklerken, açık pencereden, yolu ve Sinan'ın kaldığı barakayı görebiliyordu. Radyo açıktı ve müzik duygularını ayağa kaldırmıştı. Öyle yakın ve aynı zamanda öyle uzaktılar ki... Kulaklarında o hüzünlü şiir yankılanıyordu: *"Ağlasam sesimi duyar mısı-*

nız, dokunabilir misiniz gözyaşlarıma ellerinizle?"

Tam o sırada Ceren'in adı duyuldu yönetim binasından. Mahkemeden çağrıldığı bildiriliyordu. Aynı dakikalarda çöpleri bırakmak için dışarıda olan Gülçin, orada Emniyet aracını ve tanıdık bir polisi gördüğünü söyledi telaşla. Deren'le Gülçin hızla koğuşa dönüp Ceren'e haber vermeyi denediler ama olmadı. Kadın polis, askerlerle birlikte Ceren'e ulaşmış, koluna yapışmıştı bile. Bir süre sonra Ceren'in araca bindirilip götürüldüğünü gördüler. Yeniden Emniyet'e alınmak, tutuklular için karabasandan farksızdı. Aşağılanmak, şiddet ve işkence: Emniyet'in anlamı buydu onlar için. O yüzden arkadaşlarının Emniyet'e götürülmesine hep karşı çıkıyor, direniyorlardı, boşuna olduğunu bile bile. Ceren'in götürülüşünün ardından bir günlük yemek boykotu yapıldı.

Ceren'in gidişinden sonraki gün tutuklular yürüyüşteyken, "Jilet" birden karşılarına dikildi ve tepki olarak uyguladıkları yemek boykotunun nedenini sordu:

"Soruyorum ama aç kalmanız umurumda bile değil. Soruyorum, çünkü nedenini merak ediyorum." Tutuklular Emniyet'teki koşulları, işkencenin insanlık suçu olduğunu anlatmaya çalıştılar ama "Jilet" sözlerini kesti, işkencenin evrensel boyutlarından söz etti gene. Eğitim için gittiği Almanya'da işkence yapıldığının doğrudan tanığı olduğunu yineledi. Sonra ekledi:

"Hiç kuşku yok ki işkence yapmak bir zorunluluk. Birçok insan öldürmüş bir cani, doğal olarak suçunu kabul etmez. Bu yüzden işkence gereklidir. Baskı olmadan kim suçunu itiraf eder ki?"

Ceren, üç gün sonra döndü Emniyet'ten. Sudan bir nedenle sorgulandığını söyledi ama oradaki ortamdan etkilenmişti. Dengesi bozulmuştu, yeniden uyum sağlaması zaman aldı. Orada her zamanki gibi işkence vardı. Ceren'in gözleri önünde, bir adama beş yaşındaki oğlunun karşısında işkence yapılmıştı. Minik oğlan,

"Babamı öldürüyorlar" diye bağırıyor ve yardım etmesi için yalvarıyordu Ceren'e. İşkenceciler kendileri için dışarıda yapılacak iş kalmadığını söylemişlerdi. Bu nedenle Mamak'taki tutukluları alıp daha önce ulaşamadıklarını düşündükleri kimi bilgileri elde etmeyi planlıyorlardı. Bu

arada, sanıkların açtığı işkence davaları yüzünden sık sık mahkemeye çıktıkları için de çok öfkeliydiler.

O gece sabaha karşı üç buçukta, tutuklular silah sesleriyle fırladılar yataklarından. Ayak sesleri, bağrış çağrış, alarm düdükleri, her şey birbirine karışıyordu. Kadın polis geldi ve tüm kapıları açtı:

"Herkes dışarı! Arama yapılacak!" Uyanmamış olanlar bu sesle uyandı. Herkes şaşkındı. Bazıları ne olup bittiğini sorarken hâlâ yarı uykuluydu. Kalabalık bir asker grubu avluyu doldurdu, uygun adım koşarak ve sloganlarla:

"Bir, iki, üç, dört! Kim bunlar? Kim bunlar?
Tankçılar, tankçılar, hey, hey, hey!"

Koğuşlarda herkes telaşla giyinip teker teker dışarı çıkıyordu. Hava henüz tam aydınlanmamıştı. Gece soğuğu vardı. Tutuklular, tam uyanamadan sıcak yataklarından dışarı alınmışlardı ve hepsi titriyordu. "Gülümseyen Yüzbaşı" nöbetçiydi o gece. Yüzbaşının yüzünde takılı bir gülümseme vardı her zaman. Bu nedenle "Gülümseyen" adını vermişlerdi ona.

Onun olağan koşullarda iyi bir insan olduğu bile söylenebilirdi. İlk karşılaştıklarında içten bir durum değerlendirmesi yapmıştı kendi bakış açısıyla:

"Okuldan mezun olduğumda, böylesi bir görevle karşılaşacağımı aklımdan bile geçiremezdim. Ordu da böyle bir sorumluluğa hazır değildi. Fakat görevi üstlenmek zorunda kaldı. Daha önce yedi ay çalışmıştım Mamak Cezaevi'nde. Buradaki her insanın benim kadar zeki, kültürlü ve değerli olduğunu düşünüyorum. Düşüncelerinize saygı duyuyorum. Gene de insanca koşullarda yaşamak için bazı kurallara uymak zorundasınız. Niçin Andı okumayı reddediyorsunuz? Size ters gelen nedir?" Kimi tutuklular, subaya Andın dayatılmasını cezaevindeki baskıların bir parçası olarak gördüklerini söylemişlerdi. Eğer Andı okumamak bir suçsa, yasaların öngördüğü biçimde cezalandırılabilirlerdi.

O güne değin yalnızca bir kez kötü davranışına tanık olmuşlardı "Gü-

lümseyen Yüzbaşı"nın. Nöbetçi olduğu bir gün, koğuş kıdemlilerini çağırıp niçin tutukluların çok alçak sesle sayım verdiğini sormuş, sonra onlara yaklaşmış, sırayla kulaklarına eğilerek,

"İşte böyle sayarsanız, sesiniz ancak duyulur" diye bağırmıştı teker teker. Kıdemlilerden birkaçında geçici sağırlık oluşmuştu bir süre için.

Elinde bir fenerle "Gülümseyen Yüzbaşı" sayım için bekliyordu dışarıda. "Jilet" de oradaydı gene. Operasyon için kalkıp evinden gelmişti. Tutuklular yarım saat sayım düzeninde bekletildiler. Sonra yeterince seslerinin çıkmadığı bahanesiyle yeniden yeniden saydılar. Sayımın kaç kez yinelendiğinin farkında değillerdi artık. Hepsi de soğuktan, uykusuzluktan uyuşmuş ve bitkin düşmüş durumdaydı. Algılayamadıkları bir sürenin sonunda içeri girmelerine izin verildi. Gece operasyonlarının biri daha, herkesi donma noktasına getiren bir aşamada sona ermişti.

Sonraki günlerde böylesi uygulamalara ara verildi. Ana ceza yöntemi yürüyüştü artık. Yürüyüş süreleri gittikçe uzatılıyordu. Deren, dışarı çıkmadığı bir gün koğuş penceresinden yürüyen kadınları izlerken, görünümün Nazi kamplarından farksız olduğunu düşündü. İnsanlar sıraya girmiş, durmaksızın yürüyor, yürüyor, yürüyorlardı. Saatlerce, günlerce... İçlerinden biri saymıştı bir gün: Döne döne tam yüz elli tur atmışlardı avluda.

Yürüyüşe ek olarak, başka bir ceza başlamıştı o günlerde. "Jilet"in tanımlamasıyla, yeni ceza bir "psikolojik işkence" yöntemi idi. Açıkça böyle söylüyordu. Yürüyüşler sırasında en yüksek ses ayarı ile marşlar çalınıyordu. Ayrıca her sabah dört buçuk-beşte, koğuşlarda yüksek desibelde yankılanan marşlarla uyandırılıyorlardı. Deren'in kaldığı koğuş, müzik kaynağının hemen yanı başındaydı ve bu nedenle cezanın en büyük payı onlara düşüyordu. Giderek buna da alıştılar ve marşlarla yaşamayı öğrendiler. Bir kere başladı mı saatlerce sürüyordu çünkü. Herkes aynı görüşte değildi ama Deren marşlarla yürümeyi sessizliğe yeğliyordu. Müzik, o anki ruhsal durumuna göre, yürüyüşün daha hüzünlü ya da daha eğlenceli geçmesini sağlıyordu.

Zamanla yürüyüşlerin süresi uzadıkça uzadı, sekiz saate çıktı. Uzun yürüyüşlere bazı tutuklular dayanamıyordu artık. Düşüp revire götürü-

lenlerin sayısı hızla arttı. Bu arada "Jilet", seçtiği tutuklularla tek tek görüşerek onları ikna etmeye uğraşıyordu. Tutuklular arasında "iyi aile" kızlarını arıyordu bir bakıma! Belirlediği tutukluları bürosuna çağırıyor ve uzun konuşmalar yapıyordu. Ayrıca bir gün akşam sayımını beklerken, herkese yeni bir konuşma yaptı. Konuşmanın sonunda,

"Size ne söyleyeceğimi bilemiyorum. Sizleri nasıl ikna edeceğimi bilmiyorum. Niçin bu kadar inatçısınız?" diyerek artık çıkar bir yol bulamadığını itiraf etti. Deren'le Ceren, onun bu umarsızlığı karşısında çok keyiflenmişlerdi. Fidan'la Fulya, zafer işareti yaptılar gizlice.

Ne var ki, "Jilet'in tutuklu kadınlar üzerindeki bireysel ikna çabaları tümden sonuçsuz kalmadı. O haftaki yasak görüş gününün akşamı, iki kadın kurallara boyun eğen itaatçilerin koğuşuna geçti. O sırada bu koğuşta üç sağ görüşlü kişi vardı. Yönetim, tüm yeni gelenleri bu koğuşa gönderme politikası izliyordu zaten. Yönetime boyun eğen itaatçi sayısı iki-üç gün içinde on dörde, daha sonraki günlerde yeni gelenlerle birlikte yirmi üçe çıktı. "Jilet", ektiklerini biçmeye mi başlamıştı? Yoksa uzayan baskı ortamının yol açtığı, zaten beklenen sonuçlar mıydı yeni gelişmeler? Ne olursa olsun, kadınlar açısından kaygı vericiydi bu durum.

Bir yandan da akıntıya kürek çekenler vardı. Yeni gelen ve yönetimce itaatçiler koğuşuna yerleştirilen iki kişi, diğer koğuşlara geçme kararı almıştı. İki kadın, sayım sırasında Ant okumayacaklarını açıkladılar. Açıklamanın hemen ardından, yönetim binasına alınıp acımasızca coplandılar. Daha sonra bu iki kişi, Deren'le Ceren'in bulunduğu koğuşa getirildi. İkisinin de elleri coplamadan şişmiş, mosmor olmuştu. Tuzlu su hazırlayarak, ağrıdan kıvranan kadınları tedavi etmeye çalıştılar.

Sonraki günlerde toplu coplamalar yeniden başladı. Bu arada bazı askerler de dayak yiyordu, çünkü tutuklulara yeterince şiddetli vuramıyorlardı. Askerlerin çoğu sanki tutukluları dövmeme kararı almıştı ve bu yüzden emir verildiğinde, beklenen şiddette coplamıyorlardı. Tutuklular bu askerlere,

"Lütfen vurun, bizim yüzümüzden dayak yemenizi istemiyoruz" diyorlar, karşılığında onlardan,

"Önemli değil, siz bizi düşünmeyin" yanıtını alıyorlardı. Birbirlerinin

dayağına talip olmuş gibiydiler.

Deren bir gün bu askerlerden ikisini izlemişti avluda. Dayak yedikten hemen sonra yönetim binasından avluya çıkmışlardı. Yüz ifadeleri farklılaşmıştı. Böyle davranmaya çok önceden karar verdikleri anlaşılıyordu ve sonuçlarına da hazırdılar. Artık dövmek yerine dövülmeyi daha uygun buluyorlardı.

Bir gün kantin yasağı hiçbir açıklama yapılmaksızın kaldırıldı. Sigara dışında, tutukluların sebze, meyve ve hemen tüm öteki gereksinimleri getirildi. Bir aylık yasaktan sonra, o hafta görüşe izin verileceği açıklandı. Binbaşı "Jilet" hemen bir açıklama yaptı tutuklulara: Bu gelişmeler komutanın emriydi. Asla yönetimin ödün vermesi olarak anlaşılmamalıydı. Yalnızca bir kez uygulanacak bir jestti. Öyle de oldu. Kısa bir molanın ertesinde, yasaklar tüm kapsamıyla geri geldi.

Görüşte Deren'in annesi Sevinç, hasta ve yorgun görünüyordu. Deren'i suçladı kendisini üzdüğü için. Niçin kurallara uymuyorlardı? Burası cezaeviydi. Zaten sıkıntı içindeydi tutuklu yakınları. Bir de bu yüzden üzülüp kaygılanıyor, meraktan ölüyorlardı. Deren, elinden bir şey gelmeyeceğini söylemeye çalışarak daha anlayışlı olmasını istedi annesinden. Kötü kadın polislerden biri de oradaydı ve annesine, tutuklulara yardım etmek için nasıl çabaladıklarını anlatıyordu. Deren, annesine onun işkencecilerden biri olduğunu, onu dinlemesinin yakışık almadığını söylemeye çalıştı. Kısa görüş süresinin değerli dakikaları bu konuşmalarla harcanarak sona erdi. Deren, annesine söylemek istediklerinin hiçbirini söyleyememişti.

Annesini kandırmaya çalışan o kadın polis, bir gün "Yarasa" ile birlikte nöbete gelmişti. Tutuklu kadınlara yüzbaşının ve askerlerin önünde saldırmış, hakaretler yağdırmıştı:

"Nedir bu yaptığınız? Neden yüksek sesle saymıyorsunuz? Reziller!" Kadınlar içlerinden "yalakalığın böylesi" diye geçirerek gülümsemekten kendilerini alamamışlardı. Bunu fark eden kadın polis, bir tutuklunun karşısına dikilmiş ve sinirli bir tavırla, "Neye gülüyorsun böyle, yoksa açıkta bir şey mi gördün?" diye sormuştu. Pembe bir elbise giymişti ve iç eteği her iki yandan sarkıyordu. Niçin bu kadar nefret dolu diye merak

etmişlerdi Ceren'le.

Buna karşılık, Fatoş gibileri de vardı kadın polisler arasında. Mücadele ve direnme kavramlarından uzak olsa da, kadın tutukluların durumuna çok üzülüyordu. Sıcak ve içten bir sesle, onları kurallara uymaları için ikna etmeye çalışırdı Fatoş:

"Haklarınızı elde etmek için Andı okumak zorundasınız. Neden okumuyorsunuz? Okusanız ne olur sanki; düşünceleriniz, kafanızın içindekiler değişecek mi? Şimdi onlar güçlü, direnmenin bir yararı yok. Kaybeden taraf hep siz olacaksınız."

Andı avaz avaz okuyan sağcı erkeklerin, kadınlar bölümünde de benzerleri vardı artık. Sayıları yirmi altıya yükselen boyun eğenler, yüksek sesle söylüyorlardı Andı. Onları dinlemek, diğerleri için iç karartıcı ve yıpratıcıydı. Neden siyasal tutuklu olarak burada bulunuyorlar acaba, diye düşünüyordu Deren. Yönetimin her isteğini yerine getirmek için öylesine istekli görünüyorlardı ki... Doğal olarak, "tutukluluğun tüm hakları"ndan yararlanıyorlardı: Gün boyu havalandırma, çay, sigara, gazete, görüş ve tuvalet özgürlükleri... Koğuş kapıları kilitlenmediği için, geceleri gönüllerince tuvalete gidebiliyorlardı. Sözün kısası, diğerlerine yasak olan her şeyleri vardı, ama acaba içleri rahat mıydı?

Ceren sordu Deren'e:

"Uzun gecelerde uykuları kaçmaz mı? Vicdanları sızlamaz mı?"

"Sızlar besbelli. Tersi olabilir mi? Onlar olağan koşullarda seçimlerini insandan ve aydınlıktan yana yapmışlardı ama içerinin acımasız koşullarına yenik düşerek boyun eğdiler."

51
Küçük Mutluluklar

O gün Deren'i çok mutlu eden, C Blok'un tüm baskı ve stresini unutturan bir şey oldu; Sinan'dan mektup geldi. Sinan mektubunda Deren'den, duyguların kendisini teslim almasına izin vermemesini istiyordu:

"Bu koşullar altında mektup yazmak oldukça zor. Benim için önemin ve değerin gün geçtikçe büyüyor, yokluğun da öyle… Ama özlemler bazen tehlikelidir. Sevdiklerine duyduğun özlemin üstesinden gelmelisin. Gelecekten umutluyum. Bizim dünyamızda kötümserliğe kesinlikle yer yoktur. Mutlu günlere..."

Sinan, içinde bulunduğu yaşam koşullarından ve ortamdan söz edemezdi. Çünkü tutuklular arası haberleşme yasaktı. Sinan, mektupları Deren'in annesine gönderiyor, o da cezaevine Deren'in adresine geri postalıyordu. Eğer "görülmüştür" damgası vurulmuşsa, o zaman mektubu yeniden yazıp öyle göndermek gerekiyordu. Yeniden yazıp gönderme işini, bazen annesini ziyarete giden Defne yapıyordu. Deren onun yazısını tanıyıp Ceren'e gösteriyor, birlikte Defne'yle de özlem gidermiş oluyorlardı. Böylece, yüz-yüz elli metrelik bir uzaklığa ulaşmak için uzun bir yolculuğa çıkıyordu mektuplar... Mektup öylesine ustalıkla kaleme alınmalıydı ki, cezaevinden çıkabilmesi için dışarıdaki birine yazılmış izlenimi vermeliydi. Aynı zamanda, yeniden geri girebilmek için de, dışarıdaki bir kişiden içerdeki birine yazılmış gibi olmalıydı. Bu nedenle mektuplar genel geçer konulara değiniyor, özel ayrıntıları içeremiyordu.

Aynı gün Deren, avukat görüşüne çağrıldı. Demek şanslı günündeydi. C Blok'a taşındıktan sonra ilk kez koğuş sınırlarının dışına çıkıyordu. Açıkhavada olan görüş yerine giderken, Sinan ve arkadaşlarının kaldığı bölüme yaklaştılar. Mutlu bir rastlantı sonucu, havalandırma zamanıydı ve hepsi dışarıdaydı. Sinan, Deren'in geçeceği yola yakın avlu duvarında oturuyordu. Mamak'a geldiklerinden beri ilk kez karşılaşıyorlardı. Sinan; saçları, sakalı kısacık kesilmiş, zayıflamış, farklı bir insan olmuştu. Şaşkınlıkla gülümsedi Deren'i görünce. Bakışlarıyla selamlaştılar. Deren'in içine sevinçler doluştu o gün. Bütün gün yerinde duramadı, Sinan'ı düşünerek volta attı, koğuşu arşınlayıp durdu.

Sonraki avukat görüşünde Sinan da orada idi. Barış, ortak avukatları olduğu için görüşe birlikte çıkarılmışlardı. Barış, tel örgünün gerisinden onlara gülümsüyordu. Sevgi ve hüzün doluydu gözleri.

Üç ay sonra Sinan'ı yeniden görebilmek, Deren için inanılmaz bir mutluluktu. İkisi yan yanaydılar ama birbirleriyle konuşamadılar. Yalnızca Barış'la konuşmalarına izin vardı. Arkalarındaki askerler bu konuda sürekli uyarıda bulunuyor, rahat vermiyorlardı. Ama Barış ustalıkla üçünün ortak iletişimini sağladı. O beklenmedik kısa görüşme hepsine çok iyi geldi. Zaten böylesi küçük mutluluk anlarıydı, cezaevinde yaşama sevincini ayakta tutan...

Avukatla görüşmeleri bittikten sonra konuşabildikleri kısacık sürede, Sinan kadınların direnişini kutladıklarını söylemişti. Çünkü içinde bulundukları ağır koşullar, erkek koğuşlarını eylemsiz bırakmıştı.

Sigara yasağı, tutuklular için temel bir sorundu. O zamana kadar uygulanmakta olan diğer yoksunluklara katlanabilmişlerdi; çünkü zulalarda gizli sigaraları vardı. Artık son saklı kalıntılar da tükendiği için, sigarasız cezaevi yaşamının dayanılmaz ağırlığını gittikçe daha yoğun hissediyorlardı. Geceleri herkes derin uykuya dalmışken, arada tutuklulardan birinin uykusundan uyanıp "Sigara mı geldi?" diye heyecanla yerinden fırlaması alışıldık durumlardandı. Ne yazık ki yakın gelecekte sigara elde etme olasılığı hiç yoktu. Ara sıra askerler tarafından içeri atılan tek tük sigaralar, kısa mutluluk anları oluşturuyor; tutukluların yere çömelerek oluşturduğu büyük halkada elden ele geçirilerek, anında ateşe ve dumana dönüşüp yok oluyordu.

O cumartesinin temizlik günü olduğu ilan edilmişti yönetimce. Bu nedenle, koğuş kapıları gündüz saatleri boyunca kilitlenmedi. Öğleden sonra, barakanın avluya bakan ana giriş kapıları da bir süre için açık bırakıldı. Aylardan beri ilk kez açıkhavada özgürce dolaşıyor olmanın keyfini çıkarıyorlardı. Deren, temiz havayı sevinçle solurken, Nâzım'ın dizelerini mırıldanıyordu:

"Bugün pazar
Bugün beni ilk defa güneşe çıkardılar"

Deren, ozanın mutluluğunu ta içinde duyumsadı. Ağaçlar, dağlar, askerler... Hepsini de seviyordu. Yalnız başına bir aşağı, bir yukarı yürüyerek, yüz metre ötedeki Sinan'ı düşünmek ne güzeldi! Birbirlerine ulaşmalarını engelleyen yalnızca bir tuğla duvar vardı aralarında. Sabah çöp kovalarını boşaltmak için dışarı çıkmışlardı. Orada boylu boyunca uzanan yol, karşı koyulması zor bir yürüme isteği uyandırıyordu. Şimdi buradan koşsan, duvarı aşsan, yüz metre ilerdeki erkekler bölümüne ulaşsan, Sinan'ı görsen, onun göğsüne sığınsan... Yolu ve dışarıdaki her şeyi gizleyen aradaki duvar, tutuklular geldikten sonra örülmüştü. Deren bu duvarlardan nefret ediyordu. Cezaevi yaşamı kolay değildi. Nâzım'ın dediği gibi, "Mahpusluk zor zanaat"tı.

Deren, aşağı yukarı volta atıyordu. O yürürken bir yerlerden müzik sesi geliyordu kulağına. Belki yönetim binasından, belki C Blok'un diğer koğuşlarına yapılan müzik yayınından yansıyordu ses. Duyguları gene altüst olmuştu. Özlemler doruktaydı. Oğlunu son görüşünden bu yana altı, Sinan'la karşılaşmalarından beri de üç hafta geçmişti...

O gün cezaevi yaşamını renklendiren güzel olaylardan biri daha yaşandı. Hastanede olan gebe arkadaşlarının doğum yaptığı ve bir oğlu olduğu haberini aldılar. Aralarına yeni bir insanın karışacağını muştulayan bu güzel haber, tutuklularda farklı bir duygu durumu yarattı. Bir minik insan yavrusu, yaşama ayak basışının ilk günlerini onlarla paylaşacaktı. Meraktan kimse yerinde duramıyordu. Herkes bebeği görmek için sabırsızlanıyordu. Bu olay, "Mamak pastası", limonata ve halaylarla kutlanmaya değerdi doğrusu. Böylesi olaylar cezaevi yaşamının tekdüzeliğini kırıyor, insanları birleştirip yakınlaştıran küçük sevinçlerin yeşerip çoğalmasını sağlıyordu.

"Mamak pastası" denen cezaevi tatlısı süt, bisküvi, Etimek ve şekerden yapılırdı. Çikolatalı bisküviler plastik bir bardak yardımıyla un haline gelene kadar iyice ezilir, sonra bunun üzerine süt eklenerek krema oluşturulurdu. Öte yandan, bir miktar su ya da süt içine şeker konur, Etimek dilimleri şekerli süt ya da suyla ıslatılarak, sıra sıra bir tepsiye yerleştirilirdi. Üzerine hazırlanmış kremadan bir miktar dökülür, sonra bu karışımın üstüne bir kat daha ıslatılmış Etimek dilimi dizilir, en üste

de kalan krema boşaltılırdı. Eğer meyve varsa, lezzeti katlamak için araya şeftali ya da elma dilimleri de eklenebilirdi. Genellikle üç kat Etimek ve üç kat krema kullanılarak hazırlanan "Mamak pastası", bu biçimiyle tüketicilerine sunulurdu.

Mamak'a özgü başka yiyecekler de vardı. Örneğin, bayat kuru ekmekleri değerlendirmek üzere, ekmeklere iki kat şekerle bir su karışımı yoğun şerbet ve limon kabuğu rendesi eklenerek yapılan ekmek tatlısı, ağır tatlı niteliğindeydi. Tatlı sevmeyenlerin içini bayıltırdı. Bir başka özel yiyecek olan kısır, karavanadan gelen bulgur pilavına; domates salçası, soğan, yeşilbiber, baharat ve limon eklenerek hazırlanırdı.

Mahkemeye çağrılan Gülçin, koğuşa A Blok'taki arkadaşlarından selam getirdi. Gülçin'in mahkemesi D Blok olaylarıyla ilgiliydi. Acımasızca dövülüp şiddete maruz kalan koğuş sakinleri, ironik biçimde açlık grevinin ilk günü çıkan olaylar yüzünden sorgulanıyordu. Yavuz hırsız misali, cezaevi yönetimi tutukluları suçlayarak dava açtırmıştı. Tutuklu kadınlara atılan suç, isyan çıkarmak olarak kayıtlara geçmişti. Mahkemede tutuklulara soruldu:

"Neden isyan çıkardınız?"

"Niçin yedi askeri yaraladınız?"

"Kurallara niçin uymadınız?"

"Neden slogan attınız?"

Oysa bilindiği kadarıyla, ne isyan vardı, ne de yaralanan asker... Doğal olarak, tüm suçlamalar kadınlar tarafından reddedilmişti. Zaten duruşmalar sonunda hepsi de aklandılar.

A Blok'tan iyi haberler vardı. Oradaki dayak ve baskılar azalmıştı son zamanlarda. Şiddetin azaldığına ilişkin haberler kadınları rahatlatmıştı. Bu durum, A Blok'taki tutuklular için tam bir zafer anlamına geliyordu. Çok acı çekmişler, şiddet sonucu yaralanmışlar ama baskılara direnmiş ve kazanmışlardı. Gülçin ayrıca A Blok'taki arkadaşlarının artık HK grubuyla konuştuklarını öğrenmişti. Bunu duymak hepsinin içini ferahlatmıştı. Baskı ortamında bir de iç çelişkilerle uğraşmak çekilmez oluyordu çünkü.

Mahkemeye gitmek, tutuklular için dünyaya açılan bir pencere idi. Ancak TKP yargılamasının ne zaman başlayacağı konusunda henüz hiçbir

haber yoktu. Bu davanın tutukluları, belirsizlik içinde iddianame ve mahkeme tarihi bekliyorlardı.

52
İtaatin Bedeli

İtaat edenlerin koğuşuna verilen yeni tutuklulardan biri, Andı okumayı reddetmişti. Sayımdan sonra, her sabah ve akşam olduğu gibi, diğerleri beklerken, o koğuşun sakinleri Andı okumuşlardı. Nöbetçi olan "EsEs Yüzbaşı", Andı okumayı reddeden yeni tutukluyu yönetim binasına çağırdı ve ona bu kararının nedenini sordu. Tutuklunun yanıtı netti:

"Bu benim seçimim." Yüzbaşı, sayım mangasına tutukluyu coplama emri verdi. Tutuklu her bir eline en azından onar, on beşer cop yedi. Bir yandan asker vuruyordu, bir yandan çavuş. Bu sırada sayım düzeninde bekleyen tutuklular, yeni arkadaşlarının dövülmesine tepki göstermeye başladılar. Yüzbaşı alaycı,

"Sizler onun avukatı mısınız?" diye sordu. Sonra da tüm koğuşlar için coplama emri verdi. Artık hep birlikte coplanıyorlardı. Dayağın ardından iki saatlik yürüyüş cezası başladı. Onlar yürürlerken, avukat görüşüne diye çağrılan Devrimci Yol grubundan bir tutuklunun, aslında Emniyet'e götürüleceği anlaşıldı. Tutuklu, hazırlanmak için koğuşa geri dönmüştü.

Dev-Yol grubu hızla yürüyüşün durdurulması kararı aldı. Diğer grupların da katılımıyla, yürüyüşe son verildi. Tüm tutuklular, Emniyet'e götürülecek arkadaşlarının kaldığı üçüncü barakanın önünde toplanmaya başladılar. Bu tutuklu, Deren'in yatak komşusuydu; yatakları karşı karşıyaydı. Bir buçuk yıldır cezaevindeydi. O içerde hazırlanırken, diğerleri barakanın önünde bekliyordu. Tam o sırada "Jilet", yönetim binasının kapısında göründü. Avluya çıkarak çılgınca bağırmaya başladı:

"Siz kurallara uymadığınızdan, size yardım etmem söz konusu bile değil! Emniyet'e çağrılan gider, yapacak bir şey yok. Neden size yardım etmeye çalışacakmışız? Kurallara uyan biri olsa belki bir şeyler yapmak isterdim. Fakat sizler için parmağımı bile oynatmam." Yanındaki "Es Es"e dönerek sürdürdü konuşmasını:

"Şu gördüklerin, en azılılardan daha azgın ve şiddet yanlısıdır. Onlar analarını, babalarını, eşlerini bile dinlemezler. Yanlışlıkla elini uzatacak olsan, kolunu kaparlar. Hatta ciğerlerini söker alırlar. Onlar için canını sıkmaya değmez. Onlar tek şeyden anlarlar. Ben de şimdi onu yapaca-

ğım." Artık tutukluların ne söylediğini dinlemiyordu. Hemen mangayı çağırdı.

Tutuklular hâlâ barakanın önünde bekliyorlardı. Emniyet yolcusu tutuklu, içerden çıkmıyordu. Kısa süre sonra iki manga asker girdi avluya. Seçilmiş bir gruptu anlaşılan; terör estiriyorlardı kadınların çevresinde. Tutuklulara sayım düzeni alma komutu verildi ama onlar bunu hiç dikkate almadılar. Barakanın kapısı önüne yığılıp öylece beklediler. Bu durum karşısında, askerler tutukluların üzerine yürüdü. Onları tekmeleyip coplayarak, barakanın kapısına doğru yol açmaya çalıştılar. Tutuklularsa birbirlerine kenetlenerek karşı duruyorlardı. Operasyonu yöneten "Jilet", sonunda güçlükle açılan koridordan baraka kapısına ulaştı.

"Jilet" içeri girince kurbanını buldu ve askerlere onu hemen yakalamalarını emretti. Sonunda iki asker, kadını kollarından tutup sürükleyerek koğuş dışına aldılar. Emniyet yolcusu kadın, tutukluların arasından yavaş yavaş yönetim binasına doğru yürürken, solgun yüzünde acı bir gülümsemeyle veda etti arkadaşlarına...

O sırada dağınık olarak avluda beklemekte olan tutuklulara, sıraya girerek yürümeye başlamaları bildirildi. Kadınlar direnişi sürdürerek, sıraya girmeyi ve yürümeyi reddettiler. Coplu askerler tutukluları saçlarından çekerek, coplayarak, tekmeleyerek yürütmeye çalıştılar. Bazı kadınlar yerlere düşerken, çığlık çığlığa kendilerini coplardan korumaya çalışıyorlardı. Askerler gene acımasızdı. Nereye rastlarsa vuruyorlardı. Yere düşüp sürüklenenler, iki büklüm dayaktan kıvrananlar vardı. Operasyon yarım saat sürdü. Avluda dövülüp kovalanarak, itiş kakış iki tur yürütülmüşlerdi. Koğuşlarda olan hasta tutuklular da içerden bağırmaya başladılar:

"Yapmayın! Ne yapıyorsunuz? Bırakın arkadaşlarımızı! Mamak'ta dayağa son!"

"Jilet"le birlikte iki yüzbaşı, "EsEs" ve "Gülümseyen", olay boyunca oradaydılar. Başlangıçta "Jilet" de askerlerle birlikte tutukluların arasına dalıp coplamaya katılmıştı bir süre. "EsEs", soğukkanlı bir tavırla olayları sonuna dek izledi. Subaylar içinde görece en iyisi "Gülümseyen Yüzbaşı" idi. Tutuklulara yardım etmeye, yürümek için ikna etmeye ve coplu

askerlerden korumaya çalışmıştı operasyon boyunca. Çığlıklar diğer C Blok koğuşlarına ve avukat görüş yerine bile ulaşmıştı. Tutukluların birkaçı bayılmıştı ve revire taşınıyordu. Doktorun umarsız sesi geliyordu içeriden:

"Getirmeyin hepsini buraya! Bunlara ne yapabilirim ben tek başıma?" Deren, cop darbeleriyle yaralananlardan birini revire götürdüğünde doktorun durumunu görerek, bir süre ona hemşirelik yaptı. Geri dönerken, yönetim binasında sekreter olarak çalışan asker,

"Buradaki herkes sağcı. Onlara güvenmeyin. Direnişi sürdürün" dedi. Böylece kendisinin de onlardan daha az devrimci olmadığını göstermek istemişti belli ki...

Uzun günün sonunda tutukluların koğuşlara girmesine izin verildi. Hemen herkesin bir yeri ağrıyordu ama bir yandan da diğerine yardım elini uzatıyordu. Her zaman olduğu gibi tutuklu dayanışması vardı. Yaralarını sarmak için çok zamanları olmadı. Yaklaşık yarım saat kadar rahat bırakıldıktan sonra, bu kez sayım için dışarı çağrıldılar. Neyse ki sayım olaysız geçti. Biraz bekletildikten sonra koğuşlarına geri döndüler.

O akşam herkes günün ağırlığıyla erkenden yatmıştı. Ama gece yarısına doğru bazı kızların sevinç çığlıklarıyla uyandılar. Mektup dağıtılıyordu. Gecenin nöbetçi subayı "EsEs", mektupları okuyup posta posta gönderiyordu. Son grup mektup, gece saat birde geldi. Cezaevi kuralları gereği, tutuklulara gelen mektuplar önce açılıp subaylar tarafından okunuyor, sonra tutukluya veriliyordu. Tutukluların yakınlarına yazdığı mektuplar ise, postalanmadan önce yönetimce denetleniyor, ancak "görülmüştür" damgası yedikten sonra dışarı çıkabiliyordu.

Deren, tam üç mektup birden aldı. Annesinin mektubu üzüntü vericiydi. Sevinç hastalanmıştı. Geçen görüşe, Deren çoktandır görmedi diye Deniz'i de getirmişti. Ama görüşememişlerdi. Kaygılı ve yorgun bir ruh durumunu yansıtan mektubun her satırı ok gibi Deren'in can evine saplanıyordu. Duyguları gene altüst olmuştu. "Oğlum gelmiş ve ben onu göremedim." O sahne ne zaman aklına düşse, hep içi sızlayacaktı artık.

Gülçin, kocasından gelen mektubu okuyup bitirdiğinde gözyaşlarını tutamamıştı. O mektupta da son görüş günü vardı. Deren, Gülçin'in yanına

oturdu. Sessizce acıları paylaştılar. Özlemin sancıları biraz soğuyunca, Deren sordu:

"Görüş gününü mü yazmış?"

"Evet. Kızım da gelmiş. Gelip gittiler ve görüşemedik. Yavrum çok ağlamış."

"Annem de gelmiş, Deniz'le. Bıçak saplandı yüreğime."

"Biliyorum. Bizimkiler sizinkilerle karşılaşmış kapıda. Mektupta 'Tüm bu anasız-babasız çocukların hesabını kim verecek?' diye yazmış." Sonra güldü Gülçin, "Çocuklar oynamışlar kapıda beklerlerken. İkisi de koşuyorlarmış artık."

"Ben içeri düştüğümde daha ancak ayakta duruyordu Deniz."

"Bizimki de emeklemeye yeni başlamıştı ben ayrıldığımda. Büyüdüklerini göremiyoruz, ne kötü..."

O gece geç saatlerde itaatçilerin kaldığı birinci koğuşta olaylar başladı. Sinir krizi geçirenler, intihar girişiminde bulunanlar arka arkaya revire taşınıyordu. Bir şeyler olmuştu ama ayrıntılar bilinmiyordu. Olayların gerçek yüzü neden sonra ortaya çıktı.

"Jilet", birinci koğuştakileri şikâyet dilekçesi vermeye zorlamıştı. Hazırlanan tek tip dilekçede, diğer koğuşlardaki tutukluların cezaevi yönetimine karşı toplu isyan başlattıkları iddia ediliyordu. "Jilet", birinci koğuştakileri mahkemede tanık olarak kullanmaya niyetliydi. Dilekçeyi imzalamayı yedi kişi kabul etmişti. Ancak, sonra pişmanlık duyup dilekçelerini geri almak istemişler, beklendiği gibi "Jilet" bu isteklerini geri çevirmişti. O yüzden hepsi gergin, tedirgin ve pişmandı. Koğuşta müthiş bir kavga patlak vermişti. Sinir krizlerinin nedeni de buydu. Daha sonra her nasılsa yönetimin tutukluları yalancı tanık olarak kullanma kararından vazgeçtiğini öğrendiler.

Direnen kadınlar arasında, itaatçilere ilişkin değerlendirme ve davranışlar farklıydı. Bazıları, birinci koğuştakilerle ilişkilerini tümüyle koparırlarsa, onların bu durumdan daha da olumsuz etkileneceğini düşünüyordu. Bu yüzden onlarla görüşmekten yana bir tutum içindeydiler. İtaatçileri kesinlikle tecrit edip yalnız bırakmaktan yana olanlar da vardı. Deren'in düşüncesi ise farklıydı. Direniş açısından o insanlara karşı

olumsuz bir tavır içinde olmak kaçınılmazdı. Ama tek tek insanları düşününce onlara kızamıyordu. Herkes aynı güçte değildi. İnsanların dayanma güçlerinin farklı olduğunu kabul etmek zorundaydılar. Tersine bir beklenti içinde olmak hiç de gerçekçi ve akılcı değildi. O nedenle Deren, onlara karşı bağışlayıcı olamasa da, belli bir anlayış ve hoşgörü çerçevesinde insani tutum içindeydi.

Ziyaret günü geldiğinde, itaatçiler cephesindeki fırtınalar durulmuştu. Hepsi de hazırlanıp grup grup görüşe çıktılar. Kendi aralarındaki sorunları çözmüş görünüyorlardı. Direniştekiler için görüş yasağı sürüyordu ama görüşçülerin getirdikleri eşyayı alabiliyorlardı. O gün gelen renk renk torbalar avluyu doldurmuştu.

Görüş yasağı yoksa, tel örgülerin ardından beş-on dakika içinde ancak birkaç söz edilebiliyordu. Tutukluların çocuklarını, eşlerini, yakınlarını kucaklamaları yasaktı zaten. Her görüşte toplam iki ziyaretçiye izin veriliyordu. Deren, direnişteki diğer tutuklu kadınlar gibi, iki ay boyunca yalnızca üç dakika görüşme yapabilmişti.

Görüşçüler o gün kalın giysiler göndermişlerdi. Çünkü kış ufukta görünmüştü ve tutukluların kaldıkları mekânlar, özellikle geceleri çok soğuk oluyordu. Deren'le Ceren, ünlü Mamak şarkısını bir kez daha anımsayıp birlikte söylerken efkârlanmışlardı:

"...Kömür deposu boşaldı işte
Mamak'a sonbahar geldi"

Evet, Mamak'a sonbahar gelmişti. Kış kapıdaydı. Deren ve Ceren, tutuklandıklarında mevsim ilkbahardı. Altı ay geçmişti. Kim bilir daha kaç ay göreceklerdi Mamak'ta? Gelecek günler neler getirecekti? Mamak'ta kaç mevsime tanık olacaklardı? Zaman gösterecekti...

53
57'liler

C Blok'taki kadın tutuklular, faşist yöntemlerin pek çok örneğini canlı canlı yaşadılar. Deren sık sık *Eylem Adamları* romanında anlatılan olayları anımsıyordu. Kendi yaşantıları ile kırk yıl öncesinin öyküleri arasındaki ortaklık şaşırtıcıydı. Kendi durumları o denli ağır olmasa da, yöntemlerdeki benzerlik, kişi ve koşullardaki yakınlık rahatsız edici boyutlardaydı. Deren, bunların yaşatıldığı insanların ne kadar da genç ve masum olduklarını her olayla bir kez daha fark ediyor, onlara dayatılanlar nedeniyle iyice öfkeleniyordu.

Deren o akşam ranzada oturmuş akşam sayımını beklerken, Ceren'e on yıl önce yayımlanmış *"47'liler"* adlı romandan söz etti:

"Fürüzan'ın *47'liler* romanını okumuş muydun? O 1947 doğumlular şimdi nerede?" Ceren,

"Okumuştum. O 47'liler artık kavgayı bırakmışlar" dedi. "Kişisel sorunlarıyla, işleriyle güçleriyle, aileleriyle uğraşıyorlar. Benden yaşça büyük kuzenlerimin durumu onlara örnektir. Gene ilerici, demokrattırlar ama mücadeleyi çoktan bıraktılar. Dernek üyesi bile değiller şimdi. Oysa 1971 öncesi en ileri mücadeleler içinde yer almış, 71 sonrası en çok cereme çekmişler arasındaydılar." Deren,

"Şimdi ise ortalama doğum yılı '57 ile '60 arasında" dedi. "Yani şimdi 57'liler, on yıl sonra da 67'liler... Bu hep böyle mi sürüp gidecek? Buradaki insanlar da gelecekte onlar gibi mi olacak?" Öyle görünüyordu. Tersini düşünmek için fazla bir dayanak yoktu ortada. Vardıkları bu sonuç iç karartıcı geliyordu o anda, ama ne yazık ki doğruydu. Deren gerçekçiydi:

"İnsanlığın birikimini içselleştirmiş, özümsemiş, geleceğin mücadelesi içinde kendine bir yer bulabilecek çok fazla kişi yok görünürde. Bu durum, çoğunun içerden çıkar çıkmaz kavgayı bırakacağı, başka mecralara akacağı anlamına mı geliyor? Bilmiyorum... Öyle gibi." Ceren gene de bir umut payı bıraktı:

"Öte yandan, savaşı bıraktığı yerden sürdürmeye aday, kararlı ve yürekli insanlar da var, az sayıda bile olsa. Gelecek, onların omuzlarında yükselecek besbelli." Deren'le Ceren'in bu konudaki son değerlendirme-

si böyleydi.

O günlerde yönetim, her nedense tutuklularla konuşmama kararı aldı. Kadınlar artık isteklerini dilekçeyle bildireceklerdi. Yönetimdekiler, koğuş kıdemlileriyle bile konuşmayacaktı. Bu çocukça karara karşı hamle yapmaya kalkışan bir kıdemli, derhal başka bir koğuşa gönderilmiş ve kıdemliliğinden olmuştu.

Yönetim bir şeyler bekliyor gibiydi. Binbaşı "Jilet", "Yönetmelik değişikliği olacağını ve Andı okumanın yasal zorunluluk haline getirileceğini" söylemişti kimi tutuklulara. Beklenenin bu yönetmelik olmasından kuşkulanıyorlardı. .

Yönetimin koyduğu yasaklar zamanla gevşemişti. Kantin ve sigara yasaklarını yönetim kendisi kaldırmıştı. Gazete ve haber alma yasağı ise tutuklular tarafından etkisizleştirilmişti. Onlar haber almanın değişik yollarını buluyorlardı her koşulda. Zaman zaman, görüşçülerin gönderdiği paketlerin ya da çantaların içinde ambalaj olarak kullanılmış bir gazete fark ediliyor, onu dikkatlice çıkarıp elden ele geçirerek okuyorlardı. Ayrıca, kadınlardan bazılarının hâlâ birinci koğuştakilerle ilişkisi sürüyordu. Birinci koğuştan düzensiz de olsa gazete alarak haberleri izleyebiliyorlardı.

Kadınlar, kimileri için sigara gibi dayanılmaz olan çay gereksinimini, birinci koğuştakilerden çay posalarını alıp kurutarak gidermeye çalışıyorlardı. Bu posalar, iki çivi ve iki kablodan oluşan ısıtıcılarda yeniden kaynatılarak çaya dönüştürülüyordu. Benzer ama daha karmaşık bir aygıt ise, banyo için su ısıtmada kullanılıyordu. Bu aygıt, çivi yerine iki metal parçasından oluşuyordu.

Bir gün kadın polis bir haber iletmek için koğuşa girdiğinde, tuvaletlerin bulunduğu bölümdeki banyo ve mutfak olarak kullanılan boşlukta kaynayan suyu gördü ve dehşete kapılıp, "Komutanım, burada su kaynıyor" çığlıklarıyla kendini dışarı attı. Kızlar, kaynayan suyu hemen döküp suç aygıtını ortadan kaldırdılar. Polis ve askerler arama için geldiklerinde, görünürde hiçbir iz bulamadılar.

54
İnsanlar... İnsanlar...

Haber alma yasağı, kadın koğuşlarının hemen yanına asker dinlenme salonu olarak yapılan bir barakadan duyabildikleri televizyon sesiyle kendiliğinden kalkmış oldu bir süre için. Askerler, barakanın pencerelerini ve televizyonun sesini sonuna dek açarak, haberlerin koğuş pencerelerinden tutuklulara ulaşmasını sağlıyorlardı. İki baraka arasında nöbetçi olan askerlerden bazıları, pencere kenarlarındaki üst ranzalara uzanarak televizyonu dinleyen tutukluları fark etmiyormuş gibi davranıyorlardı. Daha temkinli olan kimileri de,

"Televizyon izlemek size yasak... Biz bir şey söylemeyiz ama subaylar geçerken lütfen saklanın" diye uyarmakla yetiniyorlardı.

Askerler... Kimileri ürkek ve çekingen, kimileriyse ataktı. Tutukluların yürüyüş için zorlandıkları zamanlarda, bazıları aslında böyle davranmak istemediklerini, ancak kendilerinin de baskı altında olduklarını söylüyorlardı gizli gizli. Daha korkusuz olanlar ise, subayları ve özellikle de cezaevi komutanını suçlamaya kadar götürürlerdi sözlerini.

Bir gece koğuş kapıları kilitlendiğinde, tuvalette oldukları için dış koridorda kalan iki kadına, orada bekleme cezası vermişti kadın polis. Bu durum sık sık oluyordu. Kapıların kilitlenmesi tutuklular için çok ciddi bir sorundu, çünkü tuvalet yasağı anlamına geliyordu. Tuvaletler, kilitli kapıların ardındaki koridorda olduğundan ve polisler tuvalet gereksinimi olanlara kapıları açmadığından, her gece birileri karın ağrıları ile kıvranır, hem sancı çeker, hem de utanç duyardı. Bir gece bir tutuklu ishal olmuştu, yine de kapıları açmamışlardı. Koğuşlarda teneke kaplar bulunduğu ve gerektiğinde onları kullanabilecekleri söylenmişti tutuklulara. Deren'in kadın polisi ikna etmek için, karnı ağrıyan ishalli bir hastaya yardım gerektiği yolundaki bütün sözleri ve girişimleri sonuçsuz kaldı: Emir böyleydi; kapılar gece boyunca açılmayacaktı.

Bir seferinde de dışarıda kalan iki tutuklu, gece yarısından sonra üç saat boyunca o soğuk taş koridorda bekletilmişti. Bunları bildikleri için, koridorda kalan tutuklular, nöbetçi askerden kadın polisle görüşüp koğuş kapılarını açtırmasını istediler. Asker, kızların istemini polise iletti

ama olumsuz yanıt aldı. Kadın polis kapıları açmayacağını, böylece tutukluların zamana uymayı öğreneceklerini söylemişti.

Asker bu durumu kadınlara iletirken, kendisinin daha fazla bir şey yapamayacağını, çünkü zaten C tecritteki tutukluları dövmediği için cezalı olduğunu eklemişti sözlerine, sıkılarak. Koridorda kalan iki tutuklu, böylece kadın polis insafa gelinceye kadar birkaç saat taş zeminde beklemek zorunda kaldı.

Askerlerin çoğu iyi niyetliydi ve gerçeklerin bilincindeydi. Bir gün askerlerden biri,

"Sizin haklarınıza saygısızlık etmek istemiyoruz. Biz de baskıya karşıyız. Elimizden geldiğince sizi korumaya çalışıyoruz. Ne yazık ki daha fazlası gelmiyor elimizden. Sonuçta askerlik bu" demişti.

Askerlerin kimileri ürkekti; cezalandırılmaktan ve askerlik sürelerinin uzamasından korkuyorlardı. Kaygılarında haklıydılar aslında. Olmadık nedenlerle ceza aldıkları için, pek çoğunun terhisi uzamıştı. Örneğin, kadınları döverken yeterince şiddetli vurmayan bir asker, "Jilet"in verdiği ceza yüzünden altı ay gecikmeli olarak teskere almıştı.

Bazı erler de kendi koşullarından yakınarak, asker olmaktansa tutukluluğu yeğleyeceklerini söylüyorlardı. Gecede iki-üç saatlik uykuları vardı. İki saat nöbetten sonra iki saat dinlenirler, gece böyle bir döngüde sürüp giderdi. Deren'in de, askerlerin koşullarının kendilerininkinden daha ağır olduğunu düşündüğü oluyordu zaman zaman. Öte yandan, genelde ülkenin, özelde de cezaevinin yöneticilerine her koşulda hizmete hazır ve gönüllü askerler de vardı. Bunlar gerçekten faşist görüşlü olanlar mıydı? Başka nedenler de var mıydı? Nedeni her neyse, bu nitelikteki askerler, tutukluları dövmek, aşağılamak ve onlara acı çektirmek için bahane arıyorlardı.

Genelde kadın-erkek polisler, askerlerden daha sert ve duygusuzdu tutuklulara karşı. Ama onların arasından da insancıl ve yufka yürekli olanlar çıkıyordu. Askerler ve kadınlar dövülürken, kadın polislerin bazılarının ağladığı bile oluyordu zaman zaman. Cop taşımayı ve tutukluları dövmeyi reddeden kadın polisler vardı. Fatoş gibi. Ama o da en sonunda davranışlarının bedelini ağır ödedi. Cezaevi yönetimi tutukluları dövme

emri verdiğinde karşı çıktığı için başka bir göreve sürgün gitti.

Ve bebek... Taylan bebeğin yaşadığı küçük koğuşun kapısı da kilitleniyordu. Bir bebek için sağlıksız koşullar barındıran bu küçük koğuşta, bebekle birlikte yedi kişi kalıyordu. Bebek bir ayını doldurmuştu artık; orada olup bitenlerden, yakınındaki büyüklerde yarattığı esinlerden ve çalkantılardan habersiz büyüyordu. Fiziksel ortamın tüm sağlıksızlığına karşın, inadına sağlıklı ve gürbüzdü. Güzel ve uslu bir bebekti. Herkesin ilgisine ve kucaktan kucağa dolaşmasına karşın, şımarmıyordu. Çünkü annesi, Deren'in de katkılarıyla onun düzenli ve sağlıklı bir bebeklik sürmesine özen gösteriyor, cezaevi koşullarını bahane ederek teslim olmuyordu.

55
Öylesine Yakın, Öylesine Uzak

Deren, uzun özlem günlerinin ardından üç ay beş gün sonra oğlunu görebildi. Gözaltına alındığında henüz emekleyen ve ayakta durmaya çalışan minik Deniz, artık rahatça yürüyor, oradan oraya koşuşturuyordu. Görüş sırasında karşıdan Deren'e gülümsüyordu ama onu hiç tanımadığı belliydi. Annesi Sevinç bu kez daha anlayışlıydı. Deren, beş dakikalık görüşmeden sonra kendini cezaevinin dışına çıkmış ve yenilenmiş gibi hissederek koğuşa döndü. Oğlunu kucaklayamamamıştı ama uzaktan da olsa, tel örgüler ötesinden de olsa görebilmişti aylar sonra. Bulutlarda uçuyordu...

Bir sabah erkenden kadın polisin sesiyle uyandı tutuklular. Çok erkendi. Deren saate baktı, beşi biraz geçiyordu:

"Her koğuştan beşer kişi mıntıka temizliğine!" Mıntıka temizliği, koğuşların dışında, açık alanlardaki çöpleri toplamak demekti. Çevreye atılmış olan kâğıt, sigara izmaritleri, ne varsa her çeşit çöp toplanacaktı. Deren ve Ceren de giyinip dışarıya çıkan kadınlar arasındaydı. "Yüzbaşı EsEs", itaatçiler koğuşundakilere kızgındı, çünkü geç kalmışlardı.

"O koğuştan on beş kişi gelecek. Yasal hak, ayrıcalık anlamı taşımaz" dedi. Böylece birinci koğuştan on beş ve öteki koğuşların her birinden beşer kişi, yönetim binasının içinden geçerek koğuşların dışına çıktılar. İlk kez bu kadar büyük bir grup olarak barakalar dışında dolanıyorlardı. Barakaların çevresinde çöp toplayarak gezindiler. Askeri bölge dışına çıkmamışlardı. Yine de sabahın erken saatlerinde temiz havayı soluyarak, onlara çok yakın ama çok uzak olan kenti seyretmek hepsini özgürleştirmişti sanki. Buruk bir huzur içindeydiler. Gerçek yaşama ve özgür insanlara o kadar da uzak olmadıklarını anımsatıyordu kentin sabah silueti. Sanki uzansalar, onlara dokunabileceklerdi...

Deren o gün avukat görüşüne gidiyordu; Sinan'ı avluda dolaşırken gördü. Şaşkınlıkla gülümseyen eşine sevinçle el salladı. Sinan öylece kalakalmıştı. Görmek ama dokunamamak, gülümserken içten içe ağlamak, bu kadar yakınken bu kadar uzak olmak... Gelecek günlerin belirsizliği... Kavuşma umutlarının sönmesi... Yalnızlığın karanlıklarında kaybol-

mak… Ama her şeye karşın yaşamı paylaşıyor olmanın buruk mutluluğu… O kısa anda tüm bu çelişkili duygular gelip geçti yüreğinden. İçini kasıp kavurdu. Kolundan tutmuş kendisini götürmekte olan kadın polisin dürtmesiyle gerçeğe uyandı. Özlemini içine bastırıp başını çevirdi, yoluna devam etti.

Görüş için onu bekleyen Barış, her zamanki gibi sevecen ama gerçekçiydi. Mahkeme başlamadan hiç kimse için tahliye umudu olmadığını söyledi. Mahkemenin ne zaman başlayacağı ise belirsizliğini koruyordu. Barış, Deren'e dışarıdaki durumları da yansıtmaya çalıştı. Halkın direnme gücü sıfıra inmişti. Bu nedenle, yakın zamanda demokratikleşme ve özgürlük ummak, boş düşlere bel bağlamakla eşanlamlıydı. Barış bunları söylerken üzgündü. Ama cezaevindekiler için en kötü duygunun, gerçekçi olmayan dayanaksız umutlara kapılmak ve bu nedenle düş kırıklıkları yaşamak olduğunu çok iyi biliyordu. Deren onunla konuştuktan sonra durumu tüm çıplaklığıyla kavramış olmanın yarattığı bir dinginlik ve rahatlama içindeydi.

Koğuşa döndüğünde, tahliyeler olduğunu gördü. Tutuklular bu nedenle mutlu bir gün yaşıyorlardı. Ancak tahliye olanlar hiç de hoşnut değildi durumdan; yazgı arkadaşlarını geride bırakıp gitmek gelmiyordu içlerinden. Sanki tahliye olmaları nedeniyle arkadaşlarını terk edecek olmaktan utanıyorlardı. Bazıları gözyaşlarını özgür bırakmıştı. Tahliye olanlardan biri, başını arkadaşının omzuna gömerek,

"Pis adamlar, tahliye edecek beni mi buldunuz?" diye ağlıyordu.

Fidan ile Fulya, ortamdaki hüznü dağıtmak için bir oyun hazırlamışlardı. Bütün tutukluların onları dinlemesini istediler. Önce ikisi "hazır ol" durumuna geçti. Fidan,

"Bu kadar çok tabağın, bu kadar çok kaşığın, bir sürü bardağın yıkandığı bulaşık yıkama nöbetimi devrediyorum, komutanım" diye tekmil verdi. Koğuştakiler gülüştüler. Tam o sırada, kadın polis göründü kapıda. Kadınlara sayım düzenine girmelerini söyledi. Birkaç dakika sonra "Gülümseyen Yüzbaşı" koğuşa girdi. Biraz kırgındı sesi:

"Bu koşullarda şaka yapabilmenizin olağanüstü bir şey olduğunu biliyorum. Fakat ordu ile dalga geçmeyin sakın. Biliyorum, ordunun dü-

zenine ve kurallarına alışkın değilsiniz. Gene de burada bulunduğunuz sürece kurallara uymak ve saygı göstermek zorundasınız. Zaten dışarı çıktığınızda bu işkence sizler için bitmiş olacak. Buradayken, eğlenseniz de dikkatli olun ve bunu en azından bizim duymayacağımız biçimde yapın."

Yüzbaşı çıkarken koğuş kıdemlisini çağırdı. Kıdemli, "Gülümseyen Yüzbaşı"ya bunun yalnızca bir şaka olduğunu; orduyla dalga geçme gibi bir niyetlerinin olmadığını söyledi. Yüzbaşı ona inanmış göründü. Bu olaydan kimseye söz etmedi. Fakat koğuş kapıları o gece bir saat erken kilitlendi.

Kasım ayı daha soğuk günleri birlikte getirdi. Özellikle geceleri yatınca, soğuğu iyice hissetmeye başlamışlardı. Fakat ne soba, ne de başka bir ısı kaynağı vardı. Kadınlar süveterleri, kazakları, hırkaları üst üste giydikleri halde gene de çok üşüyorlardı. Yönetim, sorunu cezaevi müdürlüğüne bildirdiklerini ve sobalar geldiğinde verileceğini söylüyordu yalnızca.

Deren, zaman zaman Sinan'dan mektup alıyordu. Bu mektuplar, soğuk kasım gecelerinde içini ısıtan tek sıcaklıktı. Yazışmaları, düşünce ve duygu olarak ne kadar yakın olduklarını fark ettirmişti Deren'e. Her mektup, yaşadıklarının benzer yanlarını ortaya koyuyordu. Belki de sihir, "hapiste olmakta" idi. Cezaevi koşulları, ortak duygu ve duyarlıklar uyandırıyordu insanlarda. Bu duygu durumlarının dışavurumları da insani özellikleri yansıtıyor, kişiye özgü yönleri olsa da birbirine çok benziyordu.

"Gezintiler" sürüyordu, o soğuk kasım günlerinde bile. Yürüyor, hep yürüyorlardı. Tepelerinde ince beyaz bulutlarla bezenmiş masmavi bir yorgan gibi uzanan gökyüzü, ayaklarının altında yayılan toprak, düş güçlerini zorlasalar da onları ısıtamıyordu. Hava soğuk, çok soğuktu ve onlar yürüyorlardı. Deren, A Blok'a gönderildikten sonra zaman zaman C Blok'taki yaşamı ve o bölümün doğal görüntülerini anımsayacaktı. A Blok'taki koğuşlarının, gökyüzü dışında hiçbir doğa görüntüsü olmayan küçük bir avlusu; avlunun da, gözün ulaşabildiği tek toprak parçası olan küçük dağ tepesini gören tek bir köşesi vardı. Deren, dağın tepesini görebilmek için hep o köşe boyunca volta atardı havalandırma saatleri boyunca...

Yönetim binasının yanından yürürlerken, Deren, C bölümünün öteki koğuşlarındaki erkekleri koşarak marş söylerlerken izleyebiliyordu. Bir sonraki turda, erkeklerin ters yönde koştuklarını gördü. Bu ona bir film sahnesini anımsattı. "Film gibi" diye düşündü, güldü kendi kendine. Oysa hiçbir film bu denli uzun, tekdüze ve tüketici olmazdı.

Bu yürüyüşler sırasında Deren, düşüncelere dalıp o ortamdan çok uzaklara gider, anılarına konuk olur, sevdikleriyle konuşurdu. Bitmez tükenmez yürüyüşlerde, arkadaşlarının birçoğunun da aynı ruhsal koşullarda olduğunu, benzer duygu yoğunlukları yaşadıklarını bilirdi.

Mamak C Blok kadınları, kısa bir süre sonra ikinci bir açlık grevi yaşadılar. Bu eylemin sonuçları ağır oldu. Birçok tutuklu kadın, uzun süre yarı açık C tecrit hücrelerinde tutuldu. Daha sonra, bir kişinin güçlükle durabileceği bir metre karelik hücrelerde üçer kişi olmak üzere, bitmek bilmeyen günler boyu kapalı kaldılar. O hücrelerde bir kişi oturunca, öteki iki kişinin ayakta durması gerekiyordu. Tuvalet gereksinimi bile o daracık yerde karşılanıyordu.

Sonunda kadın tutukluların tümü A Blok'a gönderildi. Daha önce ayrılmış oldukları arkadaşlarına kavuştular, sevindiler, özlem giderdiler. Birlikte gene zor günler, geceler yaşadılar. Ancak, insan olarak haklarından, onurlarından vazgeçmediler; baskılara direndiler. Dayatılan onur kırıcı davranışlara, içlerine sinmeyen yaptırımlara, yasaklara boyun eğmediler. Mamak Cezaevi'nde ve o dönem, başta Diyarbakır olmak üzere ülkenin pek çok başka hapishanesinde "topluma kazandırma" adı altında uygulanan "eğitim" yöntemlerinin tümüne karşı çıktılar. Askersel eğitimleri uygulamadılar, Andı okumadılar, nizami yürümediler, marş söylemediler.

Kadınların bir bölümü, uzun yıllar Mamak'ta ve başka cezaevlerinde yattı. Çoğu, süreç içinde Mamak'tan salıverildi. Bazıları, geç de olsa aklandı. 141-142 gibi maddelerin ortadan kaldırılması sonucu, düşüncelerinden dolayı yargılananların davaları düştü, hüküm giyenler bile ceza almamış sayıldı.

İçlerinden bazıları, belki de 12 Eylül ve cezaevi koşullarının yarattığı olumsuzlukların etkisiyle sağlıklarını yitirerek erkenden ayrıldı bu dünyadan: Gülen gibi. Kimileri cezaevi günleri sonrasındaki yaşam savaşı-

mında kötü yazgılarının kurbanı oldular. Kör kazalarda yaşamlarını yitirdiler: Gülsüm gibi. Bir bölümü, uzun süren sakatlıklarla ve hastalıklarla boğuşmak zorunda kaldı. Ülke ve meslek değiştirenler oldu. Kısacası, 12 Eylül ve cezaevi mağdurlarının pek çoğunun yaşamları, geri dönülmez biçimde yön değiştirdi.

Kadınların Mamak'ta yarattıkları direniş kıvılcımı, iki yıl sonra erkek koğuşlarında yankı buldu. Erkek tutuklular, kadınları da kapsayan ve herkesi kucaklayan bir kitlesellikte, bir ayı aşan uzun bir açlık grevi gerçekleştirdiler. Erkek tutukluların da büyük bölümü aklandı. Bazılarının ise otuz yıl süren davalarla yaşamları karabasana dönüştü. Ne var ki, tüm yaşananlar orada kaldı. Kimse olanların hesabını sormadı.

56
Sınanan Dostluklar

Deren, cezaevinden çıktıktan sonra insanlardan kaçar oldu. Eski dostların şimdi nasıl davranacaklarını kestirmek zordu. Karşılaştığı kimi tanıdıkları, onunla görünüşü kurtarmak için konuşuyor, bir an önce uzaklaşmaya çalışıyorlardı. Kimileri ise sahte bir ilgi gösterip daha sonra ilişkiyi koparıyordu. Deren hepsini olağan karşılıyor, hiç küsüp gücenmiyordu. İlişkilerini de insanların istedikleri düzeyde tutmaya özen gösteriyordu. Tanıdıklarını huzursuz etmeye hakkı olmadığını düşünüyordu. Buna uygun bir tutum da geliştirmişti ayırdında olmadan. Kimseyi arayıp sormuyordu. Son günleri öyle yoğun yaşamıştı ki, karmaşık duygulardan yorgun düşmüştü. Tahliye süreci, bir film şeridi gibi sürekli gözlerinin önünden geçip duruyordu:

Deren ve Ceren, o gün duruşmaya her zamanki gibi hazırlanmışlardı. Zaten pek beklentileri de kalmamıştı. Artık mahkeme sürecinin bitimine değin cezaevinde kalacaklarına ve yargılama sonucunda ceza alacaklarına inanıyorlardı. O nedenle de olağan bir ruh durumuyla gitmişlerdi duruşmaya. Oysa o gün ikisi için de çok farklı bir gün olacaktı.

Duruşma sırasında Deren ve Sinan selamlaşmışlar, sonra duruşmanın akışına bırakmışlardı kendilerini. Sıra tahliyelere geldiğinde, o gün koğuşta yapmayı planladığı işleri düşünüyordu Deren. Aylarca süren bekleyişten sonra, içindeki tahliye umuduyla ilgilenmemeye karar vermişti. Pek çok kez tahliye isteminde bulunmuş, söylenebilecek her şeyi söylemiş, tüm verileri ortaya koymuş ama sonuç alamamıştı. Barış da, avukatı olarak hukuksal sorumluluğunun ötesinde bir çaba göstermişti. Tutuklu kalmasını o da son derece anlamsız buluyordu. Olağan koşullarda hiç tutuklanmaması gerekirdi. Ama koşullar olağan değildi. Barış, yapacak başka bir işlem kalmadığını söyleyerek Deren'e sabırlı olmasını öğütlüyordu. Olanaklı olan her girişimi yapmışlar, tüm yolları denemişlerdi. Cuntanın mahkemesinden mantık ve adalet beklemek boşuna bir çabaydı. Aslında Deniz olmasa hiç sorun değildi; çıkıp da ne yapacaktı? Zaten ülkenin her yeri hapishaneydi. Ama Deniz'in anasız-babasız büyüyor olması belini büküyor, bir an önce çocuğunun yanında olmak için

dayanılmaz bir özlem duyuyordu.

Birden adını duydu mahkeme başkanının sesinden. Sinan'a döndü. Sinan, kutlamaları kabul etmeye başlamıştı bile. Çevresindeki erkek arkadaşları da onlar kadar sevinmişti. İkisinin birden içerde olması herkesin vicdanını rahatsız ediyordu artık.

Deren'in yanındaki arkadaşları onu kucaklamak için sıraya girmişlerdi. Deren, Gülçin'in gözlerinin nemli olduğunu fark etti. Hep böyle olurdu. Gidenler, onca zamandır birlikte oldukları arkadaşlarını geride bırakacakları için üzülür; kalanlar ise onlardan uzak düşeceklerinden dolayı gözyaşı dökerlerdi. Deren, Gülçin'e sarıldı; birlikte ağladılar. Sonra diğerleriyle kucaklaştı. Birkaç hafta önce salıverilen Sevil, tutuksuz yargılananların arasından sevinçle el sallıyordu Deren'e.

Deren, birkaç sıra arkada oturan Ceren'e baktı. Onun da heyecanlı biçimde arkadaşlarıyla kucaklaştığını gördü. Adını duymamıştı ama bu görüntüden, onun da tahliye edilenler arasında olduğunu anladı. Sonrası bir düş gibiydi. Vedalaşmalar, yeniden "Kafes" ve dayanılmaz bekleyiş, hızla arka arkaya geldi. Formaliteler bitinceye kadar Kafes'te beklemeleri gerekiyordu. Kafes'te gene aynı tip askerler vardı. Deren bir kez daha "Nereden buluyorlar bu insanları?" diye düşünmekten kendini alamadı. En sonunda dış dünyayla buluştular.

Ceren'le Deren'in yakınları ve avukatları Mamak kapısındaydı. Barış, Defne, Sevil, Doktor Sema, Metin de oradaydı. Deren'in bebekken ayrıldığı oğlu Deniz üç yaşına yaklaşmıştı. Oğluyla kavuşması yürek burkucu oldu. Deniz, Deren'i görünce, "Benim de annem var artık" demişti. Ceren ve Defne gözyaşlarını tutamadılar.

Defne, Deniz'i kucaklayıp Deren'le Ceren'i de arabasına alarak kalabalıktan kaçırdı. Hep birlikte onun evine gittiler. Erdal bir imza günü için İstanbul'a gitmişti. O nedenle, uzun sürebilecek kadınca sohbetler için engel yoktu evde. Gece boyu konuştular. Defne onların dış dünya ile ilgili bilgilerini güncellemeye çalıştı. Onları uyarıyordu: Her şey ve herkes çok değişmişti. Kendilerini topluma yeniden uyarlamaları gerekiyordu. Değişim kavramı, hepsine bir anda Demir'i anımsatmıştı. Bu çağrışımın haklı nedenleri vardı.

Demir daha o sıralarda, sonraki on yıllar boyunca sayısız örneği ortaya çıkacak liberal solcuların öncülerinden biri olma yolunda hızla ilerliyordu. Ceren biraz kaygıyla Deren'e baktı; sonra Defne'nin duygularını sordu. Yanıtı inandırıcı gibi geldi ikisine de:

"Demir artık çok gerilerde kaldı. Aramıza uzaklıklar girdi. Hem zamansal, hem mekânsal, hem de düşünsel olarak... Beyinlerimiz, ruhlarımız farklılaştı. Dünyaya bakışımız, frekanslarımız değişti. Duygular böylesi çelişkilere göğüs gerebilir mi? Bu olanaklı mı?"

Sonra Defne onlardan özyaşamöyküleri için söz istedi. Yayın hakkını ona vereceklerdi. Deren olur, dedi. Ceren söz veremedi:

"Bir öyküm olduğunu düşünürsem, neden olmasın? Ama şu an kayda değer bir öyküm olduğunu sanmıyorum. Ülke için öylesine sıradan ki bizim öykülerimiz..." Bu sözler Defne'ye, Demir'le yaptığı öz ve biçim tartışmalarını anımsattı. İçi cız etti ama kendini toparladı. Bunlardan arkadaşlarına söz etmedi.

Sonraki günler, Deren ve Ceren için yeni topluma uyum sağlamak, yaşamlarını sürdürebilmek için bir iş bulmak, tutuklu yakını olmanın gereklerini yerine getirmek gibi uğraşılarla yoğun geçti. Artık önlerinde yeni ve alışkın olmadıkları türde bir yaşam vardı. Bu nedenle, onları beklemekte olan günlerin taşıyacağı özellikleri anlamaları, en azından kabul etmeleri gerekiyordu.

57
Ölümsüz

Deren'le Ceren'in dışarı çıktığı günlerde, İstanbul'da bir polis operasyonu yürütülüyordu. Yasadışı yayınların dağıtıldığını haber alan sıkıyönetim, Emniyet'i bilgilendirmiş ve faillerin hemen bulunup yakalanmasını istemişti. Mahallelerden, illegal bir gazetenin dağıtıldığına ilişkin duyumlar geliyordu. Operasyon bu nedenle başlatılmıştı.

Defne o günlerde evinin posta kutusunda, İstanbul'dan postalanmış bir zarf bulmuştu. Kimseden mektup beklemiyordu oysa. Merakla zarfı açtığında, içinden *Proleter İstanbul* adlı bir gazete çıktı. Çok şaşırdı. Hem de ev adresine postalamışlardı. Biraz tedirginlikle çevresine bakındı. Neyse ki kimseler yoktu. Hemen çantasına attı gazeteyi. İşe giderken, yol boyunca gazeteyi İstanbul'dan kimin göndermiş olabileceğini düşündü ama bulamadı.

Odasına girdiğinde, masasından kendisine gülümseyen Umut'la göz göze geldi. Umut'un fotoğrafı, Defne'de anlık bir çağrışım yarattı. Bulmuştu faili: Mustafa; o gazeteyi kendine gönderebilecek tek kişi Mustafa'ydı. Demek, her şeye karşın gizli siyasal çalışmalar hâlâ sürüyordu. Defne'nin tedirginliğinin yerini biraz umut ve ürkek bir sevinç almıştı. Toplum öylesine derin bir sessizlik içindeydi ki... Bir yandan solu tümüyle ezme ve yok etme çabaları sürerken, en küçük yeniden örgütlenme girişimi bile hemen bastırılıyordu. Böyle bir ortamda demokratikleşmeye katkı yapabilecek, mücadeleyi biraz yükseltecek her çalışma önem kazanıyordu. Toplumun yeniden uyanışı dışında bu çıkmaz sokaktan çıkış yolu yoktu çünkü.

Mustafa ile ilk kez İstanbul'da karşılaşmışlardı. Umut'un ölümünden kısa bir süre önceydi. Umut'la buluşmuşlar, İstiklal Caddesi'nde bir toplantıya yetişmek üzere yürüyorlardı telaşla. Umut, okuldaki durumları, son günlerde olup bitenleri anlatıyordu. Yolda Mustafa'yla karşılaşmışlardı. O da aynı toplantıya gidiyordu. Birlikte yürürlerken, Umut, Mustafa'ya hayranlığını gizlemeden tanıştırmıştı onu Defne'yle. Çok iyi bir siyasetçi ve örgütçü diye nitelemişti. Umut'un, dostluklarında çok seçici olduğunu bildiğinden, Defne, Mustafa'yı hemen özel bir yere yerleş-

tirmişti zihninde.

Toplantıdan çıkınca, Saray Muhallebicisi'nde oturup sohbet etmişlerdi üçü birlikte. Mustafa, 1960'ların sonlarında İstanbul'da iktisat okumuş, Fikir Kulüpleri Federasyonu ve Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nda çalışmıştı. Sonra 15-16 Haziran eylemleri sürecinde görev almıştı. O sıralarda işçilere yönelik *Tekel Gerçek* gazetesini çıkarmıştı. Yaşamöyküsünü böyle özetlemişti ana başlıklar olarak. Sonra susmuştu. Defne, onca işi böylesi yalın ve doğal anlatmasına şaşırmıştı. Sanki herkesin her gün yaptığı sıradan olaylardan söz ediyordu. Ayrıca onun anlatmadığı ya da saklı tuttuğu çok başka görev ve sorumluluklar yüklendiğini anlamıştı. Sonradan onun başka işçi direnişlerinde yıllardır görevler üstlendiğini; abartısız, gösterişsiz, alçakgönüllü bir işçi önderi olduğunu öğrenmişti. Arkadaşları onun sağduyusuna ve sezgilerine çok güvenirlermiş, sorun çözme konusundaki yeteneğine hayranlık duyarlarmış.

Daha sonraları Defne ile Mustafa'nın mesleksel alanda ilişkileri sürmüştü. Mustafa, haber yapılmasını istediği metinleri ya da başka bir adla imzaladığı yazılarını Defne'ye gönderir, yayımlanması için yardım isterdi. Defne de yazıların gazetede yer alması için uğraşırdı. Gene de her zaman başarılı olmazdı çabaları. Sık sık gazetenin sansürüne takılırdı Mustafa'nın haber ve makaleleri. O zaman telefonla durumu ona bildirir, kendi adına özür dilerdi. Ancak böylesi engeller Mustafa'yı hiç etkilemez, Defne'ye bir dahaki sefere daha dikkatli olacağına söz verir, birlikte gülerlerdi.

Defne, Mustafa'nın gözaltına alındığını duymamıştı. Ne var ki ölüm haberi hemen duyuldu ve yayıldı fısıltı yoluyla. Kötü haber çabuk duyulur derler. Öyle oldu. Sol kamuoyu, Mustafa'nın işkencede öldüğünü kısa sürede öğrendi. Polise boyun eğmeyen, ölümüne direnen, sırlarını vermeyen bir halk savaşçısı olarak gönüllere yerleşti. Özellikle gazeteciler arasında gene bir şok dalgası gibi vurucu etkisi oldu bu ölümün. Hâlâ işkencede ölümler olduğuna insanlar bir türlü inanmıyordu. Yetkililer ölümü gizlediler. Mustafa'nın örselenmiş cansız bedeni gizlice başka bir adla kimsesizler mezarlığına gömüldü. Mezarının yerini çok sonraları bulabildi yoldaşları ve yakınları...

Defne, Deren'le Ceren'in tahliye olduklarını öğrendiğinde, hıçkırıklar arasında Mustafa'nın ölümü karşısında ne yapacağını düşünüyordu. Ne yapmalıydı? Kim ne yapabilirdi ki? Olan olmuştu. Bu kaçıncıydı?[23] Çaresizdi. İsyan duyguları içindeydi. Mustafa'nın, ölümünden hemen önce yaşadıklarını, çektiği acıları düşünmek, duyulan üzüntü ve öfkeyi katmerleştiriyordu. Daha ne kadar, nereye kadar?

[23] Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi üyesi Mustafa Hayrullahoğlu, 1948 yılında Diyarbakır'da doğdu. 1975 yılında Türkiye Komünist Partisi'ne katıldı. 1980 darbesinden sonra Parti'nin İstanbul İl Sekreterliği görevini üstlenen Hayrullahoğlu, zor bir dönemde baskıcı yönetime karşı çalışma yürüttü. 14 Kasım 1982'de İstanbul'da gözaltına alındı ve ağır işkenceler sonucunda 16 Kasım'da yaşamını yitirdi.

58
Defne İle Barış'ın Dördüncü Buluşması

Son görüşmelerinden beri Defne ile Barış'ın arasına, zamandan ve mekândan kaynaklanan bir uzaklık girmişti. Defne, Barış'ı arayıp sormuyordu. Düşünme gereksinimi içindeydi. Barış da benzer durumda olmalıydı. Defne öyle hissediyordu. Defne'nin iş yaşamı o sıralarda olağanüstü yoğundu. Çalıştığı gazete el ve görüş değiştirdiği için oradan ayrılmak zorunda kalmış, iş yoğunluğu daha fazla olan düşük tirajlı başka bir gazeteye geçmişti. Günlük yazılara ek olarak bir de haftalık kültür-sanat sayfası düzenliyordu. Ayrıca güncel olaylarla ilgili haberlere yardım ve destek görevi de vardı. Kısacası, işi dışında düşünecek zamanı bile olmuyordu. Ama Barış gene de aklına düşüyordu ara sıra.

Defne'nin çevresinde çok insan vardı ama hiçbiriyle yakınlık kurmuyordu. Zaten iyi anlaşabildiği kimse de yoktu pek. Evdeki yalnızlığı yakıcı bir düzeye ulaştığında, bazen Erdal'ı arıyor ve özlüyordu. Ama hemen bu duygudan sıyrılmaya çalışıyordu. Çünkü ayrılık kendi kararıydı ve bunun doğru bir seçim olduğu konusundaki görüşünde bir değişiklik olmamıştı. Yani hiç pişman değildi. İlişkilerinin son evresini bilincine yansıtarak, ne denli haklı olduğu üzerine kendi kendine telkinlerde bulunuyordu: Yaşanmış ve bitmişti.

Defne o akşamüstü eve dönerken gene çok yorgundu. Yoğun ve karmaşık bir gün geçirmişti. Dünya ve Türkiye olaylarını derleyip toparlamaya, okuyucunun kolayca anlayabileceği yalınlıkta ama aynı zamanda nitelikli bir yazıya dönüştürmeye çalışmıştı. Dünyada işler hiç de iyi gitmiyordu. Şahinler iktidarı ele geçirmişti. Zaten Reagan'ın Başkan oluşundan beri durum böyleydi. Son zamanlarda ise iyice azıtmışlardı. Her yerde savaşlar, savaş tehditleri, faili bilinmeyen öldürmeler kol geziyordu. Ülkede ise, kitlelerin 12 Eylül eylemsizliği sürüyor, insanlar sessiz ve tepkisiz biçimde, dinci gericiliğin karanlıklarına sığınıyorlardı. Bu eğilim, 5 Nisan kararlarından sonra ortaya çıkan yoksulluk ve umarsızlık ortamında iyiden iyiye hız kazanmıştı. Son hafta içinde öldürülen Atina Büyükelçilik Müsteşarı'nın ardından tüm Dışişleri'nin yas tuttuğunu öğrenmişlerdi. Ayrıca ödenek yetersizliği bahanesiyle zırhlı aracın

onarımının yapılamamış olması, devletin ağır ihmali olarak değerlendiriliyor ve eleştiriliyordu. Defne için tüm bunları bir yazıya sığdırmak kolay olmamıştı ama sonunda ortaya koyduğu sıkıştırılmış çözümlemeden kendisi de hoşnut kalmıştı.

Ağrı'da inceleme gezisinden dönen Deren'in arkadaşı Dr. Metin izlenimlerini yazmış, yayımlanması için Defne'nin yanına uğramıştı. Defne bir yandan yazı yetiştirmeye çalışırken, bir yandan da çeşitli nedenlerle kendisine başvuran insanların dertlerine çözüm bulmaya çalışıyordu. O gün dört kişi gazetede yayımlanmak üzere Defne'ye yazı vermiş, bir arkadaşının oğlu iş başvurusu yapmış, bir grup tutuklu ve hükümlü yakını da onu ziyaret ederek yazılarında cezaevi sorunlarına daha fazla yer vermesini istemişti.

Metin'in söylediğine göre, Ağrı'da kentin sokaklarında kedi-köpek kalmamış; şiddetten etkilenen çocuklar, yakaladıkları hayvanları asıyorlarmış.

"Yoksulluk inanılmaz boyutlarda" diyordu Metin.

Defne tüm sorunları unutmak, bir an önce eve varıp duş yapmak istiyordu. Yemek bile yemeden yatacaktı. Artık evde yalnız olmaya alışmıştı. Yalnızlık giderek hoşuna bile gidiyordu. İstediği düzeni tutturuyor, her şey nasıl koyduysa öyle kalıyor, evin düzeni konusundaki kararlarına aykırı görüş belirten olmuyordu. Tüm bunlar her zaman sağlıklı sonuçlar vermiyordu doğal olarak ama kendisine sınırsız bir özgürlük sağlıyordu. O nedenle yalnız yaşamaya başladığından beri ev temizliği için kimseyi çağırmıyor, her işi kendisi yapıyordu. Eve girince önce bilgisayarı açtı. Beklediği iletiler gelmiş olabilirdi. Bilgisayarın açılmasını beklerken, sabah koyduğu gibi duran gazeteyi baş sayfadan okumaya başladı.

Başbakanla muhalefet partisi liderinin polemiğini manşete çekmişlerdi. Gazetenin genel gidişinden hiç hoşnut değildi Defne. Noam Chomsky'nin dedikleri çıkmıştı:

"Medyayı devlet-şirket bağının gereksinimlerine uyum sağlamaya yönelten etmenler var. Güçle kapışmaya girmek, pahalıya mal olan bir iştir." İktidarla kapışma yerine uzlaşan medya, tekelleşerek holding patronlarının yönetimine girmiş, bağımsız ve özgür gazetecilikten iz kalmamıştı.

Artık gazetelerde her şey kapitalizmin kurallarına göre işliyordu. Defne sürekli kendi önerilerini anlatıyor, görünüşte sözlerine önem veriliyor ama sonuçta hiçbir şey değişmiyordu. O günkü gazetede önerilerinin hiçbiri yer almamış, hazırladığı haber sansürlenmişti. Henüz köşesindeki yazılarına karışan yoktu ama epey bir süredir onun da yakın olduğunu sezinliyordu. Bu durumda ne yapacağını düşünmüş ve çoktan kararını vermişti.

Bilgisayarın ekranında Barış'ın iletisini görmek, Defne'yi tüm düşüncelerinden sıyırdı. O kadar uzun süre geçmişti ki, neredeyse tüm umutları, beklentileri silinmişti. Biraz heyecan, daha çok merakla iletiyi açıp okumaya başladı. Çok uzun değildi. Bir süredir Ankara dışında olduğunu, yeni geldiğini, durumunu merak ettiğini yazmıştı. Acaba onu arar mıydı? Soruyu kendi kendisine yineledi Defne:

"Aramak istiyor muyum?" Dinginliğe ve rahatlığa alışmıştı. Ne de kolay alışıyor insan. Heyecanlı ve kaygılı bekleyişlere yeniden başlamaya hazır mıydı? Sonra gülümsedi. Aramaması olanaklı mıydı? Çok sevindiğini fark etti o an. Evet, onu aramak ve kısa sürede görmek istiyordu. Hem de şiddetle… Tüm küllenmiş duyguları alevlendirmişti tek bir ileti. İlk anda şok etkisiyle duyguları uyanmamıştı ama şimdi hepsi canlanmıştı. Aramak için yarını beklemeye karar verdi. O kadar da istekli görünmek istemiyordu.

Ertesi gün mutlu uyandı Defne. Önce anımsayamadı. Sonra gülümsedi, hemen kalkması gerekiyordu. İşe yetişecek ve telefon edecekti. Evden de telefon edebilirdi ama biraz daha zaman geçmesini istiyordu. Barış'la konuşmaya hazır değildi henüz. Ne diyeceğini bilemiyordu. Aradan o kadar uzun zaman geçmişti ki iletişim yeteneğini yitirmişti sanki. İşyerine ulaştığında pek çok sorunun kendisini beklediğini gördü. Herkesin söyleyeceği ya da soracağı bir şey vardı Defne'ye. Yazı işleri ivedi olarak ek bir yazı yetiştirmesini istiyordu. Önce gazetedeki günlük toplantıya katıldı. Toplantı uzun sürdü. Odasına döndüğünde ortam dinginleşmişti. Ama neredeyse akşam oluyordu.

Barış düştü aklına ve yüreğine. Onu özlediğini tüm benliğinde duyumsuyordu artık. Demek yalnızca bir internet iletisi yeterliymiş, diye kızdı

kendine. Telefonu aldı, numarayı çevirdi. Ev numarası yanıt vermedi. Evde değildi. Canı sıkıldı. Böyle uğraşmak istemiyordu. Kurmuş olduğu dengenin bozulmasından korkuyordu.

Defne hemen Barış'ı aklından silerek işe koyuldu. Görevi bitince de kendini dışarı attı. Artık kimseyle konuşmak istemiyordu. Otobüse binmeden biraz dolaştı, bir süre ne gördüğünü anlamadan vitrinlere baktı. Sonra Güvenpark'ın yakınındaki otobüs durağına ulaştı. Durakta büyük bir kalabalık vardı. O çevredeki duraklar akşam saatlerinde miting alanına benzerdi. O gün de öyleydi. Ankara'nın tüm çalışanları eve dönmeye çalışıyordu.

Durakta beklerken eski bir arkadaşına rastladı. Kadın kadına sohbetlerin aranan bir çehresi olan arkadaşı, çalışmayı erken bırakanlardandı. Evde oturuyor, resim yapıyordu. Annesiyle dolaşmaya çıkmışlardı. Defne'yle annesini tanıştırdı. Yaşlı kadın, Defne'ye gülümsemekle yetindi, konuşmadı. Defne, onda bellek sorunu olduğunu sezdi ama bir şey sormadı. Yalnızca bu hastalığın son zamanlarda ne denli arttığını düşündü. İçini bir keder kapladı.

Yazarlardan biri, yaşamda en korktuğu şeyin, beyninin vücudundan daha önce ölmesi olduğunu yazmıştı. Çok doğruydu. Oysa uzun yaşayan herkesin yüz yüze gelebileceği bir sorundu beyin yetersizliği. Uzmanlar, ileri yaşlarda yüzde elliye ulaşan olasılığın, yaşın artışı oranında daha da yükseldiğini açıklıyorlardı. Kaçınılmaz son. Beynin yaşam süresi vücuda yetmiyordu sözün kısası. Iris Murdoch'ın yaşamını anlatan filmi anımsadı, iyice sıkıldı içi. Yirminci yüzyılın en zeki ve üretken yazarları arasında sayılan Murdoch, yazdığı onca kitabın adını bile anımsayamaz noktaya gelmiş, ama kendi durumunu "Çok kötü, sessiz ve karanlık yerde olmak" diye betimleyerek hastalığının bilincinde olduğunu göstermişti.

Arkadaşı, Defne'ye günlük yaşantısını anlatıyordu. Defne aklını veremiyordu söylenenlere. Zaten sokağı gürültüsü tüm sesleri perdeliyordu. Acaba Barış evden aramış mıdır? Bir an önce eve varmalıydı. İzin isteyerek uzaklaştı arkadaşından; gelen otobüse bindi. Sonunda Barış'tan haber almış olmaktan mutlu olduğunu düşündü. Ama konuşamamışlardı hâlâ. Ne zaman görüşeceklerdi? Elde hiçbir somut veri yoktu. Belirsizlik

uykularını kaçıracak derecede tedirgin ediciydi Defne için. Karar verdi: Eve gidince arayacaktı Barış'ı.

Telefon görüşmesinde kararlaştırdıkları gibi, buluştular ertesi gün. Barış'la karşılaştığında, Defne tüm kaygılarından arınmıştı. Onu görünce her şeyi unutmuştu. Barış'ta farklı bir heyecan vardı. Yakında, istediği bir işe başlayacaktı. Sendikada danışmanlık ve gerekirse avukatlık yapacak, aynı zamanda örgütlenme çalışmalarına katkıda bulunacaktı. Partideki görevlerini bırakmıştı. Yalnızca üye olarak kalacaktı. Defne, üzüldüğünü söylemekle yetindi. Oysa içinde fırtınalar kopmuştu. Barış'a belli etmek istemiyordu ama partideki görevlerinden ayrılmış olduğu haberi Defne'yi çok sarsmıştı. Buluşmanın mutluluğuna koca bir gölge düşmüştü. "Neden böyle oldu?" sorusu geçiyordu aklından sürekli. Oysa sorunun yanıtını herkesten daha iyi bilecek bir konumdaydı.

Sosyalist ülkelerin ve Sovyetler Birliği'nin çözülmesinden sonra çok şey söylenmiş, çok şey yazılmıştı. Bu konudaki görüşler ve yorumlar farklıydı. Defne, eski sosyalist ülkeleri iş toplantıları nedeniyle gezen Ayşen'in söylediklerini anımsıyordu. Varşova'dayken, bir akşamüstü kendini büyük bir kalabalığın içinde bulmuştu. Polisler, genç asker öğrenciler, izciler, her yaşta insanlar toplanmış, sessizce bekleşiyorlardı. Sonra bir soprano ile bir tenor ilahiler söylemeye başlamışlardı. Ayşen'in eline de bir kitapçık tutuşturmuşlardı. İlahi kitabıydı, herkes kitaba bakarak ilahi söylüyordu. Bu sırada yanlarından başpiskopos geçmişti; ardından da rahipler. İlerleyen zaman içinde büyük yürüyüş başlamıştı. İnsanlar başpiskopos ve rahiplerin arkasından yürüyüşe geçmişti. Kalabalığın içinde çok sayıda genç vardı. Ayşen, gözlerine inanamamıştı. İçinde her kesimden insanı, kadını-erkeği; genci-yaşlıyı barındıran kitle, kendiliğinden yürüyordu. Kimse onları zorlamamıştı. Büyük kalabalık, o soğuk, kuru akşam saatinde Varşova'da bir inanç etkinliği yapıyordu. Ayşen,

"İşte sosyalizmin sonunu getiren güç" diye düşünmekten kendini alamadığını söylemişti.

Sonuçta, böyle bir tablo çıkmıştı ortaya. Bir yanda, "vahşi kapitalizm ve sömürü varsa, eşitlik ve sosyalizm savaşımı sürecek" diyenler... Öbür

yanda, bir zamanların soldaki kahramanlarının, önderlerinin de aralarında yer aldığı "duvarın altında kaldık" diyerek "çözülenler"... Dünyadaki büyük değişim sonrasında her bir kişinin farklı düşüncesi olması kaçınılmazdı. Ancak herkesin ortaklaştığı bir nesnel gerçek vardı. Çözülmenin en ciddi etkileri, örgütlenme çabaları üzerinde görülmüştü. Sanki tüm suç, eski partilerin ve örgütlenme çalışmalarının üzerine atılmak istenmişti. Özellikle örgütlü olmak, özgürlüğü kısıtlayıcı bir öğe gibi gösterilerek mahkûm edilmek isteniyordu. İlkeler, kurumlar, kuramlar ayaküstü yargılanıyor ve hemen cezalandırılıyordu. Bu nedenle de, yeni partilerin farklı yaklaşımlarla kurulup örgütlenmesi gerektiği savunuluyordu. Bunlar arasında en uçta yer alan modelse, "parti olmayan parti" yaklaşımıydı.

Sonunda partideki durum, Barış'ın dayanma sınırlarını aşmıştı... Defne, Barış'ı teselli etmeye çalıştı:

"Zamanla değişir belki durum. Partiden ayrılmamakla doğru bir karar vermişsin."

"Bilmiyorum. Pek umutlu değilim." Barış, dalgın ve sıkıntılıydı. Deminki heyecanı da sönmüştü. Oysa yeni işinden söz ederken çok keyifliydi az önce.

"Seni epey etkilemiş bu durum" dedi Defne. Barış, yadsıyacak gücü bulamadı kendinde.

"Haklısın" dedi. "Kolay bir karar değildi. Bundan sonrası daha da güç olacak."

"Bu arkadaşlar sorunu anlamıyorlar mı? Halkın sıkıntılarından, günlük yaşamından ne denli uzak olduklarının, o insanlara bir adım bile yaklaşamadıklarının farkında değiller mi?"

"Farkındalar ama elden bir şey gelmiyor." Barış'ın konuşmak istemediğini görüyordu Defne. Zor ve gergin bir sürecin sonunda ruhsal bunalım içine girdiği anlaşılıyordu.

Oysa yeni partinin kuruluş aşamasında ne büyük sevinç yaşamışlardı. Sol-sosyalist görüşlüler toparlanmış, bir araya gelmişlerdi. Hatta genelde topluma bile bir ölçüde yansımıştı bu coşku ve mutluluk. Basında geniş yankı bulmuştu partinin kuruluş haberi. Hiç beklemedikleri yazarlar, sa-

natçılar, ilk seçimde yeni partiye oy vereceklerini açıklamışlardı. Ama ne yazık ki ilgi kısa sürmüştü. Elde edilen ilerleme ve başarı, eksik ya da yanlış politikalarla çarçur edilmişti. Toplum, partiye uzattığı eli geri çekmişti.

Defne, daha eski günleri anımsadı:

"Bir zamanlar kitle içinde parti çalışması yapardık. Anımsıyor musun? Gençler, kadınlar... İlerici kadınların ve gençlerin ev gezilerine katılırdım bazen. Gecekondularda yaşayan sendikalı işçilerin evlerine gidip konuk olurduk. Tartışırdık. Çok sevinirlerdi. Sonra eylemlerde karşılaşırdık. Kimsenin birbirine üstünlüğü yoktu. Herkes eşitti. Varoşlarda sol bilinç vardı o zamanlar... Ne farklı günlerdi. 12 Eylül sonrası çok şey değişti. Varoşlarda yaşayanların önemli bir bölümü artık dinci partiye oy veriyor."

"Yalnız bizim değil, başka hareketlerin de kitle içinde etkinlikleri vardı. Hatta Devrimci Yol'un pek çok sempatizanı tutuklu ya da hükümlüydü..."

"Çünkü toplum yüzünü sola çevirmişti. Şimdi dinci parti aynı çalışma yöntemlerini uyguluyor. Sonuç da alıyor hani."

"Doğru. Bizim unuttuğumuz, vazgeçtiğimiz disiplin ve yöntemleri onlar uygulayarak başarılı oluyorlar. Nasıl bir çelişkidir bu?"

Barış bu sözlerden sonra derin düşüncelere dalmıştı. Defne kaygılanıp sordu:

"Daldın, ne düşünüyorsun?"

"Bu olanlar beni çok sıkıntıya soktu. Kabul etmek zor."

"Yalnız değiliz" dedi Defne. "Kıyıda köşede o kadar çok eski insan var ki."

"Yeniler de var. Ama herkes bir yana savruldu. Hem de ne savruluş. Küreselleşme canavarı herkesi çemberine aldı. Kimisi bilinçli, kimisi değil. Ama birçok insan, ayırdında olmadan emperyalizmin değirmenine su taşıyor."

Barış bu sözleri söylerken öylesine bir keder içindeydi ki, Defne'nin içi burkuldu, öfke duydu ona bunları yaşatanlara... "Keşke onun tüm sıkıntılarını giderebilecek bir gücüm olsaydı" diye düşündü. Mutsuzluk sardı ruhunu. Yapabileceği hiçbir şey yoktu. Yaşamındaki en sıkıntılı dönem

olarak beynine kazınan 12 Eylül günleri düştü aklına. Cunta günlerinden daha mı mutsuzdular şimdi? O günlerde umutları vardı. İçerde de, dışarıda da haksızlıklara karşı ortak savaşım veriliyordu. En önemlisi, sosyalist sistem vardı. Hapiste olanlarla bile hep birlikte oldukları duygusu içindeydiler...

59
Tutuklu Yakını Olmak

Tahliyelerden sonra yeni bir yaşama başlayan Deren ve Ceren, artık tutuklu yakını olmuşlardı. Kar kış demeden Mamak yollarında eşlerine kavuşmaya uğraşıyorlardı. Yakın akrabalar dışında tutuklularla görüşmek yasaktı ama bazen Defne de onlara eşlik ediyordu. Söylediğine göre, kimseyle görüşemese de, Mamak havası koklamak toplumcu esin kaynağı oluyor, gerçekleri duyup yansıtmasına katkıda bulunuyordu. Deren, çalıştığı özel kliniğe en yakın durak olan Hamamönü'nden Keçikıran otobüsüne biniyordu. Artık 1402'likler arasına katıldığından, yalnızca özelde çalışma olanağı kalmıştı. "1402'lik olmak", yaşam boyu kamu hizmetinden yasaklı olmak anlamına geliyordu.

Bazen Ceren ve Defne onun çalıştığı kliniğe geliyor, cezaevine üçü birlikte gidiyorlardı. Eğer görüş yasağı yoksa -ki sıklıkla sol görüşlü tutuklulara görüş yasağı konuyordu- önce aramadan geçiyor, sonra görüşme için beklemeye başlıyorlardı. Genellikle aramalar sırasında tartışmalar yaşanıyordu. Ancak asıl sorunlar, ruhları karartan görüş yasağı koşullarında gelişiyordu. Herkes kendi yakınının durumunu merak ederek yasağın nedenini sorguluyor, dolayısıyla sinirler iyice geriliyordu. O sıralar tutuklu yakınlarının çoğunluğu, yaklaşmakta olan daha zor günlerin henüz ayırdında değildi.

Ceren ve Deren, buluşup ilk kez görüşe gittiklerinde çok heyecanlıydılar. Aradan geçen iki yıla yakın sürenin ardından, sonunda resmi olarak yüz yüze konuşabileceklerdi eşleriyle. Uzaktan da olsa birbirlerini görecek, seslerini duyacaklardı. Deren, Sinan'la karşılaştığında, onun ne denli zayıflamış olduğunu gördü. Belki de saçları sıfır numaraya yakın tıraşlı olduğundan öyle gelmişti kendisine. Sinan'ın yüzü küçülmüştü sanki. Uzaktan uzağa korkulu ve kaçamak bakışmalardan sonra, ilk kez rahatça buluşuyorlardı. Önce durup öylece seyretmişlerdi birbirlerini. Sonra içlerindeki fırtınaları yansıtmamaya çabalayarak, olağan bir görüşme yapmaya çalışmışlardı.

Bu arada çocuklar büyüyordu. Sordukları sorulara yanıt alamadan büyüyorlardı. Deren'in oğlu Deniz, bir gün durup dururken, "Benimkini

neden bırakmıyorlar?" diye soruvermişti. Oysa daha yaşı küçüktü. Babasının askerde olduğunu sanıyor, bununla birlikte askerden bile insanların geri dönebildiğini, ama kendi babasının bir türlü gelmediğini fark ediyordu. Deren bu ani soru karşısında oğluna verecek yanıt bulamayıp bocalamıştı bir süre.

Koşullar ülkenin tüm insanları için çetindi ama askeri cezaevinde tutuklusu olanlar için daha da zordu. Onlar, sürekli kötü bir haber alma korkusu içinde yaşıyorlardı. Hele Deren ve Ceren gibi, kendisi de tahliye olmuş ama yargılaması halen süren sanıklar için işler daha da kötüydü. Her an bir terslik çıkabilirdi. Bu kaygıların haksız olmadığı, o günlerde fısıltı gazetesi aracılığıyla aldıkları bir haberle kanıtlandı.

O gün, kadın hareketinden tanıdığı işyerindeki bir arkadaşı, Deren'e, tahliye olanların evlerinin gece baskınlarıyla arandığını haber verdi. Bir gece ansızın geliveriyorlardı. O günden sonra Deren'in uykuları altüst oldu. Özellikle akşamdan sonra sokaktan geçen her aracı pencereden kontrol ediyordu. Bu durum, yattıktan sonra da sürüyordu. Yakınlarda bir aracın durduğunu duyunca hemen yataktan kalkıp pencereye koşuyordu. Engel olamadığı bir iç sıkıntısı ve tedirginlik karmaşası içindeydi. En çok da evdekilerin ve çevresindekilerin etkileneceğini düşünmek onu ürkütüyor, yüreğini yoruyordu. Zoraki konuklar onu fazla bekletmediler. Başkalarının başına gelenler Deren'e de aynısıyla oldu. Bir gece ansızın geliverdiler.

O akşam çok yorgundu Deren. Uykusu vardı ama gene uyuyamıyordu. Aralık ayının kuru soğuk bir gecesiydi. Saat gece yarısını çoktan geçmişti. Deren tam uykuya daldığı sırada, ortalığı sarsan bir motor gürültüsüyle uyandı. Belki ses o denli gürültülü değildi. Uykuya yeni daldığı için Deren'e öyle gelmişti. Ama sıçrayarak uyanmıştı. Sonra motor durdu. Anında konuşmalar ve ayak sesleri duyuldu. Koşuşturmalar başladı. Deren pencereye vardığında, gelenlerin bir kısmı apartman boşluğuna girmişlerdi bile. Tam sayamadı ama yaklaşık on-on iki kişi vardılar. Resmi-sivil polisler, resmi giyimli subay ve askerler evin bahçesini doldurmuştu. İlk girenler, Deren'lerin kapı zilini çalmaya başlamışlardı. Deren, üstüne bir şey giymeye fırsat bulamadan gecelikle açtı kapıyı. Annesi

Sevinç de aynı anda yataktan kalkmış, kaygı dolu gözlerle bekliyordu Deren'in arkasında.

Kapı açılınca, en öndeki subay, arama yapacaklarını söyledi. Sesi yumuşaktı, uzun boylu ve güleryüzlüydü. Deren biraz rahatlamıştı. Sonra hepsi içeri girdiler. Deren, durumu kabullenmişti. Oysa niçin arama yaptıklarını sorgulayabilir, karşı çıkabilirdi. Böyle bir durum ilk kez başına geliyordu, deneyimi yoktu. Soru sormayı ya da karşı koymayı hiç düşünmedi. Korktuğu için değil. Yalnızca bu durumun yeni tahliye olmuş, eşi tutuklu olan biri için olağan olduğunu düşünüyordu. Sonraları o zaman böyle düşünmüş olmasını şaşarak anımsadı hep.

İçeri girenler hemen odalara yöneldiler. Sanki kaçacak birini yakalamaya çalışıyorlardı. Sinan'ı sordu subay. Deren, "İçerde" dedi, doğallıkla. Önce gerçekten evde sandılar. Sonra Deren durumu anlattı:

"Herhalde biliyor olmalısınız. Eşim Sinan, Mamak Cezaevi'nde." Genç subay mahcup oldu biraz. "Kusura bakmayın, bizdeki kayıtlarda nerede olduğu görülmüyor" dedi.

Çocuğun odasını da aradılar. Subayla bir asker girmişti odaya. Işığı yakınca Deniz uyanıp oturdu yatağında. Deren, "Bir şey yok, sen uyu oğlum" dedi. Deniz bir şey sormadı ama yatmadı da. Onlar odadan çıkıp ışık söndürülünceye değin, öylece oturdu yatağında.

Her şey bittikten sonra Deren rahat bir soluk aldı. Ama çok canı sıkılmıştı. Özellikle minicik bir çocuğun uyurken maruz kaldığı durum kabul edilebilir cinsten değildi. Ne yapabilirdi? Yapılacak pek bir şey yoktu. Ertesi sabah uyanınca, akşam gelenleri sordu Deniz. Deren,

"Babanın arkadaşlarıydı" dedi. Deniz buna karşılık,

"Ben gördüm. Askerler geldi" dedi. Deren, çocukları kandırmaya çalışmanın ahmaklık olduğunu düşündü o an. "Bir çocuğu küçümseme hakkını nereden buluyorsun?" diye söylendi kendi kendine.

60
Bir Görüş Günü

Deren otobüsten inince kar yığınlarını yararak Mamak Cezaevi'nin kapısına koştu. Kimliğini gösterip içeri girdi. Postaneye uğradı, mektubunu verdi. Tutuklulara gidecek mektupları oradan gönderiyordu yakınları, daha çabuk ulaşsın diye. Postanedeki memur onu tanıyordu artık, gülümsedi. Ama Deren'in konuşacak zamanı yoktu; yarım bir gülümsemeyle postaneden çıktı. Gene koşarak, ziyaretçilerin bekleştiği taş yapıya ulaştı. Uzun bir kuyruk vardı. Kuyruğun en sonunda durdu, beklemeye başladı. Çok üşümüştü; ayakları uyuşuyor, yanıyor, sancıyordu. Durduğu yerde ayaklarını oynatarak soğuğa karşı koymaya çalıştı. Binanın içi de dışarısı kadar soğuktu neredeyse. Taş yapının ortasındaki odun sobası, yakın çevresini bile ısıtmıyordu.

Deren azıcık kendisine gelince, çevresine bakındı ve önce çocukları gördü. Görüşte çocuklar... Şiirlere konu, yüreklere sızı çocuklar... Ağızları, burunları sıkı sıkı sarılmış, kat kat giydirilmişlerdi. Tüm önlemlere karşın, gene de üşüdükleri belli oluyordu. Deren, soğuk havalarda Deniz'i getiremiyordu görüşe. Duygusal davranmayıp onu getirmemeyi başarabildiği için kutlanmayı hak ettiğini düşünüyordu doğrusu. Gene de orada çocukları görünce içi burkuldu. "Üç aydır oğlunu göremiyor. Havalar bir düzelse, her görüşe getireceğim." Deniz, olanı biteni tam olarak kavrayacak yaşta değildi ama askeri, polisi, tel örgüyü biliyordu. Otobüsle cezaevi sınırına geldiklerinde, tel örgüleri görür görmez,

"İşte geldik babaya!" diye bağırıyordu. Deren, Fatoş polisin sözlerini anımsadı. Cezaevindeyken, bir gün Deren'e sormuştu kızgınlıkla:

"Büyüyünce oğluna nasıl açıklayacaksın olanları? Beni yalnız bıraktınız diye suçlamayacak mı sizi?"

Deren, çocuklardan büyüklere çevirdi gözlerini. Her kesimden insan vardı. Genç-yaşlı, varsıl-yoksul, köylü-kentli, kadın-erkek yan yanaydı. Sorunlar ortaktı. Deren, toplumdan uzaklaşan toplumcu yazarın sözlerini anımsadı:

"Bizde roman cezaevine girince yazılır. Oysa cezaevi yaşamı, dışarıdaki insanı hiç ilgilendirmez." Yazar artık herkesin cezaevi yaşamıyla

ilgilendiğini bilmiyor muydu? Cezaevinin kapsadığı toplum kesimi çığ gibi büyüyordu. Deren, her gün yakın çevresinden böyle örneklerle karşılaşıyordu. Mektuplarını getiren postacı, temizlikçi kadın, üst kattaki komşusu, işyerindeki arkadaşı, hepsi de paylarına düşeni almışlardı.

Deren, kapıdan Ceren'in girdiğini gördü o sırada. Sırtında her zaman giydiği kırmızı kareli manto, boynunda lacivert atkı vardı. Gene iki büyük çamaşır torbası taşıyordu. Yalnız Oktay'ın değil, görüşçüsü olmayan başka tutukluların da çamaşırlarını yıkıyordu. Her görüşe çamaşırdan, ütüden bitmiş durumda gelirdi. Ama hiç yakınmazdı. Oysa Deren'in işyerindeki arkadaşı, içerdeki oğlunun fazla miktarda yıkanacak ve onarılacak çamaşır göndermesinden çok dertliydi:

"Çamaşır gönderme, dedim. Yapamıyorum. Şimdi bir de arkadaşlarının yırtık-sökük giysilerini gönderiyor. Yıkama neyse de, onarım için terziye veriyorum. Bunlarla uğraşmak zoruma gidiyor. Yenisini alayım daha iyi. Bitten de korkuyorum." Erkek koğuşlarında sürekli bit ya da bit riski vardı. Tutuklular, gönderdikleri eşya arasında bitlenen birisinin çamaşırları varsa, görüş sırasında uyarırlardı:

"Hemen kaynar suya atın. Bitlidir!"

Ceren, torbalarını tahta sıraya bırakıp Deren'in yanına süzüldü. Yalnız başına beklemek çekilmezdi şimdi. Çevredekilere sevimsiz görünmek pahasına, kuyruğun ortalarında olan Deren'in yanında kaldı. Arkadakiler biraz ters baksalar da, bir şey demediler. Deren, cezaevinden gelen şiiri gösterdi Ceren'e:

"… oy bana en yakın
bana en uzak
sevgili yar
hasretine vur beni
…kahreden bir ayrılığın çılgınlığı değil bu
bir isyanın kelepçelenmiş resmidir parmaklarımız."

Ceren,

"Arkadaş Zekâi Özger'in 'Sevdadır' şiirinden" dedi. Sonra içeri göndermek üzere aldığı çiçekli kartları çıkardı çantasından, Deren'e gösterdi.

Deren kartları çok beğendiği için birini ona verdi.

Bekleyişin birinci aşaması bitmiş, görevli astsubay ve erler işlemlere başlamak üzere yerlerini almışlardı. Önlerindeki başörtülü kadın arkaya dönüp hatır sordu. Deren, kadının kim olduğunu çıkaramadı. Ceren tanıyordu kadını, ilgilendi onunla, oğlunun duruşmasını sordu. Kadın, ileri bir tarihe ertelendiğini söyledi. O sırada görevli masasından bir ses yükseldi:

"Ama nasıl olur, geçen hafta görüşmüştük." Herkes kulak kesildi. Görevli er,

"Bu hafta başka bloğa taşındı." Esmer, ince uzun, orta yaşlı bir kadın, boynu bükük biçimde masadan ayrıldı. Durumu hâlâ tam olarak algılayamadığını gösteren boş bakışlarla yürüyordu çıkışa doğru. Sanki birisinden yardım eli bekliyordu ya da eşini görmesini sağlayacak olağanüstü bir olay… Ama kimse elini uzatmadı. Kadın umarsız, elindeki torbalarla sendeleyerek kapıya doğru yürüdü. Haftanın başka bir günü, ağır yükünü taşıyarak gene gelecekti; her blok için belirlenmiş bir görüş günü vardı çünkü. Belki o gün gene görüşemeyecek, eşine kavuşmak için sonraki haftayı bekleyecekti.

Deren'le Ceren masaya yaklaşmışlardı. Giysilerinden, kırsal kökenli oldukları anlaşılan bir genç kadınla orta yaşlı bir erkek, astsubaya yalvarıyorlardı:

"Biz ilk kez geliyoruz. Çok uzaktan. Tüm gece yoldaydık. Ne olur bir kez olsun görüşsek…

"Hayır, görüşemezsiniz. Akrabalık dereceniz uygun değil. Yalnız birinci derece akrabalar görüşebilir." Adam,

"Ama ben amcasıyım. Babası yok çocuğun, anası da hasta, gelemiyor."

"Anne, baba, eş, kardeş, çocuk. Başka kimse görüşemez. Emir böyle." Adam, yanındaki kadını işaret ederek,

"Bu karısı, onu görüştürün bari."

"Evlenme cüzdanı yok, soyadı başka. Evlenme cüzdanı olmadan eşlerin görüşmesi yasak." Genç kadın,

"Çamaşır gönderelim hiç olmazsa. İzin olur mu?" Astsubay "olur", diyerek dışarı çıktı. Sıkılmıştı. Her gün aynı sorunlarla boğuşmaktan yo-

rulmuştu.

Masada üç er çalışıyordu. Birisi tutuklu kartı çıkarıyor, diğeri ziyaretçi kimliğiyle kartın uygunluğuna bakıyor, üçüncü er ise listeye ad yazıyordu. Öylesine yavaştılar ki, çalışma hızları, bekleyenleri öldürüyordu. Deren, görüşçülere "bekleyişçi" demenin daha doğru olacağını söyledi Ceren'e. Sıra onların önündeki kadına gelmişti. Birinci er, tutuklunun kartını bulamadı.

"Bu blokta olduğundan emin misin?"

"Evet, her hafta görüşüyorum."

"Kartı yok. Başkası görüşmüş olmasın?"

"Bilmem ki... Babası var ama..."

"Tertip. Sabahki listeye bak. Hanımın yakınının adı var mı bakalım?" Kadın kenara çekiliyor. Deren, masaya yaklaşıyor. Aklı kadında kalıyor. Kadın yıkılmış durumda. Kendini görüşmeye hazırlayıp da görüşememenin acısını bilmez mi? Bir tutukluyla ancak bir kez ve en çok iki kişi görüşebilir. Eğer sabah babası görüştüyse, kadıncağız kesinlikle oğluyla görüşemeyecek demektir.

Deren, kart numarası söylüyor, kimlik gösteriyor. Sonra kadını unutarak seviniyor. İşte bu görüşte de bir terslik olmadan engelleri aştı, hedefe yaklaştı. Bir engelli koşu ki, herkes yarışın sonuna varamaz.

"Demek babası görüşmüş sabah... Hiç haber de vermedi. Ne olur ben de görüşsem..."

"Olmaz teyze. İki kez görüşülmez. Birlikte gelseydiniz."

"Biz ayrıyız, oğlum. Geldiğinden haberim olmadı ki..."

"Artık haftaya görüşürsün."

İşlemleri biten Deren ve Ceren, volta atarak görüşü beklemeye başlıyorlar. Ceren,

"Umarım ilk otobüse alırlar bizi" diyor. İlk otobüsü kaçırmak, bir saat daha beklemek anlamına geliyor. Deren saate bakıyor. Geleli şimdiden iki saati geçmiş. Burada geçen zamanın hiç değeri yok. Beş dakikalık görüş, saatlerce bekleyişle hak ediliyor. Deren,

"Geçen hafta, bir aydır mektup almadığını söylemişti. Bakalım bu hafta aldılar mı?" diyor. "Ben de onun bir aylık mektubunu almadım. Haftada

bir mektup hakları olduğuna göre, almadığımız dört mektup eder. Sen aldın mı mektup?"

"Yok, ben de almadım. Bir ay oldu."

"Ne yaparlar mektupları?"

Kuyruktaki bir anne, çocuğuna sesleniyor:

"Kızım, git sobanın yanına otur." Sobanın çevresini görevli polisler doldurmuş... Çocuk sobaya yaklaşamıyor, geri dönüyor.

"Anne, orada yer yok." Ceren,

"Onlar da haklı" diyor, "Tüm gün burada beklemek zorundalar." Polisler kadın olsun, erkek olsun çevrelerine ilgisizdiler. İnsanlara soğuk ve sevgisiz bakarlardı. Görüşçülerle pek konuşmazlardı. Kanıksamışlardı olanı biteni. Aralarında kendi günlük sorunlarını konuşurlardı.

Ad okunuyor. Herkes susup dinliyor. Birinci grup otobüse binip gidiyor. Deren'le Ceren'in adı listede olmadığı için ilk grupla gidemiyorlar. Bir saat daha bekleyecekler. Deren soruyor:

"Sultan Teyze hiç görünmüyor artık. Ne oldu?" Sultan Teyze'nin iki tutuklu oğlu var. Üçüncü oğlu ise tutuksuz yargılanıyor. Her görüşte karşılaşırlardı Deren'le. Haftada iki gün Mamak'a gelmek zorundaydı Sultan. Oğulları ayrı bloklarda olduğundan, görüş günleri farklıydı. Kocası ve üçüncü oğlu Çorum'da çalışıyordu. Sultan, oğullarını bırakıp gidememişti onların yanına. Ceren,

"İşe girdi, çocuk bakıyor. Artık görüşe gelemiyor" dedi. Demek, Sultan Teyze'nin iki oğlu görüşçüsüz kaldı.

"Görüşe kimse gelmiyor mu artık?"

"Öbür oğlu geliyor arada. Kent dışında olduğundan sık gelemez. Belki ayda, belki iki ayda bir."

Tutukluların adları okunuyor yeniden. Yakınının adı okunan, kapıya doğru sıraya giriyor. Kadınlar çoğunlukta, erkek görüşçü sayısı az. Kadın polis yaklaşıyor. Çanta ve torbalar aranıyor. Sonra yeniden tek tek ad okunuyor. Adı okunan, astsubaya ilerleyip kimliğini gösteriyor ve otobüse doğru yürüyor. Subay artık Deren'le Ceren'i tanıdığından, kimliklerine bakmadan tutuklu kartlarını veriyor.

Otobüse bindiler, kapının yanındaki koltuğa oturdular. Herkes görüşte

iyi bir yer kapabilmek için, otobüste kapıya yakın olmak istiyordu. En son görüşçü de bindikten sonra otobüs kalktı; karlı yolda ilerlemeye başladı. Otobüsün içinde dondurucu bir soğuk vardı. Tanıdık yollardan geçiyorlardı. Yollar boyunca askerler eğitim yapıyordu. Otobüs görüş yerine yaklaşınca herkes kapılara akın etti.

Otobüs durdu. İnenler koşmaya başladı. Deren'le Ceren gene arkalarda kalmışlardı. Deren bu yarışı bir türlü içine sindirememişti. Varsın sonda olsunlar. Bu insanları geçmeye çalışmak insanlığa yaraşır mı?

Yeniden kimlik denetimi. Kimlik bırakma. Kart teslimi. Eşya verme.

"Teslim eden?"

"Teslim alan?"

"Tertip, yaz: Gömlek. Pijama takımı. İç çamaşır. Atlet. Havlu. Çarşaf takımı. Bardak. İmzala." Sonra para yatırma. Görüş öncesi işlemler, en sonunda bitiyor. Derin bir soluk alma ve görüş yerine koşuşturma...

Görüşme, yaz ya da kış açıkhavada, çift tel örgü arkasında yapılıyor. Görüş yerinin kapısında sıraya giriyor tutuklu yakınları. Kadınlar orada çantalarını yere bırakıyorlar, çünkü görüş yerine çantayla girmek yasak.

Deren, görüşmeyi yandan bir kesitte izliyor. Her yaştan, her semtten, her kesimden insanlar... Çift tel örgünün bir yanında görüşçüler, bir yanında tutuklular, başlarında askerler. Bir bağrış-çağrıştır gidiyor. Herkes, karşısındakine bir şeyler söylemeye çalışıyor ama ne söylendiğini anlamak o koşullarda kolay değil. Deren, yalnızca tüm sesleri delip geçen "baba" çığlıklarını net olarak duyabiliyor. Görüş süresi çok uzun geliyor Deren'e. Bitmek bilmiyor. Oysa zaman belli. Beş dakika. Görüş sırasını beklerken böylesi uzun. Ancak kendisi görüşürken sürenin nasıl geçtiğini anlamıyor bile. Göz açıp kapayıncaya dek bitiveriyor. Zamanın göreceliği...

Sonunda görüşme bitti. Tutuklular el sallayarak ayrılıyorlar. Görüşçüler tel örgüye yapışmış, kopamıyorlar. Ancak son tutuklu da gözden yitince, yavaş yavaş geriye dönüp tel örgülerin kapısına doğru yürüyorlar. Dışarı çıkıyorlar. Yere bıraktıkları çantalarını, kimliklerini, askerlerin getirdiği kirli çamaşır torbalarını alarak otobüse doğru ilerliyorlar. Özlemlerini gideremeden uzaklaşıyorlar. Az sonra tel örgülerin dışında

olacaklar. Özgür olacaklar. Özgürlük, tel örgülerin dışında olmak mı, diye soracaklar kendi kendilerine.

Deren'le Ceren'in kar içinde bekleyişi sürüyor. Soğuğu en çok ayakları duyuyor. Ayakları keçe gibi duygusuz. Kadınlar gene uzun bir kuyruk oluşturuyor. Aralarında konuşmayı sürdürüyorlar. Birbirlerini hiç tanımayanlar bile rahatlıkla sohbet ediyor. Deren, heyecanlı bir bekleyiş içinde. Sabrı tükeniyor yavaş yavaş. Son dakikalar geçmek bilmiyor. Artık Ceren'le bile konuşmak gelmiyor içinden. Çevresindeki konuşmalar kesik kesik kulağına çarpıyor:

"O yaşlı teyze görünmüyor artık. Ne oldu?"

"Oğlu tahliye oldu."

"Her hafta işten izin almak sorun oluyor. Bıktım artık, her hafta gelemeyeceğim bu durumda."

"Her hafta para yatır, diyor. Nasıl yatırayım her hafta? Sanki koşullarımı bilmiyor."

"Sizin duruşma ne oldu?"

"Bir ay atıldı." O sırada kadın polis, ziyaretçilere kapıya yaklaşmalarını söylüyor. Polisin önünde sıraya giriyor tutuklu yakınları. Üst araması yapılıyor. Deren'in önünde, kucağında bebesiyle yaşlı bir kadın var. Polis kadın, "Teyze, bebeği niye getirdin bu soğukta?" diye isyan ediyor.

"Ne yapalım yavrum? Bırakacak kimsemiz yok."

Deren arandıktan sonra tel örgülere koştu. Ceren daha önce geçip yer tutmuştu. Onun yanına gitti. Gene bekleyiş başladı. Soğuk, insanların iliklerine işliyordu artık. "Acaba onu sağ salim, en azından ayakta görebilecek miyim?" Sağlıklı olmadığını biliyordu. Şu sıralar ayakta olması yeterliydi. O sırada her şeyi unuttu Deren. Soğuğu hissetmiyor, üşümüyordu artık. Çünkü ikili sıra olarak gelen tutukluların en arkalarında gülümseyerek gelen Sinan'ı görmüştü...

Sinan ve Oktay, içerisinin karışık olduğunu, tek tip giysi dayatmasıyla karşı karşıya bulunduklarını söylediler. Bundan böyle uzun süre görüş yasağı olabilirdi. Gerçekten de o görüş, sancılı bir sürecin öncesindeki son buluşmalarıydı. Ondan sonraki görüş günlerinde hep, belki yasak kalkar umuduyla Mamak kapısında bekleşip görüşemeden geri dönmek

yazgıları oldu. Deren, kendi kendine verdiği sözü tutamadı; Sinan, uzun süre Deniz'i göremedi.

61
Tıp Bilimine Meydan Okumak

Deren o gün görüşe gittiğinde, olağanüstü durumlarla karşılaşacağını biliyordu. Mamak'taki erkek tutuklular, artık dayanılmaz boyutlara ulaşan ve tek tip giysi dayatmasıyla somutlaşan baskılara karşı açlık grevine başlamışlardı ve kendi yaşanmışlıklarına ilişkin ayrıntılar belleğine hücum ettikçe, Deren nelerin yaşanmakta olduğunu kestirebiliyordu. Görüşmeyi ummak anlamsızdı ama acaba götürdüğü çamaşırları alacaklar mıydı? Nizamiye'nin kapısında Ceren'le buluştular. Ceren çok tedirgindi. Özel haber kaynaklarından edindiği bilgilere göre, içerde durum çok kötüydü. Deren'in içindeki sıkıntı iyice artmıştı. Ceren'i avutabilecek durumda değildi. Bir süre hiç konuşmadan öylece beklediler.

Görevliler, görüşün yasaklandığını ama içeriye eşya alınacağını açıkladılar. Götürdükleri temiz çamaşır torbalarını verip bir süre daha beklediler orada. Sonra, tutukluların gönderdiği kirli torbaları geldi. Herkes kendi torbasını arayıp buldu. Sonra çaresiz geri döndüler. Kirlileri almak bile bir avuntu kaynağı olmuştu. En azından yaşıyorlardı.

Sonraki günler ve haftalarda da görüş yasağı sürdü. Zaman geçtikçe umutlar azalıyor, gönüller kararıyordu. Geçen günler, Sinan ve Oktay'ı hızla kendilerinden uzaklaştırıyordu, öyle hissediyorlardı. Çok üzgün ve kaygılıydılar.

Böyle böyle, geçmek bilmeyen uzun günler ve geceler geçirdiler. Görüş günleri bir haber alabilmek umuduyla Mamak'a gidiyor, hiçbir haber alamadan geri dönüyorlardı. Çamaşır alışverişi tek iletişim kanallarıydı. Deren, Sinan'dan gelen kirlileri görünce, yaşadığını öğrenmekten buruk bir sevinç duyarak biraz olsun rahatlıyordu.

Sonunda duruşma günü geldi. O gün Sinan, Oktay ve arkadaşları açlık grevinin otuz yedinci günündeydiler. Çok zayıflamışlardı. Avurtları çökmüş, gözleri iyice belirginleşmişti. Deren hâlâ ayakta olmalarına şaşıyordu. Tıp bilimi, tutuklular için kalıcı hasar başlama zamanının geldiğini söylüyordu. Oysa açlık grevindeki Mamak sakinleri tüm bilimsel gerçekleri altüst ediyorlardı. Deren, Sinan'a uzaktan uzağa artık greve son vermeleri gerektiğini anlatmaya çalıştı. Ama sonuç alamadı. Onlar hâlâ grevi sür-

dürmekte kararlı görünüyorlardı. Umarsızlık ve kaygı, tüm benliklerini kaplamıştı. Ceren, Oktay için ördüğü kazağı getirmişti son görüşte:

"Hiç olmazsa birkaç kez giysin, dedim. Ne olacağı belli mi olur?"

Sinan ve arkadaşları, daha sonra aldıkları ortak karar doğrultusunda, açlık grevine son verdiler. Açlık grevine katılan diğer gruplar da benzer süreler açlık grevi yapmıştı. Hepsi ölümden dönmüştü. Sinan, açlık grevinin bitişinden bir ay sonra tahliye edildi. Oktay bir süre daha kaldı.

Sinan, açlık grevi sürecini anlattığında, Deren o günlerde ne denli az şeyin farkında olduklarını şaşarak dinledi. Büyük kıyımlar ve işkenceler yaşanmıştı. Tutuklular bunlara "yıkım" diyorlardı. Açlık grevi, dalga dalga tüm cezaevine yayılmış, sol görüşlü tutukluların büyük çoğunluğunu kapsamıştı. O sırada hâlâ Mamak'ta olan kadınlar da eyleme katılmıştı. Böylesi yaygın bir kitlesel eylem karşısında doğal olarak yönetim de boş durmamıştı. Sol görüşlü tutukluların tümüne yönelik bir saldırı düzenlenmişti. Daha önce kadın tutuklulara yapılanlara benzer biçimde tam bir meydan dayağıydı bu. Tutuklular ortaya toplanarak çevrelerinde bir asker çemberi oluşturulmuş, sonra hedef gözetmeyen topyekûn bir saldırı başlatılmıştı. Yıkımlar, açlık grevi boyunca günlerce sürmüştü. Zaten açlık nedeniyle güçsüz ve savunmasız olan tutuklular, bu saldırılarla daha da bitkinleşmişler; dahası, eklenen fiziksel yaralanmalarla birçoğu önemli sağlık sorunları yaşamışlardı. Ancak sonunda cezaevi yönetimi tutukluların işlemlerini kabul etmek zorunda kalmıştı.

Sinan'ın tahliye olduğu gün, Deren ve oğlu, Ceren, Defne, Barış hep birlikte saatlerce Mamak kapısında beklediler. Sinan'ın arkadaşları da gelmiş, kalabalık bir grup olmuşlardı. Çıkışlar akşamı buldu. Formaliteler uzamıştı gene. Oğluyla Sinan'ın karşılaşması herkesi ağlattı. Deniz, babasını görünce çok sevindi. Artık dört yaşındaydı ve sonunda babası "askerden dönmüştü." Üstüne basarak "askerden" diyordu ama sanki kendinden büyüklerle eğleniyordu. Sinan'a gelince, Deniz'i kucağına almış, başını başına dayayarak konuşmadan öylece kalakalmıştı.

62
Deren'in Açlık Grevi Güncesi

28 Şubat 1984

Mamak'ta açlık grevi başladı.

9 Mart 1984

Alçılar içindeki kırık bacağıyla cezaevine gelen kadın, oğlunu yürüyemeyecek durumda görünce düşüp bayılıyor. Oğlu günlerdir açlık grevinde, aç ve susuz. Üstelik işkence görmüş. Ana yüreği daha fazla dayanamıyor gördüklerine...

10 Mart 1984

Cezaevinde açlık grevi sürüyor.

İnsanlar gözler önünde eriyor, yok oluşa doğru gidiyorlar. Ya onurlu yaşamak ya da ölmek. Kim karşı çıkabilir? Sevgimiz, yoksunlukların açtığı yaraları saramıyor. Onlar yavaş yavaş ölüyorlar...

Sokakta yaşam sürüyor. İnsanlar konuşuyor, hatta gülüyorlar. Hayret! Sokaklardan arabalar geçiyor, insanlar gezmelere gidiyor. Hayret! Günlük yaşam sürüyor. Hayret! Televizyon ve radyolar olağan yayın programlarını sürdürüyor. Bu duyarsızlık beni deli ediyor. Gözlerim kurudu. Yaşam, yavaş yavaş anlamını yitiriyor...

2 Nisan 1984

Her sabah uykudan bir sayı ile uyanıyorum. Bugün 20. gün. Bugün 25. gün. Bugün 30. gün. Son olarak bu sabah 34 ile uyandım. Evet, bugün 34. gün. Onlar tam otuz dört gündür aç-susuz ve işkencede. Umarsızlık içimi yakıyor. Sözün bittiği noktadayız. Avuntu sözcükleri anlamını yitirdi. Tanıdıklar, arkadaşlar, dostlar, diyecek bir şey bulamamanın sıkıntısını yaşıyorlar:

"Çok kötü. Nereye varacak bunun sonu?"

"Ne diyebilirim? Söylenecek bir şey kalmadı."

"Hiçbir şey yapılamıyor mu?"

"Ama artık biter. Bitmeli..."

En güç günlerimi mi yaşıyorum? Öyle olmalı. Daha önce de çok ağır

günlerim olmuştu. Ama böylesine umutsuz ve umarsız bir dönemimi anımsamıyorum. İçimde sürekli bir sıkıntı, bir sızı. Nereye gitsem benimle birlikte. Zaten zaman durmuş gibi. Dakikalar geçmek bilmiyor.

Dostların içtenlikli avutma sözcükleri hiç etkilemiyor beni. Süreğen kaygılarım giderek işkence boyutuna ulaşıyor. Yapılabilecek her şeyi yaptım mı? Başka bir yol kaldı mı? Çalınacak başka bir kapı? Tüm olanakları zorladık mı?

"Artık kapılar yüzümüze kapanıyor."

"Çıkmaza girildi."

"İlahlar kurban istiyor."

Dışarıda aydınlık bir bahar; masmavi bir gökyüzü; pırıl pırıl, güneşli bir hava. Sen içerde aç ve susuz, güneşli bir dünyanın özlemini çekiyorsun...

5 Nisan 1984

Bugün benim ikinci doğum günüm. Ölüme çok yaklaşmışken, o bıçak sırtı noktadan geri geldik hep birlikte. Tutukevinden dönerken, yolda her şey daha güzel göründü gözüme. Can çekişmekte olan dünya, birden diriliverdi sanki.

Baharı ilk kez sevgi ve sevinçle kucakladım. Deniz, gözüme bir başka güzel göründü. Onu da kucakladım. Sevgiler doruklarda bugün.

Geride kalan Mart ayı, yaşamımın en zor zaman dilimi olarak belleğimden silinmeyecek. Her şeyin anlamını yitirdiği ve ölümle burun buruna geldiğim 1984 yılının Mart ayını unutmayacağım. Daha önce de yaşamıştım aynı duyguyu. Gözaltına alındığımızda. Ama o zaman duygularım körelmişti. Böylesine yoğun değildi kaygılarım. O sıralar hep birlikteydik. Oysa bu kez herkes acıları yalnız yaşadı.

Bir açlık grevi daha böyle bitti. Bu kaçıncı? Ne ilkti, ne de sonuncu olacak. Ama en uzun ve en zorlu cezaevi eylemleri arasında yerini alacak. Kırk güne yakın açlık grevi yaparak sınırları zorlayan tutukluları neler bekliyor? Zaman gösterecek. Tıp bilimine meydan okuyan tutuklularda kalıcı izler oluştu mu? Ölümcül etkiler ortaya çıkacak mı? Cezaevi yönetiminin rövanşı nasıl olacak? Hepsini zaman gösterecek.

Evet, bir açlık grevi daha bitti. Geriye damıtılmış acılar kaldı.

63
Kaçış

Ceren, Kaş'a yaklaşırken çok heyecanlı, bir o kadar da sinirliydi. Oktay onu sakinleştirmeye çalışıyor, ancak ne yapsa başaramıyordu. Otobüs, son dönemeçlerin ardından kıyı kentine girdi. Oktay o sırada uykuya dalmış olan Ceren'i uyandırdı. Ceren telaşla çevreye bakındı:

"Ne oldu, geldi mi motor?" Oktay onun elini sıktı ve "Yavaş ol" dedi usulca. Ceren, Oktay'a, gitmeyi hiç istemediğini söyledi. Oktay bezgin bir ses tonuyla, bunları kaç kez konuştuklarını anımsattı:

"Ceren, tüm bunları karşılıklı tartışarak son karara varmadık mı? Niye böyle yapıyorsun şimdi?"

"Hazır değilim. İçimde kötü bir duygu var. Yakalanacağız, bak göreceksin."

"Sen yakalanmaktan mı korkuyorsun, yakalanmamaktan mı?"

"Bu ne biçim soru şimdi?"

"Ciddi bir soru. Derdin gidip gitmemek ikilemi. Yakalanma korkusu değil."

"Bilmiyorum, aslında ikisi de. Bizimkiler aklıma geldikçe deliye dönüyorum. Belki onları bir daha hiç göremeyeceğim."

"Moral bozucu şeyler düşünme şimdi. Hiç sırası değil. Geri geleceğiz. Sana söz."

"Telefon edeceğim. Annemi arayacağım. Defne'yi de aramalıyım. Ona hoşça kal diyemedim."

"Hayır Ceren. Kimseyi aramayacaksın. Lütfen mantıklı davran. Of, inan ki seni tanıyamıyorum."

Daha sabahın erken saatleriydi. Akşama dek oyalanmaları gerekiyordu. Ceren kendinde değil gibiydi. Oktay karar verdi, artık kumandayı ele alması gerekiyordu. Kahvaltı etmek için bir çay bahçesinde oturdular. Ceren'in tedirginliği sürüyordu. Bir şey yemek istemedi. Sigara içti arka arkaya. Oktay'ın kızdığını biliyor ama aldırmıyordu. Nasılsa söz vermişti ona, sınırları aşınca sigarayı bırakacaktı. Deren'i anımsadı, hüzünlendi. Ne çok uğraşmıştı sigarasıyla. Ama başaramamıştı. Hâlâ bağımlıydı işte.

Kaş, sakin bir ilçe merkeziydi. Henüz bozulmamıştı; yapılaşma fazla

değildi. Daha çok Fransız turistler vardı sokaklarda. Ceren ve Oktay, kahvaltıdan sonra çay bahçesinden çıkıp bir süre dolaştılar. Öğleye doğru, birlikte yolculuk yapacakları çiftle Çukurbağ Yarımadası'ndaki otelde buluşacaklardı. Oktay'ın uzaktan bir arkadaşı aracılığıyla haberleşmişler ama hiç görüşmemişlerdi. Ne var ki, tüm bunlar o anda Ceren'i hiç mi hiç ilgilendirmiyordu. Çok sıkıntılıydı. Neredeyse ruhsal bir çöküntü içindeydi.

Kocaman dalgaların çırpındığı denizi görmek, Oktay'a Bodrum'da geçirdikleri günleri anımsatmıştı. Deniz Bodrum'da da bazen böyle azgın olurdu. Zor bir dönemdi. Mahkemenin sonuçlanmasıyla tahliyesine karar verilen Oktay, içerden yeni çıkmıştı ve Ceren'le ikisi de işsizdi. Mevsim yazdı. Ailelerine daha fazla yük olmamak için Bodrum'a gelip dubleks bir ev kiralamışlardı. Kendileri evin alt katında oturuyor, üst katını kiraya veriyorlardı. Köyden alıp pişirdikleri mısırları Oktay plajlarda satıyordu. Böylece bir miktar para biriktirebilmişlerdi. Sonunda olmuştu işte. Finale yaklaşmışlardı. Ya başaracaklar ya da bu serüvene elveda diyeceklerdi. Oktay, Ceren'i biraz olsun rahatlatmak için, o sıcak günlere gitmeyi denedi yumuşak bir sesle:

"Anımsıyor musun, Şirince'ye gidip nasıl kafayı bulmuştuk?"

"Nerden aklına geldi şimdi?" Tüm sıkıntısına karşın güldü Ceren. "Ama ne biçim dağıtmıştım o akşam Şarabevi'nde. Ah, ne güzel gündü. Deren'le Sinan mı vardı bizimle o gün?"

"Evet. Deren de senden aşağı kalır değildi. Şirince'nin her çeşit şarabını tatmıştık neredeyse."

Şirince, Kuşadası'na yakın eski bir Rum köyüydü. Osmanlılar, bir tarihte Rum hizmetlilerini serbest bırakıp "Gidin kendinize bir yer bulup yerleşin" demişler. Aralarından kırk Rum, Şirince'nin bulunduğu yere gelip bir köy kurmuşlar. Adını da, kırk kişi oldukları için Kırkınca koymuşlar. Bir süre sonra pazarda eski beylerine rastlamışlar. Nasıl bir yerde yaşadıkları sorulduğunda, kazanımlarının ellerinden alınabileceği korkusuyla "Çirkince bir yerde" demişler. O tarihten sonra köyün adı Çirkince kalmış. Köyde ev şarapları üretiliyormuş. Çeşit çeşit şaraplar, çok güzel ve sağlam binalar yapmışlar.

Cumhuriyet kurulduktan sonra bir gün, Vali Kâzım Dirik kasabayı ziyaret etmiş:

"Burası çok güzel. Adı niye Çirkince? Bundan böyle adı Şirince olsun" demiş. Şirince adını alan kasaba, mübadele sürecinde, kurucularının torunlarını yitirmiş. Rumlar şirin köylerini bırakıp gitmiş ama köyleri olduğu gibi kalmış. Çeşit çeşit şarapların üretimi sürmüş. Çilek, elma, şeftali şaraplarının satışı, önde gelen gelir kaynağı olmuş kasabalıların.

Oktay, daldığı Şirince düşlerinden uyanıp saatine baktı. Buluşma saati yaklaşmıştı, Eylem zamanıydı. İki yolcu önceden belirlenmiş otele doğru yola koyuldular. Yol, ince uzun yarımada boyunca uzanıyor, lacivert tonlardaki denize yer yer çok yaklaşıyordu. Yarımada çevresindeki deniz azgındı. Ölü dalgalar kıyıya ulaştığında sular bir-iki metre yükseliyordu. Otele yaklaştıklarında çığlık çığlığa denize girip çıkmaya çalışanları gördüler. Kayalıklardan balıklama atlayarak giriyorlardı denize. Demek ki deniz kıyısında derinlik beş-altı metreden başlıyordu. Kayalıklar boyunca rüzgâr ve dalgalar denizi tertemiz yapmıştı, kıyılarda masmavi ve turkuaz tonlarda dalgalanıyordu sular... Oktay, Ceren'i oyalamak için suların güzelliğini göstermek istedi ama Ceren ilgilenmedi. Sanki orada değildi, zihnindeki başka dünyalarda gezintiye çıkmıştı.

Oktay, otel girişinde oturan çifti hemen tanıdı. Parolayla anlaştılar. Birbirlerinin adlarını sormadılar. Gerek yoktu. Sonra kurtarıcılarını bulmak üzere birlikte yola çıktılar. Zaten fazla eşya almamışlardı yanlarına. Her birinin rahatça taşıyabildiği bir küçük çantası vardı. Güneş henüz sıcaklığını yitirmediğinden sokaklar boştu. Kuşku uyandıran bir durum yoktu. Deniz kıyısına doğru yürüdüler.

Onları Meis'e götürecek adamla buluştuklarında akşamüstü olmuştu. Zayıf, orta boylu, güneş yanığı tenli, kırk yaşlarında bir balıkçıydı kurtarıcıları. Onlara öncelikle yanlarına yeterli su alıp almadıklarını sordu. Ceren bu soruya bir anlam veremedi. Zaten on-on beş dakikada karşı kıyıda olmayacaklar mıydı? Suya neden gereksinim duyacaklardı ki? Meis gözle görülür yakınlıktaydı. Neredeyse yüzme mesafesinde. Özel günlerde hem Türkiye'den, hem de Yunan tarafından yüzücüler karşı kıyıya yüzerlerdi.

Dört kaygılı insan deniz kıyısında dolaşarak, çay-kahve içerek akşamı beklediler. Her birinin kafasında uçsuz düşünceler, ürperten imgeler dolaşıyordu. Ceren, zaman zaman sessiz gözyaşları döküyordu. Hava karardıktan bir süre sonra balıkçının motoruna doğru yola koyuldular.

Böylece sonu bilinmez bir yolculuğa ilk adımı atıyorlardı. Oktay çok kaygılı, Ceren çok üzgündü. İkisinin de ağzını bıçak açmıyordu artık. Motora ayağını attığı anda bile hâlâ arkasına bakıyordu Ceren. Sanki bilinmez bir gücün onu son saniyede durdurup gitmesine engel olacağını umuyordu. Ne var ki kumsalda kimseler yoktu. Kıyılar ıssız ve karanlıktı. Hafifçe kayalara vuran suların çırpınışı dışında hiç ses soluk duyulmuyordu. Deniz bile sakinleşmişti o saatlerde. Sanki her şey kaçışı kolaylaştırmaya çalışıyordu.

Denizci, motoru çalıştırdı. Motorun gürültüsü Ceren'in son umutlarını da söndürdü. İşte gidiyorlardı artık. Umarsızlık içinde son kez kıyıya baktı, sonra başını denize doğru çevirdi. Karar vermişti, bir daha bakmayacaktı geriye. Durgun sularda yol almaya başlamışlardı. Kısa bir süre motorla yolculuktan sonra karanlığın içinde bir kara parçası gördüler. Meis olmadığı kesindi.

Yaklaştıkları yer, Meis çevresindeki küçük adacıklardan biriydi. İlk karşılaştıklarında balıkçının sorduğu sorunun gerekçesi anlaşılmıştı. Adam onları Meis yerine bu küçük ıssız adaya bırakacaktı. Böyle söylüyordu. Susuz kalmamaları için onları önceden uyarmıştı. Sabah, öbür taraftan balıkçıların gelip onları karşı kıyıya atacağını anlatırken kendinden çok emindi. Ceren öfkeyle adama bağırmaya başladı. Oktay onu susturup kendisi de sakin kalmaya çabalayarak, adamla sonuçsuz bir tartışmaya girişti. Yazgılarını paylaşan diğer kadınla erkek susuyorlardı. Neye uğradıklarını şaşırmışlar, konuşma yetilerini yitirmişlerdi sanki.

Balıkçı, karşı kıyıya geçmenin kendisi için çok tehlikeli olduğunu, motoruna el konabileceğini falan söyledi. Ceren sinir krizi geçirmek üzere olduğundan Oktay tartışmayı kesti. Zaten ne deseler boştu. Yazgılarına boyun eğmek dışında yapılacak hiçbir şey kalmamıştı. Motor adaya yanaştığı sırada artık sakinleşmişlerdi; Boğaz'da karşı kıyıya geçen olağan yolcular gibi, sırayla motordan kayalıklara indiler.

Ayak bastıkları yer, boş ve insansız bir adaydı. Geceyi burada geçireceklerdi. Balıkçı, motoruyla uzaklaşırken, onlar duruma kendilerini uyarlamaya çalışıp adayı incelemeye başladılar. Ürkek gözlerle çevreye kısa bir bakış, bulundukları yerin gerçekten ıssız bir yer olduğunu ortaya koyuyordu. Gece ve nem nedeniyle hava soğumuştu. Hafif hafif esen rüzgâr, ayazı iyiden iyiye hissettiriyordu. Ceren'le Oktay, çantalarındaki kazakları çıkarıp giydiler. Kayalıkların kuytu bir köşesine sığındılar. Ceren, karabasanlı bir uykuya daldı güçlükle. Oktay uyumadan bekledi, kayalıklara uysal vuruşlar yapan denizin sesini dinleyerek sabahı etti.

Bulundukları yer Yunanistan'a aitti. En azından Türkiye sınırlarının dışına çıkmışlardı. Balıkçı öyle söylemişti. Önceleri bundan emin değillerdi ama sabah gün aydınlanınca karşı kıyıdan gelen balıkçılar bu bilgiyi doğruladılar ve onları bu kez gerçekten Meis'e geçirdiler. Adam en azından bu konuda doğru söylemişti.

Meis'e ayak bastıklarında hepsi rahat bir soluk aldı. Oktay, onca emeğin boşa gitmediğini düşünüp coşku ve sevinçle Ceren'e sarıldı. Ceren ise onun yaşamakta olduğu mutluluktan çok uzaklardaydı. Meis'ten karşıya bakınca, ülkesinin arabaları görülüyordu. O arabaları kullananlar Türkiye'de, ne mutlu onlara. Ceren, orası Türkiye diye düşünüyor, karşıya bakıp bakıp iç çekiyordu. Şimdiden özlemle doluyordu yüreği. Ama artık çok geçti. Oktay'ın göğsüne yaslanarak uzun uzun ağladı. Oktay onun duygularını anlayışla karşıladı. Kucağını açıp onu bağrına bastı, saçlarını okşayarak sessizce teselli etti.

Ceren, kendisini Türkiye'den sonsuzluk kadar uzakta gibi hissetmesine karşın, iki kıyının ne denli yakın olduğuna bir kez daha şaşarak baktı. Önceleri günübirlik karşıya geçebilen ada halkı, 12 Eylül'den beri geçerli olan yasaklar nedeniyle bu haktan yoksun kalmıştı. Oysa Meis halkı için karşı kıyı bir pazar niteliği taşıyordu. Çoğu insan Kaş'ı en az haftada bir ziyaret eder, alışverişini yapardı. İki halk arasına gene baskıcı yönetimler girmişti, her zaman olduğu gibi.

Yunanlı balıkçılar kaçakları doğruca sahil korumaya götürmek zorundaydı. Onları teknesine alan balıkçı, yetersiz Türkçesiyle bunları anlatıyor, elinden başka bir şey gelmeyeceğini söylüyordu. Balıkçı kıyıya ayak

basar basmaz, dört kaçağı hemen sahil koruma ekiplerine teslim etti. Ne olduğunu anlayamadan sorguda bulmuşlardı kendilerini... İlk sorgudan sonra asıl ilgili bölüme, adanın güvenlik güçlerine götürüldüler.

Aslında olanak olsaydı, Ceren ve Oktay, polis sorgusuna girmeden yola koyulmak isterlerdi. Çünkü polise "teslim olmak", sol geleneklere ters düşen bir durumdu. Tek istedikleri, hangi ülkede olursa olsun polise yakalanmamaktı. Safça böyle olacağını da ummuşlardı ama zaten bilgi yetersizliği söz konusuydu. Kimse onlara tekneyle gizli yolculuktan bir adım sonrasını anlatmamıştı.

Sonuçta bir kez daha polisin eline düşmekten kurtulamamışlardı işte. Gene sorgulardan geçmeleri gerekiyordu; bu zorunlu durumlar Ceren'de boğucu bir etki yaratıyordu. Oktay'la öteki erkek, kaçak durumlarını polise anlattılar. Özellikle Oktay'ın durumunu gösteren belgeler, onların kabulünü kolaylaştırdı. Oktay hakkında on yılları bulan ceza istemiyle yargıda sürmekte olan iki farklı dava vardı. Diğer çiftin de kolaylaştırıcı belgeleri vardı ama Ceren'le Oktay ne olduğunu tam olarak göremediler. Zaten merak da etmiyorlardı.

Meis'te bir gece kaldıktan sonra hep birlikte bir gemiyle Rodos'a götürüldüler; oradan da Atina'ya. Zor yolculuklardı. Atina'da iki gece nezarethanede kaldılar. Ortam kötüydü. Ceren, koşullar DAL'ı anımsattığı için iyice depresyona girmişti. Üçüncü günün sabahı, görevli memurlar onları ünlü Lavrion Kampı'na götürecek araca bindirerek yolcu ettiler.

64
Uzaklara Yolculuk

Lavrion Mülteci Kampı, Atina'nın kırk beş kilometre güneydoğusunda, sığınma istemiyle başvuran kimileri için ara konak, kimileri için son durak işlevinde bir yerleşim yeriydi. Ülkelerinden siyasal, askersel ya da ekonomik nedenlerle kaçanların, sığınma istemleri kabul edilinceye kadar genellikle geçici olarak kaldıkları bu kamp, kimilerine göre bir yarı açık cezaeviydi. Polis, ülkelerinden faklı nedenlerle kopup gelmiş insanları oraya kapalı cezaevi araçlarıyla taşırdı. Zaten kamp, bir cezaevi biçiminde konumlandırılmıştı. Yaşam alanı, ortak avluya bakan yapılardan oluşuyordu. Kapısında güvenlik görevlileri vardı.

Lavrion, o sıralar başta Türkiye olmak üzere pek çok ülkeden siyasal sığınmacının uğrak yeriydi. Türkiye'de Ege adalarından kaçışın görece kolay olması nedeniyle pek çok "siyasal kaçak" bu yolu izliyordu. Duruma göre, tekne kaçırarak ya da kiralayıp kaptanı rehin alarak, hatta şişme botlarla denize açılarak karşı kıyıya ulaşanlar olmuştu.

Soluğu Yunanistan topraklarında alanlar, oraya ulaşınca Lavrion Kampı'na yerleştiriliyordu. Atina'dan Lavrion'a ulaşmak için dar ve dönemeçli yollarda uzun ve zorlu bir yolculuk yapmak gerekiyordu. Oktay'la Ceren, Yunanistan'a ilk kez geliyorlardı. Ceren, her yeri kapalı aracın arkasındaki tek küçük pencereden çevreyi izlemeye çalışırken, doğanın kendi ülkesine benzerliğini büyük bir şaşkınlıkla fark ederek seviniyordu. En azından çevresine bakınca yabancılık çekmeyeceğini düşünüyor ve bu keşfiyle biraz olsun avunuyordu. Bir saati aşan yolculuktan sonra Lavrion'a vardılar. İşte artık son durağa ulaşmışlardı.

Türkiye'den gelenlerin kaldığı binaya girdiklerinde, ilk uğrak yerleri bol sigara dumanlı bir salon oldu. İçerisi kalabalıktı. Hemen herkes sigara içiyor, dumandan göz gözü görmüyordu. Oktay, kamp yöneticisini sordu. Yaşı henüz yirmilerin başında izlenimi veren bir genç adam, oturmalarını söyleyerek içerdeki bir odaya yöneldi. Bir süre sonra geri dönüp, varsa ellerindeki belgeleri vermelerini istedi. Oktay, hazır etmiş olduğu belgeleri çantasından çıkarıp çocuğun eline tutuşturdu.

Yarım saat sonra, otuz yaşlarında, orta boylu, gür siyah saçlı ve bıyıklı,

esmer, tıknaz bir erkek göründü kapıda. Doğrudan Oktay'a doğru konuşarak, onları içeriye çağırdı. Hep birlikte kapıya yönelip odaya geçtiler. Orası da tıpkı salon gibi duman altıydı.

Onları içeri buyur eden kişi, Parti'nin kamp sorumlusu olduğunu söyledi. Daha sonra Oktay'ı Parti'nin Atina sorumlusuyla da tanıştıracağını belirterek, ona kamptaki düzeni ayrıntılara girerek anlattı. Ceren bu süre içinde yan tarafta oturuyor, söze karışmıyordu. Zaten Parti sorumlusu da onu yok sayar bir tavırla doğrudan Oktay'la konuşuyordu.

Kampın Türkiyeli sakinleri, Mamak'takine benzer bir düzen geliştirmişlerdi. Siyasal gruplara göre komünler oluşturulmuştu. Dolayısıyla, onlar da Parti komününe gireceklerdi. Parti disiplini Türkiye'dekinden daha sıkı işliyordu. Sorumlu, Oktay'a komün yaşamını ve kurallarını anlattı. Onları Atina sorumlusu ile o akşam tanıştıracağını söyleyerek kalacakları yeri gösterdi.

Akşam yemeğinde Atina sorumlusu ile bir araya geldiler. Sorumlu, yüklendiği ağır görev ve iş yükü nedeniyle bunalmış gibiydi. Ceren ve Oktay'a karşı davranışları pek sıcak değildi. Ya da yorgunluğu nedeniyle başka türlü davranacak hali kalmamıştı. Kuru bir sesle ve tekdüze bir tonda, o günkü koşullarda uyulması gereken kuralları yineledi. O da kamp sorumlusu gibi yalnızca Oktay'la konuştu. Kurallar katıydı. Örneğin, bekâr olanların karşı cinsten Yunanlı arkadaş edinmeleri kesinlikle yasaktı. Belli ki bu kuralların haklı nedenleri vardı. Onlar yıllardır kampta örgütsel bir disiplin sağlamaya çalışıyorlardı. Parti, insanların Avrupa'ya açılmasını istemiyor, bir süre sonra yurda dönmelerini planlıyordu. O nedenle de, başka ülkelere kaçışa yönelik niyetleri baştan engellemeleri gerekiyordu.

Atina sorumlusu, geçerli kuralların ve uygulamaların gerekçesini kısaca özetledi:

"Sığınmacılığı emperyalist ülkeler körüklüyor ve destekliyor. Oysa sığınmacılık yeryüzünün en kötü yaşam biçimi. Başka bir ülkede, size yabancı bir toplum içinde yeni bir yaşam kurmak zor, çok zor. Aklınıza hiç gelmeyen bin bir sorunla karşılaşıyorsunuz." Oktay sordu:

"Peki, Avrupa'nın sığınmacılara yönelik tutumu nasıl genelde?"

"Avrupa ülkeleri dışarıdan görüldüğü ya da sanıldığı gibi kucak açmıyor sığınmacılara, siyasi olanlara bile. Zaten dünyada yapılan araştırma ve değerlendirmeler, sığınmacı yaşam koşullarının hiç de iç açıcı olmadığını ortaya koyuyor." Oktay gene sordu:

"Burada Türkiye'den daha çok kimler var?"

"Buradakiler, hukuksal ya da siyasal nedenlerle Türkiye'den ayrılmak zorunda kalmış insanlar. Zamanı gelince ülkeye geri dönecekler. Zaten Türkiye'dekilere hiçbir gerekçeyle ülkeyi terk etmemelerini öneriyoruz." Oktay merakını yenemedi:

"Peki, hukuksal nedenlerle ayrılmak zorunda olanlar için de bu değerlendirme geçerli mi? Geri dönüşü kastediyorum."

"Burada Parti'nin ilkesel kararlarından söz ediyoruz. Kuşku yok ki, herkesin özel durumları, farklı gereksinimleri ya da koşulları olabilir."

Sonraki günlerde Ceren, kampın diğer sakinleriyle tanıştı, kimiyle ayrıntılı görüşmeler yaptı. Lavrion'da uzun süre kalanların bazıları bir yolunu bulup Atina'ya yerleşmişler, iş sahibi olmuşlardı. Sürekli kampta kalanlar, zaman zaman geçici işlerle uğraşıyorlardı. Tütün tarlalarında, portakal bahçelerinde çalışanlar vardı. Çünkü Yunanistan Hükümeti'nin sığınmacılara verdiği para yeterli olmuyordu. Kısacası, herkes kendine göre bir düzen tutturmuştu. Ama Kamp'ta kalanlar sıkı bir denetim altında yaşamak zorundaydılar. Tıpkı cezaevindeki gibi; tıpkı Mamak'taki gibi...

Ceren ile Oktay bu koşullara hazır olmadıklarını ve böyle bir yaşamı kabul edemeyeceklerini hemen kavradılar. Lavrion'un kendine göre işleyen bir düzeni vardı. O düzeni kurmuş yönetici konumunda olanların haklı nedenleri olabilirdi. Bunu anlıyorlardı. Ama onların özgürlükleri henüz çok tazeydi. Daha yeni kurtulmuşlardı. Yeni sınırlara, kendi yaşamlarına yönelik kısıtlamalara dayanacak güçleri yoktu. Lavrion'dan ve bu ülkeden bir an önce ayrılmaları gerekiyordu. Artık bu işin resmi yollardan olamayacağını anlamışlardı. Verili koşullarda başka bir ülkeye geçme şansları hiç yoktu. Sonraki günlerde Oktay ve Ceren, bir biçimde başka Avrupa ülkelerine yelken açmanın arayışına girdiler.

Atina'da geçici bir yaşam tutturmuş olan birçok Türkiyeli sığınmacı,

sonraki yıllarda ülkelerine geri döndüler. Daha uzak Avrupa ülkelerini seçenler ise genellikle gittikleri ülkelerde kaldılar. Hep dönmeyi istediler, hedefler koydular, planlar yaptılar. Artık dönme zamanı geldi diye düşündüler. Ama "Çocuğun okulu bitsin de, öyle dönelim" dediler. Okullar bitti. Bu kez, "Emekliliği alıp öyle dönelim" dediler. Kısacası, her zaman yeni bir durum, beklenmedik bir olay, farklı bir mazeret ortaya çıktı. Yıllar geçti ve onların ezici çoğunluğu geri dönemediler.

Ceren'in Batı Almanya'da yaşayan tanıdıkları vardı. Babasının uzak akrabalarıydı ama iyi anlaşırlardı. Türkiye'ye geldiklerinde görüşürlerdi her yaz. Sibel, çevirmen olarak çalışıyordu, aynı zamanda sosyal demokrat partide görevleri vardı. Kocası Selim, okulu bitirdikten sonra kitapçılık yapmaya başlamıştı. Türkiye'de yayımlanan kitapları getirtiyor, böylece ülkenin birikiminden uzak kalmamış oluyorlardı. Kitapçı dükkânı, Türkiye kökenlilerin sık uğradığı bir mekân olmuştu zamanla. Sibel ve Selim, Almanya'daki ikinci kuşaktı; ikisi de Almanya doğumluydu. Aileleri yurda geri dönmüş, onlar kalmayı yeğlemişlerdi.

Türkiye'deki durumu yakından izleyen Sibel, cezaevindeyken Ceren'e sık sık mektup yazmıştı. Yazın Türkiye'ye geldiklerinde de görüşmek istemiş, ancak kurallar gereği görüşemeyeceğini öğrenince, yaz tatilinde gittiği her yerden kart atmıştı. Onlar cezaevinden çıktıktan sonra da iletişimleri sürmüş; Selim'le birlikte, "Ceren'lere bir katkımız olur mu?" diye içten çaba göstermişlerdi.

Yunanistan'a geldiklerinde Ceren, Sibel'i telefonla arayarak onu durumdan haberdar etti. Sibel, sorunsuz bir yolculukla ülkeden ayrılabildikleri için çok sevinmişti. Gene yardım önerisinde bulundu ama Ceren daha karar veremedikleri için son sözü söylemedi. Sibel'e,

"Her şeye hazırlıklı olun. Yakında yardım gerekebilir belki" dedi. Sibel, "Biz hazırız, bir telefonunuz yeter" diye yanıt verdi.

Oktay'la Ceren ne yapacaklarını uzun uzun tartıştılar. Ceren'in özlemleri ağır basıyor, Almanya'ya giderlerse dönüşün daha zor olacağını seziyordu. Oktay ise çok kararlıydı. Kesinlikle oradan daha uzaklara gitmeleri gerektiğini söyleyip duruyordu. Ceren, kararsızlık içinde bocalıyordu. Bir yanda ülkesine dönüş umudu, öte yanda uzaklarda ama güvenli bir

yerlere sığınma özlemi... Oktay baktı ki olacak gibi değil, son noktayı koydu:

"Ceren, seni anlıyorum. Daha fazla uzaklaşmak istemiyorsun doğup büyüdüğümüz yerlerden. Ben istiyor muyum sanıyorsun? Benim duygularım da senin gibi allak bullak. Aklımızla, mantığımızla karar vermeliyiz ama. En azından kendim için kararlıyım." Ceren şaşırmıştı:

"Yani bensiz de olsa gideceksin, öyle mi?"

"Evet Ceren, kararım kesin." Bu kesinlik, Ceren için belirleyici oldu. O akşam Sibel'e telefon ettiler; bizi buradan alın, dediler. Sibel'le Selim birkaç gün içinde işlerini ayarlayarak arabalarıyla Atina'ya doğru yola çıktılar.

Kampın kapısında buluştuklarında, Sibel ve Selim saatlerce süren otomobil yolculuğundan yorgun düşmüşlerdi. Gene de içten bir sevinçle kucakladılar Oktay'la Ceren'i. Birbirlerine anlatacakları çok şey vardı ama önlerindeki ivedi görev nedeniyle, sohbetleri gelecek zamanlara erteleyip yolculuk planına odaklandılar. Zaten Ceren, gidiş için hazırlıklarını tamamlamıştı. Sibel'ler kamptan ayrılıp buluşacakları yere çektiler arabayı. Ceren ve Oktay ise çantalarını alıp kimseye görünmemeye çalışarak çıkış kapısına yaklaştılar. Kapıda partinin kamp sorumlusu duruyordu. Nereye gittiklerini soran sorumluya, Oktay doğal bir sesle, alışverişe çıktıklarını söyledi. Kamp sorumlusu kuşkuyla baktı onlara ama bir şey demedi. Ceren ve Oktay, kendilerini kamp dışına attıklarında rahat bir soluk aldılar.

Sonra hep birlikte otomobille Bulgaristan sınırına dek sorunsuz bir yolculuk yaptılar. Ceren ve Oktay, Avrupa'yı iyi tanıyan yol arkadaşlarına karşın, bir bilinmeyene doğru gittikleri düşüncesiyle suskun ve kaygılıydılar. Selim bir yandan direksiyon kullanırken, Avrupa'daki yaşamı esprili bir dille anlatarak onları neşelendirmeye uğraşıyordu. Pek başarılı olamayınca konuşmaktan vazgeçti. O zaman Sibel, onlara gelecek günlere yönelik düşünce ve tasarımlarını anlatmaya başladı.

Uygun bir yer ve iş buluncaya dek Sibel'lerin evinde kalacaklardı. Ev büyük değildi ama küçük bir odayı onlara verebileceklerdi. Oktay, başlangıç olarak Selim'in yanında çalışabilirdi. Sonra mesleklerine uygun

işler arayabilirdi ikisi de... Gelecek yaşamlarına ilişkin sözler, Ceren'le Oktay'ın ilgisini yakalamakta daha başarılı olmuştu. Kaygıları biraz olsun hafiflemişti.

Bulgaristan sınırına yaklaştıklarında Selim, Oktay'la Ceren'e pasaportları olmadığı için, sınırı geçerken gizlenmelerinin daha doğru olacağını söyledi. Sınır kapısındaki görevlilerle anlaşma yoluna da gidilebilirdi ama bu yöntem çok masraflı olabilirdi. Bagajda gizlenirlerse, aranmayı engelleyecek küçük bir meblağla durumu atlatabilir, sınırı aşabilirlerdi. Oktay, öneriyi akılcı buldu. Ceren'se bu beklenmedik sorun karşısında gene bunalıma girmişti. Oktay ve Ceren arabanın arka koltuğunda oturuyorlardı. Oktay sarılarak saçlarını okşadı Ceren'in, onu rahatlatmaya çalıştı. Ceren sessizdi ama belli ki içinde fırtınalar kopuyordu gene; dişleri kenetlenmişti. Sonra Oktay'ın dokunuşlarıyla yavaş yavaş gevşedi. Yazgısına boyun eğdi. Bagaja girip battaniyelerle sarmalanmaya hazırdı artık...

Böylece, herhangi bir terslikle karşılaşmadan ülke sınırlarının dışına çıktılar. Ceren ve Oktay için yeni bir yaşam başlamıştı. Sonuçta, sığınmacı belgesini Almanya'dan aldılar. Zaten Almanya o sıralar Türkiye'den göçenlerin ve kaçanların akınına uğramıştı. Pek çok kişi sığınma istemiyle Alman yetkililere başvuruyordu. O yıllarda Avrupa'dan sığınma isteminde bulunan Türkiyeliler, Sri Lankalılar ve İranlılardan sonra üçüncü sırada yer alıyorlardı. Basına yansıyan haberlere göre, yalnızca 1985 yılında Türkiye'den yaklaşık on beş bin kişi siyasal sığınma için çeşitli Avrupa ülkelerine başvurmuştu. Türkiye'de kalanlar ise, darbe dönemi sonrası derin bir uykudan uyanır gibiydiler.

65
12 Eylül'den Uyanmak

Halkçı Parti Küçük Kurultayı'nda bir belediye başkanı kürsüde konuşuyordu. Seçimlerde yalnızca üç partiye izin verilmiş, öteki partiler Cunta tarafından engellenmişti. Yalnız partiler değil, veto edilmeyen partilerin adayları da bireysel olarak veto edilebilmişti.

12 Eylül sonrası herkes yavaş yavaş derin bir uykudan uyanır gibiydi. Geçen zamana karşın, Barış Derneği yöneticileri hâlâ içerdeydi. Cunta'nın taze siyasetçisi Turgut Sunalp, "Ufak şeyler işkence değil" demişti bir süre önce. Sigara vermemek, defalarca aynı soruyu sormak, hatta insanı yere yatırıp alnına su damlatmak, ona göre olağan davranışlardı. Turgut Sunalp, 12 Mart döneminde Ziverbey Zihni Paşa Köşkü'ndeki sorgularda hazır bulunmuş olmakla övünürdü. Ancak eski paşaya göre, o dönemde Köşk'te asla işkence yapılmamıştı. Belli ki 12 Mart'ta yapılanları da işkence kapsamında değerlendirmiyordu. Ne var ki, eski ve yeni darbe dönemlerine övgüler düzen tutumu, kurduğu Cunta yandaşı Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin seçimde hezimete uğramasını engelleyemedi.

Cunta'nın şamarını yemiş olan Süleyman Demirel ise, "Savunma hakkı insanın en aziz hakkıdır; bir gün herkese lazım olur" diyerek, en azından yaşadıklarından etkilendiğini düşündüren tarihsel bir uyarı yapıyordu. Oysa başbakan olduğu dönemde neler çekmişlerdi ondan. Defne, bir zamanlar onun anlamsız konuşmalarından ne denli sıkıldığını, ülkenin başbakanı olmasından nasıl utandığını anımsadı.

Konuşan belediye başkanı, yerine oturmuştu. Sosyal demokratlar, yeni dönemde hareketin başını çekmediği için Ecevit'e kızıyorlardı. Defne'nin yanında oturan emektar iletişimci Mahmut, Defne'ye televizyonun sinsi yaklaşımlarından söz ediyordu:

"Türk-İslam sentezci görüşler gizli gizli programlara sokularak izleyenlerin kafaları karıştırılıyor. Osmanlı anlayışıyla İslamcı görüşler toplumun bilinçaltına yerleştirilmeye çalışılıyor." Defne, tek kanallı televizyonda izlediği programları düşünerek, ona hak verdiğini söyledi.

Defne, toplantıdan çok sıkılmıştı. Çantasına baktı, kitabını yanına almamıştı. "Keşke çantama atsaydım, arada okuyarak daha az sıkılırdım hiç

olmazsa." O sıralarda yaşama veda etmiş olan Elsa Morante'nin imzasını taşıyan bir kitaptı okuduğu. Morante, Defne'nin etkilendiği bir yazardı. Çağıyla barışık olmayan bir romantikti. Roman hakkındaki görüşleri Defne'nin ufkunu açmıştı. Romanların, insanın özgeçmişini, kendi üstüne anlatabileceği her şeyden daha iyi yansıttığını söylemişti: "Önemli olan, olayların nasıl geliştiği değil, nasıl anlatıldığıdır. Romanlar yaşamdan daha anlamlıdır, çünkü düş gücüyle bezenmiştir." Biçem ve düş gücü birleştiğinde, olguları gerçekliğin ötesinde bir yaratıcılıkla başka insanlara yansıtma olanağı doğuyordu demek ki.

Defne, salonun sağ yanındaki basına ayrılmış bölümde oturuyordu. Ön sıralara doğru bakındı, tanıdık var mı diye. En ön sırada ortalarda oturan başkan yardımcısının yanında takılı kaldı gözleri. Başkan yardımcısı ile heyecanlı bir tartışma içindeki adam Demir'di. Onu uzun süredir görmemişti. Ayrıldıktan sonra birkaç kez karşılaşmışlar, selamlaşmışlar ama konuşmamışlardı. Demir'in yüz çizgilerinin derinleşmiş, saçlarındaki kırların artmış olduğu, uzaktan bile fark ediliyordu. Biraz da kilo almıştı. Ama gene çok yakışıklıydı. Defne düşünüyordu: "Ne işi var burada? Basından gelmediği belli. Halkçı Parti'ye mi girdi? Ama hiç duymadık. Ya da milletvekilliği mi var aklında?" Onun baktığını fark eden Demir, içten bir selam verdi Defne'ye. Sonra kalkıp yanına geldi. Sarılıp öptü yanaklarından.

"Nasılsın canım, nerelerdesin?" dedi son derece doğal bir ses ve tavırla. Sanki aralarındaki olağandışı ilişki hiç yaşanmamış, aradan onca yıl geçmemişti; sanki ara sıra görüşen sıradan arkadaştılar. Defne, iyi olduğunu söyledi. Sonra orada bulunuş nedenlerini açıkladılar karşılıklı. Defne, gazeteden gelmişti. Demir ise, Defne'nin tahmin ettiği gibi Halkçı Parti'yle ilgileniyordu. Belki milletvekili adayı olabilirdi. Bu kısa konuşmadan sonra yerine döndü Demir. Defne, arkasından bakakaldı. Çok şaşırmıştı. Demir'in sosyal demokrat bir partiye girmesi olacak iş değildi. Hem de Cunta'dan icazetli partiye. Ama olmuştu işte.

Toplantının sonunu beklemeden çıktı. Demir'le karşılaşmak onu sarsmıştı. Ayrıca bir kez daha konuşmak istemiyordu aynı gün içinde. Zaten Erdal'la sinemaya gideceklerdi, ancak yetişirdi. Demir'le karşılaşması,

çıkışını geciktirmişti biraz. Kızılırmak Sineması'na doğru yola çıkarken, Demir'i ve hızla geçen yılları düşünüyordu. Aradan çok zaman geçmişti. O yıl, yani 1986 yılı, yepyeni umutlarla dünyaya buyur edilmişti. Üstelik de sözümona "Barış Yılı" olacaktı. Birleşmiş Milletler öyle karar vermişti. Birleşmiş Milletler'in iki kutuplu dünyada görece bir bağımsızlığı vardı. Ancak her şey dünya halklarına karşıydı sanki. Uluslararası Barış Yılı ilan edilen 1986, savaş yılı gibi geçiyordu. Her yerde çatışmalar, yerel savaşlar vardı. Sosyalist ülkelerde çözülmenin ilk işaretleri, küçük büyük ipuçlarıyla yavaş yavaş belirmeye başlamıştı.

Türkiye'de o yıl da Özal dönemi tüm gücüyle hüküm sürüyor, ülkede kargaşa ve gericilik kol geziyordu. Güneydoğu'da Cunta dönemi boyunca Kürt halkına uygulanan büyük baskıların yarattığı çatışma ortamı sürüyordu. Demokrasi havarisi görüntüsüyle iktidarı alan sermayenin has hükümeti, daha önce yapılamayanları büyük bir ivmeyle gerçekleştirme yoluna koyulmuş, toplumun uzun ve yorucu emek savaşlarında elde edilmiş kazanımlarını satışa çıkarmıştı. Toplumdan gerçekleri gizleyen ve halkı radyasyonla zehirlemekten bile çekinmeyen bir kadro görev başındaydı.

Defne, Özal iktidarında gericiliğin şahlanış yılının yaşandığı değerlendirmesini yapıyor, böylesi bir dönemin bir daha asla olmayacağını düşünüyordu. Çok yanıldığını ancak yıllar sonra anlayacaktı. Artık gazetede bir köşesi vardı. Gazetenin genel çizgisiyle tam uyuşmasa da, yazdıklarına karışmıyorlardı. O yıllarda basında yavaş yavaş yeni bir dönem başlıyordu. Farklı siyasal görüşlerde insanlar aynı gazetede yazabiliyorlardı. Gazete yönetimleri, tiraj artırmak amacıyla bazen bilinçli olarak böyle bir kadro seçiyorlardı.

Türban eylemlerini açıkça destekleyen Başbakan, açlık grevi yapan tutukluların ailelerinden özenle kaçıyordu. Uğur Mumcu, "Bugün Türkiye'de tek sağcı parti yoktur ki tarikatlarla ilişki kurmamış olsun" diye yazmıştı yılın ilk günlerinde. Dinci dergilerin sayısı hızla artıyordu. Daha önceleri varlık gösteremeyen, en silik ve en yeteneksiz insanlar ülkeyi yönetmeye soyunmuşlardı. Böylece faşizmin ve baskıcı düzenlerin evrensel bir kuralı daha yaşanarak doğrulanmış oluyordu.

Defne, kafasındaki bu düşüncelerle Kızılırmak Caddesi'nde ilerlerken saatine baktı; geç kalmıştı gene. O sırada Erdal'ı gördü; sinemanın önünde bekliyordu ve yüzünde o iyi bildiği ifade vardı. Belli ki canı sıkılmıştı, bekletildiği için. Defne, katıldığı toplantıyı anlattı ama Erdal ilgilenmedi. Demir'den hiç söz etmedi Defne. Gene de sinema keyifleri buruk geçti. Defne,

"Sen geç kalsaydın, ben hiç sorun etmezdim" dedi. Erdal tepkisiz kalınca, o da kendi yalnızlığına sığındı. Böylece artık süreğenleşen küskünlük dönemlerinin bir yenisine daha başlamış oldular. Defne bu duruma alışmıştı. Üzülse de fazla dert etmiyordu. Tersine, küskünlük dönemlerinde daha rahat ve üretken olduğunu fark ettiğinden, kendini çalışmaya vererek durumu olumluya çeviriyordu.

Ertesi gün çalıştığı gazeteye gittiğinde, sık sık olduğu gibi, gene masasında tutuklu yakınlarının mektuplarını ve haberlerini buldu Defne. Verilen bilgilere göre, tutuklu dilekçelerinde, kimi hekimlerin işkenceye katılıp insanların dayanabilirliği konusunda görüş bildirdikleri savı yer alıyordu. Defne'ye gönderilen mektuplara bu dilekçelerin örnekleri de eklenmişti. Demek Nazi Almanya'sındakilere özenen hekimlerimiz de vardı artık. Defne, dilekçe öneklerini gördüğünde, bunları Deren'e anlatması gerektiğini düşündü. Hekim örgütleri durumdan haberdar edilmeliydi.

Binlerce insan, işkencelerle örselenmeleri bir yana, işkencelerde alınan ifadeler sonucu fişlenmiş, damgalanmış ve toplum dışına itilmişlerdi. Yargıda aklananlar bile bu kayıtlar yüzünden gözaltında tutuluyor, tedirgin bir yaşam sürüyorlardı. Seçime girmesine Cunta tarafından izin verilmeyen sosyal demokrat partinin başkan yardımcısı, iktidara geldiklerinde tüm fişlenenlerin, soruşturmaya uğrayanların belgelerini meydanlarda yakacaklarını açıklamıştı.

İçerden çıkanların korkulu rüyası, en büyük felaketi olan işsizlik, çoğunun kapısındaydı. Şişman, tonton başbakan, sürekli enflasyon canavarından söz ediyordu. Oysa insanların elini kolunu bağlayan, umutsuz ve umarsız kılan, onun yavrusu olan işsizlikti. İnsan işsiz olunca, başka hiçbir şey düşünemez. Ne yapsa, işsizliği gelir aklına. Defne'nin basın

alanından tanıdığı onlarca işsiz arkadaşı vardı. Kendisinin kısa süreler için tanıştığı işsizliği, onlar uzun uzun yaşamak zorunda kalıyorlardı. Hiçbir gelirleri, güvenceleri yoktu. Büyük kentlerden taşradaki baba ocaklarına geri dönenlerin sayısı azımsanamayacak düzeydeydi. Kısacası, köye dönüş başlamıştı.

Defne, o günün akşamında eve dönerken Deren'e uğradı. Arkadaşı öylece oturmuş, televizyona bakıyordu:

"Tembellik hakkımı kullanıyorum bugün" dedi. Defne kaygılandı. Tembellik, Deren'e yabancıydı:

"Bir şey mi oldu?"

"Az önce televizyonda kim vardı biliyor musun?"

"Kim?"

"Cemil. Gençlik programında salondakiler ekonomik sıkıntılardan söz ediyorlardı. Aynen şöyle dedi onlara: 'Eğer bu konulara girerseniz, bizim söyleyecek hiçbir şeyimiz kalmaz. Ben kalkar giderim.' Kulaklarıma inanamadım. Yalnızca tıptan söz edermiş, gerisine karışmazmış." Defne şaşırmamıştı:

"Ama belliydi onun bu noktaya varacağı. Oysa 12 Eylül'den önce mangalda kül bırakmazdı. İnsanlar nasıl da savruldu 12 Eylül'den sonra. Bakalım daha kimleri nerelerde göreceğiz? Nelere tanık olacağız?"

Defne, önce Demir'le karşılaşmasını anlattı Deren'e. Deren, Defne'nin gözlerine baktı. Orada gördüğü olgun ve yorgun acılar yüreğini burktu, kalkıp sarıldı arkadaşına. Sonra "işkence asistanı" hekimlerden söz etti Defne. Birlikte ne yapabileceklerini tartıştılar. Deren, tabip odasına bilgi verecekti kanıtlarla birlikte.

Her şey gerisin geri mi gidiyordu? İşkenceler, baskılar, laiklik karşıtı gerici eylemler... Sosyalistlerin laikliği de savunmak zorunda kalacakları yeni bir dönem başlıyordu artık. Oysa elli-altmış yıl önce bu ülkede sosyalist öğretinin başyapıtları devlet kuruluşları tarafından Türkçeye çevrilmişti. Halkın katılımıyla eğitim devrimi gerçekleşmişti. İşte köy enstitüleri deneyimi... Yıkık dökük de olsa, artık doğal bir müze görünümündeki Hasanoğlan'da hâlâ elle tutulur somutlukta yaşanabiliyordu eğitim alanında gerçekleştirilen başarılar.

66
Nostalji

O gün köy enstitülerinin kuruluş yıldönümü nedeniyle düzenlenen törene katılmak için Defne'nin olağanüstü çaba harcaması gerekmişti. Hafta sonu çok işi vardı. Gene birçok olay üst üste gelmiş, konular ve yapılacak işler birikmişti. Bu yoğunluktan ne zaman kurtulacağım diye düşünürken, büyükannesinin sözü geldi aklına, her zaman olduğu gibi: "İşler ancak mezarda biter, çok işin olduğu için sevinmelisin." Defne o hafta sonu evde kalıp birikmiş işlerini tamamlamak, yazılarını gözden geçirmek, hele elindeki kitaba dalıp dünyadan uzaklaşmak için neler vermezdi! Ne var ki, hem gazetede bir dizi hazırlamayı planladığından, hem de geçmişin önemli bir deneyimini yerinde yaşamanın anlamlı olacağını düşündüğünden, tercihini daha önce hiç görmediği Hasanoğlan'dan yana yaptı. Zorlukları göze alarak, Ankara'dan hareket edecek özel otobüse yetişmeyi planladı, çünkü törene ilgi duyan insanların arasında olmak istiyordu. O nedenle gazeteden araba istemedi. Erdal da son anda ona eşlik etmeye karar vermişti. Birlikte otobüslerin kalkacağı Sıhhiye'nin yolunu tuttular.

Bu tür etkinliklerde sıklıkla olduğu gibi, otobüsü gene orta yaşlı ve yaşlı sayılabilecek kuşaktan kadın ve erkekler doldurmuştu. Aralarında önemli sayıda köy enstitüsü çıkışlı emekli öğretmenler vardı. Coşkulu bir gruptu. Otobüs toz bulutları arasında Hasanoğlan'a doğru yol alırken, Defne gene köy enstitüleri mucizesini ve onları kapatmakla toplumun neler yitirdiğini düşünmeye başlamış, hüzünlenmişti.

Hasanoğlan, Elmadağ yolu üzerinde, şimdiki konumuyla bir ortaöğretim okuluydu. Ancak köy enstitülerinin açık olduğu dönemde burası, öğretmen eğiticisi yetiştirmek işlevi olan Yüksek Köy Enstitüsü'ymüş. Halen etkin bir okul olmasının yanı sıra, bakımsız da olsa, döneminin özelliklerini gözler önüne seren bir müze niteliği taşıyordu. Geniş bir açık alanda kurulmuş okulu gezmek, o dönemi yansıtan sunumları izlemek, yaşayan canlı tanıkları dinlemek, gözlerde ve zihinlerde köy enstitülerini tüm görkemiyle canlandırıyor, yüreklerdeki üzüntü ve öfkeyi körüklüyordu.

Köy enstitülerindeki öğrenciler, dile kolay, eğitim sürecinde gerekli olan her şeyi kendileri üretiyorlardı. Köylerden toplanan öğrenciler, okullarını bile kendileri yapmışlardı. İnanılır gibi değildi. Tüm gereksinimlerini üretmenin ve giderlerini karşılamanın yanı sıra, devlete gelir bile sağlıyorlardı. Tüm bunlar, o döneme ilişkin fotoğraflı sunumlar ve filmlerle konukların gözleri önüne serildi. Bir de köy enstitüsü kökenli konuşmacıların, sıcak bir havada kendi gerçek öykülerini anlatmaları, bardağı taşıran son damlaydı. İzleyenler, duygu ve gözyaşı seline teslim oldular.

Konuşmacılarından biri de Ayşe'ydi. Ayşe, küçücük bir kızken, köy enstitüleri çok revaçta olan okullarmış. Kırsal bölgede herkes, erkek çocuklarını okula göndermek istermiş. Başvurular artınca, sonraki yıllarda bu okullara giriş sınavı konmuş. Ama kızların katılımı istenen düzeyde değilmiş. Kızların eğitimini özendirmek amacıyla, yanında bir kız getiren erkek öğrencilerin okullara sınavsız kabul edilmesi kararlaştırılmış. Bu kararı duyan Ayşe'nin kuzeni, sınava girmemek için onu da yanına alarak kayıt yaptırmaya gitmek istemiş. Çelimsiz ve işe yaramaz olduğu düşünülen Ayşe'ye ailesi de hemen eğitim izni vermiş.

"Burada bir işe yaramaz bu kız, belki okursa öğretmen falan olur" demişler. Böylelikle küçük Ayşe, çoban ya da tarım işçisi olmak yerine, beslenme profesörü Ayşe Baysal olmuş.

Köy enstitülerinin kısa tarihindeki onca yaşamöyküsü, kaçırılmış olan fırsatı açık ve tartışmasız olarak ortaya koyuyordu. Ülkenin tarihsel yolculuğunu, köy enstitüleri deneyiminin yarattığı ışıkla ve bu uygulamanın engellenmesinin yol açtığı boşlukla açıklayan aydınlar bile vardı. Defne, köy enstitüleri gibi eğitim ve bilinç kaynağı bir odağın işlevini sürdürmesinin, bu halkın yazgısını değiştirmiş olabileceğini düşündü o gün. Oradan hep aydınlık insanlar yetişmişti. Bilimden, sanattan, insandan, insanın yaratıcılığından yana, halktan yana bu kadın ve erkekler, toplum içinde köken aldıkları topraklarda çalışmışlardı hep.

Defne, köy enstitülerinin oluşturduğu ana fikrin, daha milattan önceki insanlık dönemlerinde Eflatun tarafından betimlendiğini anımsarken çocuk masumiyetini düşündü. Çocukların eğitiminin ailelere bırakılamaya-

cak kadar önemli olduğu çok geçmişti aklından. Çevresindeki çocukları bir bir gözden geçirdi. Hangisi daha etkiliydi, aile mi, okul mu, toplum mu yoksa çocuğun diğer yakın çevresi mi? Belki hepsi ama ailenin belirleyici rolü yadsınamazdı. Çocuğun ana doğrultusunu aile belirliyordu. Zaten okulu ya da çevreyi de onlar saptamıyor muydu? Erdal'a bu görüşlerini anlattı dönüş yolunda. Erdal, Eflatun yöntemine katılmıyordu. Çocuğun aileden koparılması düşüncesinin insani olmadığını düşünüyordu.

Ne var ki, ailenin gösterdiği çizgiden sapan çocuklar da vardı. Özellikle ortaöğretim kurumlarında başka mecralara yelken açan çocuk sayısı hiç de az değildi. Defne, türban aracılığıyla kendi ortamlarının dışına çıkan kimi arkadaşlarının kız çocuklarını düşündü. Eğitimli ve çağdaş görüşlü ana-baba çocuklarıydı bir bölümü. Ailelerinin tepkilerine aldırmayıp türban takmışlardı. Defne, onları anlamak için çaba göstermesi gerektiğine inanıyor, bunun için uğraşıyor ama bir karara varamıyordu. Neydi onları bağımsızlık ve özgürlük arayışında en kapalı kalıplara sürükleyen asıl ve can alıcı etmen?

67
Görüntüler

Sinan, parti çalışmaları dolayısıyla kuzeydoğu illerini dolaşıyordu. Yeni kurulan sosyalist partinin örgütlenmesi için gene canlarını dişlerine takmış uğraşıyorlardı. Örgütlenme çalışmaları yavaş ilerliyordu. Darbeden sonraki Cunta dönemi, Türkiye solunun üstünden balyoz gibi geçmişti. Ülkenin değerli insanları fiziksel, ruhsal ve toplumsal çeşitli yöntemlerle yok edilmişti. Solun gerileme sürecinde, Sovyetler Birliği'nin çözülmesinin yıkıcı etkileri yadsınamazdı. İnançlar sarsılmış, sosyalistler paramparça olmuştu. Ama onlar, yani bir avuç sosyalist, artık akıntıya değil, sellere, okyanuslara karşı kürek çekiyorlardı.

Sinan'ın gezi sonrasında anlattığına göre, Trabzon'da Rus Pazarı kurulmuş, orada her şeyi yok pahasına satıyorlarmış. Deren, anı olarak Sinan'ın satın aldığı birkaç parça armağan eşyaya bakarken içi sızladı. Çözülmenin resmi olarak açıklanmasından yalnızca bir yıl sonra her şey satılık olmuştu anlaşılan. Deren'in aklına, karşıdevrimden sonra Prag'da görülen ve basına yansıyan bir duvar yazısı geldi: "Prag'a hoş geldin, Godot." Demek, Çek halkının sosyalist yıllar boyunca beklediği Godot buydu. Avrupa'da bir toplantıda karşılaştığı Çek üniversite öğretim üyesini anımsadı içi ezilerek. Babası inançlı bir Komünist Parti üyesi olan kadın öğretim üyesi, toplantı katılımcılarının sosyalist döneme ve sonrasındaki çöküşe ilişkin eleştirilerini tek başına göğüslemeye çalışıyor, ama bu sırada gözlerinde derin bir hüznün gölgesi izleniyordu.

İnsanlık daha adil ve eşitlikçi bir düzeni içinde barındıramamıştı ama teknolojik devinim hiçbir sınır tanımayan ilerlemesini şaha kaldırmıştı. Eşitlik, teknoloji dünyasının umrunda değildi. Onlar, hizmetinde oldukları sınıfın kanatları altında, her gün başka bir buluş ve yenilik peşinde koşuyorlardı. Türkiye toplumu bilgisayar çağına geçiyordu yavaş yavaş. İşyerlerinden sonra evlere de bilgisayarlar alınmaya başlamıştı. Son elli yılda, birkaç yüzyılda ulaşılandan daha büyük teknolojik ilerleme sağlandığı yazılıp söyleniyordu. Bir bilim insanı, ikinci büyük savaş sonrasından günümüze dek olan bilimsel teknolojik gelişimin, ateşin bulunuşundan o tarihe kadar elde edilen ilerlemeden çok daha büyük olduğuna dikkat

çekmişti. Ne var ki, teknolojideki bu büyük ivmenin pek azı geniş halk yığınlarına yansıyordu. Dünyanın her yerinde eşitsizliklerdeki derinleşme akıl almaz boyutlardaydı. Teknolojik gelişim ya da devrim, kitlelerin semtine uğramamıştı.

Sinan'ın Rus Pazarı'nı gezdiği sıralarda halk, Şırnak'ı boşaltıyordu. On bin kişi yollara düşmüştü. Cizre'de konaklamaları bile kabul edilmiyordu. Haberler ancak gazetelerin son sayfalarında yer bulabiliyordu. Güneydoğu kanıyordu. "Dünya Barış Günü" gelmiş geçmiş, cılız sesler dışında topluma yansıyan belirgin bir tepki olmamıştı.

Ülkenin başka yerlerinde de yoksul insanlar açısından durum pek farklı değildi. Başkentin göbeğindeki Dikmen Caddesi üzerinde, bileşenleri değişen ama görünümü hiç değişmeyen bir insan pazarı vardı. İşsiz erkekler her sabah oraya gelip bekleşirler, işçiye gereksinimi olanlar da arabalarla onların yanına ulaşır, karpuz seçer gibi işçi seçerlerdi. Bu ağır görüntü, oradan geçtiği her sabah Deren'i ağlamaklı yapardı. Seyyar satıcılara olan merhameti gibi, bu insan pazarı da Deren'in tüm acıma ve isyan duygularını ayağa kaldırıyordu. Elinde olsa, kentteki seyyar satıcı ve işportacıların tüm mallarını satın alır, insan pazarındaki işsizlerin hepsine iş bulurdu.

İnsan pazarının hemen ilerisinde uzun ekmek kuyrukları başlıyordu. Kuyruklar gün geçtikçe daha da uzuyordu. İnsanlar zamanlarını satarak, ana besinleri olan ekmeği biraz daha ucuza almaya çalışıyorlardı. Durumu daha kötü olanlar ise, fırınlardan bayat ekmek almak için kuyruklar oluşturuyorlardı.

Tek kutuplu dünyanın sonuçları, beklenenden daha kısa sürede ortaya çıkmıştı. Dünyanın dört bir yanında yerel savaşlar vardı. Emperyalist amaçlar ve kışkırtmalar sonucu Afrika'da çıkarılan savaş ve yaşanan kırımlardan, gelişmiş uygar dünya toplumlarının haberi bile olmuyordu. Daha büyük savaşlar ise kapıdaydı. Kimi ülkelerde eski dostlar düşman oluyor, komşular birbirlerine nefret duyguları geliştiriyorlardı.

68
Mektup

Sevgili Ceren, can arkadaşım,

Görüşmeyeli, haberleşmeyeli gene ne çok şey oldu. İzlemekte ve inanmakta güçlük çekiyor insan. Biz tüm insanlardan sorumlu nöbetçiler olarak bir kez daha acıları ve dayatılan görevleri üstlendik.

17 Ocak 1991'de başlayan acımasız, orantısız güce dayalı Körfez Savaşı, bir anda tüm dünya gündemini değiştirdi. Bu savaş patlak verdikten sonra, her yerde olduğu gibi bizde de barışçılara karşı baskılar arttı. İşte o zaman tek kutuplu, tek güç odaklı dünyanın ne olduğunu gördü ve anladı insanlık. Bu savaşın başka bir özelliği, çatışmaları ve gelişigüzel bombalamaları, insanların evlerinde televizyondan film gibi izlemeleriydi. Sizin oralarda nasıl oldu bilmem ama burada çocuklar bile gerçek bir savaşı gördüler, ne olduğunu tam olarak anlamasalar da. Kim bilir ne anlamlar yüklediler gördüklerine... O zaman bir ilk olduğundan çok tepki duyulan bu durum, sonraki yıllarda gerçekleşen benzer saldırılarda kanıksandı; savaşları televizyondan izlemek olağan sayılmaya başladı.

Dünya nasıl bu duruma geldi? Dünyanın "önderi" sayılan bir emperyalist ülke, bağımsız başka bir ülkeye, masum insanların üzerine bombalar yağdırıyor ve kimse bir şey yapamıyor. Hâlâ kabul edemiyorum, isyan ediyorum. Eski günleri, Sovyetler'in olduğu dönemleri düşününce içim yanıyor. O günleri yaşayıp ölmek varmış diye düşünüyorum.

Saldırının başlamasından üç gün sonra, hekimler olarak Ankara Güvenpark'ta savaşa karşı barış eylemi yaptık. Nükleer tehlikeye karşı kurduğumuz dernek öncülüğünde, ama bir ölçüde de kendiliğinden gelişen bu eyleme yüzlerce hekim katıldı. Sonraki günlerde tutuklananlar oldu bu etkinlik nedeniyle. Kimileri hakkında dava açıldı. Ne çok eylem gerçekleşti bu savaş boyunca... Biz de her gün yerel etkinlikler kadar uluslararası eylemlere de katkıda bulunduk.

Ancak onca karşı çıkış, savaşın gidişini değiştiremedi. Çatışmalar bir aydan çok sürdü. Körfez Savaşı ancak 28 Şubat 1991'de sona erdi. Ama 90'ların ilk döneminde her yeni yıl gideni arattı. Körfez Savaşı'ndan iki yıl sonra Avrupa kıtası bile savaşa tanık oldu. Siz daha yakın yaşadınız,

belki sonuçlarını daha fazla hissettiniz. Onca yıl kardeşçe yaşamış halklar, dışarıdan kışkırtmalarla birbirine düşman edildi. İnsanlar, yaşadıkları akıl almaz şiddetin uzantısı olarak komşularını boğazlamakta tereddüt etmediler. Şiddet şiddeti doğurdu. İnsan kıyımının sonu olmadığı bir kez daha görüldü.

Türkiye'ye gelince; 1993 yılı "faili meçhuller" yılı oldu. O yıllarda aydınlatılamasa da, sonraları faillerin devletle ilişkileri ortaya kondu. 24 Ocak 1993'te Uğur Mumcu arabasıyla havaya uçuruldu. 2 Temmuz 1993'te Sivas'ta otuz yedi kişi ateşe verilerek, dumandan boğularak öldü. 4 Eylül 1993'te Mardin Milletvekili Mehmet Sincar Batman'da öldürüldü. Sonra başkaları... Siyasal arenanın tepe noktasında Çiller vardı. Herkesi yönetti, istediğini elde etti. Bir gazetede "Doğru Yol'a Çiller'le Özal ruhunun geldiği"nden söz ediliyordu. Çok doğru.

Cenazelere hep yüz binler katıldı. Ama ne çare? Şu ölümlere bakar mısın? Düşmanlık tohumları kanla sulanıyor. Daha ne kadar dayanabilir bir toplum? Ülke ve dünya kan denizi oldu. Tüm dünyada olup bitenler, başarısızlığımızı sergiliyor ve düş kırıklığı yaratıyor. Oysa gerçekler değişmedi, sömürü ve ona karşı düşüncelerimiz olduğu gibi duruyor. Artık, yaşananlara dur diyecek sosyalist dünya da yok. Bunu kavramalı ve başımızın çaresine bakmalıyız.

İşte bir yıl daha bitmeye yüz tuttu. Yaşayanlar, yılları birer birer çeviriyorlar. Oysa ölenler o gün orada kaldılar. Yaşamı, dünyayı bir koşuya benzetiyorum. Sürekli koşuyoruz. Arada düşenler oluyor. Şöyle bir duralayıp onların yasını tutuyoruz. Sonra koşuya geri dönüyoruz, kaldığımız yerden sürdürüyoruz dünyayı iteklemeyi.

Ben ancak on yıl süren bir savaştan sonra kamu hizmetine dönebildim. Ankara'daki eski işime vermediler. Atamamı Çankırı'nın bir ilçesine yaptılar. Orada çalışıyorum. Neredeyse üç yıl oldu. İşe dönüş sürecim sancılı geçti. Mahkemenin sonuçlanması çok uzun sürdü. Ama beni bir o kadar daha yoran, sonraki aşamaydı. Dertleri, Ankara'daki eski çalıştığım hastaneye vermemekmiş beni. Bunu biraz geç anladım.

Bakanlığa ilk gittiğim gün, orada karşılaştığım ortam bende karamsarlık yarattı. 12 Eylül'ün devlet katlarında tüm haşmetiyle egemen ol-

duğunu açıkça gördüm. Kadrolar fazla değişmemişti. Eski dönemden tanıdığım birkaç kişiye bile rastladım. Benim dosyamı görünce, hepsi de uzaydan gelmişim gibi davranıyorlardı. Bakanlığın hukuk müşaviri beni günlerce oyaladı. Her gün yeni bir eksik saptayarak uğraştırdı. Günlerce gittim, geldim. Atamamı bir türlü yapmadılar. Karşılaştığım bu aşağılayıcı davranış beni çok incitti. Pes ettirmeye çalıştılar ama biz neler görmüş, nelere dayanmışız. Pes eder miyiz?

Sonunda fakültedeki en iyi arkadaşımın milletvekili eşinin yardımıyla üst makamlara başvurdum. Eski işime dönmek için ısrarcı oldum. Aklanmışım, niye vermiyorsunuz hastaneme, dedim. Bir ara neredeyse veriyorlardı beni eski işime.

"Tamam, siz gidin, bekleyin. Biz size bildireceğiz, atama emri gelince hastaneye başlarsınız" dediler. Ama günler geçti, bir haber çıkmadı. Sonunda bir kez daha, söz vermiş olan daire başkanına gittim. Ne dese beğenirsin?

"Yukarıdan uyarı aldık, sizi önceki hastanenize veremiyoruz." Sonra kulağıma fısıldadı: "Bakanı uyarmışlar." Anladığım kadarıyla, uyarı Bakanlık dışından gelmişti. Nereden olduğunu sen tahmin et artık. Sonra, yakında Çankırı'daki bir hastaneye atamamın yapılacağını söyledi. Böylece Çankırı serüvenime ilk adımı atmış oldum.

Şimdi ilçe devlet hastanesinde çalışıyorum. Arada Ankara'ya gidiyorum. Sinan'la Deniz Ankara'da. Üniversiteye başvurdum. Kabul ederlerse belki üniversiteye dönerim. Deniz, çocukluktan gençliğe geçiş dönemini yaşıyor. Onunla geçmişi konuşmuyoruz. Ama arada bir söylediklerinden, her şeyi çok iyi bildiğini anlıyoruz. Onun kuşağı toplumsal olaylardan uzak yetişti. Gelecek onlar için ne gösterecek, yaşayıp göreceğiz.

Bir zamanlar en büyük mutluluğumuz partimizdi. Mamak'ta partiden söz ederken, yüzünün nasıl ışıldadığını anımsıyorum. Artık sevinçler eskisi gibi değil. Gülüşler gerçek değil. Sana bu satırları yazarken, radyoda Schumann'ın piyano konçertosu çalıyor. Sizin, bizim, onların, herkesin neler yaşadıklarını düşünüyorum. Ağlamaklı oluyorum...

Böyle böyle geçip gidiyor ömürler. Bir gün döner misiniz acaba diye düşünüyorum bazen. Bunu umuyorum ama dönmeyeceğinizi biliyorum.

İnsanlardan en iyi dostlarıyla buluşma olanağının esirgenmesi; onlarla dertleşme, sorunlarını tartışma, dayanışma haklarının ellerinden alınması da, biçilen cezalandırma yöntemlerinden olsa gerek. Etkili bir ceza... Anlaşılan bu cezayı da taşımak zorundayız.

Seni ve Oktay'ı özlemle kucaklıyorum. Mektubunu beklerim.

Deren, 19 Ekim 1995

69
Sohbet

Deren, Ceren'in mektubunu Kızılay Postanesi'nden postaya verdikten sonra Meşrutiyet'e doğru yürümeye başladı. Ankara'nın puslu, serin bir akşamüstüydü. Tabip Odası'ndaki akşam toplantısına dek epey zamanı vardı. Bu etkinlik nedeniyle iki gün izin alarak ilçeden Ankara'ya gelmişti. Hafta sonuyla birlikte dört gün iş ortamından uzak, evinde ailesiyle olacaktı. Yeni işinde hiç kafa dengi arkadaşı olmaması nedeniyle iyice sıkıntı çekiyordu.

Bulvar üzerinde yavaş adımlarla ilerliyor, vitrinlere bakıyordu. Atatürk Bulvarı her zamanki gibi kalabalıktı. "Artık her saat kalabalık, tüm gün trafik var bu kentte" diye geçirdi içinden. Her yaştan insanlar mağazaları dolduruyordu gün boyunca. İnsanların en sevdikleri boş zaman geçirme biçimiydi mağaza dolaşmak ve alışveriş yapmak. Çalışan insanlar özellikle hafta sonlarını hangi büyük alışveriş merkezinde geçireceklerini önceden planlayarak tüm zamanlarını ailecek oralarda tüketiyorlardı. Bunları düşününce içi sıkıldı Deren'in. Alışveriş yapmaya da niyeti yoktu zaten. Meşrutiyet'teki gezintisini yarım bırakarak, geri dönüp Mülkiyeliler'e uğramaya karar verdi. Eski arkadaşları genellikle orada oluyordu bu saatlerde.

Mülkiyeliler Birliği Lokali'nde gene yeterince insan vardı. Serin havaya karşın bahçede oturuyordu çoğunluk. Tanıdık var mı diye baktı, kimseyi göremedi. Boş bir masaya oturarak çay söyledi. Daha çayından ilk yudumunu almamıştı ki omzunda bir el hissetti. Dönüp baktı: Mehmet'ti. Onu karşısında görünce çok sevindi Deren. Sıkı sıkı sarıldılar. Uzun süredir görüşmemişlerdi. Mehmet yıllara meydan okuyordu, fazla değişmemişti. Gene de, dikkatli bakınca yaşanmışlıkların izleri fark ediliyordu yüz çizgilerinde. Genelde erkeklerin sorunu olan kilo artışı, onu da yoklamıştı. Deren gözlerini göbeğine dikince, hemen savunmaya geçti:

"Diyete başladım, yakında sırım gibi olacağım." Deren, bağışlanmak için,

"Yok, başkalarına göre çok iyisin. Hafif bir kilo dışında her şey olumlu kefede" dedi. Sonra sordu:

"Ne var ne yok, nerelerdesin? Neler yapıyorsun? Ankara'da mısın bir süre?" Mehmet,

"Birkaç gündür buradayım. Akşamki toplantıya da katılacağım" dedi. Deren, iş durumunu sordu.

"Onun için geldim zaten. Sürgündeyim. Rapor aldım. Eski işime dönmeye çalışıyorum. Bizim oraları biliyorsun. Durumlar zaten zor. Tabip Odası'nda da sorumluluğum var, bildiğin gibi. Şimdi Diyarbakır dışına çıkmam hiç uygun değil." Deren, arkadaşının durumundan hiç haberdar olmadığı için şaşkınlıkla karışık bir üzüntü ve vicdan azabı duydu. Sanki olanlar kendi suçuymuş gibi hissetti; böylesi durumlarda hep öyle olurdu zaten.

"Hiç duymamıştım, bağışla" dedi ve güldü: "Taşradayım biliyorsun. Haberler oraya biraz geç geliyor. Niçin uğraşırlar hâlâ? Yaptıkları, yaşattıkları yetmedi mi?" Mehmet'in cezaevi günlerine dair daha önce anlattıkları geldi aklına. İçi daraldı. Konuyu değiştirmek istedi:

"Ne diyorsun? Türkiye İran olur mu sence? Biliyorsun, bugünlerde en somut soru bu. Cezayir Büyükelçisi ve Türkiye'de yaşayan İranlılar, 'Biz bu filmi daha önce gördük' diyorlarmış." Mehmet,

"Durum pek parlak değil. Türkiye İran olmaz diyenler bile kara kara düşünüyorlar artık. Bizim diyarlarda tabanın hızla Refah'a kaydığı gözle görülüyor. Köyden kente, ülkeden başka ülkelere göçenler, farklı olana yönelik baskıdan bunalanlar, sıcak ve güvenli bir kucak arıyorlar, bulamıyorlar. Geriye en güvenilir sayılan din sömürücüleri kalıyor." Deren, kendi yaşadığı çevredeki örnekleri düşünerek ona katıldı ve ekledi:

"2 Temmuz'un yıldönümünde, vahşeti yaşayanlardan Sivas görüntüleri dinlemiştim. Asaf Koçak'ın son ana dek neşesini yitirmemeye çalıştığını, bir ara mızıka çaldığını, ama durumun korkunçluğu nedeniyle kimseden tepki ya da destek alamadığını, bu nedenle de müziği kestiğini... En son olarak, Aziz Nesin'in korumasının resmini ve karikatürünü çizdiğini... Geçenlerde Ankara'da Behçet Aysan adına bir park açıldı Belediye tarafından. Açılışta arkadaşı, onu son görüşünü anlatmıştı. Bir arkadaş fenalık geçirdiğinde Behçet'i çağırmışlar. Gelip onu sakinleştirmiş... O yaşıyor ama Behçet yok artık. Ben de Behçet'in defterine yazarak ona

sesimi duyurmak istedim. Umarsızlık işte. 'Bir başka şehirde öldüğüne hiç inanmıyorum. Sen hep bizimlesin' diye yazdım deftere."

"Göz göre göre ölüme gittiler arkadaşlarımız, masum insanlar... Bu kıyımı gerçekleştirenlerle benzer görüştekiler iktidarda şimdi."

"Onlar artık 'kitle içinde parti çalışması' yapıyorlar. Etimesgut'un RP'li Belediye Başkanı mahalleleri dolaşıp halkın dertlerini dinliyormuş. Ama SHP'li başkanların ağalık sistemi kurduklarından, halka yukarıdan baktıklarından söz ediliyor." Mehmet,

"Ah bu sosyal demokratlar!" dedi. "Ellerine geçen fırsatları değerlendirmekte ne kadar beceriksizdirler." Deren hayıflanarak içini döktü:

"Sol dibe vurdu. Başka nasıl olabilirdi ki? Faşist yönetim solun kökünü kazımak için elinden geleni yaptı. Durum, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler'in koşullarını andırıyor. Savaşta en değerli insanlarını yitirmişti sosyalizm. Dile kolay, yirmi milyon kişi. Sosyalizm yaşasın diye ölmüşlerdi. Onlar sosyalizmin öncüleriydi. Onlar gidince, sosyalist düzen, köklerini yitirmiş ağaçlara benzedi; ayakta kalamadı." Mehmet ona hak verdi:

"Bizde sol kolay kolay kendini toparlayamaz. Özellikle sosyalist sol. Sol iktidar bir hayal artık. Zaten dünyanın sorunu ne biliyor musun? Hiç olmaması gerekenlerin her zaman ve her yerde yönetimde olması; asıl yönetimde olması gerekenlerin ise asla olmaması."

"Ama Susurluk sonrasında, kirli gerçekler ne denli yankı ve tepki uyandırmıştı, hatırlasana. 'Bir Dakika Karanlık' eylemi umut yaratmıştı. Her gece dokuzda ışıklar söndürülüyor, hiç tanışmayan insanlar ışıklarla haberleşiyordu. Protesto ıslıkları karanlığı dolduruyordu. 'Türkiye laiktir, laik kalacak' belgisi bile atılıyordu gecenin içinden. Ama kim takar toplumu, toplumsal tepkiyi. Erkte olanlara böyle barışçıl eylemler vız gelir. Muhalefettekiler ise tepkiyi örgütleyemezler." Diyarbakır'daki durumu sordu Deren. Operasyonlar sürüyordu. Deren o günlerde kendisine gelen bir hastayı anımsadı ve Mehmet'e onun dediklerini anlattı:

"Geçenlerde Sivas'ta görevli olan bir asker gelmişti muayeneye. Oradan Tunceli'ye operasyona gidip diz boyu derelerden aşıp insan avına çıkıyorlarmış. Kimileri yaralanıp kimileri ölüyormuş. Kimileri sakat ka-

lıyormuş. O asker sonra hastalanmış, eve gelmişti bir süre için. Başına gelenleri olağan karşılıyor, hiç önemli bulmuyordu. 'Sonuçta askeriz, askerliğin gereği bunlar, yakınmak doğru olmaz' diyordu."

"Evet, böyle operasyonlar olduğunu biz de duyuyoruz. Şiddet ve çatışma ortamında her şey öylesine karışık ve karmaşık ki... Olayların içyüzünü göremiyorsun bazen. Onun için barış olmalı, şeffaflık olmalı, özgür ortam olmalı." Mehmet, AST'ta sahnelenen Eşber Yağmurdereli'nin oyunu *Akrep*'in ilanlarını görmüştü. Oyunu izleyip izlemediğini sordu Deren'e. Deren, Ankara'ya geçen gelişinde gördüğünü söyledi.

"*Akrep* olağanüstü bir oyundu. İnsanı patlama noktasına getiriyor. İzleyicilerden bir yaşlı kadın oyunun sonunda 'Yüreğim tükendi' demişti. Benzer bir etkiyi yıllar önce *Şili'de Av* adlı oyunu izlediğimde yaşamıştım." Toplantı saati yaklaşmıştı. Birlikte Oda'ya doğru yola koyuldular. Deren, toplantıda Mehmet'in durumunun da konuşulacağını duyduğunda sevindi. "İyi ki gelmişim bu etkinlik için" diye düşündü.

70
Yeniden Başlamak

Sofokles, en yaşlı zamanında bile tragedyalar yazdı. Picasso, doksan yaşına doğru sanatının yeni bir dönemine adım atarak, geleceğin "neo-ekspresyonist" akımının esin kaynağı ve öncüsü oldu. Hiçbir zaman hiçbir şey için geç değildir. Gene de insanın zamanı gelince göçüp gitmesi istenilen bir şeydir. Yılın sonuna gelindiğinde, "Bu yıl gene ne çok insan öldü" der kalanlar. Sonra hiç ölmeyecekmiş gibi yaşamayı, ölesiye çalışmayı, her şeyi dert etmeyi sürdürürler. Dünyayı sırtında taşıyanlar için de durum farklı değildir. İnsanlar yaşadıkça, her şafakta tazelenen umutlarla yeniden başlayabilirler.

İnsanlar parçalana parçalana ayrışmış, kendi başlarına yaşam savaşı veriyorlardı. Toplumcular, ülkede devrimci durumun tüm nesnel koşullarının bulunduğunu düşünüyorlar ama hiçbir kitlesel eylemin olmadığını şaşarak görüyorlardı. Hak arayanlar hep bir avuç kalıyordu. Çünkü herkes tehlike kendi kapısına dayanınca ses çıkarıyordu. Sendikalı işçi sayısı azaldıkça azalıyor, sendikalar ve partiler gittikçe amaçlarından uzaklaşıyor; daha geri çizgilere doğru çekiliyorlardı. "İdeolojilerin sonu geldi" diye diye, amansız bir ideolojik saldırı dayatılıyordu.

Defne, Barış'la "ne yapmalı"yı tartışıyordu. Artık birlikte aynı dergide yazıyorlardı. Saatlerce süren tartışmalar sonunda ortak görüş oluşturup kaleme alıyorlardı. Değişik alanlara ilişkin aralarında işbölümü yapmışlardı. Zaten konunun ana fikrine karar verdikten sonra onu yazıya geçirmek çok zor olmuyordu. Sonraki günlerde, kendilerinin de artık topluma karışma zamanının geldiğine karar verdiler. Yalnızca izleyip yorumlamak, okuyup yazmak yetmiyordu. Yeterince kuramsal birikim sağlamışlardı. Bu birikimi, yaşamdan süzülen pratikle buluşturmak için alana inmek ve eyleme yönelmek gerekiyordu.

Masada otururken insana her şey kolay geliyordu. Dünya görüşün ve ilkelerin doğrultusunda yazabilmek en büyük özgürlüktür. Ama toplumun arasına karışınca, hele eyleme geçince özgürlüğün kısıtlanır. Başkalarını ve daha pek çok öğeyi dikkate almak zorunda kalır insan. "Roman yazmak, lüks bir arabanın direksiyonuna geçip yüksek hızda özgürce

kullanmaksa eğer; yazdığın öykünün filme çekilmesi, kalabalık bir otobüsün arkalarına doğru itilip sonunda en arka koltukta seyahat etmektir" demişti yazar Feride Çiçekoğlu. Toplum içinde çalışmak da öyleydi. Hiç kolay değildi.

Kitle çalışması başlangıçta Defne'nin düşlediği gibi olmadı. Oysa kendisinin toplumdan kopuk olmadığını düşünürdü. Çok canlı, çok içten ilişkileri vardı insanlarla. Kolay iletişim kurardı. Gene de, en yakın sendikada ilk kez küçük çapta siyasal çalışma yapmaya kalkıştığında bocaladığını görmüştü. İnsanlara yaklaşım çok değişik beceriler gerektiriyordu. Karşılaştığı insanlar Defne'yi hep şaşırtıyordu. Onların sorunlarını yakından bildiğini sanırdı ama gerçeklerin o kadar da bilincinde olmadığını görüyor, bu eksikliğini gidermek için daha çok okumaya, daha sıkı gözlemler yapmaya zorluyordu kendini. Ayırdında olmadıkları sayısız sorun ve çelişki görünür duruma geliyordu yakın çalışmayla. Her bir olgu, özel yaklaşımlar gerektiriyordu. Defne insanlardan çok şey öğreniyordu. Ancak bir o kadar da zorlanıyordu. Türkiye halkına sosyalizmi anlatmak, hele de benimsetmek zor, çok zordu. Zaman zaman Defne de, Barış da bu halkla sol düşünce arasında doku uyuşmazlığı olduğu noktasına kadar vardırıyorlardı umutsuzluklarını. Halkın bilinç düzeyindeki eşitsizlikler, ekonomik eşitsizlikleri kat kat aşıyordu.

Her geçen gün gerçek anlamda topluma dayanmanın çetin bir iş olduğunu daha iyi anlıyorlardı. Ancak, tüm devrim deneyimleri, bir devrimin öznesinin tek başına parti değil, emekçi yığınların kendiliğinden hareketiyle birlikte serpilip gelişen örgüt ve hareketlerin tümü ya da bileşkesi olduğunu göstermiyor muydu? Parti bunların her birinden bağımsız ama aynı zamanda tümünün içinde olan bir siyasal yoğunlaşma olmalıydı.[24] Bu nedenle kitle içinde çalışmak, insanları ve içlerinde barındırdıkları örgütlenmeleri tanımak ve onlarla etkileşimde olmak zorunluydu. Örgüt oradan beslenmeliydi. Örgüt, toplumun en uçlarından başlayarak topluma ilişkin ne varsa toplamalıydı. Sonra tüm verileri harmanlayıp onları toplumun yararlanabileceği biçime soktuktan sonra yeniden topluma dönmeliydi. Daha da önemlisi, yaşayan bir varlık olarak örgüt her gün

[24] H. Yurtsever, *Özgürlük ve Örgütlülük,* Yordam Kitap, İstanbul 2007. s. 313.

yeniden üretilmeliydi. Tıpkı sevgi gibi. Orada toplumun içinde örgütlenmeye, eylem yapmaya, direnmeye değer onlarca sorun, eylemsiz binlerce kişi vardı. Ama örgütlenemiyor, harekete geçemiyorlardı. Çünkü sorunların çözümü konusunda sayısız görüş ayrılığı vardı. Farklılıkları en aza indirip ortak noktalarda buluşmak ulaşılmaz bir düştü o an için. Toplumun ta içinde kök salmış, oradan beslenen canlı, dinamik, umut aşılayan bir örgüt de ufukta görünmüyordu. Defne ile Barış'ın yaptıkları tartışmalar ve değerlendirmelerin ardından vardıkları sonuçlar böyleydi ve bu sonuçların ışığında bir çıkış yolu arayışı içindeydiler.

Defne'nin bir düşüncesi vardı: Örgütte herkes en iyi bildiği yerde sorumluluk almalı, orada çalışmalı. Barış'la ilk kesişmeleri de zaten bu noktada olmuştu. Toplumun her kesiminin, çalışma yaşamının her alanının en iyi temsilcilerini bulup toparlamak, onları ortak bir programda birleştirmek gerekiyordu. İşin can alıcı aşaması, bu arayış süreci olacaktı. Ancak temsilciler kesinlikle en deneyimliler olmalıydı. Ne diyorlardı? Kartopu gibi yuvarlanarak çoğalmak, sonra çığ gibi büyüyüp dağları delmek. Ama bunun için öncelikle iyi bir çekirdek gerekiyordu. Kartopu misali.

Defne ve Barış el ele tutuşup çevrelerine baktılar. Deren, Sinan ve yurtdışında da olsalar, Ceren'le Oktay katıksız saflıklarıyla onları bekliyordu. Defne Barış'a,

"İşte sana çekirdek" dedi. Barış,

"Biraz fazla çekirdek değil mi?" diye sordu. Sesindeki küçümseme Defne'yi kızdırdı:

"Bak, bu havaya girersen her şeyi bırakır, çeker giderim." Barış'ın sesinde, arada bir de olsa hâlâ eril tınılar yakalamak Defne'yi sinirlendiriyordu. Barış yelkenleri suya indirip teslim oldu.

"Haklısın, kusura bakma" dedi. "Yalnız bu iş biraz zaman alıyor, tutum olarak benimsesen bile, uygulamaya yansıtmak kolay olmuyor. Ama sana söz, daha fazla çaba göstereceğim; nüfusumuzun yarısını elden kaçırmayı göze alamam." Yumuşak bir tonda konuşmuştu. Defne dayanamadı, kabul etti özrü.

"İyi edersin. Yoksa, sen de böyle yaparsan işimiz iş" dedi.

Defne ve Barış, çekirdeği bir süre sonra toplamaya karar verdiler. De-

ren ve Sinan'ı kendileri gibi arayış içinde buldular. Ceren ve Oktay daha uzaklardaydı, hem coğrafya, hem politika, hem de duygusal olarak... Avrupa değişmiş, değişirken insanları da oraya buraya savurmuştu. Özellikle Avrupa'da yaşayan çift pasaportlu Türkiyeli insanlar, artık bir bireyi oldukları yeni ülkelerinin kültürel ve ekonomik etkisi altındaydılar. Örneğin, dinsel ya da ulusal olsun, Türkiye'nin bayramlarını küçümsemeyi, sosyalist olmanın bir gereği sayarken, yaşadıkları Avrupa ülkesinde örneğin Paskalya bayramını kutlamayı, övünç konusu yapabiliyorlardı.

Defne kimi gerçekleri yaşayarak anlıyor, ülkede daha önceleri böylesi çalışmaların çok az oluşuna hayıflanıyordu. Altmışlı yıllarda, birinci TİP döneminde sosyalist sol ilk kez ülke düzeyinde bir birliktelik ve kitlesellik yakalamıştı ama sonraki dönemler birlik açısından hep kısır tartışmalarla tüketilmiş, kitleselliğe yaklaşılsa bile tüm solu kucaklayan bir hareket olmamıştı. Belki de bu alandaki yetersizlik kaçınılmazdı. Çünkü halk içinde o tür örgütsel çalışma yapmak çok zor ve yıpratıcıydı. Elbette Ostrovski'nin otobiyografik kahramanı Pavel Korçagin kadar özverili olmak beklenemezdi günümüz koşullarında. Ama masanda oturup yazarak ya da televizyon mikrofonuna konuşarak ahkâm kesmek gibi kolay da olamazdı kitle çalışması. Böyle bir çalışmanın başarılı ve sonuç alıcı olabilmesi için, insanın zamanını ve enerjisini büyük ölçüde örgütsel çalışmaya vermesi gerekiyordu.

Defne çizmelerini çekti. Önce Deren'le konuştu. Sonra Barış'la birlikte, buluşmanın ince ayarını yaptılar. Görüşmeler sonucunda, Ceren'le Oktay o yaz dinlence için Türkiye'ye geldiklerinde bir buluşma düzenlemeye karar verdiler. Zaten yaza birkaç ay kalmıştı. Defne epey heyecanlıydı. Ceren'le Oktay'ı üç yıldır görmemişti. Seyrek olarak haberleşiyorlardı ama en son hangi sularda olduklarını bilmiyordu. Görüşmeye, güvendikleri kimi yakın dostlarını da çağırmayı planladılar. Özellikle kitle örgütleri ve sendikalarda çalışmakta olan iyi tanıdıkları ve içtenliğine inandıkları arkadaşlarına buluşma haberini vererek bilgilenmelerini ve katılımlarını sağladılar.

Görüşme yeri Ege kıyılarıydı. Ceren'lerin dinlence için gelmeyi planladıkları kıyı kentindeki turistik bir yörede buluşacaklardı. Deren ve Sinan,

Defne'yle birlikte önceden gittiler kıyı kentine. Ertesi gün Barış da onlara katıldı. Herkes çok mutluydu. Hepsinin yüzünde sevinç belirtisi vardı. Sinan, en karamsar olandı aralarında. Ülkenin, dünyanın durumunu ve geleceğini hiç parlak görmüyordu. Belki de en gerçekçi olan, onun değerlendirmeleriydi. Ama o bile mutlu görünüyordu, Ege kıyılarında kumsalda yürürlerken. O gün Ege Denizi parlak bir güneşin altında ışık ışık parıldıyordu. Deren onlara, Mamak'ta "Ege Denizi kararınca"yı söyledikleri kederli akşamı anlattı. Hep birlikte 12 Eylül'de yaşamlarını verenleri anarak hüzünlendiler.

Ceren ve Oktay geldiklerinde, onları tatil yöresindeki yerlerine yerleşmiş ve alışmış buldular. İlk karşılaşmaları coşkulu oldu. Defne ve Deren, Ceren'i sevgiyle bağırlarına bastılar. Aradan çok zaman geçmişti. Önce uzun uzun özlem giderdiler. Sonraki gün, ilk buluşmayı kendi aralarında yapmaları gerektiğine karar vererek bir araya geldiler. Artık "80 öncesi" diye adlandırılan günlerden konuştular. Ne çok anıları vardı, ne çok. Kötü zamanları bir yana bırakarak, gülmece yanı ağır basan anlarını birbirleriyle bir kez daha paylaştılar. O günleri başka türlü anımsamak, anmak çok zordu. Çünkü gidenler vardı, bir daha gelemeyecek olanlar... Hep onların gölgesi dururdu sohbetlerde. Hüzünlendiler, güldüler. Ama ne olursa olsun, gene de o gün çok mutluydular.

Oktay, Avrupa'ya uyarlamıştı kendini. Ama konuştukça Defne bu değerlendirmenin yüzeysel olduğunu, gerçekte bağımsız ve özgür sosyalist çizgisini sürdürdüğünü fark etti. Oktay, ülkede yayımlanan kitapları, özellikle de romanları yakından izlemişti. Roman konusunda üstüne yoktu. Onun bu alandaki bilgi birikimi şaşırttı Defne'yi. Oktay, bir süre kitapçıda çalıştığını anımsattı ona. Daha sonra da Selim'in dükkânının ziyaretçileri arasında olmuştu hep. Ceren ise daha çok kadın hakları ve kadın sorunu üzerine odaklanmıştı. Deren kendini üniversite, eğitim ve meslek sorunlarına kaptırmıştı. Sinan yayın yaşamıyla ve siyasetle bağlantısını sürdürüyordu.

Aralarındaki küçük büyük farklılıklar, iki saatlik bir konuşma oturumunun sonunda ortak bir düzlemde buluşmalarını engellememişti. Doğal olarak, kadın sorunları konusunda erkekler yeterince duyarlı değildi ya

da kadınlara öyle geliyordu. Ceren, kadın sorunları konusunun yalnızca kadınların değil, özellikle sosyalist erkeklerin de ilgilenmesi gereken bir alan olduğuna dikkat çekti. Ama o aşamada erkek ilgisizliğini bir olgu olarak kenara koydular. Kadınlar zaman zaman sözlerinin kesilmesine, daha az konuşabilmelerine de aldırmadılar. Bazı davranışlarda değişiklik kolay olmuyordu, beklenen sonuca ulaşmak için daha yoğun emek, daha uzun zaman ve en önemlisi de öfkesiz sabır gerekiyordu.

Ertesi günkü buluşmalarına, toplumun değişik kesimlerinden çağırdıkları temsilciler de katıldı. Bir dizi karar almak ve kendilerine çalışma programı yapmak için uzun uzun tartıştılar. Çalışma programı, güçlü ideolojik temellere dayalı olmalıydı. Bu ideolojik temeli ve doğru eylem çizgisini belirlemek için yorucu tartışmalar yapıldı. Çalışma programı ancak günler sonra ortaklaştırılarak biçimlenebildi. Program, gene de açık uçlu bırakıldı, ne de olsa daha kucaklamaları gereken birçok başka toplumsal kesim ve bireyler vardı. Bu nedenle, Sinan'ın önerisiyle, öncelikle ulaşılacak kişi ve grupları belirlemeye karar verdiler. Sinan,

"Her türlü sürekli örgütlenmenin vazgeçilmez koşulu, belli kurallar içinde günlük işleri yürüten eğitimli bir görevliler öbeğidir" ilkesini anımsatıyordu.[25] Barış, bu işin eşgüdümünü sağlamak üzere görev üstlendi. Hepsi ona yardım edecek, katkıda bulunacaktı. Sonraki çalışmalar için daha ayrıntılı bir görev paylaşımı yapmak gerekiyordu. Öncelikli olarak grubu genişletecek, güvenilir ve kilit insanların sayısını artıracaklardı. Önkoşul olarak, bu insanların arasında kariyerist ve siyasal fırsatçıların bulunmaması konusunda özenli olunacak, bu nitelikte kişileri en azından yönetici düzeylerde barındırmayacaklardı.

Oktay, kişileri belirlerken, çalışma programında yer alan sorumluluk ve görevleri düşünmek gerektiğini anımsattı. O gün, örgütsel çalışma alanlarını saptamakla işe başladılar. Sonra, genişletilmeye ve çeşitlendirilmeye açık olarak bir kenara bıraktılar. Görüşülecek ve göreve çağrılacak kişileri belirlemek ise işin en zoru gibi görünüyordu. Bu konuda kapsamlı bir çalışma yapmak kolay olmayacak, zaman alacak, ciddi araştırmalar gerekecekti.

---

[25] H. Yurtsever, agy. s. 311.

Sonraki birkaç gün boyunca düşünüp tartıştılar, araştırdılar. Kendi bilgi ve deneyimleri yetmediğinde, aralarında olmayan başka kaynak kişi ve kurumlara başvurdular. Sendika çalışanlarının bu konuda çok katkısı oldu. Ucu açık olmak üzere kişi ve kurumlar da şimdilik kaydıyla belirlenmişti. Amaçlarına yönelik bir yayın hazırlığını başlatmak için Ceren gönüllü oldu. O zaten en ateşli metinleri yazma konusunda ustalığını yıllardır kanıtlamıştı.

Artık kendilerini ödüllendirme zamanı gelmişti. Defne önce yemek, sonra da kıyıda hızlı yürüyüş, dedi. Önerisi genel kabul gördüğünden hemen işe koyuldular. Barış, kıyıdaki bir balık lokantasında yer ayırttı. Akşam buluşmak üzere odalarına gittiler.

Defne yorgun ama mutluydu, Barış ise biraz huzursuzdu.

"Ne oldu?" dedi Defne, "Biraz sıkıntılı görüyorum seni."

"Yeni bir başlangıç hep kaygılandırır beni."

"Merak etme, her şey çok güzel olacak. Herkes öylesine içten ve istekli ki... Hem unuttun mu? Bizler her şeyi herkesten daha iyi biliyoruz. İşte şimdi bunu kanıtlama zamanı."

Defne, otel odasının balkonunda oturmakta olan Barış'ın yanına geldi. Onu ne çok seviyorum, diye düşünerek saçlarını okşamaya başladı. Barış çok uzaklardaydı. Defne'nin temasıyla oralardan geri geldi. Gülümseyerek ayağa kalktı, benzer duygular içinde oldukların hissetti Defne. Barış, balkonda olduklarına aldırmadan uzun uzun öptü onu. Defne onun hızlı soluklarını duyuyor, başı dönüyordu. Gözlerini açtığında, yanlarındaki odanın balkonundan onları gülümseyerek izleyen kadınla göz göze geldi.

71
Umudu Çoğaltmak

Defne ve Barış, Ege kıyılarından döndüklerinde epeyce dingin ve huzurluydular. Ege'nin temiz, tuzlu ve de hareketli sularında temizlenmiş, belirsizliklerle dolu geçmişten bir ölçüde arınmışlardı. Tazelenmiş bir beden gücü ve zenginleşip çoğalmış bir ortak akıl ivmesiyle yeni bir başlangıç yapmaya hazırdılar. Ceren ve Oktay Almanya'ya geri dönmüşlerdi. Ceren gittiğinde yazdığı elektronik iletide, benzer bir duygu ve coşkuyu yaşadığını belirtiyordu. Oktay'la sonuna geldiğini sandıkları ilişkileri canlanmıştı. "Birbirimize yeniden bağlandık" diye yazıyordu Ceren.

Deren'le Sinan evlerine döndüklerinde gene bir yığın işin kendilerini beklediğini görmüşler ama hiçbir yorgunluk ya da sıkıntı duymadan hemen çalışmaya koyulmuşlardı. İş yoğunluğunun kendilerinin yazgısı olduğuna karar verip koşullara boyun eğeli epey olmuştu. Yaşamlarının artık yeni ve anlamlı bir hedefi olacaktı. O nedenle mutluydular. Deren, daha sonra Defne'yi telefonla aramış, ne denli iyi bir iş başardıklarından söz etmişlerdi. Herkes durumdan hoşnut ve de yeni görevlere başlamak için hazırdı.

Kararları ve yaptıkları işbölümü uyarınca, her biri bulunduğu yerde bir kez daha başladı çalışmaya. Titizlikle belirledikleri insanları aramaya koyuldular. O insanları bulmak hiç de kolay olmadı, uzun uğraşlar ve araştırmalar gerekti. Ama ulaşınca gördüler ki onlar orada öylece duruyor, sanki Godot'yu bekliyorlardı. Kendi köşelerinde umarsızlık içinde beklesen insanlar... Bir zamanlar toplumun ön sıralarında yer almış, iz bırakan işlere imza atmış ya da yalnızca saf ve cesur biçimde emek ve özgürlük savaşları içinde bulunmuş insanlar... Şimdi neden bir şey yapmadan öylece bekliyorlar diye sorulabilirdi. Soru, belki haklı da görülebilirdi. Gerçekte ise, sorun o denli basit değildi. Onların çoğu birçok kez yeniden başlamayı denemişti. Ama olmamıştı. Eski dönemden kalan insanlar, daha önceki deneyimlerinden esinlenerek kendilerine göre girişimlerde bulunmuş, lakin aradıklarını bulamamışlardı. Kimse onları yeterince ciddiye almamıştı. Gidebilecekleri ve de gittikleri yerlerde bu insanları tanıyıp anlamak, hele hele onları yeniden toplumsal yaşama katmak, deneyimlerinden yararlan-

mak isteyen kimseler yoktu. Düş kırıklıkları içinde evlerine dönmüşler, kendilerine başka yaşamlar çizmişlerdi. Oysa söyleyecek ve çevrelerine katacak ne kadar çok yaşanmışlıkları vardı. Daha sonrakilerin, yani çocukların, torunların büyük çoğunluğu ise çekim merkezi olabilecek bir örgüt olmaması nedeniyle esen rüzgârlarla oradan oraya savruluyor, kalıcı bir örgütlenme içinde yer alamıyorlardı. Ne çok örgütsüz genç insan vardı. Verimli olabilecekleri mecrayı bulamamış saf gençler, sert kayalıklarda yalnız başlarına çağıldıyorlardı.

Kilit noktaları tutmuş olanlar, olaylara kendi bulundukları yerlerden bakıyor, o nedenle diğer insanları dışlayabiliyor, unutabiliyor ya da önemsizleştirebiliyorlardı. Onlar kendilerine göre her şeyi özümsemişlerdi. Eskimeye yüz tutmuş olanlara gereksinimleri yoktu. Örgütlerde sık sık gençleşmeden ve gençlerin söz ve yönetime katılma hakkından dem vuruluyor ama yılların deneyimini biriktirmiş olanlardan yararlanmak "demode" sayılıyordu.

Barış, büyük özverilerle çıkarmaya başladıkları gazetenin ilk sayısında yayımlanan tanıtım yazısında, kendi hareketlerinde genç-yaşlı, eski-yeni herkese, emek ve değer üreticisi tüm insanlara gereksinim olduğunu anımsatmıştı bir kez daha. "Ölçütümüz yaş değildir" diye eklemişti. Yazıda, hareketin herkese ayrımsız ve içtenlikli bir yaklaşım içinde olacağı vurgulanıyor, her bireyin önkoşulsuz ve önyargısız nitelikte bir işbölümü ile seçtiği alanda çalışabileceğine değiniliyordu.

Kendi içlerine kapanmış olan önceki dönemin adsız sıra neferleriyle ilgilenmek, onları harekete geçirmek, yeniliklerle beslemek zorunluluğu vardı. Kahramanlarımız onlarla iletişim kurarken, bir yandan da emeğin savaşına bir biçimde katılmış, ortak çalışmadan yana eski-yeni başka insanları da arayıp bulmaya çaba gösteriyorlardı. Buldukları insanlar arasında çeşitli yönlere savrulmuş, yanlış olduğunu bile bile ya da daha iyisi yok diye orada burada değişik hareketler içinde olanlar da vardı. Kimileri kendi etnik ya da mezhepsel kökenlerini yeniden keşfetme amacıyla araştırmalar yapıyor, kitaplar yazıyorlardı. Bir bölümü ise, bir zamanlar uğrunda yaşamlarını bile vermeye hazır oldukları sınıf savaşlarını ötelemiş, önceliği etnik sorunlara tanımışlardı. Bazen ikincil çelişkiler temel

çelişkinin önüne geçermiş. O çelişki çözülmeden temel çelişkiye sıra gelmezmiş. Öyle diyorlardı. Sinan onlara en son gitme yanlısıydı. Onlara, büyük bir kitle oluşunca çağrı yapmanın daha akılcı ve sonuç alıcı olacağını vurguluyordu. Defne ise onlarla da en baştan ve diğerleri gibi koşulsuz bir iletişimden yanaydı. Herkes çalışmaya ilk adımlarında katılmalı, tüm aşamalarını diğerleriyle birlikte yaşamalı, her alan birlikte örülmeliydi. Sinan, daha güçlü olarak çağrı yapmanın bir koşul ya da önkoşul oluşturmayacağını düşünüyordu. Defne bu görüşte değildi. Grup bu konuda ikiye ayrılmıştı. Ancak çoğunluk Defne gibi düşünüyordu. Bu durumda Defne'nin savı ağırlık kazanmıştı. Azınlıkta kalanlar, çoğunluk görüşüne uydular. Demokratik merkeziyetçilik en küçük birimde bile uygulanmak zorundaydı. Bilinen en doğru yöntem buydu çünkü.

Sonuçta, kararları uyarınca herkese gittiler. Eski önderleri de unutmadılar. Kimileri geldi. Kimileri gelmedi. Kimileri, "duvarın altında kaldık" dedi. Onları köşelerinde bıraktılar ama köşeye sıkıştırmadılar. Yalnızca herkesin geçmişe ve emeğe saygı göstermesini istediler. Ama karşı safları seçmiş olanlara da zaman ayırmadılar. Zaten "sol" etiketiyle neoliberalizmi göklere çıkaran solcu eskilerine ne denebilirdi ki?

Defne, onlara karşı içinde birikmiş olan hıncı güçlükle yüreğine gömdü: "Liberal sol benden uzak olsun" demekle yetindi. Barış onun gibi değildi. O, insanları olduğu gibi kabul ediyordu. Nefretin iyi bir insan özelliği olmadığını düşünürdü eskiden beri. En büyük ihanetlerde bile bu görüşünü değiştirmemişti. Erkeklerle kadınlar arasında böyle bir fark mı vardı? Defne bu sorunun yanıtını bilmiyordu. Ama yaşanmışlıkları, en azından kendi çevresindeki toplumcu erkeklerin bu konularda daha ılımlı ve hoşgörülü olduğunu düşündürüyordu.

Yakın çevrelerinden sonra, sıra işçi sınıfına gelmişti. O aralar epeyce büyümüşlerdi. Yapılan çalışmanın toplumda bir coşku uyandırdığı ve güncel yayınlarda yer aldığı gözleniyordu. Ama eriştikleri topluluk, gene de büyük bir çekirdek olarak değerlendirilebilecek düzeydeydi. İçlerinde işçi temsilcileri vardı ama kitlesel boyuttan epey uzaktılar. Tüm çabalar, henüz toprağına ulaşamamış bir tohum yaratabilmişti ancak.

Dur durak bilmeden çalışıyorlardı. Deren, çalışmaktan ölecek duruma

geldiklerinde, sık sık o sıralarda okumakta olduğu *Sachs'ın Hastalığı*'ndan alıntılar yapıyordu:

"Bunu isteyelim ya da istemeyelim, biz her zaman doktoruz. Ama bunu başkalarına ödetmek zorunda değiliz. Bu yüzden ölmek zorunda da değiliz." Deren, doktor yerine "toplumcu" sözcüğünün konabileceğini söylüyordu.

İşçilerle buluştuklarında, orada kendilerini bekleyen başka çekirdek örgütlenmeler olduğunu şaşarak ve sevinerek gördüler. Bildikleri-bilmedikleri yeni yüzler, eski yüzlerle birlikte karşılarındaydı. Umutları kırılmış gençler, yaşam bezgini kadınlar, savaşım yorgunu erkekler onları bekliyordu. İşçiler yalnız savaşmaktan yıpranmışlardı. Yıllarca herkes kendi başına gelenlerle uğraşmış, dayanışma ortadan kalkmıştı. 1 Mayıs kırımları, eylem yıkımları, sarı sendikacılık, işsizlik, yoksulluk insanları yıldırmış ve bezdirmişti. Gene de dayanışmanın gücünü biliyor ve birlikte savaşımı özlüyorlardı. İşte o sendikada Erol, bir başkasında Metin vardı. Daha başka onlarca tanıdık-tanımadık emek insanı... Onlar artık sendikal savaşlarda at koşturuyorlardı. Karadeniz'de Deren'e mihmandarlık eden hekim arkadaşlarını, insan hakları alanında bulmuşlardı. En ilginci, Fidan'la kavuşmaları oldu. Kendisi yurtdışındaydı ama çalışmaları duyunca hemen iletişim kurdu, oralardan her tür desteği verme çabası içinde olacağını bildirdi.

Partilerde çalışan eski dostlara rastladılar zaman zaman; Sevil, Seher ve Mehmet gibi. Gülçin ve Sema, çevreci örgütlenmelerde eşgüdüm sağlıyor, büyük eylemlerde kolaylaştırıcılık işlevi görüyorlardı. Ayşen, kadın sorunları ve örgütlenmeleri alanındaydı yıllardan beri. Zaten yaşamın her durumunun, toplumun her biriminin bir ölçüde kurallarını belirleyen doğal bir örgütlenmeler ağı kendiliğinden vardı. Onların tümüne ulaşmanın yollarını aramak gerekiyordu. Hele de hepsinin onca sıkıntısı varken... Onca yoksulluk varken... Örgütlülüklerin en başat sorunları, bölünmüşlük ve dayanışmadan yoksunluk, en çok da umutsuzluk olarak vurgulanıyordu.

Defne, yeniden bir araya gelmek için koşulların olgunlaştığını düşünüyordu. Bu kez çoğunluğun bulunduğu İstanbul'da toplanıp çekirdek grup olarak uzun tartışmalar yaptılar. Nasıl yapmalı ve nereden başlamalı

sorularına yanıt aramak çok zaman aldı. Çünkü görüşler değişikti ve ortak bir noktada buluşmak pek de kolay olmadı. Herkes olaylara bulunduğu yerden bakıyordu, birikim ve deneyimler farklıydı, karşılıklı paylaşımlar azdı. En büyük tartışmalar, örgüt modeli ve Kürt sorununa yaklaşım üzerine yapıldı.

Kürtler adına konuşan Dr. Mehmet'in özenli ve ikna edici konuşması, kimilerini hoşnut kılmaktan uzak olsa da, katılanların ezici çoğunluğu tarafından benimsendi. Mehmet, sınıfsal bakış açısıyla, ülkenin tüm emekçilerinin örgütsel birliğinin önemine dikkat çekerken, aynı zamanda Kürtlerin ağırlıklı olduğu bölgelerdeki özel koşullara da vurgu yapıyordu. Mehmet, farklı anadillerine ve baskıcı yönetimlere karşın, yüzyıllar boyu insanca birlikte yaşamış bu iki halkın hiç bu denli uzaklaşmadığını, bu sürecin çok acılı geçtiğini, önlenebilir ayrışmanın hızla önlenemez sınıra yaklaştığını söyledi ve sordu:

"Niçin birlikte öremiyoruz emeğin örgütünü? Bu o kadar zor mu? Oysa işçi, köylü, işsiz emekçi insanlarımız her şeyi, yaşamı, sevinci, kederi ve ölümü paylaşmıyorlar mı? Yoksulluğu, sömürüyü birlikte yaşamıyorlar mı? Niçin bu ayrışma, farklı mücadeleler, örgütlenmeler? Gücümüzü niye bölüyoruz? Kurtuluşu niçin en olmayacak yerlerde arıyoruz?" Sonra iğneyi kendi tarafına batırarak sürdürdü sözlerini:

"Kürt hareketi, nesnel sınıfsal ve siyasal varlığıyla kendisini aşan çözümlere ortam hazırlıyor. Ne var ki, Ortadoğu'nun göbeğindeki emperyalizmin kıskacındaki bir ülkede, çok önemli olmakla birlikte, bu hareketin özgücü kendi hedeflerini gerçekleştirmek için bile yetersizdir. İttifak ve işbirliğine iki halkın emekçileri muhtaç ve mecburdur. Çözüm emeğin gücünde. Güç emeğin birliğinde..."

Sonra Defne aldı sözü:

"Birbirimizi anlamaya çalışmalıyız. Sözün en başında, söz söyleyen kişi hakkında karar veriyoruz. 'Benim gibi düşünmüyor. Bana-bize karşı.' Oysa sonuna dek dinlesek, anlamaya çalışsak... Belki farklı bir kanı oluşacak, farklı değerlendirmelere ulaşacağız. Bir yandan da, her iki tarafta 'niye anlamaya çalışacakmışım' diyenler olduğunun bilincindeyiz. Onları da anlıyoruz. Ama biz herkesin diğerlerini de yalnız anlamaya değil, öğrenmeye

çalışması gerektiğini düşünüyoruz.

Kürt konusuna 'sorun' değil, 'olanak', 'dinamik' olarak bakmak gerektiğine inanıyoruz. Bizim hedeflediğimiz Kürt dinamiğinin seküler, bağımsız, emekçi karakterli bir hareket olduğunu görünür kılmalıyız. Ayırım yapmadan tüm ilerici Türklere işin bu yönünü gösterme sorumluluğumuz var.

Ülkenin dört bir yanındaki solu kucaklamalı örgütlenme ağımız. Yayınlarımız ve insanlarımız, emeğin bulunduğu her yere ulaşmalı... Emeğin sesi duyulmalı en ücra köşede bile... Ancak böyle aşarız, emekçi insanlar arasındaki ayrılıkları, derin uçurumları..."

Tartışmaların bir aşamasında toplantıdan ayrılanlar oldu. Onlar sınıfsal bakıştan değil, öncelikle etnik temelli bir başlangıçtan yana olanlardı. Bunun dışındaki yaklaşımlara kapalıydılar, farklı bir görüşü dinlemek bile istemiyorlardı. Yapacak bir şey yoktu. Ayrılanlarla bir gün yeniden buluşmayı umarak yollarına devam ettiler. Bir noktada yollarının gene kesişeceğini biliyorlardı. Sonunda temel ilkelerde görüş birliği sağlandı ama o noktaya varana dek Defne ile Barış ölüp ölüp dirildiler.

Anlaşma noktasına gelindiğinde, ortak görüş artık hasat zamanına ulaşılmış olduğu yönündeydi. Buldukları ya da yeni keşfettikleri tüm insanların ve büyük-küçük örgüt temsilcilerinin katılacağı, herkesin görüşünün gün ışığına çıkacağı bir toplantı düzenleyeceklerdi en kısa zamanda. Aynı zamanda da hepsi ortak programın geliştirilmesinde görev alacak ve bu programa dayalı bir işbölümünün parçası olacak, engelleri aşmaya katkıda bulunacaktı. Bu toplantıyı örgütlemek üzere çekirdek grubunu genişleterek en birikimli ve güvenilir insanlardan oluşan bir kurul belirlediler. Bu kurul, İstanbul'da düzenlenecek büyük toplantıyı tüm ayrıntılarıyla planlama ve gerçekleştirme işlevini yerine getirecekti.

Toplantıda yeterli temsiliyeti sağlamak için halkın örgütlendiği her noktaya ulaşmayı hedeflediler. Yaptıkları işbölümü uyarınca, ülke düzeyinde kapsayıcı ve kucaklayıcı bir çalışma başlattılar. Halk ve sorunlar, örgütlenme eksikliği nedeniyle çözüm arayışlarına bir muhatap bulamıyordu. Her gittikleri yerde onları arayan ya da bekleyen insanları bulmak zor olmadı. Sonuçta yeterli temsiliyete ulaştıklarına inandıkları noktada, büyük toplantı için koşulların olgunlaştığı ve zamanın geldiği kararına vararak

harekete geçtiler.

İstanbul toplantısı görkemli oldu. Çok ses getirdi. Tema, o günün somut ve yakıcı sorunlarıydı. Zaten meram anlatmak ve hedefe kilitlenmek için güncel çelişkiler her zaman yeterli değil midir? Toplantıda taslak olarak sunulan çalışma programı önerilerle genişledi, zenginleşti, çoğaldı. Tüm halkı kapsayan niteliğe ulaştı. Katılımcılar özellikle harekete en başından katılmış olmanın ve program oluşturma aşamasında görüşlerini yansıtabilmenin getirdiği güven duygusunu derinden hissediyor, bu nedenle coşku ve sevinç yaşıyorlardı. Siyaseti iş edinmiş tüm çevreler, yeni bir parti ufukta diye değerlendirdiler bu gelişmeleri. Oysa ne öyle bir niyet, ne de öyle bir gereksinim vardı o sıralarda. Belki sonra ama henüz değil, diye düşünüyordu herkes. Daha ulaşacakları çok insan vardı, çok çalışmaları gerekiyordu, çok…

Böyle böyle giderek büyüdüler. Çözümlerde, eylemlerde çoğaldılar. İlleri ve kentleri aştılar. Bir ilde büyürken, o etkinin başka illere sıçradığını gözlemlediler. Defne, ne çok insan varmış hazır bekleyen, diye düşünüyordu. Ülkenin yetişmiş uzmanları, sıra neferleri atağa kalkışmışlardı. Bir kıvılcım yetmişti. Tılsım neydi? Tılsım içtenlik ve kararlılıktı. Tılsım, insana değer vermekti. Her insanın barındırdığı iyilik ve güzelliği, yaratıcı yetenekleri ortaya çıkaracak yaklaşımlarla katılımı artırmak, halkı kucaklamaktı. İnsanların her gün yaşadıkları bitmez tükenmez çileleri, baskıyı, acıyı, ezilmişliği, sömürüyü anlamak; onlarla birlikte yaşamak ve duyumsamak için emek harcamak, tüm bunları eylemliliğe yansıtmaktı. Böylesi bir içtenlik dürüstçe ortaya konduğunda insanlar anlıyor ve bunu değerlendiriyorlardı. Yalın gerçek buydu.

Çevre genişledikçe insan çeşitliliğinin doğal ve beklenen sonuçları da ortaya çıkmaya başladı. Benimsenen doğruların dışına çıkanlar oluyordu. Bu sıralarda sağdan ve soldan çelmeler baş gösterdi. Karıştırıcılar ortaya çıktı. Ama hareket, bunlara prim ve izin vermedi. Çünkü artık güçlüydüler. Etki dalga dalga yayıldı. Dalgalar eski alışkanlıkları, umutsuzlukları aşındırdı. Ülkeden bu kez gerçek bir sol dalga çıktı. Yeni sol dalga, sınırları aşarak başka ülkelerdeki benzer çizgilerde yol alan doğru hareketlerle buluştu.

72
Ve Perde...

Defne

Defne, daldığı düşten uyandı. "Ne güzel bir düştü" diye hayıflanmaktan kendini alamadı. İki bin yılında, yani üçüncü binyılın başlangıcında her şey altüst olmuştu. Defne ne yapacağını bilmiyordu. Yeni bir çalışma için enerjisi tükenmişti. Artık karamsarlığa kapılıyordu.

Sol, atomlarına ayrılıyordu. Her şey gözlerinin önünde parçalanıyordu. İnsanlık müthiş bir geriye gidiş yaşıyordu. Yirmi birinci yüzyılın bir dinler çağı olacağı söylenmişti de kimseler inanmamıştı. Böyle oluyordu gerçekten. Yalnız bu ülkede mi, yoksa tüm dünyada mı böyleydi? Olağanüstü teknolojik ilerlemeye karşılık, insanlıkta kitlesel olarak bir eskiye, geriye, karanlığa sığınma eğilimi vardı. Var mıydı gerçekten, yoksa onlara mı öyle geliyordu? Her zaman kötülükler olmuştu zaten. Ama son yıllarda yaşananlar akıl almaz boyutlardaydı sanki.

Sonunda Defne düşünmekten yoruldu. Sık sık yaptığı gibi, gene kendi kendine söylendi: "Ah Sovyetler Birliği ah, nasıl çözülüp gittin? Biz çözülmesek de neye yarar? Yaşamlarını sosyalizme adamış insanlar -duvarın değil- aldatılmışlığın yıkıntısı altında kalmışsa ne çare? Çare yok. Bu duygu, önümüzdeki en büyük engel artık. Bunca yıl sonra başladığımız soruda, 'Ne yapmalı'da olmak ne acı..."

Oya

Oya, duvarın altında kalanlardandı. Kime kızdığı meçhuldü ama çözülmeyi hiç bağışlayamamıştı. Tüm olanları kendisine karşı yapılmış gibi algılıyor, bu nedenle de yenilmişliği kabul edemiyordu. Bir zamanların siyasal önderi, kitlelerin kutupyıldızı, şimdi ciddi bir ruhsal çöküntü içinde topluma karamsarlık aşılıyordu. Bu çöküntü onu rüzgâra kapılmış yaprak gibi oradan oraya savurdu. Savrulduğu yerlerde de fazla duramıyor, yeni arayışların peşinden sürükleniyordu.

İnsanın pusulası bir kez şaşmayagörsün. Sonu yoktur. Oya, yeni bir pusula mı arıyordu? Yoksa eski pusulasını başka bir yerlerde bulacağını mı umuyordu? Bilinmez. Defne, Oya'daki gelgitleri şaşkınlıkla izliyor-

du. Çünkü Defne'ye göre, pusula yerli yerinde duruyordu. Her şey, bir zamanlar Oya'nın da inanarak benimsediği kuram doğrultusunda ilerlemekteydi. Azgın bir kapitalist-emperyalist sistem, sömürüyü gözü dönmüş biçimde sürdürüyor; insanlar, sınıflar, bölgeler, ülkeler arasındaki eşitsizlikler gittikçe derinleşiyor, bağımsız ülkelerin halkları bombalanıyor, hatta işgal ediliyordu. Sınıf savaşlarının ateşi düşmüş görünse de, nesnel olarak doruklarda karmaşık biçimlerde sürmekteydi. Tüm bunları yadsıma noktasına gelmiş olabilir miydi Oya? Sol-sosyalist öğretiyi kendisi için değil, tüm ezilenler için benimseyip bu uğurda çalıştığını unutmuş olabilir miydi?

Defne gibileri, Oya ve benzerlerini anlamakta güçlük çekse de, ülkede Oya gibilerin sayısı hiç de az değildi. Her gün bir yenisi çıkarak, ilginç sözler söyleyerek şaşırtıyorlardı toplumu. Ama neyi nasıl söylerlerse söylesinler, sonuç olarak onlar kapitalizmin değirmenine su taşıyorlardı.

Güner

Güner Hemşire, arada okuldan tanıdığı *Halkın Kurtuluşu*'ndan arkadaşlarıyla hastanede karşılaşıyordu. Arkadaşları, acile geliyorlardı; gerek kendileri, gerek aileleri için.

Zamanında birbirlerine hiç acımazlardı, akşamları afişlemede karşılaştıklarında silah bile çekildiği olmuştu. Geçmiş günlerin tartışmalarını yapıyorlardı hastaneye geldiklerinde. Güner onların tedavileriyle ilgileniyordu. Arada,

"Kız Güner, iyi ki seni vurmamışız" diyorlardı. Ona az çektirmeyen arkadaşlarından birinde şeker hastalığı vardı. Ona,

"Ölümün benim elimden olacak, boyuna hastalanıp hastalanıp acile geliyorsun" diyordu. Çoğuyla iyi dost olmuşlardı. Zaman zaman Dr. Deren'i anımsayarak hüzünleniyordu Güner. Az emeği yoktu üzerinde. Ne çok şey yapmışlardı birlikte. Acaba nerelerdedir şimdi?

Ömer

DAL'daki işkenceci polis Ömer, sürüldüğünü düşündüğü Orta Anadolu kasabası karakolunda oturmuş, gazeteleri karıştırıyordu. Bir özel

güvenlik işi bulursa polislikten ayrılacaktı. Hiç olmazsa parası daha iyiydi. Ama bu küçük yerde başka bir iş bulamamıştı. Gene de umudunu yitirmemişti. Ne yapıp edip güvenlik görevlisi olacak, büyük kente geri dönecekti.

Ömer, karısı onu terk edip gittiğinden beri yalnız yaşıyordu. Karısı, yıllar boyunca artık alışmış olduğu şiddet ve dayağın boyutu gittikçe çekilmez olunca evliliğe son noktayı koymuştu. Ömer, alkollü ve çok sinirli olduğu bir gün, onu ölümcül ölçüde döverek hastanelik etmişti. Bilinci bulanık, kaburga ve kol kemiklerinde kırıklarla, artık lise çağında olan çocuklarının çağırdığı ambulansla acile götürülmüş, günlerce hastanede kalmıştı. Çift ayrıldığında, çocuklar anneleriyle kalmak istemişlerdi.

Ömer, bazen karakoldan arkadaşlarıyla çıktığı özel akşamlar dışında evde oturuyor, kendi yaşamını düşünüp kederleniyordu:

"Yazgımızda tıpkı komünistler gibi sürgünlük de varmış. Tek suçlu ben miyim? Biz yalnızca verilen emirleri yerine getirdik."

Herkes onu bırakmıştı. Kendi başına yapayalnız kalmıştı.

Oktay

Kadıköy İskelesi'nde martılar, mendirek ve çevresindeki kayalar üzerine asker gibi dizilmişlerdi. Deniz gri mavi ve dalgalıydı. Güçlü dalgalar mendirek üzerinden denizin öbür yanına kadar atlıyordu. Rüzgâr sert esiyordu, poyraz olmalıydı. Ama vapurlar etkilenmemişti, sallana sallana çalışıyorlardı. Fonda Topkapı Sarayı, eski İstanbul'un ölmediğini, hâlâ ayakta olduğunu kanıtlamaya çalışır gibi tüm güzelliğiyle fotoğrafa girmişti.

Oktay, yıllar sonra İstanbul'da, Kadıköy vapurunda düşüncelere dalmıştı. Yukarıdan bırakılan cismin yere yaklaştıkça hızlanması gibi, yolun yarısını geçtikten sonra daha mı hızlı akıyordu zaman? Öyle geliyordu Oktay'a. Gerçekten çok hızlı akıyordu yaşam, yaşamlar... "Sona yaklaştığım için olacak, işlere yetişemiyorum. Olaylar, bizden bağımsız, ama bizim seyirci kalamayacağımız bir hızda ve nitelikte cereyan ediyor. Bu yüzden, kendi gündemimize dönemiyoruz bir türlü. Bizim kuşak böyle yaşadı. Başka yaşam biçimi bilmedi. Ölüm gelene değin böyle sürecek."

Ve Sevgi...

Sevgi, öleli çok oldu. Ne 1980'leri, ne 1990'ları görebildi. Görse ne derdi? Nasıl değerlendirirdi, ne yazardı bilinmez. Ama en çok da artık başka sularda gezinen arkadaşlarına şaşardı.

Sevgi gelseydi, devrimci çocukları arardı. Onlar saf ve günahsız idiler. Sevgi ve o çocuklar, birbirlerini anlar ve hoş görürlerdi. Çünkü onların halkların mutluluğu dışında hiçbir amaçları yoktu...

EPİLOG

O güzel insanlar o güzel atlara binip yavaş yavaş uzaklaşıyorlardı dünyadan. Ölümler, ölüm haberleri, geride kalanların yüreklerine karabasan gibi çöküyor, günlerini karartıyordu. Kimileri zaten çok erken kopmuşlardı yaşamdan. Kalanlar ise şimdi ufukların ötesine bakarak geçmişlerini anlamlandırmaya çalışıyorlardı.

Zamanın akışı yavaşlamış, yaşam kendi doğal yörüngesine oturmuştu. Dingin bir koyda sonbaharlarını yaşayan insanlar, geçmiş günleri kâh özlemle, kâh öfkeyle, ama hep saygıyla anımsıyorlardı. Pişman değildiler. Hepsi de yaşamlarının parçası olmuş siyasal kimliklerini onurla taşıyorlardı. Yaptıklarını ve bundan sonra yapacaklarını, önceki yaşantılarının uzantısı ve insanın gelecekteki güzel günlerine yönelik eylemliliğin gereği sayıyorlardı.

Dünyanın bir bilinmeze doğru yol aldığından söz ediliyordu. Kimileri bu kör gidişi, "insanlığın büyük ve karşı konulamaz bir dönemeci" olarak görüyor, "sonsuz özgürlük ve demokrasi çağı" diye selamlıyordu. Oysa bu yeni "özgürlük çağı"nda her şey satılıktı, herkes müşteriydi! Müşteri olamayanın değeri yoktu. Dayanışma ruhu yitip gitmişti. Yeni kölelik düzeninde insanlar yılgın, mutsuz, umutsuzdu.

Derler ki, dünya kötülerin dünyasıdır, onlar denetim altına alınamaz; iyiler her zaman yenilgiye hükümlüdür. İnsanlığın yüzyıllar boyu süren inişli çıkışlı yazgısı, bir anlamda kötülüklerin hükümranlığı ile kararmamış mıydı? Tarih, hep savaşlar geçididir. Baktığınız yere göre bir taraf iyi, kahraman ve haklı; öbür taraf kötü, düşman ve haksızdır. Gerçek böyle

midir? İnsanlığın savaşları gündelik yaşamda tüm boyutlarıyla sürerken, tarihin tozlu sayfalarında boşuna çabalarla gerçeği bulmaya çalışırız. Halkların, emekçilerin yarattığı güzellikler, resmi tarihlerde hep görmezden gelinmiştir.

Öyleyse, yaşananlar niçin yaşanmıştı? Onca insan boşuna mı ölmüştü? İnsanlığın binlerce yıllık uzun yürüyüşünde küçük bir yenilgi miydi yirminci yüzyılın son çeyreği? Ya da çok fazla anlam yüklemeden, yalnızca bir deneyim olarak mı görülmeliydi? Öyle ya da böyle, özgürlük ve eşitlik savaşımı hep başarısızlıkla mı sonuçlanacaktı? Yanlışlık neredeydi?

Akla gelen yakıcı sorulara doyurucu yanıtlar verecek kimse yoktu ne yazık ki. Bireylerin yüzergezer düşünceleri vardı ama örgütlü ortak akıl oluşmamıştı henüz.

Öyleyse, gelecek hepten karanlık mıydı? Hiç mi çıkış yolu yoktu?

Çürüme, çözülmeyi getirmişti ama her şey bitmiş sayılmazdı. "*Boyun Eğmeyenler*", savaşı sürdüreceklerdi. Kafdağı'nın ardında da olsa, eninde sonunda büyük ütopyasına ulaşacaktı insanlık. İnsanın olduğu yerde her zaman umut vardı...

"Yeter ki kararmasın sol memenin altındaki cevahir..."

(Ankara, 2006 - 2010)

yazılama

Özen Aşut'un *Boyun Eğmeyenler* adlı romanı, 12 Eylül öncesini ve sonrasını konu alıyor. Romanın önemli bir bölümünde, Mamak Askeri Cezaevi'nin Kadınlar Koğuşu'nda yaşanan olaylar anlatılıyor. Romanda geçen kişilerin kimileri gerçek adlarıyla yer almaktadır. Ancak, önde gelen kahramanların kurgusal özellikleri ağır basmaktadır. Özellikle dönemin insanlık dışı uygulamalarının baş sorumlusu olan askeri personelin kimlikleri, tarihsel tanıklığın gerçekliğini yansıtmak amacıyla açık yazılmıştır.

Ülkemiz tarihinin en karanlık dönemlerinden birini oluşturan 12 Eylül darbesinin tüm yönleriyle irdelenmesi önemli ve gereklidir. Bu konuda çeşitli kitaplar yayımlanmış olmakla birlikte, dönemin doğrudan tanığı ve öznesi olanların "içeriden" yazdıkları epey sınırlıdır. Bu tanıklıklar, aradan 30 yılı aşkın bir süre geçtikten sonra yeni yeni gün ışığına çıkmaya başlamıştır. Özen Aşut'un "belgesel roman" türündeki Boyun Eğmeyenler kitabı, özgün bir deneme olarak, yazınsal dili ve kurgusuyla da anılan çalışmalar içinde ayrı bir yerde duruyor.

